

SCI-CONF.COM.UA

ACTUAL TRENDS OF MODERN SCIENTIFIC RESEARCH

**PROCEEDINGS OF X INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
MAY 9-11, 2021**

**MUNICH
2021**

ACTUAL TRENDS OF MODERN SCIENTIFIC RESEARCH

Proceedings of X International Scientific and Practical Conference

Munich, Germany

9-11 May 2021

Munich, Germany

2021

UDC 001.1

The 10th International scientific and practical conference “Actual trends of modern scientific research” (May 9-11, 2021) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2021. 435 p.

ISBN 978-3-954753-02-4

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Actual trends of modern scientific research. Proceedings of the 10th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Munich, Germany. 2021. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/x-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-actual-trends-of-modern-scientific-research-9-11-maya-2021-goda-myunhen-germaniya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: munich@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2021 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2021 MDPC Publishing ®

©2021 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Підпала Т. В., Голосна Л. В.* 10
ОСОБЛИВОСТІ ГОДІВЛІ ГІПЕРПРОДУКТИВНИХ СВИНОМАТОК.

VETERINARY SCIENCES

2. *Palytsia Yu. V.* 17
THE STATUS OF VETERINARY MEDICINES MARKET IN UKRAINE.

MEDICAL SCIENCES

3. *Lomakina Yu., Vandana* 20
MELATONIN – JUST A HORMONE OR A VIABLE COVID-19 TREATMENT?
4. *Yevstihnieiev I. V.* 24
LYMPHADENOPATHY AS A LEADING SYNDROME OR ONE OF THE CRITERIA FOR SOME DISEASES IN THE WORK OF THE DOCTOR OF THE PRIMARY CENTER OF HEALTH AND SOCIAL CARE.
5. *Азаматов Ж. А., Нодиров К. Х., Наримова Э. Н., Аскарьянц В. П.* 28
К ВОПРОСУ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ПОЧКИ У ДЕТЕЙ.
6. *Василенко Ю. В., Чорна Н. О.* 35
ОСНОВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.
7. *Доскоч І. О., Сенчук А. Я., Андрійчук Т. П., Мартинова Д. А., Губенко Б. О., Мікул А. О.* 41
КЛІНІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ВАГІНАЛЬНИХ МАЗКІВ У ЖІНОК ПІСЛЯПОЛОГОВОГО ПЕРІОДУ.
8. *Ергард Н. М., Шевчук В. А., Богдаш В. В., Селін В. С.* 48
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ КОМІСІЙНИХ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ПО «ЛІКАРСЬКИМ СПРАВАМ».
9. *Назарова А. В., Семеняк А. В.* 52
АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПРИЧИНИ САМОВІЛЬНИХ АБОРТІВ.
10. *Рахимова В. Ш., Калонова М. Н., Абдумаджидов А. А.* 59
АНАЛИЗ СТРУКТУРНО ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ НЕЗРЕЛОСТИ ЖЕЛУДОЧНО-КИШЕЧНОГО ТРАКТА.
11. *Тешабоева Хушноза Бехзод кизи, Мухиддинова Ирода Илхом кизи, Абдусалимов Б. Н., Назарова Л. А.* 69
ДИСФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ГОЛОВНОГО МОЗГА В АСПЕКТЕ ФИЗИОЛОГИИ.
12. *Василенко Ю. В., Чорна Н. О.* 76
ОСНОВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.
13. *Шелест Т. Д., Сніцар Ю. Р.* 82
СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПАРТНЕРСЬКИХ ПОЛОГІВ.

14.	<i>Шупер В. О., Мігайчук Д. М.</i> ЗАЛІЗОДЕФІЦИТНА АНЕМІЯ У ВАГІТНИХ.	86
15.	<i>Ярова Н. І., Семеняк А. В.</i> ВПЛИВ АНАТОМІЧНОЇ СТРУКТУРИ ТАЗУ НА ПЕРЕБІГ ПОЛОГІВ.	89
PHARMACEUTICAL SCIENCES		
16.	<i>Гетало О. В., Дейнега М. О.</i> ЗНАЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ.	101
17.	<i>Гетало О. В., Яковлева Н. В.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ.	109
18.	<i>Кричковская Л. В., Грицаенко Ю. А., Жирнова С. В.</i> АНТИМИКРОБНАЯ И АНАЛЬГЕТИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ КОМПОЗИЦИИ НА ОСНОВЕ ЭФИРНОГО МАСЛА МОНАРДЫ.	116
19.	<i>Пестун І. В., Мнушко З. М.</i> СУЧАСНІ РИЗИКИ ДЛЯ ЯКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ АПТЕЧНИМИ ЗАКЛАДАМИ.	124
CHEMICAL SCIENCES		
20.	<i>Мустьяца О. Н.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОПРОВІДНОСТІ ТА МЕЖ РІДИННОФАЗНОГО СТАНУ СОЛЬОВИХ ЕЛЕКТРОЛІТІВ НА ОСНОВІ ТІОЦАНАТІВ ТА КАРБОКСИЛАТІВ ЛУЖНИХ МЕТАЛІВ.	130
21.	<i>Шеркузиев Д. Ш., Мамадрахимов А. А., Арипов Х. Ш., Муталлиев Л., Намозалиев А.</i> ПОЛУЧЕНИЕ ПОЛИМЕРА ГИДРОГЕЛЯ ПОЛИМЕРИЗАЦИЕЙ ФАРПАНА С ФОРМАЛИНОМ В ПРИСУТСТВИИ ГЛИЦЕРИНА.	138
TECHNICAL SCIENCES		
22.	<i>Ravliuk G. O., Uzun D. D.</i> RESEARCH AND DEVELOPMENT OF TOOLS FOR AUTOMATIC VERIFICATION OF TEST TASKS.	143
23.	<i>Березовский С. А., Полозов К. Н., Шкриба В. В.</i> УДАЛЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ УСТРОЙСТВАМИ ПРИ ПОМОЩИ МОБИЛЬНОГО ТЕЛЕФОНА.	146
24.	<i>Брацлавец Б. С.</i> МЕТОДИ ТА СПОСОБИ НАПЛАВЛЕННЯ.	152
25.	<i>Каук В. І., Войтенко О. О.</i> ОГЛЯД СУЧАСНИХ АНАЛІТИЧНИХ СЕРВІСІВ ДЛЯ БЛОКЧЕЙНУ.	157
26.	<i>Остапченко К. Б., Лисовиченко О. И., Евдокимов В. А., Борукаев З. Х.</i> ИНФОРМАЦИОННО-МОДЕЛИРУЮЩАЯ СИСТЕМА ДЛЯ ОРГАНИЗАЦИОННОГО УПРАВЛЕНИЯ РЫНКОМ ЭЛЕКТРИЧЕСКОЙ ЭНЕРГИИ.	165

27. *Павлюк Е. В., Іванов Ю. Ю., Севастьянов В. М.* 172
ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ШВИДКІСНИХ
МЕТОДІВ ЗБИРАННЯ КУБИКА РУБИКА.
28. *Пишинограєв І. О., Стець С. Ю.* 176
ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ МАШИННОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ
ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ АСТРОНОМІЧНИХ ПОДІЙ.
29. *Ширалиев Алем Адем оглы* 179
СТРОЕНИЯ ГАЗОХРАНИТЕЛЬНЫХ КАМЕР НА КАМЕННЫХ
СОЛЯНЫХ ОТЛОЖЕНИЯХ.
30. *Янішевський В. Ю.* 184
ОБҐРУНТУВАННЯ РОБОТИ ОБ'ЄМНОГО ГІДРОПРИВОДА.
31. *Ялина О. О.* 186
ДІАГНОСТУВАННЯ ГІДРАВЛІЧНОЇ СИСТЕМИ ТРАКТОРА
ЗАЛЕЖНО ВІД ПАРАМЕТРІВ ВІБРАЦІЙ.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

32. *Залізник Я. І.* 191
МІСЦЕ ГІДРОЛОГІЧНИХ МАТЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ У
ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ.

PEDAGOGICAL SCIENCES

33. *Borysova T. M., Orlova N. S.* 194
TAKING INTO ACCOUNT ERGONOMIC REQUIREMENTS IN THE
PROCESS OF TEACHING STUDENTS HOW TO DESIGN CHILDREN'S
CLOTHING.
34. *Дурманенко Є. А.* 199
СУПЕРЕЧНОСТІ ТА КОНФЛІКТОГЕНИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ.
35. *Курілова О. О.* 204
ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ЗАПОРУКА ОСВІТНЬОГО УСПІХУ НА
ОСНОВІ ТВОРУ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО «СЕРЦЕ ВІДДАЮ
ДІТЯМ».
36. *Мізерна С. А., Коломоєць Т. Г.* 207
ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ
ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ.
37. *Олексін Ю. П., Сокаль В. А., Шевчук Т. Є., Якубовська С. С.* 211
МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗВО В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ.
38. *Перекопський В. С.* 218
ДИДАКТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ШКОЛЯРІВ.
39. *Самойленко О. М., Євстрат'єв С. В.* 221
ІНТЕГРАЦІЯ ФАХОВИХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ОСВІТНЬО-
ПРОФЕСІЙНІ ПРОГРАМИ МОЛОДШОГО БАКАЛАВРА З
АГРОНОМІЇ.

40. *Цюпак І. М., Мороз В. О.* 228
ОБҐРУНТУВАННЯ СПЕЦИФІКИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ
ЗНАНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.

41. *Яременко Н. В.* 235
MOTIVATION AS A PSYCHOLOGICAL COMPONENT OF FOREIGN
LANGUAGE TEACHING TO STUDENTS OF TECHNICAL FACULTIES.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

42. *Дзядик С. О., Пунгіна О. А.* 237
АБ'ЮЗИВНІ СТОСУНКИ.

43. *Кондрахіна Н. С.* 245
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЕКСУАЛЬНИХ СТОСУНКІВ У
ЖІНОК З ІСТЕРОЇДНИМ РОЗЛАДОМ ОСОБИСТОСТІ.

44. *Шопша М. М., Забела А. В.* 252
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ У МАЙБУТНІХ
СУРОГАТНИХ МАТЕРІВ.

45. *Шопша О. Л., Ширяєва І. В.* 259
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ У ПІДЛІТКІВ.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

46. *Kalnysh Yu.G., Ivanicheva A. V.* 267
PANDEMIC AS A MODE OF "NEW SOCIETY" (ON THE EXAMPLE OF
COVID-19).

JOURNALISM

47. *Подолька Н. С., Кармазін С. С.* 272
АВТОРСЬКА МОВА У ТЕЛЕПРОГРАМІ «В ГОСТЯХ У ДМИТРА
ГОРДОНА».

ART

48. *Безугла М. В., Стрільєвич Т. М.* 277
ОСОБЛИВОСТІ МАЛЮВАННЯ СУХОЮ ПАСТЕЛЛЮ, ЗАСВОЄННЯ
ТЕХНІКИ В ПЛЕНЕРНІЙ ПРАКТИЦІ СТУДЕНТІВ-ХУДОЖНИКІВ.

49. *Василенко В. О., Гарбузенко Л. В.* 284
УКРАЇНСЬКИЙ КУБОФУТУРИЗМ: БОГОМАЗІВСЬКИЙ ВАРІАНТ.

50. *Пандирєва Є. А.* 294
ВИКОРИСТАННЯ РУКОТВОРНИХ ГРАФІЧНИХ НАПИСІВ НА
ВИВІСКАХ ТА ВІТРИНАХ У ВІЗУАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ МІСТА.

51. *Шабанова Т. Д., Горячко І. В.* 299
ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ АСПЕКТИ ВИКОНАВСТВА В МЕЖАХ АНАЛІЗУ
МУЗИЧНОГО СТИЛЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ (НА
ПРИКЛАДІ «ВРЕМЯ, ВПЕРЕД!» ГРИГОРІЯ СВІРІДОВА).

HISTORICAL SCIENCES

52. *Чернуха О. В., Мохнюк Д. О.* 304
425 РОКІВ ВІД НАРОДЖЕННЯ ГЕТЬМАНА БОГДАНА
ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.

POLITICAL SCIENCES

53. *Веремчук О. О.* 310
ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ
ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ В ОСТАННІ РОКИ.
54. *Кормич Л. І., Савон К. В.* 314
ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ІМІДЖМЕЙКІНГУ
ДЕРЖАВИ ДЛЯ УКРАЇНИ.
55. *Прохоренко А. М.* 320
ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА
ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ СУСПІЛЬСТВА.
56. *Шульга Р. В.* 324
АНАЛІЗ РОЛЕЙ КЕРІВНИКА КНП «НОСІВСЬКА МІСЬКА ЛІКАРНЯ
ІМ. Ф. Я ПРИМАКА» НОСІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ДЛЯ
ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО СТИЛЮ КЕРІВНИЦТВА.

PHILOLOGICAL SCIENCES

57. *Сабліна Л. В.* 333
ІДІОМА “SKELETONCREW” ЯК МАРКЕР ПОДІЙ ПІД ЧАС
ПАНДЕМІЇ COVID-19.
58. *Шундель Т. О., Камінченко Д. О.* 336
ЗАКОНОМІРНОСТІ УТВОРЕННЯ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В
АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

59. *Кобелєва Д. Л.* 343
АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ЛОГІКА» У ВНЗ.
60. *Мелякова Ю. В.* 347
ПЕРФОРМАТИВНА ТЕХНІКА ТЕЛЕСНОГО ПРИСУТСТВИЯ В
МЕТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ.

ECONOMIC SCIENCES

61. *Dubiei Yu. V.* 356
FEATURES OF TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT OF THE
NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE.
62. *Torianyk Z., Shevchenko V.* 361
UKRAINIAN COMPETITIVENESS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN
INTEGRATION PROCESSES.
63. *Власенко О. О.* 365
ЕТИЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЛОВИХ
ВЗАЄМОВІДНОСИН У ПОСТКОВІДНІЙ РЕАЛЬНОСТІ.

64. **Володько Т. О.** 370
ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНОГО ПОТЕПЛІННЯ НА РОЗВИТОК СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ.
65. **Фейчер О. О.** 376
ПРІОРИТЕТНІ ВЕКТОРИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СТРУКТУР ТА ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ МИСТЕЦЬКИМИ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.
66. **Фомина М. В., Стельмашенко Е. В.** 384
СОЦИАЛЬНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО В ИСТОРИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ.

LEGAL SCIENCES

67. **Анакіна Т. М., Аскар М. Д.** 392
ПРАВО НА ДОСТУП ДО СУДУ ВІДПОВІДНО ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД І ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.
68. **Анакіна Т. М., Матюшенко І. В.** 396
ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДОВИХ ПРАВА НА ДОСТУП ДО СУДУ ВІДПОВІДНО ДО ПРЕЦЕДЕНТНОЇ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.
69. **Дядюк А. Л.** 400
НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В ПРОФЕСІЙНИХ УЧАСНИКАХ РИНКІВ КАПІТАЛУ.
70. **Медвідь Ф. М., Маркелова А. А., Урбанський М. В., Висоцька О. А.** 406
ЗВИЧАЄВЕ «КОЗАЦЬКЕ» ПРАВО ЗАПОРОЗЬКОЇ СІЧІ.
71. **Пилипчук І. І., Самойлова І. А.** 413
ПРАВО ЗАПОВІДАЧА НА ЗМІНУ ТА СКАСУВАННЯ ЗАПОВІТУ.
72. **Поліванова О. М., Радчук М. В.** 417
ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ ПРАВА ЄС І ХАРТІЇ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄС.
73. **Тимчишин А. М.** 422
СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ ТАКОГО ЯВИЩА ЯК ВБИВСТВО НА ЗАМОВЛЕННЯ.
74. **Ушаков Р. М.** 429
INHERITANCE OF CRYPTOCURRENCY: CIVIL LEGAL AND FINANCIAL LEGAL ASPECTS.

AGRICULTURAL SCIENCES

УДК 636.4.084.52

ОСОБЛИВОСТІ ГОДІВЛІ ГІПЕРПРОДУКТИВНИХ СВИНОМАТОК

Підпала Тетяна Василівна

доктор сільськогосподарських наук

Голосна Лілія Вікторівна

Здобувач вищої освіти

Миколаївський Національний Аграрний Університет

Україна

Вступ. Встановлено, що висока багатоплідність свиноматок та вирощування добре розвинених поросят можливо лише при повноцінному годуванні. Особливу увагу треба приділяти гіперпродуктивним свиноматкам, що народжують більше поросят, а отже дають можливість отримати більше м'яса.

Стан вивчення проблеми. Харчування свиноматок чинить значний вплив на їх багатоплідність, великоплідність і життєздатність приплоду, молочність, а в кінцевому підсумку - на кількість поросят, які отримують від свиноматок, тобто фактично на їх продуктивність. Крім того кожен виробник прагне, щоб його бізнес був прибутковим. З одного боку, це, безперечно більше проданих кілограмів м'яса. Однак не все так просто: у великих гніздах смертність може бути вищою, свиноматка фізично не може вигодовувати більше 14-ти поросят (причому така кількість її дуже виснажує, що може призвести до проблем у наступному репродуктивному циклі), поросята потребують додаткової уваги персоналу.

Головний показник гіперпродуктивності свиноматки - кількість живонароджених. Хоча, безперечно, його треба розглядати тільки разом із кількістю відлучених поросят. Завдяки багатоплідним свиноматкам ферма

виробляє більше поросят, а отже, реалізує більше м'яса, за що отримує більше грошей. Однак, щоб цього досягти, треба навчитися долати складнощі, пов'язані з гіперпродуктивністю.

Аналіз останніх дослідження та публікацій. Багато вчених проводять дослідження на свиноматках і дають рекомендації, щодо їх годівлі до і після опоросу, для того щоб зменшити кількість смертності в гнізді.

Так, Якоб Делл, спеціаліст із годівлі свиней зауважує що господарство часто не приділяють належної уваги цій проблемі. Проте умови утримання цієї технологічно-вікової групи мають бути найкращими, а раціони - адаптовані до їхніх потреб. Так, щоб свинки мали міцні кінцівки, суглоби та ратиці, з того часу, коли тварини починають важити 50-60 кг, їх не можна перегодовувати, забезпечувати норму вітамінів і мінералів, аналогічних до тих, які отримують лактуючі свиноматки. Щоб товщина шпику була в нормі, рівень енергії повинен бути помірним, а вміст протеїну не перевищувати 80-90% від вмісту у граверному раціоні.

Значну роль для збереження поросят, їх зростання і наступного формування грають правильне харчування, догляд та утримання. Із загального числа поросят, народжених живими, 20-30% не доживає до відлучення. Наприклад, обстеження приблизно трьох тисяч свинарських господарств Англії, проведене Комітетом з розвитку свинарства (Підаєв), показало, що в 50-60% обстежених стад втрати поросят становлять від однієї до трьох голів на опорос і тільки лише 20 - 25% стад мають втрати кількістю одного поросяти на гніздо.

Причини загибелі різні, однак головна частка припадає на задавлювання (30-40% від загального числа), низьку молочність маток (10-15%), нежиттєздатність (10%) і шлунково-кишкові хвороби (10-15%). Дані втрати поросят в зимових умовах на 20-25% більше, ніж у літній період. Крім того, на думку зарубіжних фахівців, існує тенденція до підвищення відсотка загибелі з підвищенням розміру репродукторних господарств.

Теоретичне обґрунтування проведених досліджень. Раціон свиноматок

повинен бути обмежений, і половина його повинна складатися з пшеничних висівків або вівсяної дерті, можна додати злегка борошна з бавовняного насіння або лляної макухи. На другий день після опоросу можна давати приблизно один кілограм подібного корму. Добову дачу корму помалу додають, в раціон включають інші концентровані корми і через десять діб після опоросу свиноматкам дають повний раціон. Більш раннє переведення опоросу маток на повну добову норму харчування виробляє стимулювання молокоутворення і породжує хворобу молочної залози у свиноматки і рідкий стілець (від перегодовування) у поросят.

До складу поживних речовин в раціонах лактуючих свиноматок потрібно підходити більш строго, ніж до складу їх у раціонах порослих маток, так як для виробництва потрібної кількості молока їм необхідно відповідна кількість корму, багатого протеїном мінеральними речовинами і вітамінами. Для природного зростання і формування новонароджених порослят в перші тижні життя головною роллю володіє материнське молоко. Тому має особливо важливе значення, щоб поросята отримували достатньо молока і швидко росли, так як прирости в даний час, як ні на який інший період життя тварини, особливо сильно діють на економічні результати. Прирости, отримані за час від появи на світ до відлучення, залежать від молочності свиноматок, яка, в свою чергу, пов'язана з правильним і збалансованим харчуванням тварини в підсисний період. Наприклад, нестача в раціоні підсисних свиноматок протеїну на 10-20%, знижує на 20-30% вміст протеїну в молоці, що в свою чергу, позначається на нормальному формуванні порослят-сосунів.

При недостатній кількості поживних речовин в раціоні підсисних свиноматок на утворення молока в значній кількості витрачаються жир, протеїн, мінеральні речовини і вітаміни тіла, що при тривалій лактації веде до виснаження свиноматок і в остаточному підсумку знижує їх продуктивність. Здатність підсисних свиноматок вигодовувати великі й життєздатні гнізда пов'язана також з рівнем харчування під час супоросності. Якщо в дані періоди харчування було незадовільним, то навіть хороший раціон у підсисний період

не зможе компенсувати негативні наслідки недокорма до опоросу.

Поросята з'являються на світ з маленьким запасом поживних речовин в тілі навіть при гарному харчуванні свиноматок під час супоросності, тому в перші 30 діб суттєвим джерелом поживних речовин служать спочатку молозиво, а потім молоко матері.

У перші години після опоросу молозиво свиноматок зберігає приблизно 27-28% сухих речовин, з яких 15-18% припадає на протеїн, 6-8 - на жир, до 3-5 - на цукор і 1% - на золу.

В протеїні молозива зберігається незрівнянно більше, ніж у молоці всіх амінокислот. За даними Н. Н. Подлетской, у маток сибірської північної породи один літр молозива в перші дні опоросу містить: 3,2 грама цистину, десять - лізину, 3,8 - гістидину, 7,2 - аргініну, 6,5 - аспарагінової кислоти, 6,7 - серину, 6,7 - гліцину, 25,8 - глютамінової кислоти, 10,8 - аланіну, 11,3 - тирозину, 22,5 - метіоніну з валіном, 13,1-фенілаланіну і 11 грам ізолейцину з лейцином.

Підсисна свиноматка повинна мати постійний доступ до води. Для напування свиноматок найкращим чином буде вживати автопоїлки, які монтують на висоті 30 см; при застосуванні корит потрібно весь час змінювати воду, для того щоб вона в них не застоювалася. Поросята-сосуни також повинні мати доступ до чистої води, тому оснащують особливі поїлки для поросят, або вони користуються автопоїлками для свиноматок. В останньому випадку для поросят поруч з поїлкою оснащують підставки (трап) висотою 15-20 см. Якщо поросята не мають доступу до питної води, вони довше звикають до підгодівлі, менше її споживають і гірше ростуть.

У кожному гнізді з'являються на світ великі і маленькі поросята, маса яких здатна коливатися від 0,7 до 2 кілограм. Великі поросята більш життєздатні, вони мають збільшену енергію росту і найкращим чином оплачують корми. Доведено, що між масою поросят при появі на світ і їх скоростиглістю існує пряма залежність, особливо значна у підсисний період часу. Наприклад, при збільшенні живої ваги новонароджених поросят на 100 грам споживання материнського молока підвищується на 10-15%, а терміни

досягнення ними ваги 100 кілограм скорочуються в середньому на чотиришість діб.

Б. П. Волкопялов, П. Н. Кудрявцев та інші встановили, що число живих поросят в гнізді при задовільних умовах у високій мірі проявляє вплив на молочну продуктивність свиноматки, так як формування молочної залози триває якийсь час після опоросу і, безсумнівно, обумовлюється кількістю поросят у гнізді. При незначному гнізді незайняті соски піддаються інволюції, і загальна молочність за лактацію зменшується. Навпаки, підвищення спрямованого роздратування організму свиноматки масажем вимені, здійснюваним великим гніздом поросят, в покладений термін і досконале спорожнення ємнісної системи молочної залози всіх часток призводить до стимулювання молокоутворення через нервову й ендокринну системи. Тому 9-12 поросят у гнізді своїм впливом на організм через молочну залозу матері можуть підтримувати секрецію молока на високому рівні. Можливо, тому в практиці свинарства в більшості епізодів простежується якраз таку кількість поросят в гніздах.

Крім того, масаж завдяки прямому механічному роздратуванню клітин молочної залози полегшує доступ до сосків молока, воно не «затримується» в звивистих ходах і деяких альвеолах, робиться краще кровопостачання вимені, допомагає зменшенню випадків хвороби (особливо маститу) і зберігає на більш довготривалий період його діяльну стан.

У досліджах М. І. Голдобіна масаж вимені підсисних свиноматок в продовження двох-трьох хвилин сприяв підвищенню молочності на 23% за рахунок зростання залози, підвищення ємнісної системи та запобігання її від хвороб і інволюції.

Збільшення молочної продуктивності свиноматок можна досягти і підвищенням кратності харчування поросят. Як правило, вони смокчуть свиноматку 10-15 разів на день, тоді як частоту харчування на практиці можна підвищити за допомогою умовних рефлексів до 20-24 разів. Для даного під звуковий сигнал (як правило, це дзвінок) свиноматок укладають для харчування

і підпускають поросят. Через 5-10 таких сеансів у свиноматок репродукується умовний рефлекс молоковіддачі, а у поросят - рефлекс до смоктання. У наступні періоди, як тільки лише лунає сигнал, матка лягає, а поросята з вереском кидаються до неї. Годуюча або підготовляти до годівлі поросят свиноматка видає відмітні звуки (специфічне рохкання), що породжує рефлекс годування і у інших свиней. Тоді в наступних репродуктивних циклах вона народжуватиме більше поросят і декретуватиме більше молока.

В особливості має важливе значення в даний час наглядати за тим, щоб поросята не травмували соски молочної залози, в іншому випадку матка починає хвилюватися, кінчає годування і схоплюється. При травмуванні сосків в рани здатна потрапити інфекція, що викличе запальний процес вимені. Порівняйте: якщо ви залишаєте 12 поросят, у наступному циклі свиноматка народить 14; якщо ж залишаєте 14 – у другому опоросі отримаєте 16. Два поросяти – це істотна різниця, і це реально! Якщо гніздо першопороски менше, наприклад, 12-13 поросят, підсадіть до неї «малюків» від іншої свиноматки. Якщо в гнізді поросят більше, ніж свиноматка може вигодувати, їх треба пересаджувати до інших тварин: через 12-24 годин після народження (перші 12 годин життя поросята повинні залишатися з мамою, щоб отримати якомога більше молозива). Вже зазначали, що гніздо першопоросок має налічувати 14-15 поросят, а біля старших свиноматок варто залишати –13-14 (враховуйте, скільки відлученців було у попередньому гнізді, – залишіть на одне-два більше).

Після того, як частину гнізд вирівняли і підсаджувати поросят вже немає куди, треба порахувати, скільки «зайвих» залишилося. У Данії, наприклад, кількість поросят, яких треба відсадити, дорівнює кількості кольорових прищіпок на картці свиноматки, що висить над її станком. Тоді рахують, скільки «мачух» потрібно. Їх роль виконують тільки добрі свиноматки.

До «мачух» поросят підсаджують упродовж 24-48 годин після опоросу: спочатку відбирають першопоросок (свиноматка «А») у добрій кондиції, з «робочими» молочними залозами та маленькими сосками, у гніздах яких

здорові і міцні тритижневі поросята (18-22 дні).

Їх забирають і переводять в окремий станок у цеху опоросу чи одразу на дорощування, свиноматки залишаються самі на годину. Тоді треба відібрати добрих свиноматок другого-третього опоросу (свиноматки «Б») з поросятами віком 5-7 днів. Їх на годину забирають у ящик із лампою чи куточок з обігрівом, а тоді підсаджують до «звільненої» першопороски. Останній крок: усіх зайвих поросят забирають із їхніх гнізд і підкладають до свиноматки «Б». Перед тим, як підсаджувати поросят свиноматкам «А» і «Б», їм бажано дати 2 мл окситоцину для кращого притоку молока. Щоб уникнути агресії з боку «мачухи», намастіть її ніс та носи поросят м'ятною олією.

Висновки. Отже для правильної експлуатації гіперпродуктивних свиноматок потрібно дотримуватись основних правил годівлі і порад вчених. Завжди пам'ятайте про те, що значною мірою від дій свинаря залежить здоров'я і продуктивність тварин, скільки поросят народить свиноматка, якого рівня життєздатності досягнуть вони.

VETERINARY SCIENCES

UDC 615.9

THE STATUS OF VETERINARY MEDICINES MARKET IN UKRAINE

Palytsia Yuliia Vasilivna

PhD Associate Professor,

National University of

Life and Environmental Sciences of Ukraine,

Kyiv

Introductions. An important factor of the economic efficiency of livestock is to ensure animal health, in order to obtain high performance indicators and the necessary reproductive capacity. Therefore, the production of pharmaceutical products for the needs of veterinary medicine is the important condition for the formation of the food supply of animal origin.

The last years are characterized by the integration of many sectors of the economy into the world economy. The world market of veterinary medicines is growing now. The veterinary production is characterized by a wide range of medicines.

Aim. The market of veterinary medicines is the part of Crop Protection Animal Health.

Today the market of veterinary medicines is closely correlated with the medicines market. They form together the pharmaceutical market.

The market of veterinary medicines has its own characteristics, such as: close relationship with the medicines market; the need for effective state regulation; secondary demand; low elasticity of demand, customers are not consumers; the demand is formed by specialists of veterinary medicine.

Materials and methods. The market segmentation is formed of the basic criteria such as: the customers motivation to buy veterinary medicines (the

prevention and diagnosis of diseases, the treatment of animals, the animal reproduction, the increase of their productivity, the care for them), the animal species (pets and domestic animals), the level of government regulation (regulated and unregulated).

According to the law of Ukraine «On veterinary medicine» all veterinary medicines in Ukraine pass state registration. The order of registration is governed by the Regulation on the state registration of veterinary medicines and the Regulation on state registration of feed additives, premixes and finished feed.

Results and discussion. The leading position among veterinary preparations is occupied by the feed. The leading position among veterinary medicines is occupied by the antibiotics.

Today the state register of veterinary medicines has nearly five thousand items. This register includes the following medicines sections: antibiotics; anthelmintics; immunological products (vaccines, serums, diagnostics, culture media, etc.); prepared animal feeds; premixes and feed additives; disinfectants, insecticides, rodenticides; other veterinary agents (enzymes, test systems, etc.).

All registered veterinary medicines in Ukraine are produced at Ukrainian or foreign enterprises.

The share of leading Ukrainian firms that produce such medicines is about 80 %.

All of native companies are powerful firms of veterinary medicines and feed additives. Today all companies are self-sufficient. They are producing about 450 kinds of veterinary medicines. They are also involved in distribution of medicines.

The leading position among Ukrainian firms is occupied by «Ukrzoovetprompostach» and «Brovafarma». The products of these firms has a wide range of veterinary medicines. More than half production of these firms is exported abroad. Close cooperation is conducted with 13 countries.

The firm «Brovafarma» is introduced the innovative medicines to the market Ukraine. These veterinary medicines have an antiparasitic and antimicrobial effects.

The foreign suppliers are such firms as: Intervet, Ceva SA, Bayer, Novartis +

Lek, KRKA, Pfizer, Interchemi Werken, Fort Dodge, Elanco, Invesa and others.

The market is presented by generic veterinary medicines, similar and analogical medicines with one active substance. The demand remains poor. The medicines black market is increasing nowadays.

Conclusions. There is a difficult situation to create new innovative products in Ukraine now. There are no new Ukrainian firms of original products and production of substances for the manufacture of veterinary medicines. The technological level of Ukrainian firms of veterinary medicines production is low. The innovative activities in the field of veterinary pharmacy in Ukraine are not developed enough.

Therefore, the market of Ukrainian veterinary medicines production requires changes and strict government regulation.

REFERENCES

1. Бровафарма [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://brovapharma.com.ua>.
2. Бушуєва І. В. Маркетингові дослідження розвитку ринку ветеринарних препаратів та області ветеринарної фармації / І. В. Бушуєва // Запорізький медичний журнал. 2013. № 3 (78). С. 90–93.
3. Бушуєва І. В. Передумови та формування концепції економічного розвитку галузі ветеринарної фармації в Україні / І. В. Бушуєва // Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики. – 2013. №2 (12). С. 70–73.
4. Укрзооветпромстач [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrzoovet.com.ua>.
5. Farm Animal Welfare Council (FAWC) [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://www.fawc.co.uk/>.
6. OIE – World Organisation for Animal Health [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://www.oie.int/>.

MEDICAL SCIENCES

MELATONIN – JUST A HORMONE OR A VIABLE COVID-19 TREATMENT?

Lomakina Yuliia,

PhD, associate professor,

Department of Medical Biology and Genetics

Vandana,

student,

Bukovinian State Medical University,

Chernivtsi, Ukraine

Introductions. Can we use melatonin that is a sleep-wake cycle inducing hormone to a viable treatment for the death-causing virus Covid-19? Coronaviruses (CoVs) are RNA viruses infecting both human and animals.

This infection involves the respiratory, gastrointestinal and central nervous system. Severe acute respiratory syndrome coronavirus (SARS-CoV) and Middle East respiratory syndrome coronavirus (MERS-CoV) are infectious and lethal. They have caused thousands of deaths in the past. The recent outbreak was discovered in Wuhan, China this highly contagious disease has spread throughout China and other countries.

Although antiviral therapy, corticosteroid therapy and mechanical respiratory support have been applied, still there is lack of a specific treatment for COVID-19. So is there any chance for melatonin? Many questions about possibilities and non-possibilities arise. Melatonin is a natural hormone produced by our brain to exalt healthy sleep and regulate body's internal clock. It efficacious in improving sleep, treating headaches, anxiety and other health conditions.

But some baffling rumours about melatonin came froward to solve this pandemic caused by Covid-19. How is it possible? Is it so easy to treat it? How this

hormone produced by our own body be the solution? If it is, why we still are affected? How? Why? Many questions are to be answered regarding this strategy. So it is reviewed that why is it so crucial to study this strategy? It is, because for this world lately it was just a virus prevailing in animals and birds only. Known only to veterinaries.

But it played an unexpected move and mutated. Mutated to disease humans too now. Therefore, we need to know how can this lethal virus vanish and be treated to save as much as of world we can. Melatonin having it's own asset of being anti-inflammatory, anti-oxidant and boost for immune. But is it enough for a lethal virus? If yes, is it safe? Because everything comes at a price. Do all researches done about it stand any chance?

Aim. To know if it really helps in treatment of COVID as considering many researches this came forward that because of the virus many of affected patients are in so much discomfort that are not able to sleep properly, they feel some unknown stress while respiration. In addition, COVID-19 infection may attack the melatonin synthetic pathway resulting in reduced melatonin levels at a time when melatonin is most needed.

So, it was documented that melatonin have some positive effects on alleviating acute respiratory stress induced by virus, bacteria, radiation etc. Herein, we review the evidence indicating that either melatonin will have a supportive adjuvant property in treating Covid-19 induced pneumonia, acute lung injury (ALI) and acute respiratory distress syndrome (ARDS) or not.

Results and discussion. Many conventional drugs including hydroxychloroquine/chloroquine, lopinavir, remdesivir etc. have been repurposed as treatments for this deadly disease, but there is no especially designed effective drug available; also all drugs stated above obviously have some side effects and their efficiency is unknown.

Well we got many possible but not any enduring result. Yes, melatonin can be considered for prophylactic use or treatment alone or in combination with any other drugs. It was reported that patients affected by Covid-19 showed symptoms like

fever, dry cough, fatigue, diarrhoea, myalgia etc. Varying somewhat with patient's age. In some severe cases, even ALI, ARDS, heart failure, sudden cardiac arrest and respiratory failure.

It was detailed in recent published research suggesting that various dangerous problems like SARS-CoV-2, MERS-CoV-2, SARS-CoV were found to have high genetic homology of nucleotide identity percentage. Though SARS-CoV and MERS-CoV infected animal model, depicted some inflammatory and immune responses that may active a "cytokine storm" and apoptosis of epithelial and endothelial cells, eventually, vascular leakage, abnormal T cells and macrophages responses ensue and induce ALI/ARDS or even death.

Thus, we conjecture the excessive inflammation depressed immune system and an active cytokine storm lately, contribute to pathogenesis of Covid-19. However, melatonin is not viricidal but has an advantage of having an indirect anti-viral action due to its some astonishing properties like anti-inflammation, anti-oxidant and immune booster. There were some cases in which melatonin suppressed features of viral infections like if we take example of a case where mice, whose CNS was infected by virus (eg. Encephalitis), but use of melatonin reduced paralysis and death, decrease virus load and caused less viremia.

Therefore, melatonin's anti-inflammatory, anti-oxidant and boosting immune properties enhance action that supports potential attenuation of Covid-19 infections. Melatonin exerts anti-inflammation effects through different pathways. Inflammation is often correlated with an elevated production of cytokine and chemokine, while melatonin causes depletion in pro-inflammatory actions. Contradictorily, in ALI infection models, melatonin depicts anti-inflammatory and protective action. Correspondingly, we theorize that excessive oxidation also is likely to be involved in Covid-19.

Thus, it was believed that melatonin would be beneficial controlling the inflammation and oxidation in Covid infected subjects. Nevertheless, if one has pragmatic effects have side effects too. So have to prescribe or take rationally. The rationale use for Covid-19 patients not only pivot weakened area of infection induced

respiratory disorders but also on an overall improvement and prevention of patients' good health and hazardous complications respectively.

Though, safety of melatonin has been corroborated in many human studies, its effects when prescribed to Covid-19 patients should be carefully checked or monitored despite of high safety profile of melatonin.

Conclusions. In this review, melatonin can be stated as an assisting drug to support patients' crucial time of sleeplessness and breathlessness. Moreover, overcome pain of patients been affected but is not considered to be any permanent solution for this disease. It just can be considered as painkiller for temporary pain. However, would be effective only if used rationally. Although, the direct evidence of melatonin application in COVID-19 is unclear, both its use in experimental animal models and in studies on humans has continuously documented its efficacy and safety and its use by COVID-19 patients predictably would be highly beneficial.

LYMPHADENOPATHY AS A LEADING SYNDROME OR ONE OF THE CRITERIA FOR SOME DISEASES IN THE WORK OF THE DOCTOR OF THE PRIMARY CENTER OF HEALTH AND SOCIAL CARE

Yevstihnieiev Ihor Volodymyrovych
c.m.s., assistant
Dnipro state
medical university

Introductions. Diagnosis and differential diagnosis of lymphadenopathies at the outpatient stage are a complex medical and social problem. The variety of diseases with this syndrome, the need to use complex research methods, the involvement of consultants presupposes knowledge of regulatory documents on the management of patients with lymphadenopathy.

Aim. Assessment of the possibilities of diagnostics of the most common diseases accompanied by lymphadenopathy in the conditions of primary outpatient admission.

Materials and methods. Study and analysis of article materials on various nosological forms, accompanied by lymphadenopathy.

Results and discussion. Low virulence infection with *nonspecific lymphadenitis* leads to chronic hypoplastic lymphadenitis. Lymph nodes (LN) are slightly painful on palpation. In the future, the LN scar and decrease in size, become dense. With highly virulent infection, axillary or inguinal lymph nodes are more often involved. They are mobile, not soldered to the surrounding skin and to each other.

In the future, a painful infiltration is formed. The skin over it is hyperemic, edematous, little mobile. In the absence of treatment, the inflammatory process progresses, fluctuation appears. The abscess opens, after the discharge of pus and the inflammation subsides, scarring occurs. With lymphadenitis, a puncture helps to clarify the diagnosis.

Tuberculosis of intrathoracic LN is more often detected in adolescents and children. In most cases, the cervical and submandibular LN are affected, less often

the axillary ones. More often, pulmonary tuberculosis is simultaneously diagnosed, however, there can only be a lesion of the LN. The onset of the disease is acute or subacute, intoxication is significantly pronounced. LN are soft or dense, more than 1.5 cm in size.

The inflammatory process may involve subcutaneous fat and skin. Large, painless LN packets are formed. With late diagnosis, fluctuation appears, the skin over the focus of inflammation becomes thinner, and the abscess is opened. Fistulas form that do not heal for a long time. In chronic tuberculous lesions of the LN, their conglomerates or chains of dense nodules up to 1 cm in size are formed. Mycobacteria can be identified in purulent discharge or in LN punctate.

In *rubella*, the posterior cervical and occipital LN often increase, much less often the anterior cervical, parotid, axillary and popliteal lymphs. Sometimes slight soreness is determined. Against the background of intoxication with typical forms of rubella, a rash appears simultaneously on the face, chest, abdomen, and limbs. Numerous elements of the rash of a pale pink color, the same size, with clear even contours, the surrounding skin is not changed. On the 4th day, the rash disappears without a trace. In the clinical analysis of blood, absolute leukopenia and relative lymphocytosis are often determined.

Generalized lymphadenopathy (LA) is observed in *HIV infection*. The cervical, parotid and behind the ear, submandibular, chin, supraclavicular and axillary LN are enlarged. Against the background of HIV infection, mycobacterial infection or Kaposi's sarcoma joins the reactive LA. At the II and III stages of HIV infection, the manifestations of LA in different periods can be expressed to a greater or lesser extent.

Persistent generalized LA may be the only clinical manifestation in the late stages of HIV infection. AIDS-associated symptom complex joins generalized PA in 1.5-3 years. Increased fatigue, headache, fever, cough, diarrhea, weight loss, myalgia, arthralgia, secondary infections appear. In the clinical analysis of blood leukopenia, lymphocytopenia. In the immunogram, the number of CD4 + lymphocytes and the immunoregulatory index $CD4^+ / CD8^+$ decrease in dynamics.

Non-Hodgkin's lymphomas are a heterogeneous group of malignant lymphoproliferative diseases that differ in their clinical course, morphological structure, immunohistochemical properties, response to treatment, and varying degrees of malignant proliferation.

At the onset of non-Hodgkin's lymphomas, one LN is usually affected. As the lymphoproliferative process progresses, tumor metastases spread by lymphogenous and hematogenous pathways. The lymphoproliferative process can begin in internal organs and tissues. Mediastinal LN are affected less often than peripheral ones.

At the beginning, the LN increases in size, becomes dense and is not welded to the surrounding tissues. Subsequently, conglomerates of pathologically altered LN appear. Syndromes of compression of organs can be observed: obstructive jaundice, intestinal obstruction, broncho-obstructive syndrome, superior vena cava syndrome. The central nervous system and mammary gland may be affected. The pathological process can affect the structures of the lympho-epithelial pharyngeal ring of Valdeyer-Pirogov as part of the pharyngeal, lingual, laryngeal, tubal and palatine tonsils, as well as single follicles scattered in the mucous membrane of the oropharynx and pharynx. Lymphoproliferative lesion in the onset is often visually determined by the rapid and significant increase in the palatine tonsils with the development of ulcers on them.

The expanding lymphoid tissue of a pale pink color with a bumpy surface. Metastasis occurs in the maxillary and frontal sinuses, as well as in the ethmoid labyrinth. The diagnosis is confirmed by the results of cytological, histological and immunohistochemical studies of biopsy material. The most informative is an excisional biopsy with a study of the tissue of the entire LN together with the capsule, which makes it possible to make a reliable diagnosis.

In *Hodgkin's lymphoma (lymphogranulomatosis)*, an increase in various groups of LN is the leading clinical syndrome. In the beginning, mediastinal or supraclavicular lymph nodes are more often affected. Lymphogenous metastasis leads to damage to other groups of LN. In the future, the spread of the malignant process is carried out by the hematogenous route.

LN in Hodgkin's disease are enlarged, of a densely elastic consistency, not adhered to the surrounding tissues, painless. In some patients, pain in the affected LN occurs after drinking strong alcoholic beverages. In connection with the most frequent lesion of mediastinal LN, the first complaint of patients may be shortness of breath and cough as a result of compression of the bronchi by enlarged LN in the mediastinum.

When carrying out an X-ray examination of the chest cavity organs in the frontal and right lateral projections, enlarged mediastinal lymph nodes can be detected even before the onset of clinical symptoms. The temperature can rise above 38⁰C for 3 days, then the temperature drops to normal and then rises again (it has a wavy character). There is severe night sweats and generalized pruritus.

In the clinical analysis of blood, unexpressed neutrophilia, lymphopenia, thrombocytopenia, anemia, and increased ESR are determined. The diagnosis of Hodgkin's lymphoma is established by morphological examination of the LN. The diagnosis is considered reliable when binuclear and multinucleated Berezovsky-Reed-Sternberg cells are found in the LN tissue. An excisional biopsy of the LN is performed, which is removed completely together with the capsule. The material does not undergo mechanical damage, as in a puncture biopsy, high-quality biopsy LN material is provided for cytological, histological, immunohistochemical studies.

Conclusions. 1. When conducting the initial examination of patients by a family doctor in the center of medical and social assistance, it is necessary to adhere to the provisions of the supervision protocol and guidelines for the tactics of managing patients with lymphadenopathy.

2. When outpatient admission of patients with lymphadenopathy in primary medical and social care centers, it is necessary to carry out all the mandatory and necessary additional examination methods.

3. Specialist consultations will reduce the financial costs of the examination and speed up the time to establish a reliable diagnosis.

К ВОПРОСУ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ПОЧКИ У ДЕТЕЙ

Азаматов Ж. А.

студент.

Ташкентский Педиатрический Медицинский
Институт. г. Ташкент.

Нодиров К. Х.

студент.

Ташкентский Педиатрический Медицинский
Институт. г. Ташкент.

Наримова Э. Н.

студентка.

Ташкентский Педиатрический Медицинский
Институт. г. Ташкент.

Научный руководитель:

Аскарьянц В. П.

доцент

кафедры фармакологии, физиологии.

Ташкентский Педиатрический Медицинский
Институт. г. Ташкент

Почки – исключительно важный для благополучной жизни орган нашего тела. Почка – парный орган бобовидной формы. Располагается забрюшинно на задней стенке брюшной полости. Почка имеет бобовидную форму, размером около 11 ×6 см, покрыта капсулой из плотной волокнистой соединительной ткани и окружена жировой тканью.

Как отмечают авторы литературных источников, что основные функции почек (экскреторная, осморегулирующая, ион регулирующая и др.) обеспечиваются процессами, лежащими в основе мочеобразования: ультрафильтрацией жидкости и растворённых веществ из крови в клубочках, обратным всасыванием частиц этих веществ в кровь и секрецией некоторых веществ из крови в просвет канальца. В процессе эволюции почек фильтрационно-реабсорбционный механизм мочеобразования всё более

преобладает над секреторным. Регуляция большинства выделения ионов у наземных позвоночных основана на изменении уровня реабсорбции ионов. Анализ литературных источников показал, что характерная особенность эволюции почек - увеличение объёма клубочковой фильтрации, которая у млекопитающих в 10-100 раз выше, чем у рыб и земноводных; резко возрастает интенсивность реабсорбции веществ клетками канальцев, т. к. отношение массы почек к массе тела почти одинаково у этих животных. Повышается функция почек по поддержанию стабильности состава веществ, растворённых в сыворотке крови. Развитие осморегулирующей функции почек тесно связано с типом азотистого обмена. У млекопитающих конечный продукт азотистого обмена - мочевины, осмотически высоко активное вещество, для выведения которого необходимо значительное количество воды или способность осмотически концентрировать мочу. У человека в условиях покоя около 1/4 крови, выбрасываемой в аорту левым желудочком сердца, поступает в почечные артерии. Кровоток в почках мужчин составляет 1300 мл/мин, у женщин несколько меньше. При этом в клубочках из полости капилляров в просвет боуменовской капсулы происходит ультрафильтрация плазмы крови, обеспечивающая образование так называемой первичной мочи,

в которой практически нет белка. В просвет канальцев поступает около 120 мл жидкости в 1 минуту. Однако в обычных условиях около 119 мл фильтрата поступает обратно в кровь и лишь 1 мл в виде конечной мочи выводится из организма. Процесс ультрафильтрации жидкости обусловлен тем, что гидростатическое давление крови в капиллярах клубочка выше суммы коллоидно-осмотического давления белков плазмы крови и внутривисцерального

тканевого давления. Размер частиц, фильтруемых из крови, определяется величиной пор в фильтрующей мембране, что, по-видимому, зависит от диаметра пор центрального слоя базальной мембраны клубочка. В большинстве случаев радиус пор меньше 28 Å, поэтому электролиты, низкомолекулярные неэлектролиты и вода свободно проникают в просвет нефрона, белки же практически не проходят в ультрафильтрат. Функциональное значение

отдельных почечных канальцев в процессе мочеобразования неодинаково. Клетки проксимального сегмента нефрона всасывают (реабсорбируют) попавшие в фильтрат глюкозу, аминокислоты, витамины, большую часть электролитов. Стенка этого канальца всегда проницаема для воды; объём жидкости к концу проксимального канальца уменьшается на $2/3$, но осмотическая концентрация жидкости остаётся той же, что и плазмы крови. Клетки проксимального канальца способны к секреции, т.е. выделению некоторых органических кислот (пенициллин, кардиотраст, парааминогиппуровая кислота, флуоресцеин и др.) и органических оснований (холин, гуанидин и др.) из околоканальцевой жидкости в просвет канальца. Клетки дистального сегмента нефрона и собирательных трубок участвуют в реабсорбции электролитов против значительного электрохимического градиента; некоторые вещества (калий, аммиак, ионы водорода) могут секретироваться в просвет нефрона. Проницаемость стенок дистального извитого канальца и собирательных трубок для воды увеличивается под влиянием антидиуретического гормона - вазопрессина, выделяемого задней долей гипофиза, вследствие чего происходит всасывание воды по осмотическому градиенту.

А также специалистами утверждено, что оценка адаптационных механизмов, структурно-функционального состояния единственной почки у детей при врожденном ее отсутствии или в результате контралатеральной нефрэктомии вызывает значительный интерес многих авторов из-за широкого спектра наблюдаемых при этом компенсаторных изменений и сложности их однозначной трактовки.

Дальнейший анализ литературных источников показал еще один интересный факт о проблеме больных с единственной почкой при врожденном ее отсутствии или в результате контралатеральной нефрэктомии является одной из актуальных в педиатрической нефроурологии. Важность ее обусловлена тем, что функциональное состояние единственной почки у большинства пациентов бывает значительно нарушено вплоть до хронической

почечной недостаточности уже в детском возрасте. Развитие изменений в почке сопровождается закономерным вовлечением в патологический процесс интратрениальных сосудов и приводит к изменению ангиоархитектоники.

Далеко не всегда единственную от рождения почку можно назвать полноценной в анатомическом и функциональном отношении. При значительном нарушении функции единственной почки может развиваться хроническая почечная недостаточность уже в детском возрасте.

Зарубежными и отечественными авторами отмечено, что фильтрационная функция единственной почки составляет примерно 80% функции двух здоровых почек, то есть почка работает в режиме гиперфильтрации. В течение длительного времени гиперфильтрация не оказывает на почку повреждающего воздействия. Однако в отдаленные сроки при длительной повышенной нагрузке, а также при присоединении хронического воспалительного процесса, а нередко и сопутствующих аномалий развития органа (пузырно-лоханочный рефлюкс, гидронефроз), резервные возможности почки истощаются.

Согласно литературным данным остается много нерешенных вопросов в понимании значимости функциональных почечных резервов. Известно, что единственной почке приходится работать в условиях повышенной функциональной нагрузки по сравнению с парными почками, с течением времени компенсаторно-приспособительные процессы могут истощаться, что особенно остро проявляется в подростковом возрасте. Поэтому важным представляется изучение резервов функциональной активности единственной почки и особенностей развития пациентов именно в возрастном аспекте, в условиях длительного катамнеза после нефрэктомии.

Качество жизни признано конечной характеристикой эффективности оказания медицинской помощи, оно служит показателем мониторинга индивидуального состояния больного и экономическим обоснованием методов лечения и профилактики. До сих пор качество жизни детей и подростков с единственной почкой не изучалось и не освещено в литературе.

Функциональная адаптация единственной почки вызывает значительный

интерес из-за широкого спектра наблюдаемых при этом компенсаторных изменений и сложности их однозначной трактовки. От правильности оценки функционального состояния единственной почки и своевременного выявления присоединившихся патологических процессов во многом зависят выбор тактики лечения и вероятность благоприятного исхода болезни. Состояние единственной почки у взрослых изучено достаточно благодаря многочисленным исследованиям. Литература, посвященная единственной почке у детей, не отражает всех аспектов рассматриваемой проблемы. Единственную от рождения почку далеко не всегда можно назвать полноценной в анатомическом и функциональном отношении. Риск присоединения вторичных заболеваний многократно повышается после выполнения нефрэктомии, когда удалению одной из почек предшествует тяжёлое и длительное поражение органов мочевого тракта являются актуальными и для детей с единственной почкой.

Постоянство гомеостатических параметров обеспечивается лишь такой единственной почкой, нефроны которой сохраняют способность справляться с возрастающей функциональной нагрузкой, то есть имеют определённый запас компенсаторных ресурсов. Часто на основании стандартных клинических и лабораторных показателей не представляется возможным сделать объективное заключение о резервной способности нефронов и их адаптации к возрастающей нагрузке. В литературе последних лет обсуждаются различные функциональные тесты, позволяющие оценить реакцию единственной почки на функциональный стресс. Наиболее удобным и наименее травматичным исследованием резервной способности почек у детей является стимуляция их работы (клубочковой фильтрации) белком с последующим определением функционального почечного резерва. Работ, посвященных этой проблеме, недостаточно. Кроме того, мало изучен вопрос изменения клубочковой фильтрации и функционального почечного резерва у детей с единственной почкой в течение времени с увеличением продолжительности заболевания.

Механизм компенсации почечной функции многогранен, ему посвящены

экспериментальные и клинические работы многих авторов. Однако единства взглядов на сохранение функции почек нет. Одни исследователи утверждают, что компенсация утерянных функций единственной почки постепенно приводит к дегенеративным изменениям гипертрофированных нефронов. Другие считают, что единственная почка за счет резервных нефронов и гипертрофии органа относительно быстро справляется с новым функциональным режимом.

Установлено, что у взрослых, т. е. в уже полностью сформировавшемся единственном органе, процесс компенсации идет за счет только гиперплазии клубочкового аппарата. В канальцевом аппарате этот процесс отсутствует. У детей большую роль в компенсации на первом этапе играют так называемые резервные нефроны, благодаря которым стабилизируются функциональные показатели единственной почки. Однако этот элемент компенсации постепенно исчезает, поэтому в последующие годы роста и развития детского организма можно рассчитывать, как у взрослых пациентов, только на гипертрофию нефронов. Это один из этапов приспособительно-компенсаторного процесса, подтвержденный морфологическими исследованиями. В клинических условиях это подтверждается увеличением паренхимы почки.

Таким образом, подводя итог литературного анализа можно отметить, что быстрый рост детского организма предъявляет повышенные требования к функционирующей почке, а также происходит максимальная мобилизация резервных возможностей, что исключает периодический покой нефронов. Постепенно наступает «утомление» функции почки с возможным в последующем значительным нарушением ее функции.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мироненкова Е.Г., Коломеец Н.Ю., Аверьянова Н.И., Рудавина Т.И. Качество жизни детей и подростков с единственной почкой: материалы Международной научно-практической конференции «Здоровье и образование». — Пермь, 2006. С. 65-69.

2. Кучер А.Б., Есян А.М., Никогосян Ю.А. Особенности функционирования почек здоровых людей в условиях гиперфльтрации. Нефрология 2000; 1: 53-58.

3. Медведева Т.Ю. Влияние препаратов, блокирующих ренин-ангиотензиновую систему, на прогрессирование почечной недостаточности в клинике и эксперименте: Автореф. дисс. канд. мед. наук М.: 2001. '

4. Tonyan A. G., Khalafyan A. A., Tatevosyan A. S. Mnogomernyi analiz v prognozirovanii oslozhnenii patologicheskoi podvizhnosti pochki.//Izvestiya vysshikh uchebnykh zavedenii. Severo-Kavkazskii region. Estestvennye nauki. 2011; 3: 113–115. (Russian).

5. Stock, K. F. Ultrasound diagnostics of renal blood vessels and transplant kidney.//Radi-ologe. 2009; 49 (11): 1040–1047.

6. Granata A. Pre-hypertension as a significant predictor of chronic kidney disease in a gen-eral population: the Ohasama Study.//Nephrol Dial Transplant. 2012; 27 (8): 3218–3223

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Василенко Юлія Вікторівна,
аспірант комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»
спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
м. Дніпро, Україна

Чорна Наталія Олексіївна
заступник директора комунального підприємства
«Обласний центр громадського здоров'я»
Дніпропетровської обласної ради»
м. Дніпро, Україна

Вступ. Пандемія коронавірусу COVID-19 стала серйозним іспитом не тільки для медичних працівників, але й для освітян, викладачів та здобувачів вищої освіти. Довелося швидко адаптуватися до умов карантину, а дистанційне та змішане навчання стало важливим інструментом модернізації освітніх процесів.

Навчальний процес базується на діючих нормативно-правових документах, що регламентують впровадження дистанційної форми навчання в освітню діяльність вітчизняних закладів вищої освіти (ЗВО): Положення про дистанційне навчання, затверджене наказом МОН України від 25.04.2013 р. № 466 [1], та Вимоги до вищих навчальних закладів, що надають освітні послуги за дистанційною формою навчання з підготовки фахівців за акредитованими напрямками та спеціальностями, затверджені наказом МОН України від 30.10.2013 р. № 1518.

Організувати якісне онлайн-навчання за короткий проміжок часу, заряджати мотивацією до навчання і бути готовим до технологічних проблем - ось не повний перелік проблем, що постали перед закладами вищої освіти та викладачами. Однак сьогодні можна назвати ерою інформатики, телекомунікацій та глобальної діджиталізації. Стрімкий злет інтеграції

інформаційно-комунікаційних технологій, онлайн-інструментів у життя суспільства останніми десятиріччями став підготовкою для вирішення завдань та проблем.

Під час онлайн-заняття викладач опитує здобувачів вищої освіти з відповідної теми, корегує відповідь, пояснює моменти, що були незрозумілі, використовуючи попередньо завантажені матеріали — презентації, відео, фото, що допомагає засвоїти матеріал. Для майбутніх медичних працівників надзвичайно важливим є практична підготовка, робота з реальними пацієнтами, відпрацювання мануальних та комунікативних навичок, тому під час дистанційного викладання вирішуються ситуаційні задачі та розбираються алгоритми виконання практичних навичок, з метою максимального наближення здобувачів вищої освіти до практики.

Дистанційне навчання - цілеспрямований процес взаємодії викладача та студента, що ґрунтується на використанні сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, які дають змогу проводити навчання на відстані, що актуально в умовах пандемії COVID-19.

Мета роботи. Проаналізувати основні засади формування освітнього середовища для вищих медичних навчальних закладів та розглянути особливості організації навчального процесу за допомогою дистанційного навчання.

Матеріали і методи. Для досягнення поставленої мети, було використано такі методи дослідження:

1. загальнонаукові - аналіз, синтез, абстрагування й узагальнення;
2. конкретно-наукові – метод термінологічного аналізу, системно – структурний та системно – функціональний аналіз.

Вище зазначені методи дають змогу розкриття сутності педагогічних явищ за допомогою виявлення та уточнення значень та смислів основоположних понять та з'ясувати основні засади формування освітнього середовища вищих медичних закладів освіти.

Результати та їх обговорення. Для з'ясування основних засад

формування освітнього середовища для вищих медичних навчальних закладів за допомогою дистанційного навчання, насамперед, вважаємо за необхідне визначити сутність основоположних понять дослідження, а саме: «дистанційне навчання», «платформа дистанційного навчання», «освітнє середовище», «освітнє середовище вищого медичного навчального закладу».

Офіційно термін «дистанційне навчання» визнали в 1982 р., коли міжнародна рада з кореспондентської освіти змінила свою назву на Міжнародну раду з дистанційного навчання. Аналіз наукової літератури дає змогу стверджувати, що сьогодні існують різні погляди на дистанційне навчання – від його абсолютизації як нової універсальної форми навчання, спроможної змінити традиційну, до технології комплектування засобів і методів передачі навчальної інформації.

У Педагогічному словникові С. Гончаренко визначає дистанційне навчання як форму навчання, коли спілкування між викладачем і студентом або вчителем і учнем відбувається за допомогою листування, магнітофонних, аудіо- та відеокасет, комп'ютерних мереж, кабельного та супутникового телебачення, телефону чи телефаксу тощо [3].

У Глосарії основних термінів професійної освіти зустрічаємо таке тлумачення досліджуваного поняття – навчання, що здійснюється на відстані за допомогою засобів комунікації, таких як радіо, телебачення, листування, комп'ютер або відео [2].

Вітчизняний дослідник В. Олійник, розглядає дистанційне навчання як самостійну системоутворюючу прогресивну технологію, основами якої є: самостійна робота слухачів, яка керується, дидактично забезпечена й контролюється; застосування у навчанні сучасних комп'ютерів, інформаційних технологій, телекомунікаційних мереж та засобів зв'язку [6].

Дистанційна форма навчання дає змогу в разі потреби забезпечити неперервність освітнього процесу за надзвичайних обставин, які об'єктивно унеможливають відвідування закладів освіти, завдяки використанню електронних підручників і часописів, мультимедійних презентацій, новітніх

комп'ютерних програм контролю за поточним або кінцевим рівнем знань здобувачів вищої освіти.

Існує декілька організаційно – методичних моделей дистанційного навчання [4]. Навчання за типом екстернату: навчання, орієнтоване на екзаменаційні вимоги вищих навчальних закладів, призначене для студентів, які з певних причин не можуть відвідувати стаціонарні навчальні заклади.

Навчання на базі одного університету: ціла система навчання для студентів, які навчаються не стаціонарно (*onscampus*), а на відстані, заочно або дистанційно, тобто на основі нових інформаційних технологій, включаючи комп'ютерні телекомунікації (*offcampus*). Співробітництво декількох навчальних закладів: таке співробітництво в підготовці програм заочного дистанційного навчання дає змогу зробити їх професійно якіснішими і менш дорогими. Автономні освітні установи, спеціально створені для цілей дистанційної освіти. Самою великою подібною установою є Відкритий університет (The Open University) у Лондоні, на базі якого останніми роками проходить дистанційне навчання велика кількість студентів не тільки з Великої Британії, але з багатьох країн світу.

Автономні навчальні системи: навчання в рамках подібних систем ведеться цілком за допомогою телебачення або радіопрограм, а також додаткових друкованих посібників. Неформальне, інтегроване дистанційне навчання на основі мультимедійних програм: такі програми орієнтовані на навчання дорослої аудиторії, тих людей, які з певних причин не змогли закінчити школу і отримати середню освіту.

Крім того, можна виділити такі особливості дистанційної форми навчання [5,6]:

1. Гнучкість — слухачі, які навчаються за дистанційною формою навчання зазвичай не відвідують регулярних занять, а працюють у зручній для себе час у зручному місці та зручному темпі; кожен може вчитися стільки, скільки йому особисто необхідно для засвоєння.

2. Модульність — кожна окрема дисципліна або ряд дисциплін, які

засвоєні слухачами, створюють цілісне уявлення про визначену предметну галузь; це дає змогу з переліку незалежних навчальних дисциплін формувати навчальний план, який відповідає індивідуальним або навчальним потребам.

3. Паралельність — навчання може здійснюватися у процесі поєднання основної професійної діяльності з навчанням або одночасне навчання у двох навчальних закладах.

4. Віддаленість — відстань від місцеперебування того, хто навчається, до навчального закладу не є перешкодою для ефективного освітнього процесу.

5. Асинхронність — у процесі навчання і той, хто навчає, і той, хто навчається, можуть реалізувати технологію навчання й вивчення незалежно в часі, тобто по зручному для кожного розкладу і в зручному темпі.

6. Масовість — кількість учасників дистанційної форми навчання не є критичним параметром; вони мають доступ до багатьох джерел навчальної інформації, а також можуть спілкуватися один з одним і з викладачем через засоби зв'язку або інші засоби інформаційних технологій.

7. Рентабельність — під цією особливістю розуміється економічна ефективність дистанційного навчання [5,6].

Під час дистанційного навчання використовуються такі основні елементи: дистанційні курси, вебсторінки й сайти, електронна пошта, форуми й блоги, чат і *ICQ*, теле- і відеоконференції, віртуальні навчальні кімнати тощо.

Водночас дистанційна форма навчання має ряд недоліків:

1. Потребує сильної мотивації: оскільки вагому частку навчального матеріалу студент опановує самостійно, а це потребує достатньої сили волі, відповідальності та самоконтролю. Дистанційна форма навчання підходить для високомотивованих студентів.

2. Неможливість відпрацювання практичних навичок і вмінь: це один з основних недоліків медичної освіти. Навіть найсучасніші комп'ютерні тренажери не замінять фізичного відпрацювання навичок на фантомах.

3. Проблематичність розвитку комунікабельності: така форма навчання не підходить для розвитку комунікабельності, впевненості, навичок роботи в

команді, що стосується медицини — комунікація з пацієнтами та родичами.

4. Проблеми технічного характеру: зі зв'язком, з Інтернетом, із технікою, що може виникнути як у студента, так і у викладача.

5. Проблема доброчесності та ідентифікації, що може виникнути під час тестування та відповідей.

Висновки. Дистанційне навчання – процес взаємодії викладача та здобувача вищої освіти, що формується на використанні сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологіях та є однією з найбільш прогресивних систем підготовки спеціалістів, у тому числі й медичного профілю. Дистанційне навчання спонукає до формування продуктивного мислення майбутніх медичних працівників, розвитку інтелектуального потенціалу особистості, здатної до самоосвіти й самоорганізації в умовах складної медичної професійної діяльності.

КЛІНІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ВАГІНАЛЬНИХ МАЗКІВ У ЖІНОК ПІСЛЯПОЛОГОВОГО ПЕРІОДУ

Доскоч Інна Олесандрівна,

к.м.н., асистент

Сенчук Анатолій Якович,

д.м.н., професор

Андрійчук Тетяна Петрівна,

Мартінова Дар`я Анатоліївна

аспіранти

Губенко Богдана Олександрівна,

Мікул Аліна Олегівна

інтерни

ПВНЗ «Київський медичний університет»

м. Київ, Україна

Введення./Introduction. Одним із найважливіших періодів життя жінки є післяпологовий період, протягом якого в її організмі відбувається перебудова усіх змін, які були спричинені вагітністю, а саме в статевих органах, гормональній, імунній, нервовій, серцево-судинній та інших системах організму, які здійснюють його захист [1, 2, 3, 4, 5, 6].

Важливого значення набувають запальні захворювання у післяпологовому періоді, які є причиною травмуванняпологових шляхів у пологах, а також моментом радикальної перебудови захисних систем статевих органів (епітеліальні покрови і мікроекологія піхви, місцевий імунітет) у цей період [7, 8].

На нашу думку, врахування вище перерахованих моментів обґрунтовує доцільність наукового пошуку в напрямку розробки заходів для зниження частоти ускладнень та оптимізації підходів до удосконалення ведення післяпологового періоду на підставі результатів вивчення показників місцевого імунітету та мікробіоценозу піхви, функціонального стану яєчників та психоемоційного стану жінок після фізіологічних пологів [8].

Мета роботи./Aim. Провести мікроскопічний аналіз піхвового вмісту в

породіль у різні терміни після фізіологічних пологів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Нами проведений аналіз результатів мікроскопій вагінальних мазків від 205 жінок, які були обстежені в різні терміни після фізіологічних пологів: 3-тя доба (I-ша група, 1,5 (II-га група) і 3 місяці (III-тя група).

Результати та обговорення./Results and discussion. Аналіз даних (таблиця 1) визначення кількості лейкоцитів у піхвових мазках показав, що через 1,5 місяці після пологів у жінок визначаються максимальні прояви лейкоцитарної реакції в секреті піхви. На це вказує той факт, що лейкоцити у підвищеній кількості (більше ніж 10-12 у полі зору) через 1,5 місяці виявляються у 72,6% пацієток, а через 2 місяці у 75,6% жінок. Відповідно цей показник через 1 місяць декілька нижчий і складає 59,4%, що можна пояснити наявним фізіологічним перебігом післяпологового періоду. Вже через 3 місяці кількість лейкоцитів знижується до 53,4%, що у середньому на 20% нижче, порівняно з показником через 1,5 місяці.

Таблиця 1

Кількість лейкоцитів у піхвових мазках (P±m)

Обстежені пацієнтки	Кількість лейкоцитів				
	10 - 12	15 -30	31 - 50	60 - 80	>80
I-ша група n= 205	23,2±2,9**	20,8±2,8	16,1±2,6*	27,8±3,1	11,7±2,2
II-га група n= 205	16,1±2,6 ^Δ	20,8±2,8	27,7±3,1	28,3±3,2	6,8±1,8
III-тя група n= 205	40,0±3,4	17,1±2,6	21,5±2,9	20,0±2,8	8,7±1,9

Примітка: * - $p < 0,05$ між показниками в I-ій і II-ій групах; ** - $p < 0,05$ між показниками в I-ій і III-ій групах; ^Δ - $p < 0,05$ між показниками II-ої і III-ої груп.

Слід зауважити, що через 1,5-2 місяці ми спостерігаємо більшу частоту вираженої лейкоцитарної реакції, а саме кількість лейкоцитів більше 60 у полі зору виявляється через 1,5-2 місяці у 28,3%, а на 3-тню добу місяці у 27,8% жінок. При цьому через 3 місяці цей показник складає тільки 20,0,0%.

Проведений аналіз попередньо приводить нас до висновку, що через 1,5-2 місяці після пологів наявні фізіологічні зміни у вигляді лейкоцитарної реакції. Фізіологічно через 3 місяці відбувається зменшення запальних проявів. Про фізіологічність виявленої лейкоцитарної реакції піхвового вмісту ми говоримо на підставі діагностованого клінічного благополуччя.

На стан захисту статевих шляхів вказує кількість і якість епітеліальних клітин у вагінальному мазку. Велика кількість епітеліальних клітин і присутність клітин парабазального і базального шару у післяпологовому періоді є ознакою фізіологічного дефіциту естрогенів у цей період. Результати визначення кількості і якості епітеліальних клітин у вагінальних мазках наведені у таблиці 2.

Аналіз наведених даних вказує на те, що на 3-тю добу післяпологового періоду тільки у 31,3% пацієнток мікроскопічно виявляються поодинокі і в помірній кількості епітеліальні клітини. Більш ніж у 2/3 жінок (68,7%) у мазках виявляється велика кількість епітеліальних клітин до парабазального (43,8%) і базального (24,9%) шару епітелію піхви.

Через 1,5-2 місяці після пологів ми спостерігали покращення картини, але більш ніж у 40% пацієнток у мазках виявляються парабазальні і базальні епітеліальні клітини, що вказує на неповне відновлення епітелію і відносну незахищеність статевих шляхів у цей період.

Через 3 місяці після пологів ми спостерігали значне збільшення кількості пацієнток (до 86,5%) у яких епітелій в мазках був у нормі і тільки у 13,5% випадках мазків виявляли парабазальні і базальні клітини.

Результати мікроскопії мазків дозволив нам проаналізувати стан мікроекології піхвового вмісту. У таблиці 3 наведені результати частоти виявлення і кількісна характеристика кокової флори.

Таблиця 2

Кількість епітеліальних клітин у піхвових мазках ($P \pm m$)

Обстежені пацієнтки	Епітеліальні клітини			
	Поодинокі	Помірна кількість	Значна кількість до пара базальних клітин	Значна кількість до базальних клітин
I-ша група n= 205	13,7±2,4*	48,8±3,5	7,3±1,8*	30,2±3,2*
II-га група n= 205	6,3±1,7 ^Δ	50,7±3,5 ^Δ	32,2±3,3 ^Δ	10,7±2,2 ^Δ
III-тя група n= 205	18,0±2,7	68,3±3,2**	11,2±2,2	2,4±1,1**

Примітка: * - $p < 0,05$ між показниками в I-й і II-й групах; ** - $p < 0,05$ між показниками в I-й і III-й групах; ^Δ - $p < 0,05$ між показниками II-ої і III-ої груп.

Аналіз наведених даних вказує на те, що через 1 місяць після пологів у половини пацієнток (50,6%) флора у піхвовому вмісті відсутня, а в 40,6% пацієнток зустрічаються поодинокі коккові клітини.

Таблиця 3

Кількість кокової флори у піхвових мазках ($P \pm m$)

Обстежені пацієнтки	Кокова флора			
	Поодинокі	Помірна кількість	Значна кількість	Флора відсутня
I-ша група n= 205	4,4±1,4*	4,4±1,4*	6,8±1,7*	84,4±2,5*
II-га група n= 205	34,6±3,3 ^Δ	12,2±2,3 ^Δ	16,6±2,6 ^Δ	36,6±3,3 ^Δ
III-тя група n= 205	13,7±2,4**	32,7±3,3**	50,7±3,5**	2,9±1,2**

Примітка: * - $p < 0,05$ між показниками в I-й і II-й групах; ** - $p < 0,05$ між показниками в I-й і III-й групах; ^Δ - $p < 0,05$ між показниками II-ої і III-ої груп.

Через 1,5 і 2 місяці після пологів відзначається колонізація піхви

кокковою флорою. Відповідно за термінами вона не визначається у 25,8 і 12,2% пацієнток. Через 3 місяці після фізіологічних пологів кокова флора не виявляється у 13,0% пацієнток, а в помірній і значній кількості в 39,1% жінок.

У таблиці 4 представлені результати виявлення паличкової флори у піхвових мазках жінок після фізіологічних пологів.

Колонізацію піхви паличковою флорою через 1,5 і 2 місяці після пологів слід вважати також недостатньою для захисту жіночого організму. Це можна стверджувати на підставі даних мікроскопії піхвових мазків, які наведені в таблиці 5.

Таблиця 4

Кількість паличкової флори у піхвових мазках ($P \pm m$)

Обстежені пацієнтки	Паличкова флора			
	Поодинокі	Помірна кількість	Велика кількість	Не виявляється
I-ша група n= 205	12,7±2,3	2,4±1,1*	-	84,9±2,5*
II-га група n= 205	16,6±2,6 ^Δ	10,2±2,1 ^Δ	1,5±0,8 ^Δ	71,7±3,1 ^Δ
III-тя група n= 205	26,3±3,1**	27,3±3,1**	18,5±2,7**	27,8±3,1**

Примітка: * - $p < 0,05$ між показниками в I-й і II-й групах; ** - $p < 0,05$ між показниками в I-й і III-й групах; ^Δ - $p < 0,05$ між показниками II-ої і III-ої груп.

Палички Додерлейна у помірній і великій кількості виявляються тільки у кожній шостої жінки (таблиця 5). Відсутня паличкова флора у цей період у 60 - 70% пацієнток. Через 3 місяці картина змінюється на краще і достатня кількість паличок має місце в 46,1% мазків. Не виявляються палички Додерлейна у кожній третій пацієнтки.

У невеликій кількості і в поодиноких випадках у мазках виявляються поодинокі клітини грибів (таблиця 5). Вегетуючі форми дріжджів (міцелій, дріжджі, що брунькуються) у всі періоди після пологів зустрічаються майже з однаковою частотою (від 7,5 до 9,8).

**Кількість клітин і вегетуючих форм дріжджоподібних грибів
у піхвових мазках (P±m)**

Обстежені пацієнтки	Клітини і вегетуючі форми дріжджоподібних грибів			
	Поодинокі	Міцелій	Дріжджі, що брунькуються	Усього виявлено
I-ша група n= 205	4,4±1,4*	4,4±1,4*	-	8,8±2,0*
II-га група n= 205	17,6±2,6	15,1±2,5	13,2±2,4 ^Δ	45,9±3,5 ^Δ
III-тя група n= 205	17,6±2,6**	16,1±2,5**	29,8±3,2**	63,4±3,4**

Примітка: * - $p < 0,05$ між показниками в I-ій і II-ій групах; ** - $p < 0,05$ між показниками в I-ій і III-ій групах; ^Δ - $p < 0,05$ між показниками II-ої і III-ої груп.

Виявлені нами мікроскопічні особливості піхвового вмісту у дані терміни ми вважали фізіологічними, оскільки всі обстеженні жінки клінічно були здоровими і не скаржились на дискомфорт з боку статевих органів.

Висновки./Conclusions. Отже, результати мікроскопії піхвових мазків отриманих через 1, 1,5, 2 і 3 місяці після пологів вказують на незахищеність статевих шляхів у дані терміни. Найбільш небезпечним періодом для реалізації негативного впливу екзогенних факторів є термін 1,5 – 2 місяці. Підставою для такого ствердження є наступні ознаки:

1) Наявний тонкий багат шаровий щільний епітелій піхви (у 40% пацієнток діагностують клітини парабазального і базального шару).

2) Виражена лейкоцитарна реакція піхвового змісту, відсутність кокової флори (у 25% пацієнток) і паличок Додерлейну (у 71,2 -65,6% жінок).

ЛІТЕРАТУРА.

1. Доскоч І.О., Шень Ю.М., Квартальний О.А. Особливість мікроценозу піхви у післяпологовому періоді // Проблеми, досягнення и перспективи розвитку медико-біологічних наук и практического здравоохранения. – 2009. – Т. 145. – ч. 2. – С. 111-112.
2. Доскоч І.О., Сенчук А.Я. Стан мікробіоценозу статевих шляхів у жінок після пологів // Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології. – 2012. – № 2(10). – С. 102-105.
3. Доскоч І.О., Шинкарук Ю.Л. Вплив інтергенетичного інтервалу на здоров'я матері та дитини // Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології. – 2013. – № 2(12). – С. 165-167.
4. Emergency department use during the postpartum period: implications for current management of the puerperium Clark, Steven L. et al. American Journal of Obstetrics & Gynecology, Volume 203,2020. Issue 1, 38.e1 - 38.e6.
5. Лиманська А.Ю., Тарнавська А.А., Нерознак Ю.П. Гематологічні зміни під час вагітності та в післяпологовому періоді. Вроджені розлади гемостазу. Акушерство, Гінекологія, Репродуктологія. № 2 (38) 2020 р. стр 16-17.
6. Криворчук І.Г., Давидова Ю.В., Лиманська А.Ю. Геморой під час вагітності та у післяпологовому періоді: хірургічне або консервативне лікування. Медичні аспекти здоров'я жінки № 2 (115) 2018. стр 36-38.
7. Тиха В.Г., Скрипченко Н.Я. Спосіб корекції біоценозу піхви у породіль із лейоміомою матки. PERINATOLOGY AND PEDIATRIC. UKRAINE. 2018.4(76):4448; doi 10.15574/PP.2018.76.44.
8. Senchuk, A. Y., Doskoch, I. O., Martynova, D. A., Bien, S. V., & Vovk, A. Y. (2018). Функціональний стан яєчників на третю-четверту добу після пологів. Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології, (1). <https://doi.org/10.11603/24116-4944.2018.1.8799> (стр.107-111).

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ КОМІСІЙНИХ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ПО «ЛІКАРСЬКИМ СПРАВАМ»

Ергард Наталія Миколаївна

к.мед.н., доцент,
доцент кафедри судової медицини та медичного права,
Національний медичний університет імені О.О.Богомольця

Шевчук Вадим Аврамович

к.мед.н., доцент, лікар судово-медичний експерт
відділ комісійних судово-медичних експертиз
КЗ КОР «Київське обласне бюро судово-медичної експертизи»

Богдаш Владислав Васильович,

Селін Валерій Семенович

лікарі судово-медичні експерти
лівобережне відділення відділу експертизи трупів
Київське міське клінічне бюро судово-медичної експертизи
м. Київ, Україна

Вступ. На етапах реформування медичної системи охорони здоров'я в Україні, постала необхідність обговорення проблемних питань, які виникають при проведенні комісійних судово-медичних експертиз по «лікарським справам».

Варто зазначити, що комісійні судово-медичні експертизи «... проводяться з метою усунення протиріч між раніше проведеною експертизою та іншими матеріалами справи у випадку необґрунтованості висновків або сумнівів слідчого, прокурора, судді або суду в правильності проведення експертизи, а також з метою встановлення терміну зачаття, здатності до запліднення, проценту втрати професійної працездатності ... і правильності надання медичної допомоги у випадках притягнення до кримінально відповідальності медичних працівників за «професійні правопорушення» у відповідності до п. 3. «Правил проведення комісійних судово-медичних експертиз в бюро судово-медичної експертизи» Наказу №6 від 17.01.1995 року «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби

України» (надалі – Наказ) [1].

Мета роботи – моніторинг проблемних питань проведення комісійних судово-медичних експертиз по «лікарським справам», а також аналіз доцільності введення «сліпого» рецензування таких судово-медичних експертиз викладачами кафедр судової медицини в закладах вищої освіти.

Матеріали та методи. Об'єктами дослідження є матеріали кримінальних проваджень та медична документація, в тому числі «Висновки експертів».

Результати та обговорення.

Комісійні судово-медичні експертизи по «лікарським справам» завжди є об'єктом дискусійних спорів, особливо в питаннях причино-наслідкових зв'язків між наданням медичної допомоги та летальним наслідком. Притягнути лікаря до кримінальної відповідальності не завжди вдається через низку правових прогалин в законодавстві. Судово-медична експертиза пов'язує діяльність медичної сфери із правосуддям України. Тому, саме судово-медичні експерти встановлюють причинно-наслідкові зв'язки між наданням чи ненаданням медичної допомоги та летальними наслідками. Однак, немає єдиної методики по етапності судово-медичних досліджень по «лікарським справам», які б дотримувались всі судово-медичні експерти України. Відсутність загальноприйнятої методики призводить до різних, іноді навіть необґрунтованих, експертних висновків, на одну і ту саму судово-медичну експертизу. Внаслідок чого, призначається не одна і навіть не дві повторні експертизи, і як наслідок – у судді є кілька експертних висновків з різними причинно-наслідковими зв'язками, а лікар залишається непокараним за свою халатність.

Причин, які призводять до різноманітності експертних висновків є декілька:

- некваліфіковані експерти, яким не вистачає відповідної підготовки у цій галузі знань;
- відсутність єдиної методики проведення такого виду судово-медичних експертиз для подальшого контролю за дотриманням методики;

- відсутність «сліпого» рецензування «Висновків експерта» на їх наукове обґрунтування, що є обов'язковим при проведенні комісійних судово-медичних експертиз.

Проведення «сліпого» рецензування є достатньо розповсюдженим в галузі судової експертизи КНПСЕ та НДЕКЦ, однак його немає в жодному бюро судово-медичної експертизи України. І як наслідок, величезна кількість повторних експертиз. Проведення повторних судово-медичних експертиз затягує час для судового рішення і в більшості випадків, лікар залишається непокараним за свої дії.

«Сліпе» рецензування експертиз варто проводити на кафедрах судової медицини в закладах вищої освіти. Це обумовлено тим, що комісійні судово-медичні експертизи, які проводяться з метою усунення протиріч між раніше проведеною експертизою з метою встановлення правильності надання медичної допомоги у випадках притягнення до кримінальної відповідальності медичних працівників за «професійні правопорушення» потребують висококваліфікованих знань і повинні бути доручені судово-медичним експертам, які мають науковий ступінь не нижче, ніж кандидат медичних наук (PhD) та мають не нижче, ніж першу кваліфікаційну категорію зі спеціальності «Судово-медична експертиза» [2]. Наприклад, в Німеччині та Австрії для проведення таких судово-медичних експертиз залучаються експерти, які мають науковий ступінь, оскільки такі експертизи є складними і потребують не лише висококваліфікованих знань, але й науково-обґрунтованого підходу для проведення об'єктивного та повноцінного дослідження [2].

Однак, як показує практика, в більшості судово-медичних бюро України комісійні судово-медичні експертизи проводять фахівці, які не мають відповідної кваліфікаційної категорії та наукового ступеня. Тому і більшість проаналізованих нами експертиз мають недостатній рівень якості [3].

Тому, на нашу думку, саме для проведення «сліпого» рецензування комісійних судово-медичних експертиз викладачами кафедр судової медицини закладів вищої освіти не лише б розвантажило Бюро судово-медичних

експертиз в Україні, але й допомогло б на достойному рівні вплинути і на якість судово-медичної експертизи.

Висновки

Результати моніторингу проблемних питань проведення комісійних судово-медичних експертиз в Бюро судово-медичної експертизи України по «лікарським справам», а також аналіз доцільності проведення «сліпого» рецензування експертиз викладачами кафедр судової медицини закладів вищої освіти потребують подальшого обговорення на державному рівні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Наказ МОЗ України № 6 від 17.01.1995 року «Про розвиток і вдосконалення судово-медичної служби України». *«Правила проведення комісійних судово-медичних експертиз в бюро судово-медичної експертизи»*. С. 35-38.

2. Ергард Н.М., Кобилянський О.Л. Призначення та проведення судових експертиз: проблеми сьогодення: *матеріали Міжвузів. наук.-практ. конф. [«Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та судової експертології»]*, (Київ, 23 трав. 2019 р.) ДУІТ ІУ ТП. Київ, 2019. С. 54-58

3. Ергард Н.М., Біляков А.М., Михайличенко Б.В., Плетенецька А.О. Про доцільність проведення комісійних судово-медичних експертиз на кафедрах судової медицини у закладах вищої освіти. *Scientific achievements of modern society. Abstracts of the 5th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. Liverpool, United Kingdom. 2020. Pp. 474-481. URL: <http://sci-conf.com.ua>*

АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПРИЧИНИ САМОВІЛЬНИХ АБОРТІВ

Назарова Аліна Віталіївна

Студентка

Семеняк Аліна Вікторівна

Доцент кафедри акушерства та гінекології

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ. В сучасних медико-демографічних дослідженнях втрати вагітності трактуються як своєрідний маркер екологічного неблагополуччя, і є чинником впливу на демографічні перспективи суспільства. Прямі репродуктивні втрати від невиношування вагітності в Україні щороку становлять 36-40 тис. ненароджених дітей.

Самовільний аборт є однією з головних проблем в акушерстві. Мимовільні викидні відбуваються в 15-20 % всіх бажаних вагітностей. Вважають, що в статистику не входить велика кількість викиднів на дуже ранніх термінах, коли факт вагітності ще не встановлений, що в 2-3 рази вище, ніж при діагностованій вагітності, і досягає 30 % і більше. Близько 80 % викиднів відбувається в терміні до 12 тижнів вагітності. При обліку вагітностей за рівнем ХГЛ частота її втрат сягає 31 %. [4]

З кожним наступним викиднем ризик невиношування вагітності підвищується. При першій вагітності небезпека мимовільного абортів становить від 11 до 13 %. Але якщо перша вагітність закінчилася самовільним перериванням, то ризик викидня при другій вагітності складає вже від 13 до 17 %. Якщо ж і друга вагітність закінчилася перериванням, небезпека викидня при третій вагітності потроюється і становить 38 %. [3]

Ціль роботи. Аналітичний розгляд проблеми самовільних абортів та їх причин .

Матеріали і методи. Огляд актуальної літератури та її аналіз.

Результати і обговорення. Мимовільні викидні в I триместрі.

Викидень на ранніх термінах здебільшого жінка не помічає: для неї це

невелика затримка менструації і трохи більша рясна кровотеча. Так буває, коли плодовому яйцю не вдається закріпитися в матці. Але, навіть при закріпленні яйця, вагітність може перерватися. 75-80 % всіх викиднів відбуваються в I триместрі. [1]

У I триместрі вагітності викидень відбувається за першим патогенетичним варіантом— аборт за типом відторгнення. При дії будь-якого ушкоджуючого чинника найвразливішим органом в цей період є хоріон. [5]

Причини спонтанних абортів розділяють на генетичні та зовнішні.

Генетичні фактори. Вважають, що 60-80 % мимовільних викиднів у I триместрі пов'язані з хромосомними аномаліями. Більшість із них (95 %) становлять числові змін, що є результатом похибок при мейозі, а також поліплоїдії. Найбільш розповсюдженими є трисомії – 60 % усіх мутацій, частіше за 16, 13, 18, 21 і 22 парами хромосом. На моносомії припадає 20 %, решта – на поліплоїдії. Існує думка, що чим менше термін вагітності на момент загибелі плодового яйця, тим частіше причиною є хромосомні аберації. З цих міркувань у багатьох країнах не лікують спонтанне невиношування, вважаючи, що до 7 тижнів 85 %, а до 12 тижнів 78 % викиднів генетично детерміновані.

Більшість аутосомних трисомій є результатом відсутності розбіжності хромосом під час першого мітотичного поділу овоцита, причому частота цього явища збільшується з віком матері (12 % жінок молодше 29 років і до 50 % у жінок старше 45 років). Висока частота самовільних абортів у разі аномального розвитку ембріона являє собою селективний відбір, в процесі якого елімінується 95 % морфологічних і цитогенетичних «помилочок». [2]

Імунологічні причини невиношування вагітності складають до 80 % всіх незрозумілих випадків повторних втрат вагітності. Імунологічно опосередковані ранні втрати вагітності можуть бути зумовленими кількома процесами, що дозволяє умовно розділити їх на авто- та алоімунні. [4]

При алоімунних порушеннях імунна відповідь організму жінки спрямована проти антигенів плода, отриманих від батька, які є потенційно чужорідними для її організму. Приклад- гемолітична хвороба новонароджених в

зв'язку з резус (Rh) – або АВО-сенсibiliзацією. Несумісність крові матері і плоду по системі АВО і резус-фактору в якості причини невиношування порівняно невелика – від 1,7 до 3,9%.

Аутоімунні реакції відносяться до ненормальної імунної відповіді матері на власні білки. В цій ситуації плід страждає в результаті пошкодження материнських тканин. Серед аутоімунних аспектів невиношування вагітності одне з провідних місць займає антифосфоліпідний синдром (АФС), частота виявлення якого у жінок з невиношуванням становить близько 27 %. В основі розвитку АФС - утворення аутоантитіл до фосфоліпідних комплексів, які у великих кількостях містяться в ендотелії судин, тромбоцитах, тканинах легенів і мозку. У хворих з АФС частота самовільних абортів варіює від 80 до 90 %, дві третини з яких відбуваються в І триместрі вагітності.

У 31 % жінок зі звичним невиношуванням вагітності виявляють аутоантитіла до тиреоглобуліну, тиреопероксидази щитовидної залози. У цих випадках ризик мимовільного аборту в І триместрі вагітності зростає до 20%.

У крові у 1/4 жінок зі звичним невиношуванням вагітності виявляють антитіла до ХГЛ, які, володіючи високою афінністю, перешкоджають утворенню рецепторного комплексу і реалізації його біологічного ефекту. В період між 4 та 14 тижнями вагітності асоціюється з порушеннями імплантації та плацентації, низьким прикріпленням плаценти й аномаліями її форми. [3]

Ендокринні фактори. До ендокринних факторів невиношування вагітності, які виявляються в 17-23 % випадків, відносяться: недостатність лютеїнової фази менструального циклу, порушення з боку надниркових залоз (гіперандрогенія), захворювання щитовидної залози, цукровий діабет.

Результати гормонального обстеження свідчать про наявність неповноцінної лютеїнової фази циклу у 40 % жінок зі звичним невиношуванням вагітності та у 28 % з безпліддям і регулярним ритмом менструацій. Недостатність другої фази менструального циклу часто супроводжують: порушення росту і повноцінного дозрівання фолікулів, неповноцінна овуляція, патологія жовтого тіла. Гормональна недостатність яєчників проявляється також

зниженням рівня естрогенів протягом менструального циклу і зміною співвідношення між естрогенами і прогестероном, особливо в лютеїновій фазі. На цьому тлі порушується структура ендометрія, що в кінцевому підсумку, перешкоджає імплантації заплідненої яйцеклітини, а при порушенні функції жовтого тіла секретується недостатня кількість прогестерону, що є причиною самовільного викидня на ранніх термінах вагітності.

При гіперандрогенії переривання вагітності настає на ранніх термінах і протікає по типу анембріонії. З кожним наступним викиднем характер гормональних порушень стає все більш важким, і в 25-30 % випадків до проблеми невиношування приєднується вторинна безплідність.

При цукровому діабеті нестача інсуліну в організмі призводить до зростання глюкози в крові. Цукровий діабет негативно відбивається на всіх видах метаболізму в організмі, починаючи мінеральним і закінчуючи білковим.

Інфекційні фактори. Серед причин загибелі плоду, багато дослідників розглядають інфекцію в якості ведучого етіологічного фактора. Невиношування вагітності внаслідок запального процесу обумовлено проникненням збудників інфекції з материнського організму через плаценту до плоду. Від матері в організм плоду можуть проникати бактерії, найпростіші і віруси. Деякі гострі інфекції, що супроводжуються вираженою інтоксикацією та високою температурою, можуть стимулювати підвищення активності матки і, тим самим, призвести до переривання вагітності. Крім того, збудники інфекції можуть призводити до порушення структури плодових оболонок, що обумовлює передчасне відходження навколоплідних вод і переривання вагітності.

Слід зазначити, що вплив інфекції на плід залежить від стану його організму та терміну вагітності. З огляду на відсутність сформованого плацентарного бар'єру в першому триместрі, становлять небезпеку будь-які види інфекції.

Порушення в плазмовому та судинно-тромбоцитарному ланках гемостазу. Відомо 2 механізми невиношування вагітності, пов'язаних з дефектами в системі гемостазу: порушення з тенденцією до геморагій або з тенденцією до

тромбозів.

Невиношування, асоційоване з геморагічними дефектами, відбувається внаслідок порушення адекватного фібриноутворення в місці імплантації заплідненої яйцеклітини в ендометрії. У розвитку геморагічних ускладнень, а також афібриногенемії і дисфібриногенемії, велике значення має дефіцит факторів XIII, X, VII, V і II.

Тромботичні дефекти, асоційовані з невиношуванням, більш поширені і призводять до тромбозів судин плаценти, обумовлюючи порушення життєдіяльності плодового яйця, а на більш пізніх термінах вагітності - плоду. Дефект будь-якого білка згортання крові або порушення в тромбоцитарній ланці, що призводять до гіперкоагуляції і тромбозу, можуть виступати в якості причини тромбозу судин плаценти і невиношування вагітності. [3]

Мимовільні викидні в II триместрі

Частота СА у II триместрі – 9-12 % від усіх мимовільних переривань вагітності. В цей період викидень перебігає за другим патогенетичним варіантом- за типом пологів. [5]

Мимовільні викидні в II триместрі можуть мати численні причини: інфекції, материнські анатомічні дефекти тіла і шийки матки, травму тощо. Пацієнтки скаржаться на піхвову кровотечу, перейми, біль у животі, регресію симптомів та ознак вагітності, припинення рухів плода.

Органічна патологія статевих органів, яка є фактором невиношування вагітності буває двох видів - вроджена і набута. До вродженої патології відносяться: вади розвитку власне матки; істміко-цервікальна недостатність; аномалії розгалуження маткових артерій. До придбаной патології відносять: істміко-цервікальну недостатність, синдром Ашермана, міому матки, ендометріоз. Частота мимовільних викиднів у жінок з вадами розвитку матки на 30% вище, ніж в популяції. У той же час багато жінок з тими чи іншими порушеннями з боку матки без будь-яких проблем виношують вагітність.

Вади розвитку матки. Переривання вагітності при вадах розвитку матки, в основному, пов'язані з порушенням процесів імплантації плодового яйця,

неповноцінними секреторними перетвореннями ендометрія внаслідок зниженої васкуляризації, тісними просторовими взаємовідносинами внутрішніх статевих органів, функціональними особливостями міометрія, підвищеною збудливістю інфантильної матки. Загроза переривання спостерігається на всіх етапах вагітності. При внутрішньоматковій перегородці ризик мимовільного переривання вагітності становить 60%.

Аномалії відходження і розгалуження маткових артерій призводять до порушень кровопостачання ембріона та плаценти і, відповідно, до мимовільного переривання вагітності. Внутрішньоматкові синехії є причиною переривання вагітності в 60-80 % при даній патології, що залежить від місця розташування синехій і ступеня їх вираженості.

Міома матки. Самовільний аборт при наявності міоми матки пов'язаний з недостатністю прогестерону, підвищеною скоротливою активністю матки, порушенням трофіки в міоматозних вузлах, і зміною просторових взаємин між розмірами вузлів міоми і зростаючим плодовим яйцем.

Ендометріоз. Патогенез звичного мимовільного абортів при ендометріозі до кінця не вивчений і, можливо, пов'язаний з імунними порушеннями, а також з власне патологічним станом ендо- та міометрія.

Істміко-цервікальна недостатність є причиною 15 % викиднів у II триместрі гестації і за відсутності лікування повторюється при кожній наступній вагітності. Розрізняють органічну і функціональну ІЦН.

Органічна ІЦН може бути вродженою – при генітальному інфантилізмі, вадах розвитку матки; і придбаною – як вторинне травматичне ушкодження шийки матки, внаслідок лікувально-діагностичних маніпуляцій на шийці матки, а також травматичних пологів. Припускають, що функціональна ІЦН розвивається у жінок з дефіцитом прогестерону, гіперандрогенією, дисплазією сполучної тканини. [2]

Розкриття шийки матки супроводжується випинанням плодового міхура у піхву, що призводить до контамінації з вагінальною флорою і збільшує ризик травматизації плодових оболонок.

Інші значущі чинники. Ризик повторного мимовільного аборту підвищується при наявності і сукупному впливі таких несприятливих факторів, як травма вагітної (фізична або психічна), екстрагенітальна патологія матері, ускладнення, пов'язані з вагітністю (гестози, багатоводдя, відшарування плаценти, плацентарна недостатність), виробничі, екологічні та побутові шкідливості, фактори, що сприяють виникненню патологічних змін еякуляту. [3]

При виключенні усіх цих причин у 25-57 % випадків генез самовільного викидня залишається не уточненим – так звані ідіопатичні СА.

Висновки. Мимовільні аборти являють собою важливу медико-соціальну проблему, незважаючи на численні дослідження, досягти в Україні стійкого зниження їх частоти не вдається, що зумовлено як соціально-економічним станом населення, так і зміною контингенту вагітних зі збільшенням частки жінок старше 35 років із соматичною та ендокринною патологією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акушерство і Гінекологія За ред. В.І. Грищенко, М.О. Щербини. КИЇВ ВСВ «МЕДИЦИНА» 2011. - С 148
2. Акушерство під ред. В.Е. Радзинського и А.М. Фукса. «ГЭОТАР-Медиа» 2016. -С 635-645
3. Акушерство під ред. Б.М. Венцовського, Н.Е. Яроцкого. Киев ВСИ «Медицина» 2010.С- 121-131
4. Актуальні уявлення щодо проблеми невиношування вагітності. Харківська медична академія післядипломної освіти. 2013.
5. Патологічне і оперативне акушерство: підручник / І.Б. Назарова, В.Б. Самойленко. — К.: ВСВ «Медицина», 2012. – С. 160.

АНАЛИЗ СТРУКТУРНО ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ НЕЗРЕЛОСТИ ЖЕЛУДОЧНО-КИШЕЧНОГО ТРАКТА

Рахимова В. Ш.

студентка.

Ташкентский Педиатрический Медицинский
Институт. г. Ташкент.

Калонова М. Н.

студентка.

Ташкентский Педиатрический Медицинский
Институт. г. Ташкент.

Научный руководитель:

Абдумаджидов А. А.

доцент

кафедры фармакологии, физиологии.

Ташкентский Педиатрический Медицинский
Институт. г. Ташкент

Проблема этиологии функциональных нарушений желудочно-кишечного тракта в неонатальном периоде разнообразна и включает структурно функциональную незрелость желудочно-кишечного тракта, особенности нейроэндокринной регуляции при преждевременном рождении, патологические гипоксические, травматические, инфекционные влияния .

Как показывают авторы литературных источников, что совершенствование перинатальной медицины, методов интенсивной терапии и респираторной поддержки повысило выживаемость новорожденных, находящихся в критическом состоянии в раннем неонатальном периоде. Однако на фоне снижения показателей перинатальной смертности отмечается рост заболеваемости детей первого года жизни, в структуре которой отмечается разнообразие нозологических форм с преобладанием бронхолегочной, гастроинтестинальной, неврологической патологии.

Высокая частота хронического течения заболеваний, имеющих перинатальный генез, в ряде случаев, с инвалидизацией в последующем, делает

актуальным детальное изучение факторов, способствующих развитию и ухудшающих прогноз течения отдельных патологических состояний периода новорожденности.

Авторами литературы установлено, что патологическое течение антенатального периода, внутриутробное инфицирование, преждевременное рождение, интранатальная асфиксия приводят к нарушению периода ранней адаптации с необходимостью в интенсивной терапии и респираторной поддержке. Помимо жизнеобеспечивающей функции, искусственная вентиляция легких (ИВЛ) может оказывать неблагоприятное действие на функциональную активность ряда систем органов. Воздействие ИВЛ на бронхолегочную систему связано с оксидантным стрессом, баротравмой, волюмотравмой. Действие данных факторов пролонгируется на фоне воспалительных процессов в бронхолегочной системе и недоношенности, сопровождающихся потребностью в длительной респираторной терапии с высокими концентрациями кислорода.

Искусственная вентиляция легких может оказывать неблагоприятное влияние на кровообращение во внутренних органах, в том числе в желудочно-кишечном тракте, ухудшая микроциркуляцию в слизистой оболочке за счет стимуляции вазоконстрикции, а также повышения внутригрудного давления, уменьшения венозного возврата и преднагрузки, что приводит к снижению сердечного выброса и системного артериального давления.

Продолжающаяся циркуляторная гипоксия желудочно-кишечного тракта на фоне длительной респираторной терапии с постоянным положительным давлением конца выдоха (ПДКВ) приводит к дистрофическим изменениям слизистой оболочки желудочно-кишечного тракта, а также снижает активность перистальтики с замедлением эвакуации желудочного и кишечного содержимого со стимуляцией гастроэзофагеального рефлюкса (ГЭР), что на фоне угнетения антиаспирационных механизмов, способствует микроаспирации желудочного содержимого. В результате инициируется развитие химического пневмонита с воспалительными процессами

неинфекционного генеза и непосредственное кислотное, протеолитическое повреждение слизистой оболочки дыхательных путей. Повышается проницаемость сосудов микроциркуляторного русла легких с развитием интерстициального или альвеолярного отека легких некардиогенного происхождения.

Данные изменения усугубляют течение инфекционной бронхолегочной патологии, создают потребность в более длительной ИВЛ с «жесткими» параметрами, нарушают процессы альвеоляризации, развития микроциркуляторного русла и сурфактантной системы, создавая предпосылки для формирования бронхолегочной дисплазии (БЛД).

Анализ литературных источников показал, что верификация микроаспирации желудочного содержимого в неонатальном периоде позволяет на ранних этапах прогнозировать характер течения бронхолегочной патологии и применить комплексный посиндромный подход в лечении данной категории пациентов.

Желудочно-кишечный тракт новорожденного не является зрелым в анатомо-функциональном плане, что предрасполагает к транзиторным дисфункциям, расценивающимся как физиологические явления постнатального созревания и адаптации пищеварительной системы к энтеральному питанию. Наиболее частым проявлением физиологических дисфункций желудочно-кишечного тракта в неонатальном периоде является гастроэзофагеальной рефлюкс (ГЭР), сопровождающийся срыгиванием и рвотой, который трактуют как физиологическое состояние у детей первых 6 месяцев жизни. В основе физиологического ГЭР лежит незрелость мышечного слоя пищевода, расположение дистальной части пищевода выше диафрагмы, физиологическая незрелость нижнего пищеводного сфинктера (НПС), преимущественно горизонтальное положение ребенка, относительно малая функциональная емкость желудка, его шаровидная форма и замедленная эвакуация содержимого желудка в кишечник.

Согласно современным данным частота физиологического ГЭР у детей

первых месяцев жизни может достигать 88% с максимальной частотой в возрасте 4 месяцев жизни и последующим снижением до 5% к 6 месяцам жизни. Патологический ГЭР может быть первичным, развившимся вследствие нарушения функциональной активности желудочно-кишечного тракта и вторичным, связанным с нарушением анатомо-функциональных соотношений и наличием врожденных пороков развития, т.е. иметь органическую природу, в частности: в результате врожденной грыжи пищеводного отверстия диафрагмы, пилоростеноза.

А также специалистами утверждено, что первичный патологический ГЭР с длительным воздействием кислого желудочного содержимого на слизистую оболочку пищевода, вследствие более частых и продолжительных эпизодов гастроэзофагеальной регургитации, встречается у детей, перенесших хроническую внутриутробную гипоксию, асфиксию, натальную травму шейного отдела позвоночника (вследствие чего происходит нарушение микроциркуляции в области ядер блуждающего нерва, иннервирующего пищевод), лактазную недостаточность, а также может иметь генетическую детерминацию в развитии гастроинтестинальных дисфункций.

Наибольшую предрасположенность к ГЭР имеют недоношенные и морфологически незрелые новорожденные, которые представляют собой особую группу пациентов, имеющих патологическое течение антенатального и перинатального периодов, накладывающееся на структурно функциональную незрелость всех систем органов. Данная группа новорожденных имеет предрасположенность к развитию как моторно-эвакуаторных дисфункций желудочно-кишечного тракта, так и респираторных нарушений с микроаспирацией желудочного содержимого. Особенности течения антенатального и перинатального периодов определяют характер ранней адаптации новорожденного ребенка и постнатального онтогенеза .

Зарубежными и отечественными авторами было отмечено, что патологическое течение беременности сопровождалось развитием хронической внутриутробной гипоксии, задержки внутриутробного развития плода (ЗВУР) с

наличием инфекционной, бронхолегочной, кардиологической, гастроинтестинальной патологии новорожденного, требующей интенсивной медикаментозной терапии и проведения ИВЛ. В современной литературе широко обсуждается роль неврологической патологии неонатального периода в развитии функциональных нарушений желудочно-кишечного тракта.

Ученными показано, что 55-98% детей грудного возраста, перенесших церебральную ишемию, имеют различные функциональные нарушения, представленные ГЭР, дискинезией кишечника, запорами, диареей, степень тяжести которых нарастает по мере снижения гестационного возраста и увеличения тяжести неврологической патологии. По некоторым данным, у 23% данных пациентов к 7 годам формируется хроническая патология желудочно-кишечного тракта в виде гастроэзофагеальной рефлюксной болезни (ГЭРБ), гастрита, гастродуоденита, колита.

Патологическое течение интранатального периода, сопровождающееся натальной травмой шейного отдела позвоночника с компрессией позвоночных артерий, циркуляторная гипоксия вследствие хронической фетоплацентарной недостаточности, токсическое действие продуктов жизнедеятельности различных микроорганизмов при внутриутробном и интранатальном инфицировании сопровождаются развитием ацидоза и приводят к нарушению физиологических процессов в нейронах с нарушением внутриклеточного метаболизма и дальнейшей гибели нейронов с развитием очагов некроза (в случае декомпенсированных дисметаболических изменений).

Дисциркуляция в вертебробазиллярном бассейне приводит к нарушению корково-подкорковых взаимоотношений, гипоксии, ишемии области ядер блуждающего нерва с нарушением моторики пищевода, дисфункцией вегетативной нервной системы (ВНС), сопровождающейся патологическим изменением моторики стенки и клапанного аппарата желудочно-кишечного тракта с возникновением ГЭР, нарушением нейроэндокринной регуляции и моторносекреторных процессов. Выявлено, что вегетативная дисфункция с преобладанием тонуса симпатической нервной системы может сопровождаться

гипомоторной дискинезией кишечника, проявляющейся срыгиванием с раннего неонатального периода, повышенным газообразованием, снижением моторики кишечника вплоть до пареза, запорами.

Преобладание тонуса парасимпатической нервной системы сопровождается гипермоторной дискинезией кишечника, характеризующейся более поздней манифестацией ГЭР – к концу первого месяца жизни, спазмом кишечной стенки с болевым синдромом, лактазной недостаточностью. Установлено, что слизистая оболочка пищевода на фоне ГЭР характеризуется гиперплазией эпителиоцитов, продуцирующих эндотелин-1, который обладает сосудосуживающим действием, синтазу оксида азота, участвующую в образовании оксида азота, снижающего тонус НПС. Кроме того, имеет место снижение экспрессии эпителиоцитов пищевода, продуцирующих кальретицин и эпителиоцитов желудка, продуцирующих мелатонин, что приводит к уменьшению уровня кальретицина и мелатонина, повышающих тонус сфинктерного аппарата пищевода.

А также анализ литературы показал, что методы диагностики микроаспирации желудочного содержимого можно подразделить на две основные группы: 1) методы, косвенно свидетельствующие о возможной микроаспирации желудочного содержимого, включающие верификацию патологического ГЭР, с высоким риском заброса рефлюктата в ротовую полость с последующей аспирацией; 2) методы непосредственного подтверждения факта микроаспирации желудочного содержимого посредством исследования трахеобронхиального аспирата (ТБА).

Основными методами первой группы являются 24-часовая рН-метрия пищевода и желудка, фиброэзофагогастроуденоскопия с биопсией слизистой оболочки пищевода, радиоизотопное исследование эвакуаторной функции желудка, рентгеноконтрастное исследование верхних отделов желудочно-кишечного тракта, эзофаготономография (манометрия) наружного пищеводного сфинктера, УЗИ пищевода. 24-часовая внутрипищеводная рН-метрия позволяет установить частоту эпизодов ГЭР, уровень заброса

желудочного содержимого в пищевод (проксимальный и дистальный ГЭР), тип ГЭР («кислый», «щелочной», смешанный ГЭР). В норме значения рН в пищеводе у новорожденного составляют от 5,5 до 7,0, критерием «кислого» ГЭР считается снижение рН менее 4,0, «щелочного» ГЭР - повышение рН более 8,0. При этом ГЭР считается патологическим, если количество его эпизодов превышает 50 в сутки, а общая продолжительность диагностически значимого снижения или повышения внутрипищеводного рН превышает 4,5% от всего периода наблюдения.

Но стоит отметить, что данные методы исследования в ряде 28 случаев невозможно применить в силу тяжести состояния новорожденных, гестационного возраста и массы тела при рождении. Фиброэзофагогастродуоденоскопия позволяет провести визуальную оценку состояния слизистой оболочки пищевода, желудка, двенадцатиперстной кишки, а также взять биоптаты для гистологического исследования, благодаря которому возможно уточнение выраженности процессов воспаления, а также верификация метаплазии эпителия пищевода по желудочному или кишечному типу. Наличие и тяжесть эзофагита оценивается посредством анализа цвета, вида слизистой оболочки пищевода, характера сосудистого рисунка, присутствия налета, эрозий и язв. При ГЭР отмечается неполное смыкание или зияние кардии, пролапс слизистой желудка в пищевод, затекание содержимого желудка в пищевод.

Манометрия, позволяет оценить состояние перистальтики пищевода (характер изменения, амплитуду и продолжительность сокращений стенки пищевода, особенности сократительного комплекса) и тонус НПС. Диагностическим критерием ГЭР в ходе данного метода исследования является снижение амплитуды, увеличение продолжительности сокращений, неправильная форма сократительного комплекса. Ультразвуковое исследование пищевода и желудка является дополнительным методом, позволяющим установить факт гастроэзофагеальной и/или дуоденогастральной регургитации, проводится до кормления, во время кормления и через два часа после

кормления. Ультразвуковыми критериями гастроэзофагеальной регургитации являются увеличение просвета кардиального сфинктера, затекание пищи из желудка в пищевод.

Визуализируется канал пищевода в виде тубулярной структуры, ограниченной гиперэхогенными линейными сигналами (стенками). Ширина канала у новорожденных обычно не превышает 4 мм, составляя от 1 до 3 мм. Иногда отмечается замедленная эвакуация содержимого из желудка. В этих случаях осматривается пилорический отдел. Ультразвуковым критерием дуоденогастральной регургитации является ретроградный ток содержимого из двенадцатиперстной кишки в желудок в виде струи с гиперэхогенными включениями. У новорожденного пилорический отдел визуализируется в виде тубулярной структуры длиной в среднем 13 мм с гипоэхогенными стенками, имеющими трехслойную структуру, включающую наружный тонкий гиперэхогенный серозный слой, средний гипоэхогенный мышечный слой и внутренний эхогенный слизистый слой.

Общая толщина этих слоев не должна превышать 8,5 -10 мм. Рентгенологическое исследование пищевода и желудка – проводят с барием в прямой, боковой проекциях, в положении Тренделенбурга с умеренной компрессией брюшной полости. Исследование позволяет оценить проходимость и диаметр пищевода, рельеф слизистой оболочки, ретроградное движение бариевой взвеси из желудка в пищевод, уровень рефлюкса и наличие грыжи пищеводного отверстия диафрагмы. Сцинтиграфия с коллоидом сульфата технеция применяется для оценки клиренса пищевода (о замедлении пассажа по пищеводу свидетельствует задержка изотопа более чем на 10 минут), верификации аспирации желудочного содержимого в легкие.

Методы второй группы, верифицирующие микроаспирацию желудочного содержимого у новорожденных, в современной литературе описаны крайне скудно и в настоящее время находятся на этапе разработки. Основным направлением в лабораторной диагностике факта микроаспирации желудочного содержимого является исследование ТБА на предмет наличия разнообразных

маркеров желудочного происхождения.

Таким образом, подводя итог литературного обзора можно сказать, что неблагоприятное течение антенатального периода, обусловленное инфекционной, соматической и акушерско-гинекологической патологией матери, негативно действует на плод, способствуя развитию в раннем неонатальном периоде дисбаланса в функциональной активности всех систем органов за счет прямого повреждающего действия, а также центральной нейроэндокринной и периферической вегетативной дисрегуляции

ЛИТЕРАТУРА

1. Лежнина И.В. Нарушения моторной функции пищеварительного тракта у детей с отягощенным перинатальным анамнезом и их коррекция / И.В. Лежнина, И.Л. Гайворонская, П.Д. Кайсин // Современные проблемы профилактической педиатрии : материалы VIII конгресса педиатров России, Москва, 18-21 февр. 2003г. – Москва, 2003. – С. 198.

2. Овсянников Д.Ю. Бронхолегочная дисплазия: естественное развитие, исходы, контроль / Д.Ю. Овсянников // Педиатрия. – 2011. – № 90(1). – С. 128-133. 42.

3. Беляева И.А. Дисфункции пищеварения у недоношенных детей / И.А. Беляева, Е.П. Бомбардинова, Э.О. Тарзян // Вопросы современной педиатрии. - 2012. - №6. - С. 75-79.

4. Володин Н.Н. Актуальность проблемы нозокомиальных инфекций в неонатологии / Н.Н. Володин, С.А. Касихина // Вопросы гинекологии, акушерства и перинатологии. - 2004. - №1. - С. 74-79.

5. Severinghaus J.W. Continuous positive airway pressure, shock therapy, and gastric mucosal oxygenation / J.W. Severinghaus // Crit. Care Med. – 2003. – Vol. 31, №6. – P. 1870-1871.

6. Silk D.B. Enteral vs parenteral nutrition / D.B. Silk // Clin.Nutr. – 2003. – Vol. 22, Suppl 2. – P. 43-48.

7. Mutlu G.M. Prevention and treatment of gastrointestinal complications in

patients on mechanical ventilation / G.M. Mutlu, E.A. Mutlu, P. Factor // Am. J. Respir. Med. – 2003. – Vol. 2, №5. – P. 395-411.

8. Jain D. Bronchopulmonary dysplasia: clinical perspective / D. Jain, E. Bancalari // Birth Defects Res. Clin. Mol. Teratol. – 2014. – Vol. 100, № 3. – P. 134-144. 105. 9. Jardin F. Right ventricular function and positive pressure ventilation in clinical practice: from hemodynamic subsets to respirator settings / F. Jardin, A. Vieillard-Baron // Intensive Care Med. – 2003. – Vol. 29, №9. – P. 1426-1434.

10. Knight P.R. Progressive, severe lung injury secondary to the interaction of insults in gastric / P.R. Knight, B.A. Davidson, N.D. Nader // Exp. Lung Res. -2004. - Vol. 30, № 7. - P. 535-557.

11. Koiief M.H. Ventilator-associated pneumonia the importance of initial empirical antibiotic selection / M.H. Koiief // Infect. Med. - 2000. - Vol.17, №4. -P. 265-268.

ДИСФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ГОЛОВНОГО МОЗГА В АСПЕКТЕ ФИЗИОЛОГИИ

Тешабоева Хушноза Бехзод кизи

студентка.

Ташкентский Педиатрический Медицинский

Институт. г. Ташкент.

Мухиддинова Ирода Илхом кизи

студентка.

Ташкентский Педиатрический Медицинский

Институт. г. Ташкент.

Абдусалимов Бобир Нодирович

студент.

Ташкентский Педиатрический Медицинский

Институт. г. Ташкент.

Научный руководитель:

Назарова Лилия Александровна

ассистент.

кафедры фармакологии, физиологии.

Ташкентский Педиатрический Медицинский

Институт. г. Ташкент.

В настоящее время во всем мире отмечается постарение населения, особенно в развитых странах. Вместе с этим наблюдается рост числа заболеваний, являющихся «спутниками» старости: острых и хронических нарушений мозгового кровообращения, частым исходом которых является деменция.

Ишемически-гипоксические глобальные (диффузные, многоочаговые) повреждения головного мозга - широко распространенная патология, сопровождающая как многие реанимационные, хирургические, терапевтические заболевания, так и протекающая в хронической форме в составе сосудистой патологии головного мозга, в частности, в составе дисциркуляторных энцефалопатий .

Как показывает статистика ,что деменция сосудистого генеза по своей

распространенности уступает лишь болезни Альцгеймера и составляет от 10-20% среди всех деменций позднего возраста. По данным A.F.Jorm и C.S. Kase (1991) сосудистые деменции занимают ведущее место в странах Восточной Европы и Юго-восточной Азии. Средняя продолжительность жизни к 2020 году составит 71 год (ВОЗ, 1997), поэтому актуальными становятся и геронтологические проблемы - профилактика острых и хронических нарушений мозгового кровообращения, сосудистой деменции.

Проблеме сосудистых заболеваний головного мозга посвящено большое количество научных исследований, в которых всесторонне рассматриваются вопросы этиопатогенеза, классификации, факторы риска, клиники, диагностики и лечения. Изучению сосудистой деменции также посвящено немало научных изысканий. Проблемным является вопрос единства в терминологии при описании самой дисциркуляторной энцефалопатии и легких додементных когнитивных и эмоциональных расстройств, которые встречаются при II стадии заболевания.

Отсутствуют описания клинических особенностей этих расстройств, изменений с прогрессированием дисциркуляторной энцефалопатии, нет описания их доп-плерографической и нейровизуализационной картины. Важным является вопрос о том, с какого времени можно говорить о формировании деменции.

В клинике имеются сложности при оценке степени тяжести дисциркуляторной энцефалопатии, особенно при разграничении II А и II Б стадии, II Б и III стадий. До конца не изучена роль артериального и венозного компонента церебрального кровотока в развитии сосудистой деменции. Из-за отсутствия единого диагностического алгоритма сосудистых когнитивных и эмоциональных нарушений основная масса больных с первоначальными проявлениями сосудистой деменции, как правило, к психиатрам не обращается, а наблюдается и лечится неврологами или терапевтами по общепринятой схеме.

Как отмечают специалисты, что клиническая практика, вопросы определения социального статуса и лечения больных требуют более точной

дифференциации слабоумия с пред-дементными расстройствами. Выявление этих состояний на ранних этапах заболевания является важной социальной проблемой, поскольку ранние и адекватные лечебные мероприятия могут обеспечить более длительную адаптацию больных.

Дальнейший анализ литературных источников показал, что в настоящее время во всем мире наблюдается значительный рост частоты острых и хронических форм цереброваскулярной патологии, что позволяет рассматривать сосудистые заболевания головного мозга как актуальную социально-медицинскую проблему, и даже как «эпидемию XXI века».

Статистические данные показали, что в Российской Федерации регистрируется более 450000 случаев инсульта в год, неуклонно растет число пациентов с явлениями хронической ишемии головного мозга, составляя более 700 человек на 100000 населения. Несвоевременная диагностика, неадекватные профилактика и лечение дисциркуляторной энцефалопатии закономерно сопровождаются прогрессированием заболевания и развитием выраженных нарушений функций головного мозга, что приводит к трудовой и социальной дезадаптации пациентов .

Среди разнообразных неврологических симптомов, развивающихся вследствие органических поражений головного мозга, особое место занимают нарушения когнитивных функций, наличие которых оказывает выраженное негативное влияние на качество жизни пациентов.

Вопросы нозологической дифференциации различных вариантов когнитивных нарушений, в том числе и при цереброваскулярной патологии, разрабатываются на протяжении многих лет, однако, остается до конца неуточненным само определение сосудистых когнитивных расстройств, отсутствуют общепринятые классификация и критерии диагностики . Противоречивыми являются данные о значении цереброваскулярной патологии в развитии дегенеративных и смешанных типов когнитивных расстройств.

А также в литературе отмечен один интересный факт ,что согласно эпидемиологическим данным в большинстве стран мира сосудистая деменция

по распространенности занимает второе место после болезни Альцгеймера, составляя около 20-25% всех случаев . Заболеваемость сосудистой деменцией варьирует от 1,5 до 3,3 случаев на 1000 человек пожилого возраста .

Зарубежными и отечественными авторами отмечено ,что в повседневной клинической практике наличие когнитивных нарушений часто автоматически связывается с нейровизуализационными признаками цереброваскулярного повреждения, при этом не учитываются локализация и выраженность структурных изменений, не устанавливаются причинно-следственные связи. Особенно часто встречается такой подход в случаях выявления когнитивных нарушений у лиц, перенесших инсульт. Сегодня очевидно, что ведущей причиной формирования сосудистых когнитивных нарушений является хроническая ишемия мозга, приводящая к структурным изменениям белого и серого вещества головного мозга.

Длительное время когнитивные нарушения сосудистой этиологии ассоциировались преимущественно с сосудистой деменцией, тем самым как бы отрицалась возможность существования и выявления «додементных стадий». Сегодня, с развитием концепции сосудистых когнитивных расстройств и изменением представлений о формировании когнитивного дефицита, не вызывает сомнений положение, что умеренные когнитивные нарушения могут быть прообразом не только деменции альцгеймеровского типа, но и других типов деменции, в том числе сосудистой. Между, тем до настоящего времени не разработаны общепринятые критерии умеренных сосудистых когнитивных нарушений, стандарты диагностики и лечения данных состояний .

Анализ литературы в свою очередь показал ,что большую роль в диагностике этиологии когнитивных нарушений сыграло внедрение в клиническую практику компьютерной и магнитно-резонансной томографии, которые сегодня используются как рутинные методики. В то же время чувствительность и специфичность нейровизуализационных критериев сосудистой деменции не полностью удовлетворяют потребностям практической медицины, нет единого мнения о значении различных повреждений вещества

мозга для развития сосудистых когнитивных нарушений.

С появлением методов функциональной нейровизуализации, появилась возможность не только раннего выявления нарушений функции головного мозга, но и изучения закономерностей формирования различных вариантов когнитивных нарушений. В то же время, окончательно не определены роль и место этих современных методик в повседневной клинической практике.

Отечественными авторами также отмечен тот факт, что в России до настоящего времени не проводилось значимых исследований по возможностям использования методов функциональной нейровизуализации в дифференциальной диагностике сосудистых когнитивных нарушений.

Патоморфологические исследования при сосудистой деменции, в основном, ограничиваются описанием структурных повреждений головного мозга и церебральных сосудов.

Однако до настоящего времени нет четких рекомендаций, какие изменения вещества головного мозга должны рассматриваться как сосудистые и каков их вклад в развитие когнитивных нарушений. Нет детального сравнительного изучения патоморфологических изменений при сочетанном сосудисто-дегенеративном процессе с помощью методов не только световой, но и электронной микроскопии.

В последние годы в области профилактики и лечения когнитивных нарушений достигнуты определенные успехи, что обусловлено появлением современных медикаментозных средств, способных влиять на патогенез формирования когнитивного дефицита.

Вместе с тем сегодня нет общепринятых схем терапии сосудистых когнитивных нарушений, поэтому разработка рекомендаций по дифференцированному назначению препаратов при различных клинко-патогенетических вариантах является чрезвычайно актуальной.

Наряду с этим, гетерогенная чувствительность и повреждаемость морфо-функциональных структур и блоков ЦНС при действии ишемически-гипоксического фактора предполагает с одной стороны анализ и осмысление

причин различной вовлеченности мозга в патологические реакции. С другой стороны, требует разработки вариантов интенсивной терапии, с элементом дифференцированного подхода в лечении.

Таким образом, в конце литературного обзора можно сказать, что в свете новых диагностических технологий представляет большой научно-практический интерес дальнейшее изучение патогенетических механизмов прогрессирования дисциркуляторной энцефалопатии и формирования деменции.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексеева Г.В. Особенности клинического течения постгипоксических энцефалопатий НА. и Р., № 6.- 2000.- С. 15-20.

2. Анисимова А.В., Кузин В.М., Колесникова Т.И. Клинико-диагностические критерии и некоторые вопросы патогенеза ранних стадий хронической ишемии головного мозга //Ж-л неврологии и психиатрии им.С.С.Корсакова.- № 8.- 2003.- С.64-75.

3. Боголепова А.Н. Роль нейропсихологических исследований у больных, перенесших ишемический инсульт (обзор) // Журн. неврологии и психиатрии. Прил.: Инсульт. 2005. - Вып. 13. - С. 72-75.

4. Коновалов Р.Н. Нейровизуализационные аспекты когнитивных нарушений при субкортикальной артериосклеротической энцефалопатии: автореф. дис. . канд. мед. наук. М., 2007. - 23 с.

5. Дамулин И.В. Значение сосудистых нарушений в патогенезе болезни Альцгеймера у пожилых // Лечащий врач. 2002. - № 12. - С.72-76.

6. Eriksson M., Samuelsson E., Gustafson Y., Aberg T., Engstrom K.G.: Delirium after coronary bupass surgery evaluated by the organic brain syndrome protocol. Scand Cardiovasc J. 2002. Aug;36.(4):250-5. 36:250-255, 2002.

7. Behl P., Vocti C., Swartz R. et al. Strategic subcortical hyperintensities in cholinergic pathways and executive function decline in treated Alzheimer patients // Arch. Neurol. 2007. - Vol. 64, № 2. - P. 266-272.

8. Bigler E.D., Kerr B., Victoroff J. Et al. White matter lesions, quantitative magnetic resonance imaging, and dementia // Alzheimer Dis. Assoc. Disord. -2002. Vol. 16, № 3. - P. 161-170.

9. Doran M., Vinjamuri S., Collins J. et al. Single-photon emission computed tomography perfusion imaging in the differential diagnosis of dementia: a retrospective regional audit // Int. J. Clin. Pract. 2005. - Vol. 59, № 4. - P.496-500.

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Василенко Юлія Вікторівна,

аспірант комунального закладу вищої освіти

«Дніпровська академія неперервної освіти»

Дніпропетровської обласної ради»

спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

м. Дніпро, Україна

Чорна Наталія Олексіївна

заступник директора комунального підприємства

«Обласний центр громадського здоров'я»

Дніпропетровської обласної ради»

м. Дніпро, Україна

Вступ. Пандемія коронавірусу COVID-19 стала серйозним іспитом не тільки для медичних працівників, але й для освітян, викладачів та здобувачів вищої освіти. Довелося швидко адаптуватися до умов карантину, а дистанційне та змішане навчання стало важливим інструментом модернізації освітніх процесів.

Навчальний процес базується на діючих нормативно-правових документах, що регламентують впровадження дистанційної форми навчання в освітню діяльність вітчизняних закладів вищої освіти (ЗВО): Положення про дистанційне навчання, затверджене наказом МОН України від 25.04.2013 р. № 466 [1], та Вимоги до вищих навчальних закладів, що надають освітні послуги за дистанційною формою навчання з підготовки фахівців за акредитованими напрямками та спеціальностями, затверджені наказом МОН України від 30.10.2013 р. № 1518.

Організувати якісне онлайн-навчання за короткий проміжок часу, заряджати мотивацією до навчання і бути готовим до технологічних проблем - ось не повний перелік проблем, що постали перед закладами вищої освіти та викладачами. Однак сьогодні можна назвати ерою інформатики, телекомунікацій та глобальної діджиталізації. Стрімкий злет інтеграції

інформаційно-комунікаційних технологій, онлайн-інструментів у життя суспільства останніми десятиріччями став підготовкою для вирішення завдань та проблем.

Під час онлайн-заняття викладач опитує здобувачів вищої освіти з відповідної теми, корегує відповідь, пояснює моменти, що були незрозумілі, використовуючи попередньо завантажені матеріали — презентації, відео, фото, що допомагає засвоїти матеріал. Для майбутніх медичних працівників надзвичайно важливим є практична підготовка, робота з реальними пацієнтами, відпрацювання мануальних та комунікативних навичок, тому під час дистанційного викладання вирішуються ситуаційні задачі та розбираються алгоритми виконання практичних навичок, з метою максимального наближення здобувачів вищої освіти до практики.

Дистанційне навчання - цілеспрямований процес взаємодії викладача та студента, що ґрунтується на використанні сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, які дають змогу проводити навчання на відстані, що актуально в умовах пандемії COVID-19.

Мета роботи. Проаналізувати основні засади формування освітнього середовища для вищих медичних навчальних закладів та розглянути особливості організації навчального процесу за допомогою дистанційного навчання.

Матеріали і методи. Для досягнення поставленої мети, було використано такі методи дослідження:

3. загальнонаукові - аналіз, синтез, абстрагування й узагальнення;
4. конкретно-наукові – метод термінологічного аналізу, системно – структурний та системно – функціональний аналіз.

Вище зазначені методи дають змогу розкриття сутності педагогічних явищ за допомогою виявлення та уточнення значень та смислів основоположних понять та з'ясувати основні засади формування освітнього середовища вищих медичних закладів освіти.

Результати та їх обговорення. Для з'ясування основних засад

формування освітнього середовища для вищих медичних навчальних закладів за допомогою дистанційного навчання, насамперед, вважаємо за необхідне визначити сутність основоположних понять дослідження, а саме: «дистанційне навчання», «платформа дистанційного навчання», «освітнє середовище», «освітнє середовище вищого медичного навчального закладу».

Офіційно термін «дистанційне навчання» визнали в 1982 р., коли міжнародна рада з кореспондентської освіти змінила свою назву на Міжнародну раду з дистанційного навчання. Аналіз наукової літератури дає змогу стверджувати, що сьогодні існують різні погляди на дистанційне навчання – від його абсолютизації як нової універсальної форми навчання, спроможної змінити традиційну, до технології комплектування засобів і методів передачі навчальної інформації.

У Педагогічному словникові С. Гончаренко визначає дистанційне навчання як форму навчання, коли спілкування між викладачем і студентом або вчителем і учнем відбувається за допомогою листування, магнітофонних, аудіо- та відеокасет, комп'ютерних мереж, кабельного та супутникового телебачення, телефону чи телефаксу тощо [3].

У Глосарії основних термінів професійної освіти зустрічаємо таке тлумачення досліджуваного поняття – навчання, що здійснюється на відстані за допомогою засобів комунікації, таких як радіо, телебачення, листування, комп'ютер або відео [2].

Вітчизняний дослідник В. Олійник, розглядає дистанційне навчання як самостійну системоутворюючу прогресивну технологію, основами якої є: самостійна робота слухачів, яка керується, дидактично забезпечена й контролюється; застосування у навчанні сучасних комп'ютерів, інформаційних технологій, телекомунікаційних мереж та засобів зв'язку [6].

Дистанційна форма навчання дає змогу в разі потреби забезпечити неперервність освітнього процесу за надзвичайних обставин, які об'єктивно унеможливають відвідування закладів освіти, завдяки використанню електронних підручників і часописів, мультимедійних презентацій, новітніх

комп'ютерних програм контролю за поточним або кінцевим рівнем знань здобувачів вищої освіти.

Існує декілька організаційно – методичних моделей дистанційного навчання [4]. Навчання за типом екстернату: навчання, орієнтоване на екзаменаційні вимоги вищих навчальних закладів, призначене для студентів, які з певних причин не можуть відвідувати стаціонарні навчальні заклади.

Навчання на базі одного університету: ціла система навчання для студентів, які навчаються не стаціонарно (*onscampus*), а на відстані, заочно або дистанційно, тобто на основі нових інформаційних технологій, включаючи комп'ютерні телекомунікації (*offcampus*). Співробітництво декількох навчальних закладів: таке співробітництво в підготовці програм заочного дистанційного навчання дає змогу зробити їх професійно якіснішими і менш дорогими. Автономні освітні установи, спеціально створені для цілей дистанційної освіти. Самою великою подібною установою є Відкритий університет (The Open University) у Лондоні, на базі якого останніми роками проходить дистанційне навчання велика кількість студентів не тільки з Великої Британії, але з багатьох країн світу.

Автономні навчальні системи: навчання в рамках подібних систем ведеться цілком за допомогою телебачення або радіопрограм, а також додаткових друкованих посібників. Неформальне, інтегроване дистанційне навчання на основі мультимедійних програм: такі програми орієнтовані на навчання дорослої аудиторії, тих людей, які з певних причин не змогли закінчити школу і отримати середню освіту.

Крім того, можна виділити такі особливості дистанційної форми навчання [5,6]:

1. Гнучкість — слухачі, які навчаються за дистанційною формою навчання зазвичай не відвідують регулярних занять, а працюють у зручній для себе час у зручному місці та зручному темпі; кожен може вчитися стільки, скільки йому особисто необхідно для засвоєння.

2. Модульність — кожна окрема дисципліна або ряд дисциплін, які

засвоєні слухачами, створюють цілісне уявлення про визначену предметну галузь; це дає змогу з переліку незалежних навчальних дисциплін формувати навчальний план, який відповідає індивідуальним або навчальним потребам.

3. Паралельність — навчання може здійснюватися у процесі поєднання основної професійної діяльності з навчанням або одночасне навчання у двох навчальних закладах.

4. Віддаленість — відстань від місцеперебування того, хто навчається, до навчального закладу не є перешкодою для ефективного освітнього процесу.

5. Асинхронність — у процесі навчання і той, хто навчає, і той, хто навчається, можуть реалізувати технологію навчання й вивчення незалежно в часі, тобто по зручному для кожного розкладу і в зручному темпі.

6. Масовість — кількість учасників дистанційної форми навчання не є критичним параметром; вони мають доступ до багатьох джерел навчальної інформації, а також можуть спілкуватися один з одним і з викладачем через засоби зв'язку або інші засоби інформаційних технологій.

7. Рентабельність — під цією особливістю розуміється економічна ефективність дистанційного навчання [5,6].

Під час дистанційного навчання використовуються такі основні елементи: дистанційні курси, вебсторінки й сайти, електронна пошта, форуми й блоги, чат і *ICQ*, теле- і відеоконференції, віртуальні навчальні кімнати тощо.

Водночас дистанційна форма навчання має ряд недоліків:

1. Потребує сильної мотивації: оскільки вагому частку навчального матеріалу студент опановує самостійно, а це потребує достатньої сили волі, відповідальності та самоконтролю. Дистанційна форма навчання підходить для високомотивованих студентів.

2. Неможливість відпрацювання практичних навичок і вмінь: це один з основних недоліків медичної освіти. Навіть найсучасніші комп'ютерні тренажери не замінять фізичного відпрацювання навичок на фантомах.

3. Проблематичність розвитку комунікабельності: така форма навчання не підходить для розвитку комунікабельності, впевненості, навичок роботи в

команді, що стосується медицини — комунікація з пацієнтами та родичами.

4. Проблеми технічного характеру: зі зв'язком, з Інтернетом, із технікою, що може виникнути як у студента, так і у викладача.

5. Проблема доброчесності та ідентифікації, що може виникнути під час тестування та відповідей.

Висновки. Дистанційне навчання – процес взаємодії викладача та здобувача вищої освіти, що формується на використанні сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологіях та є однією з найбільш прогресивних систем підготовки спеціалістів, у тому числі й медичного профілю. Дистанційне навчання спонукає до формування продуктивного мислення майбутніх медичних працівників, розвитку інтелектуального потенціалу особистості, здатної до самоосвіти й самоорганізації в умовах складної медичної професійної діяльності.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПАРТНЕРСЬКИХ ПОЛОГІВ

Шелест Тетяна Дмитрівна

к.н. з держ. упр., доцент

Сніцар Юлія Романівна

студент

Одеський Медичний Інститут

Міжнародного Гуманітарного Університету

м.Одеса, Україна

Введення. За останнє десятиріччя в класичному акушерстві відбулися стрімкі та кардинальні зміни, які викликають питання та протиріччя як в наукових, практичних колах медиків так і серед споживачів медичних послуг. Принципи безпечного акушерства базуються на сукупності науково обґрунтованих підходів, заснованих на досягненнях сучасної науки та практики, метою яких є зниження материнської та перинатальної захворюваності та смертності. Серед впроваджень новітніх перинатальних технологій все більшої популярності набувають партнерські пологи. Окрім позитивного впливу на психоемоційний стан жінки в пологах, вибору вільного положення з метою знеболення, присутність близької людини у відповідальний момент допомагає роділлі прийняти рішення щодо акушерських втручань. Надання повної та об'єктивної інформації сімейній парі щодо можливих варіантів тактики ведення пологів сприяє зростанню довіри та розділенню відповідальності між медичним персоналом та жінкою.

Мета. Вивчити організацію проведення партнерських пологів в акушерському стаціонарі з метою профілактики акушерських та перинатальних ускладнень.

Матеріал та методи. Нами проведено ретроспективний аналіз історій пологів в Одеських пологових будинках за період 2019-2020 рр. Статистичну обробку результатів виконували за допомогою методів варіаційної статистики на основі стандартних програм статистичного аналізу Microsoft Excel 5.0.

Результати та обговорення. У сучасному світі традиція спільних, або

партнерських пологів стала відроджуватися відносно недавно. Якщо на Заході присутність батька давно вважається звичним, про подібну модель ведення пологів на території України почали розмірковувати з кінця 90-х років ХХ століття.

Традиції ведення партнерських пологів закладалися ще з давніх давен. Наші пращури вкладали в такі пологи символічний сенс, знали вони і про важливість присутності тата для встановлення зв'язку дитини з батьком. У світовій медичній практиці партнерські пологи активно практикують вже більше тридцяти років. У різних країнах позиція щодо партнерських пологів в основному позитивна.

У Німеччині більшість пологів партнерські, і це явище завжди сприймається подружжям і суспільством з великим ентузіазмом [1, с.12]. У Швеції татові іноді надається можливість перерізати пуповину новонародженого, відповідно партнерські пологи вітаються. У Франції партнерські пологи дозволені, як і зйомка пологів. Тато може бути присутнім навіть при кесаревому розтині. Ще на акушерських курсах (до речі, оплачуваних державою) майбутнім батькам проводять екскурсію в лікарню, в пологові зали [1, с.29].

В Україні тільки в кінці 90-х років ХХ ст. стали з'являтися більш активно рекомендувати партнерські пологи, та прихильників цього варіанту стає все більше. Це відповідає рекомендаціям МОЗ, згідно яким під час пологів не тільки цілком допустимо, але і бажана присутність кого-небудь з близьких вагітної жінки. За даними Міністерства охорони здоров'я України, якщо в 2002 році в країні не було офіційно зареєстровано ні одного такого випадку, то вже в 2004 році більше половини пологів (52%) в Україні проходили в присутності батька дитини. Лідером серед регіонів стала Житомирська область: в обласному центрі охорони здоров'я матері і дитини майже 80% пологів у 2019 році були партнерськими [2].

Партнерський тип пологів є прогресивним зараз, оскільки найбільш наближений до природнього, фізіологічного. А чим більше природнього і

фізіологічного, тим більший успіх кінцевого результату — народження здорової дитини.

До партнерських пологів неодмінно потрібно готуватися. Партнеру можна ознайомитися з відповідною акушерською літературою, прочитати книги та статті в журналах про пологи, але найкраще пройти спеціальні курси підготовки до пологів «Школи майбутніх батьків». Жінка в критичний момент може розгубитися, розхвилюватися, злякатися, тому дуже важливо чоловікові знати про ті зміни, які відбуваються в організмі майбутньої мами і малюка в період переїм, під час потуг і після народження, щоб зуміти підстрахувати її, надати адекватну психологічну допомогу. Не менш важливо вміти надавати допомогу породіллі, для чого рекомендується відпрацьовувати навички допомоги та поведінки під час партнерських пологів.

Чим партнер може допомогти при пологах? Перше завдання партнера — максимально пом'якшити дратівливу дію різних факторів. Перебуваючи у цей складний і важливий час поруч з породіллею, партнер повинен підтримати її спокій і позитивний настрій. По-друге партнеру доведеться взяти на себе з'ясування всіляких незрозумілих моментів. Приміром, чи дозволено пересуватися під час переїм, що потрібно брати із собою до пологової кімнати, допомогти підібрати зручну позицію жінки під час переїм.

Плюси партнерських пологів. Участь в пологах партнера знижує частоту післяпологових ускладнень у післяпологовому періоді в 4 рази [3, с.46]; участь в пологах чоловіка стимулює раннє пробудження батьківської любові до дитини, а спільна підготовка до пологів є необхідним етапом в підготовці до батьківства.

Мінуси партнерських пологів. Присутність партнера може стати перешкодою медичному персоналу; психологічний стан партнера - паніка, напруга - можуть перетягувати увагу на себе; неадекватна поведінка партнера може погіршити емоційний стан жінки і гальмувати розвиток процесів, заважати розслабитися.

Серед жінок 85% були задоволені присутністю чоловіка на пологах,

наданою психологічною підтримкою, яка відволікала від болю, 44% жінок сказали, що після пологів вони з чоловіками стали ще ближче один до одного. 10% вагітних відмічали, що задовго до пологів збирались народжувати разом і готувались до цього, але коли перейми стали надзвичайно болісними, вони зрозуміли, що їм взагалі ніхто не потрібен, а чоловік навіть почав дратувати своєю присутністю. 7% чоловіків зізнались, що спочатку не хотіли бути присутніми на пологах, але змінили своє ставлення, тому що в момент появи дитини на світ, після її першого крику вони себе відчули ще більш потрібними своїй родині [4, с.61].

Висновок. Таким чином, партнерські пологи мають наступні переваги: значно покращують психологічний та емоційний стан жінки, зменшують потребу в хірургічних втручаннях, збільшують частоту неускладнених пологів, покращують стан новонароджених, скорочують термін перебування породіллі в стаціонарі після пологів. Впровадження сучасних перинатальних технологій в пологовому стаціонарі, включаючи сімейні пологи, призводить до зниження акушерської агресії та профілактики акушерських та перинатальних ускладнень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hafmeyr G., Nicoden V., Wolman W.et al. Delivery in East Europe// Br. J.Obster. Qynaecol. – 2001. – Vol.
2. <https://moz.gov.ua/>
3. Williams K., Umberson D. Medical technology and children: Experience of expectant mothers and fathers // 2010. – Vol. 41, № 3–4.
4. Walker N.C. The relationship between method of pain management during labor and birth outcomenes [Text] /N.C. Walker, B. O'Brien // Clinical nurs ing research. 1999. – V. 8, № 2.

ЗАЛІЗОДЕФІЦИТНА АНЕМІЯ У ВАГІТНИХ

Шупер Віра Олександрівна

к. мед. н., доцент

Буковинський державний медичний університет

Мігайчук Діана Маноліївна

Студентка

Буковинський державний медичний університет

Вступ. Залізодефіцитна анемія (ЗДА) – патологічний стан, який характеризується порушенням синтезу гемоглобіну та еритропоезу загалом внаслідок дефіциту в організмі заліза (Fe), та є однією з найпоширеніших проблем, що є близько у 2 мільярдів людей у всьому світі.

За даними ВООЗ, 3,6 млрд людей на планеті мають латентний дефіцит заліза (ЛДЗ), ще 1,8 млрд людей хворіють на ЗДА. За даними МОЗ України, поширеність і захворюваність на залізодефіцитну анемію становить 1163,9 та 404,5 на 100 000 населення відповідно.

Залізодефіцит ускладнює перебіг вагітності, оскільки при тяжкій анемії не відбувається повноцінної трансформації спіральних артерій у матково-плацентарні, що веде до первинної плацентарної недостатності та гіпоксичних проявів у плода.

Останніми роками в структурі захворювань вагітних анемія відіграє значну роль і є одним із найчастіших ускладнень гестаційного процесу. У III триместрі вагітності дефіцит заліза різного ступеня виявляється майже у 90% пацієнток і зберігається після пологів у 55%.

Мета роботи: проаналізувати патогенетичні особливості розвитку залізодефіцитної анемії у вагітних.

Матеріали і методи. Аналітичний огляд літературних джерел та аналіз статистичних даних.

Результати і обговорення. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), питома вага ЗДА у вагітних коливається від 21 до 80%

випадків, якщо судити за рівнем гемоглобіну; і від 49 до 99% випадків за рівнем сироваткового заліза.

Біологічна значущість заліза визначається його участю в тканинному диханні. У зв'язку з цим для ЗДА характерна тканинна гіпоксія й обумовлена нею патологія: прогресуюча гемічна гіпоксія з наступним розвитком вторинних метаболічних розладів. У відповідь на гіпоксію активуються деякі фактори, що сприяють підвищенню абсорбції заліза з просвіту кишечника. До таких факторів належать: цитохром b (фактор дванадцятипалої кишки), двовалентний транспортер металів 1-го типу та феропортин.

Також під впливом гіпоксії та дії декількох білків, що залучені у еритропоез, знижується рівень гепсидину - гормону, що синтезується печінкою та впливає на рівень заліза шляхом контролю швидкості його всмоктування та регулювання мобілізації з депо.

Під час вагітності відбувається підвищене споживання заліза, необхідне для розвитку плода, пов'язане з гормональними змінами, розвитком раннього гестозу, що перешкоджає всмоктуванню в ШКТ заліза, магнію і фосфору, необхідних для кровотворення. При цьому патогенетично виділяють прелатентну фазу дефіциту заліза, латентну і власне залізодефіцитну анемію.

Жінки отримують з їжею в середньому 10 мг заліза на добу, з яких засвоюється 10-15%. Враховуючи основні положення рекомендацій Британського товариства гематології, фізіологічна потреба заліза під час вагітності суттєво зростає і відповідно становить у I триместрі 0,6–0,8 мг/добу, у II триместрі – 4-5мг/добу, у III триместрі – >6 мг/добу.

У жінок із гемоглобінопатіями слід вимірювати феритин сироватки крові для виявлення залізодефіциту. Рівень феритину в сироватці крові <30 мкг/л під час вагітності є свідченням нестачі заліза.

Якщо у жінки виникає залізодефіцит під час вагітності, неможливо забезпечити поповнення запасів заліза виключно шляхом дієти, тому необхідно додатково призначати пероральні препарати заліза. При відсутності патогенетичного лікування поступово формуються наступні гематологічні

зміни: зменшуються запаси в тканинах феритину і знижується його концентрація у сироватці крові, збільшується загальна залізовв'язуюча здатність сироватки крові, зменшується рівень сироваткового заліза, знижується концентрація гемоглобіну, виникає мікроцитоз і зменшується кількість еритроцитів.

Висновки. Залізодефіцитна анемія – є однією з найпоширеніших проблем у вагітних. Виражена ЗДА під час вагітності викликає гіпоксичні зміни в організмі матері й плода та асоціюється із підвищеним ризиком народження дитини із низькою масою тіла або недоношеної дитини. Вчасне виявлення дефіциту заліза в антенатальному періоді з подальшим лікуванням препаратами заліза може знизити ризик розвитку післяпологової анемії.

ВПЛИВ АНАТОМІЧНОЇ СТРУКТУРИ ТАЗУ НА ПЕРЕБІГ ПОЛОГІВ

Ярова Наталія Іванівна,

Студентка 5 курсу, медичного факультету 1,
Буковинського державного медичного університету,
Україна, місто Чернівці

Семеняк Аліна Вікторівна,

к.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології,
Буковинського державного медичного університету,
Україна, місто Чернівці

Ведення пологів при анатомічних змінах тазу відноситься до найбільш складних розділів акушерства. Вузкий таз - одна із причин перинатальної захворюваності, материнського травматизму.[2]

Для того, щоб з'ясувати всі ризики та визначити прогноз вагітності, потрібно детально вивчити анамнез, а також провести огляд та пельвіометрію. Це дасть нам змогу передбачити певні зміни у біомеханізмі пологів та уникнути можливих ускладнень.

Ключові слова: анатомічно вузький таз, біомеханізм пологів, методи діагностики, пельвіометрія, крупний плід.

Вступ Анатомічно вузький таз – таз, в якому хоча б один з його розмірів (діаметрів) зменшений на 1,5-2 см. Анатомічно вузький таз може бути функціонально повноцінним, якщо розміри плода є невеликими, а ступінь звуження таза є невеликою. Якщо розміри плода не відповідають розмірам таза, то такий таз буде не лише анатомічно, а й клінічно вузьким (диспропорція між розмірами голівки плода і таза матері, плодотазова диспропорція, клінічно вузький таз). Частота анатомічно вузького таза не перевищує 1-7 % і частіше виявляється при малому зрості жінки (< 152 см).[3]

Причинами цієї патології є різні фактори. В дитячому віці ними являються недостатньо збалансоване харчування, рахіт, поліомієліт та інші. До деформацій тазу призводять також туберкульоз, травматичні ушкодження тазу,

хребта, нижніх кінцівок. В період статевого дозрівання важливу роль в формуванні тазу відіграють статеві гормони – естрогени та андрогени. Так, естрогени стимулюють ріст тазу в поперечних розмірах і його дозрівання (окостеніння), а андрогени – ріст скелету і тазу в довжину. Якщо порушується ці співвідношення, тоді формується таз неправильної форми. Наприклад, при вродженому адреногенітальному синдромі часто спостерігається андроїдний (чоловічий) тип тазу. В сучасних умовах значні психоемоційні навантаження, стресові ситуації, посилені заняття спортом (спортивна гімнастика, фігурне катання та ін.) в ранньому віці викликають “компенсаторну гіперфункцію” гормональної системи організму дівчини, що призводить до формування поперечнозвуженого тазу (нагадує чоловічий).

Класифікація вузького тазу за формою звуження:

А. Форми, які порівняно часто зустрічаються.

1. Загальнорівномірнозвужений таз.

2. Поперечно звужений таз.

3. Плоский таз:

а) простий плоский таз;

б) плоскоракітичний таз.

4. Загальнозвужений плоский таз.

Б. Форми, які рідко зустрічаються:

1. Косозміщений та косозвужений таз.

2. Асиміляційний таз.

3. Лійкоподібний таз.

4. Кіфотичний таз та інші різні форми.

5. Спонділолістетичний таз.

6. Остеомалятичний таз.

7. Таз, звужений екзостозами та кістковими пухлинами.[1]

Діагностика анатомічно вузького таза

При першому огляді і обстеженні вагітної враховують дані анамнезу (перенесений рахіт, захворювання кісток нижніх кінцівок, хребта, вроджені

вивихи кульшових суглобів, травми, тощо), загального огляду (зріст). Діагноз анатомічного звуження таза, зазвичай, ставиться за допомогою методу пельвіометрії. Оцінка ступеня звуження уточнюється при внутрішньому обстеженні на підставі уточнення розміру істинної кон'югати. Можливе застосування ехографії.[4] Також можливим є вимірювання кута нахилу таза. Оглядають ромб Міхаеліса, який змінює форму при вузькому тазі. Визначають променево-зап'ястковий індекс Соловйова. Для детальнішого прогнозу розраховують передбачувану масу тіла плода. Проводять УЗД.

Для прогнозування результату пологів через природні родові шляхи необхідно оцінити не тільки фето- і антропометричні показники, а й особливості форми і розмірів порожнини малого таза. Для оцінки ємності малого таза застосовується рентгенографія (звичайна з використанням підсилюючих екранів і цифрова), магнітно-резонансна та комп'ютерна томографія, ультразвукова ехографія.

Серед існуючих методів найбільш точним, інформативним і безпечним вважається магнітно-резонансна томографія (МРТ), яка забезпечує повну променеву безпеку, можливість отримання зрізів в будь-якій площині, відсутність проєкційного збільшення, простоту і високу точність вимірювань. Особливе місце МРТ визначається її високою інформативністю при практично повній неінвазивності методу, що особливо важливо при обстеженні вагітних. МРТ дозволяє вивчити анатомічну будову і розміри малого таза, голови і головного мозку плода. Діаметри малого таза вимірюються між кістковими орієнтирами, прийнятими при рентгенпельвіометрії за методикою R. Ball і R. Golden. МРТ-дослідження починають з отримання оглядових зображень в трьох взаємно перпендикулярних проєкціях по протоколу Scout. Центральні сагітальні МР-томограми малого таза служать для вимірювання прямих розмірів: входу, широкої частини, вузької частини порожнини малого таза, а також визначення кривизни крижів. Напрямок сагітальних томограм визначають по оглядових зображеннях так, щоб зрізи проходили через серединну лінію крижів і лонне зчленування. Аксіальні МР-томограми малого

таза служать для визначення поперечних розмірів: входу, широкої частини порожнини малого таза. При проведенні МРТ можливо отримати аксіальну, коронарну і сагітальну проекції голівки плода, що у свою чергу дозволяє вивчити будову речовини і шлуночкової системи головного мозку плода. За даними Еберхарда Мерца, вимір ширини плічок плода за допомогою МРТ є достовірним і може використовуватися для прогнозування дисточії плечиків. Таким чином, МРТ дозволяє забезпечити високу якість зображення кісток малого таза. Однак МР-методи є дорогими і їх використання не являється рутинним для застосування в акушерській практиці.

Перебіг вагітності і пологів при звуженому тазі

Перебіг першої половини вагітності при звуженому тазі не відрізняється від перебігу при нормальних розмірах таза. Тільки при загинах матки назад на 3-4 місяці вагітності у жінки із звуженим тазом може статися защемлення матки, чому сприяє виступаючий мис рахітичного таза.

Несприятливий вплив звуженого таза на перебіг вагітності проявляється в основному в останні її місяці.

При нормальному тазі у першовагітних голівка плода за 2-3 тижні до пологів (у повторнонароджуючих – на самому початку родів) фіксується у вході в таз. Цього не спостерігається при вузькому тазі, бо зменшений розмір входу в таз перешкоджає вставленню голівки і на початок пологів вона залишається ще рухомою над входом в малий таз. Внаслідок відсутності фіксації передлеглої частини плода визначається більш високе стояння дна матки.[1]

Клінічний перебіг пологів при вузькому тазі характеризується низкою особливостей

1. Внаслідок високого стояння голівки плода при звуженому тазі не відбувається поділу навколоплодових вод на передні та задні. Тому нерідко задовго до початку родів або на початку періоду розкриття відбувається передчасне або раннє вилиття навколоплідних вод. В таких випадках разом з водами часто випадають дрібні частини плода або пуповина. Ручка, що випала,

створює додаткові механічні перешкоди для просування передлежачої частини, а пуповина незабаром притискається голівкою до стінки таза, що у свою чергу призводить до загибелі плоду.

2. Процес вставлення голівки плода не тільки уповільнюється, а і порушується, що призводить до виникнення асінклітизму або розгинальних передлежань, які не тільки затягують пологи, а і можуть робити їх неможливими.

3. На голівці утворюється велика родова пухлина, іноді виникає защемлення передньої губи шийки матки. При загальнорівномірному тазі защемлення може бути на всьому протязі шийки, внаслідок рівномірного притискання її голівкою до стінки тазу. Здавлення м'яких тканин може сприяти в подальшому виникненню сечостатевих та кишковостатевих норниць.

4. Може з'явитися первинна або вторинна слабкість родової діяльності, особливо у інфантильних жінок через недостатній розвиток мускулатури матки та у жінок, які багато народжували (у них м'язи матки в тій або іншій мірі змінені).

У періоді розкриття первинна слабкість перейм веде до сповільненого розкриття зів матки і повільного просування плода, внаслідок чого пологи набирають зтяжнього характеру.

У періоді зігнання велика енергія, що витрачається роділлею на подолання опору з боку родового каналу і на конфігурацію голівки, нерідко призводить до виснаження сил роділлі і настання вторинної слабкості родових сил.

5. Якщо невідповідність між тазом матері і голівкою плода велика (ознака Вастена позитивна), народження плода стає неможливим. Перерозтягується нижній сегмент матки, що може загрожувати небезпекою роділлі і плоду. Якщо не надати вчасної допомоги, може відбутись розрив матки і загибель матері і плода.

6. У послідовому і в ранньому післяродовому періодах нерідко виникають кровотечі. Причина їх полягає в тому, що перерозтягнута матка не може

розвинути досить хороші перейми в послідовому періоді, порушується фізіологічний процес відшарування плаценти, що може призвести до кровотеч з матки.

Цей самий фактор – зниження здатності матки скорочуватися – є причиною появи кровотечі і в ранньому післяпологовому періоді.

7. Іноді можливе ушкодження лобкового симфізу, крижово-клубових і крижово-куприкових суглобів, що проявляється різкими болями в ушкоджених суглобах, особливо при рухах, порушеннями ходи, болючістю при пальпації. В ділянці лобкового симфізу при розходженні кісток визначається щілина. Часто спостерігається розрив промежини. Здавлювання нервів при проходженні голівки по звуженим родовим шляхам в подальшому може привести до парезу м'язів ноги.

8. Пологи при вузьких тазах можуть ускладнюватись виникненням гіпоксії плоду і крововиливів в мозок, кефалогематом. Іноді трапляється втискання і тріщини кісток черепа.

Частота мертвонароджуваності, ранньої дитячої смертності та післяпологових захворювань при вузькому тазі значно вища, ніж при нормальному.

Вагітні з анатомічно вузьким тазом (а також з припущенням його звуження) відносяться до групи високого ризику. В жіночих консультаціях вони повинні знаходитися на спеціальному обліку і за 2-3тижні до пологів їх належить госпіталізувати у відділення патології вагітних для уточнення діагнозу та вибору найбільш сприятливого методу родорозршення.

Найбільші труднощі з'являються при проходженні голівки по кістковому контуру тазу, тобто в процесі біомеханізму пологів.[1]

Біомеханізм пологів при різних формах анатомічно вузького таза

Особливості біомеханізму родів при поперечнозвуженому тазі

Для механізму пологів характерне вставлення голівки прямим розміром у вхід малого тазу. При даному вставленні часто виникає необхідність проведення диференційної діагностики з тяжкою патологією, наприклад, з

високим прямим стоянням стрілоподібного шва при інших формах звуження тазу. При поперечнозвуженому тазі розташування голівки прямим розміром у вході в малий таз є пристосувальним моментом, в той же час як при інших формах звуження воно є ознакою невідповідності розмірів тазу матері і голівки плоду. При поперечному звуженні тазу, коли потилиця плоду повернена до симфізу, голівка значно згинається, проходить через усі площини тазу без ротації і народжується як при передньому виді потиличного передлежання. Нерідко при високому прямому стоянні голівки, особливо, коли потилиця плода повернена назад, з'являються ознаки клінічної невідповідності, що є показанням до кесарського розтину. Виявлення високого прямого стояння голівки плода в пологах повинно наводити лікарів на думку про наявність поперечнозвуженого тазу. Характерною особливістю біомеханізму пологів при поперечнозвуженому тазі без збільшення прямого розміру площини входу в малий таз, є косе асинклітичне вставлення голівки, коли голівка вставляється передньою тім'яною кісткою і стрілоподібний шов зміщується назад (асинклітизм Негеле).

Особливості біомеханізму пологів при загальнорівномірнозвуженому тазі

Характерна особливість механізму пологів при загальнорівномірнозвуженому тазі полягає в тому, що голівка, довго пристосовуючись до зменшених розмірів тазу для полегшення вставлення, максимально згинається. Внаслідок цього вона опускається в порожнину тазу найменшим розміром – *dist. suboccipitoparietalis*, що відповідає відстані від середини сагітального шва між двома тім'ячками до підпотиличної ямки (він менший малого косоного розміру). Стрілоподібний шов знаходиться в одному із косих розмірів, які при такій формі звуження виявляється найдовшими. При такому згинанні мале тім'ячко знаходиться близько до провідної точки, і чим ближче наближається до неї, тим більша невідповідність між головою і тазом. Сильне згинання голівки зберігає і в порожнині таза. Ротація голівки правильна (потилицею до лона), але значно повільніша. Будучи з усіх боків стиснутою в

напрямі малого косоного і поперечного розмірів, голівка витягується у вигляді клину з родовою пухлиною в області малого тім'ячка і набирає вираженої доліхоцефалічної форми. Родова пухлина іноді буває така велика, що досягає тазового дна, тоді як сама голівка стоїть ще у верхній частині порожнини тазу. Це слід взяти до уваги, приступаючи до дослідження. Підійшовши до виходу тазу стрілоподібним швом у прямому його розмірі, голівка починає розгинатися, і далі механізм родів відбувається, як при нормальному тазі, але можливий глибокий розрив промежини (підпотилична ямка не щільно підходить до лобкової дуги, а лише частково доторкується до неї внаслідок загострення лобкового кута, тому голівка стрімко рухається до промежини, перерозтягує її і спричиняє розрив. Проте всі етапи механізму родів і загальна тривалість родового акту при загальнорівномірнорозвуженому тазі довші і потребують для свого завершення тривалої енергійної родової діяльності.

Особливості біомеханізму пологів при плоскоракітичному тазі

При плоскоракітичному тазі голівка довго пристосовується до зменшеного прямого розміру входу в малий таз, робить невеличке (велике тім'ячко розташовується нижче малого) розгинання, завдяки якому у зменшений розмір тазу встановлюється найменший розмір голівки – малий поперечний (8 см). Стрілоподібний шов стоїть у поперечному розмірі тазу. Виступаючий у порожнину тазу мис затримує задню тім'яну кістку. В результаті у вході в таз встановлюється передня тім'яна кістка, утворюється передній асинклітизм (Негелівський). У такому положенні голівка залишається довгий час у вході в таз, бо вона не може швидко подолати опір з боку звуженого розміру входу в малий таз. Починається конфігурація голівки і її опущення. Задня тім'яна кістка, зісковзнувши з мису, значно заходить за передню. Поперечний діаметр голівки зменшується доти, поки вона не буде спроможна подолати вузьке місце (прямий розмір входу). Подолавши опір мису, голівка опускається в порожнину таза з його задовільним просторовим відношенням. Стрілоподібний шов поступово переходить у синклітичне вставлення. Подальший біомеханізм пологів проходить за типом нормального,

як при потиличному передлежанні. Зігнання плода відбувається дуже швидко, внаслідок збільшених при плоскорухітничному тазі розмірів виходу. Можливе низьке поперечне стояння стрілоподібного шва при надмірній родовій діяльності (голівка не встигає розвернутися), що диктує необхідність діставання голівки за допомогою вакуум-екстрактора або накладання атипових щипців. При бурхливій пологовій діяльності, якщо не буде надана своєчасна допомога, може статися внутрішньочерепний крововилив у плода і розрив промежини у матері внаслідок швидкого прорізування голівки через вульварне кільце. На тім'яній кістці, яка передлежала звичайно розташовується виражена родова пухлина, а на протилежній нерідко спостерігається вдавнення внаслідок притиснення до мису. У рідших випадках при плоскорухітничному тазі у вхід тазу вступає задня тім'яна кістка, стріловидний шов наближається до лобка – заднє плечико впирається в мис; передня тім'яна кістка затримується лобком, створюється задній асинклітизм (Літумановський), при якому роди здебільшого неможливі.

Особливості біомеханізму пологів при простому плоскому тазі

При даній формі тазу крижова кістка наближена до симфізу, тому зменшені всі прямі розміри малого тазу. При пологах відмічаються такі особливості:

1. Голівка вступає до входу в таз стрілоподібним швом в поперечному розмірі.
2. Відбувається помірне розгинання голівки (мале та велике тім'ячко розташовані на одному рівні).
3. Спостерігається асинклітичне вставлення голівки (передньотім'яне, задньотім'яне). Більш сприятливий для пологів передній асинклітизм.

Часто через всі площини малого тазу голівка проходить стрілоподібним швом у поперечному розмірі (середнє та низьке поперечне стояння голівки).

При достатній пологовій діяльності і невеликих розмірах плоду голівка згинається, робить внутрішній поворот і пологи закінчуються, як при передньому виді потиличного передлежання. В протилежному випадку, коли

внутрішній поворот голівки не відбувається, показане оперативне родорозрішення.[1]

Можливі ускладнення пологів при вузькому тазі:

- передчасне або раннє відходження навколоплідних вод,
- випадіння пуповини,
- неправильне вставлення голівки,
- тривале стояння голівки в площині входу в малий таз і повільне просування по пологовому каналу,
- вторинна слабкість пологової діяльності,
- защемлення передньої губи шийки матки,
- затискання м'яких тканин між кістками таза і голівкою з ризиком формування нориць,
- затримка сечовипускання,
- травми таза (розходження симфізу),
- розрив матки,
- травми новонародженого.

Діагностика та профілактика крупного плода

Характерною особливістю є випередження розмірів висоти дна матки і окружності живота до терміну вагітності. Якщо у жінки вузький таз, то невідповідність ще більш виражена. Щотижнева прибавка маси тіла перевищує нормальні показники. Задишка більш виражена за рахунок тиску вагітної матки на нижню поверхню діафрагми. Це ускладнює рух грудної клітини і викликає задишку. Можлива поява варикозних розширених вен статевих органів за рахунок здавлення венозних сплетьєнь малого тазу. Варикозне розширення вен нижніх кінцівок і набряки нижніх кінцівок можуть свідчити про здавлення маткою нижньої порожнистої вени, в результаті чого утруднюється відтік венозної крові від нижньої частини тулуба. На передній черевній стінці з'являються стрії (розтяжки) за рахунок надлишкового розтягування, розриву колагенових волокон шкіри.

Жінка скаржиться на:

- неможливість лежати на спині;
- печія супроводжує жінку на пізніх термінах вагітності з великим плодом. Відбувається це за рахунок тиску на шлунок, в результаті чого постійно відбувається закид шлункового вмісту в стравохід;
- біль в попереку, яка з'являється за рахунок зміни центра ваги і підвищеного навантаження на м'язи спини.

При проведенні планових УЗД-скринінгів можна визначити:

- випередження росту кінцівок плода;
- збільшення розмірів обводу голівки і живота;
- можливе передчасне старіння плаценти;
- при гігантському плоді можливе порушення кровотоку в фето-плацентарній системі (за рахунок прогресуючої гіпоксії): прискорення швидкості кровотоку в магістральних артеріях: маткових, пуповинній, середньо мозковій артерії.

Збільшення маси плода можна визначити на підставі об'єктивного огляду, а також при використанні інструментальних методів діагностики. При зовнішньому обстеженні пацієнтки звертає на себе увагу збільшення обводу живота і висоти дна матки, що випереджають термін вагітності .

Якщо жінка дізналася про крупний плід в середині вагітності або на початку третього триместру, то дану ситуацію можна покращити. Необхідно приділити увагу раціональному харчуванню з обмеженням вуглеводної і жирної їжі, оптимізувати рівень фізичної активності. Важливо вчасно провести відповідну корекцію ендокринної патології - цукрового діабету та гіпотиреозу. І тоді, проводячи динамічний моніторинг, можна побачити, що розміри і вага плода повернуться до нормальних параметрів. А в термінах, близьких до пологів, потрібна адекватна оцінка акушерської ситуації, що дозволить уникнути невиправданого ризику шляхом виконання кесаревого розтину.

Підсумок

Кожну вагітну з вираженою формою вузького тазу потрібно своєчасно

направляти для спеціального обстеження і надання їй необхідної акушерської допомоги. Також прогнозування пологів відіграє важливу роль, адже чітко розроблений план допоможе уникнути можливих ускладнень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1."Акушерство" підручник за редакцією В.Е.Радзинського, А.М.Фукса 2016р

2."Акушерство і гінекологія" Книга 1 - Акушерство за редакцією В.І.Грищенко, М.О.Щербини 2011р

3.Навчальний посібник з акушерства за редакцією І.Б.Венцківської, В.П.Лакотоша, В.М.Куца 2018р

4.Акушерство та гінекологія: — Том 1. Акушерство: підручник В.М. Запорожан, В.К. Чайка, Л.Б. Маркін та ін.; за ред. В.М. Запорожана

PHARMACEUTICAL SCIENCES

УДК 615.15

ЗНАЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Гетало Ольга Володимирівна

к.фарм.н., доцент

Дейнега Марина Олександрівна

здобувач вищої освіти

Київський Міжнародний Університет

м. Київ, Україна

Анотація: У статті розглянуто важливість організаційного механізму управління логістичними процесами на підприємствах фармацевтичної промисловості.

Ключові слова: логістика, логістична система, витрати виробництва, управління, ефективність, інтегрована логістична система, фармацевтичне підприємство, організаційно-економічний механізм.

Актуальність дослідження. У сучасних динамічних умовах розвитку фармацевтичного ринку активізуються господарські зв'язки між підприємствами фармацевтичної промисловості, постачальниками, дистриб'юторами, ускладнюються виробничі процеси усередині підприємств, на перше місце виходять проблеми збуту, зниження витрат виробництва, підвищення його ефективності. Усе це викликає необхідність нових підходів до управління процесами постачань, зберіганню і збуту продукції, виникненням протиріччям між необхідністю впровадження на фармацевтичних підприємствах економіко-організаційного механізму управління логістичними процесами і відсутністю наукових праць і практичних рекомендацій з даної

проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікації. Проблема підвищення ефективності управління підприємствами фармацевтичної галузі України на основі зниження витрат виробництва актуалізувалася в останні два роки, що обумовлено об'єктивною причиною - фінансово-економічною кризою, яка призвела до підвищення витрат майже у всіх складових фармацевтичного виробництва, спричинив за собою підвищення цін на фармацевтичну продукцію. Дана проблема є не тільки економічною, але й соціальною, оскільки зниження якості лікарського забезпечення автоматично знижує і якість життя громадян, і, отже, проблема набуває державного масштабу. У зв'язку з цим в гостро стоїть питання національної ваги - можливості зниження витрат виробництва на підприємствах фармацевтичної промисловості, що, з одного боку, дозволить поліпшити якість лікарського забезпечення громадян, а з іншого - підвищити ефективність діяльності фармацевтичних підприємств.

Мета статті. Аналіз сучасних підходів до організаційного механізму управління логістичними процесами на підприємствах фармацевтичної промисловості.

Виклад основного матеріалу. На основі впровадження на підприємствах фармацевтичної промисловості ефективного економіко-організаційного логістичного механізму, під яким слід розуміти об'єктивно існуючу на підприємстві сукупність господарсько-економічних, інформаційних, маркетингових процесів, які організуються і керуються з єдиного центру і об'єднані в загальну логістичну систему. Тому, цілком природно, що увага керівників підприємств фармацевтичної промисловості все частіше звертається до вивчення можливостей використання логістичних підходів до управління, створення на підприємствах ефективного організаційно-економічного механізму управління логістичними процесами. Перехід підприємств фармацевтичної промисловості до логістичного підходу в управлінні, налагодження організаційно економічного механізму управління логістичними процесами дозволяють в значній мірі знизити виробничі витрати, налагодити

ритмічну роботу підприємства, підвищити рівень ефективності виробництва та його конкурентоспроможність. Проблему використання логістичного підходу в управлінні розглядали вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як Е.А. Голіков, М.П. Гордон, В.Є. Ніколайчук, В.Г. Кузнецов та ін. В даний час є ряд робіт, присвячених специфічним аспектам розвитку логістики у фармацевтичній логістиці. Проте деякі важливі теоретичні і практичні питання логістики в сфері фармацевтичної промисловості виявилися поза сферою наукового інтересу дослідників, зокрема, в роботах сучасних авторів залишаються нерозкритими проблеми розвитку і впровадження економіко-організаційного механізму управління логістичними процесами на фармацевтичних підприємствах України. [2.]

Доведено, що впровадження логістичного економіко організаційного механізму в діяльність фармацевтичних підприємств обумовлено об'єктивними причинами. Саме цей механізм дає можливість зменшувати витрати виробництва, підвищувати його ефективність, вирішувати важливе соціальне завдання фармацевтичної промисловості - підвищувати якість життя громадян на основі цінової доступності лікарських засобів. Основними шляхами підвищення ефективності функціонування економіко - організаційного механізму підприємств фармацевтичної промисловості являється впровадження в практику їх діяльності досягнень логістичного менеджменту. У системі логістичного менеджменту фармацевтичного підприємства повинні розглядатися питання: управління логістичною системою підприємства; управління координацією діяльності структурних підрозділів підприємства, починаючи від формування служби логістики і закінчуючи питаннями забезпечення планомірної роботи логістичного підрозділу підприємства; управління логістичним бізнес-процесом, під яким розуміється процес виконання замовлень, обслуговування постійних і нових клієнтів підприємства; управління обслуговуванням клієнтів; управління логістичним персоналом.[3.]

Висновки. В цілому, можна відмітити, що широке впровадження організаційного механізму управління логістичними процесам в практиці

господарської діяльності підприємств фармацевтичної промисловості дозволить мінімізувати витрати виробництва, підвищити його ефективність і в той же час змінити рівень цін на лікарські засоби до прийняттого рівня для населення, розв'язавши найважливішу соціальну проблему - підвищення якості життя громадян на основі доступності і високої якості лікарських препаратів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мнушко [HYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf"](https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf) [HYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf"](https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf)3. М. [HYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf"](https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf) [HYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf"](https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf) Менеджмент та маркетинг у фармації. Ч. I. Менеджмент у фармації: [HYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf"](https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf) підручн [HYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf"](https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf). / 3. М. Мнушко, Н. М. [HYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf"](https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf) Діхтярьова [HYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf"](https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf). X.: [HYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf"](https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf) НФаУ [HYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf"](https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1614/1/%d0%9c%d0%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf)

%9c%d0%a4%20%d1%83%d0%ba%d1%80_1%20%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf" : Золоті сторінки, 2018. – 448 с.

2.Посилкіна HYPERLINK"<https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/2692/1/%D0%9C%D0%95%D0%A2%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%86%20%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A5%D0%9E%D0%94%D0%98%20%D0%A2%D0%90%20%D0%86%D0%9D%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%A3%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%98%20%D0%9F%D0%9E%D0%91%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%98%20%D0%86%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%A0%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%20%D0%A3%20%D0%A4%D0%90%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%87..pdf>" О. В. Проектування логістичних систем: навчальний посібник/О.В.HYPERLINK"<https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/2692/1/%D0%9C%D0%95%D0%A2%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%86%20%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A5%D0%9E%D0%94%D0%98%20%D0%A2%D0%90%20%D0%86%D0%9D%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%A3%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%98%20%D0%9F%D0%9E%D0%91%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%98%20%D0%86%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%A0%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%20%D0%A3%20%D0%A4%D0%90%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%87..pdf>"

2%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%86
%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%A1
%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%20%D0%A3%20%D0%A4%D0
%90%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%87..pdf",Я.M.HYPERL
INK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/2692/1/%D0%9C%D0%95%
D0%A2%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%86%20%D0%9F%
D0%86%D0%94%D0%A5%D0%9E%D0%94%D0%98%20%D0%A2%D0%90%2
0%D0%86%D0%9D%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%A3%D0%9C%D0%95%
D0%9D%D0%A2%D0%98%20%D0%9F%D0%9E%D0%91%D0%A3%D0%94%
D0%9E%D0%92%D0%98%20%D0%86%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%93%D
0%A0%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%9B%D0
%9E%D0%93%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%98
%D0%A5%20%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%20%D0
%A3%20%D0%A4%D0%90%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0
%87..pdf"ДеренськаHYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/
2692/1/%D0%9C%D0%95%D0%A2%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%A7%D0%9
D%D0%86%20%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A5%D0%9E%D0%94%D0%98
%20%D0%A2%D0%90%20%D0%86%D0%9D%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0
%A3%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%98%20%D0%9F%D0%9E%D0
%91%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%98%20%D0%86%D0%9D%D0%
A2%D0%95%D0%93%D0%A0%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%98%
D0%A5%20%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%98%
D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%
D0%95%D0%9C%20%D0%A3%20%D0%A4%D0%90%D0%A0%D0%9C%D0%
90%D0%A6%D0%86%D0%87..pdf".X.:HYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bi
tstream/123456789/2692/1/%D0%9C%D0%95%D0%A2%D0%9E%D0%94%D0%9
8%D0%A7%D0%9D%D0%86%20%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A5%D0%9E
%D0%94%D0%98%20%D0%A2%D0%90%20%D0%86%D0%9D%D0%A1%D0
%A2%D0%A0%D0%A3%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%98%20%D0
%9F%D0%9E%D0%91%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%98%20%D0%

86%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%A0%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%20%D0%A3%20%D0%A4%D0%90%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%87..pdf"HYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/2692/1/%D0%9C%D0%95%D0%A2%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%86%20%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A5%D0%9E%D0%94%D0%98%20%D0%A2%D0%90%20%D0%86%D0%9D%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%A3%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%98%20%D0%9F%D0%9E%D0%91%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%98%20%D0%86%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%A0%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%20%D0%A3%20%D0%A4%D0%90%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%87..pdf" . – 2019. – 234 с.

3.ПосилкінаHYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/18942/3/%d0%95%d0%a3%d0%9f%20%d0%9d%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b8%d0%b9%20%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf" О. В. Економічне управління підприємством:HYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/18942/3/%d0%95%d0%a3%d0%9f%20%d0%9d%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b8%d0%b9%20%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf"навчHYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/18942/3/%d0%95%d0%a3%d0%9f%20%d0%9d%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b8%d0%b9%20%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf". HYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/18942/3/%d0%95%d0%a3%d0%9f%20%d0%9d%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b8%d0%b9%20%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf"

%ba.pdf"посібHYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/18942/3/%d0%95%d0%a3%d0%9f%20%d0%9d%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b8%d0%b9%20%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf" .O.B.HYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/18942/3/%d0%95%d0%a3%d0%9f%20%d0%9d%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b8%d0%b9%20%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf" Посилкіна HYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/18942/3/%d0%95%d0%a3%d0%9f%20%d0%9d%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b8%d0%b9%20%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf" ,Б.Г.HYPERLINK "https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/18942/3/%d0%95%d0%a3%d0%9f%20%d0%9d%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b8%d0%b9%20%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf" КотляроваHYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/18942/3/%d0%95%d0%a3%d0%9f%20%d0%9d%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b8%d0%b9%20%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf" , О. В. Гладкова. – Х. : HYPERLINK "https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/18942/3/%d0%95%d0%a3%d0%9f%20%d0%9d%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b8%d0%b9%20%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf" "HФaУHYPERLINK"https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/18942/3/%d0%95%d0%a3%d0%9f%20%d0%9d%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b8%d0%b9%20%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf" , 2020. – 281 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ

Гетало Ольга Володимирівна

к. фарм. н., доцент

Яковлева Наталя Володимирівна

здобувач вищої освіти

ПЗВО «Київський міжнародний університет»

м. Київ, Україна

Вступ. В умовах поширення пандемії COVID-19, коли кожен день у світі помирає тисячі людей, робота працівників у сфері фармації стає більш вагомим і, водночас, більш вразливою.

Згідно зі статтею 153 Кодексу законів про працю, на всіх підприємствах, в установах, організаціях створюються безпечні і нешкідливі умови праці. Ця стаття безпосередньо стосується і фармацевтичних працівників. З огляду на умови праці, ступеня взаємодії із хворим на COVID-19 та можливий шлях інфікування, підбираються засоби індивідуального захисту. Відповідно до статті 8 Закону України «Про охорону праці» та статті 163 Кодексу законів про працю, на роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці працівникам видаються безоплатно за встановленими нормами спеціальний одяг, спеціальне взуття та інші засоби індивідуального захисту, а також мийні та знешкоджувальні засоби.

Фармацевтичні підприємства відносяться до тих підприємств, які жодним чином не можуть припинити свою роботу. Виконання роботи в умовах пандемії коронавірусної інфекції, запровадження карантину та обмежувальних заходів у країні, зумовлюють створення безпечних робочих місць для працівників фармацевтичної галузі. Це потребує зміни певних умов та особливостей праці та є нагальним питанням у сфері охорони праці.

Мета роботи. Дослідження пріоритетних напрямів удосконалення системи управління охороною праці в умовах пандемії коронавірусної інфекції

з метою опрацювання заходів, які забезпечують безпеку і здоров'я працівників на робочому місці та їх впровадження на підприємствах фармацевтичної галузі.

Результати. На сьогоднішній день кожна сфера суспільного життя зазнала впливу коронавірусної пандемії. Вона загрожує життю людей та піднімає безліч питань стосовно протидії її поширенню. Деякі проблеми, які виникли внаслідок її поширення, є актуальними і зараз. Дуже багато питань виникає на ринку праці. Адже фахівці розуміють, що у сфері праці пандемія коронавірусу торкається безлічі аспектів – від ризику передачі вірусу на робочих місцях до ризиків щодо безпеки та здоров'я на роботі, що виникли внаслідок ужиття заходів з ослаблення поширення вірусу. У 2020 році Міжнародною організацією праці було запропоновано відзначити Всесвітній день охорони праці під девізом «Зупинемо пандемію. Безпека і здоров'я на роботі можуть врятувати життя».

У 2021 році Міжнародна організація праці продовжує привертати увагу до покращення обізнаності та стимулювання діалогу щодо важливості створення стійких систем безпеки та здоров'я на роботі та інвестування коштів у них. У якості прикладів будуть висвітлені як регіональний, так і національний досвід зменшення і попередження поширення COVID-19 на робочому місці; зусилля, що спрямовані на посилення життєстійкості та протидії нинішнім і майбутнім кризам; враховані отримані досягнення і набуті навички в сфері праці. Тому провідною темою Всесвітнього дня охорони праці у 2021 визначено створення стійких систем безпеки та здоров'я на роботі. Всесвітній день охорони праці пройшов під гаслом «Передбачати, готуватися та реагувати на кризи – інвестуймо зараз у стійкі системи безпеки та здоров'я на роботі».

Зараз на вітчизняних підприємствах з метою захисту працівника існує Система управління охороною праці. Зазначимо, що управління охороною праці – це підготовка, прийняття та реалізація рішень щодо здійснення організаційних, технічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів, які спрямовані на збереження здоров'я та працездатності людини в процесі трудової діяльності.

Система управління охороною праці – це сукупність органів управління виробництвом, які на основі нормативної документації проводять планомірну діяльність по забезпеченню здорових та високопродуктивних умов праці.

До основних функцій управління охороною праці відносяться:

– організаційна (створення служби охорони праці, якісне проведення інструктажів; організація навчання, атестація робочих місць);

– контроль стану охорони праці (в основі контролю – об’єктивність, своєчасність, регулярність та ефективність. Контроль може бути технічним та соціальним, профспілковим та громадським.)

– облік, аналіз та оцінка показників стану умов і безпеки праці;

– планування і фінансування робіт з охорони праці;

– стимулювання (моральне та матеріальне, премія або штраф).

Вітчизняним законодавством визначено, що в умовах запровадження на всій території України надзвичайної ситуації – карантину, для безпеки та захисту здоров’я працівників, задіяних у робочому процесі, роботодавцям необхідно забезпечити їх засобами індивідуального захисту згідно із мінімальними вимогами безпеки і охорони здоров’я при їх використанні працівниками на робочому місці.

А саме:

– роботодавець зобов’язаний за свій рахунок забезпечити придбання, комплектування, видачу та утримання (у працездатному, належному гігієнічному стані) засобів індивідуального захисту;

– на роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці, а також роботах, що пов’язані із забрудненням, або тих, що здійснюються в несприятливих метеорологічних умовах, працівникам видаються безоплатно спеціальний одяг, спеціальне взуття та інші засоби індивідуального захисту за встановленими нормами, які для роботодавця є обов’язковим мінімумом безоплатної видачі засобів індивідуального захисту, з визначенням їх захисних властивостей та строків використання;

– мають використовуватися у разі неможливості уникнути або в достатній

мірі обмежити ризики для життя та здоров'я працівників технічними засобами колективного захисту або заходами, методами чи правилами організації роботи;

- засоби індивідуального захисту використовують виключно за призначенням згідно з інструкціями з експлуатації, які мають бути зрозумілими для працівників.

В умовах впровадження карантину на службу охорони праці додатково покладаються такі завдання:

- організація проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози життю або здоров'ю працівників;

- вивчення та сприяння впровадженню у виробництво досягнень науки і техніки, прогресивних і безпечних технологій, сучасних засобів колективного та індивідуального захисту працівників;

- інформування і надання роз'яснень працівникам підприємства з питань охорони праці;

- участь у складанні санітарно-гігієнічної характеристики умов праці працівників, які проходять обстеження щодо наявності професійних захворювань (отруєнь), проведенні внутрішнього аудиту охорони праці та атестації робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці;

- взаємодіяти з іншими структурними підрозділами, службами, фахівцями підприємства та представниками профспілки, а за її відсутності – з уповноваженими найманими працівниками особами з питань охорони праці.

Для фахівців служб охорони праці також створюються безпечні умови праці. З метою недопущення розповсюдження коронавірусної інфекції, збереження життя, здоров'я і забезпечення безпеки працівників та оточуючих людей перевірки знань з питань охорони праці комісіями, утвореними Держпраці, здійснюються у формі дистанційної перевірки знань за умови дотримання певних вимог. Також до закінчення карантину навчання з питань

охорони праці проводиться з використанням дистанційних технологій навчання, а також з використанням технічних засобів навчання: аудіовізуальних, комп'ютерних навчально-контрольних систем тощо.

У разі проведення розслідувань нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, з метою своєчасного й повного проведення профілактичних і протиепідемічних заходів, на період карантину фахівцям у сфері охорони праці необхідно:

– проводити розподіл обов'язків членів комісії з урахуванням обмеження контактного спілкування між членами комісії та особами, що можуть бути залучені до розслідування нещасного випадку;

– опитування свідків, зустріч із потерпілим, членами його сім'ї або уповноваженою ним особою проводити обмеженим складом членів комісії (один або два), у разі необхідності, засідання комісії проводити обмеженим складом з додержанням вимоги кворуму та з використанням конференц-зв'язку або інших сучасних засобів зв'язку;

– виконувати інші обов'язки комісії та здійснювати документальне оформлення матеріалів розслідування з урахуванням обмежень, пов'язаних із запровадженням карантинних заходів.

Сучасні реалії сьогодення визначають, що керівництву та службам охорони праці фармацевтичних підприємств необхідно спільними зусиллями максимально повноцінно застосовувати профілактичні і протиепідемічні заходи щоб захистити та зберегти здоров'я працівників. Особливо важливо, що саме в цей час для роботодавців і працівників актуальним є завдання щодо необхідності мінімізувати наявні та потенційні ризики забезпечити їх усунення у місцях їх виникнення.

Нами були досліджені основні заходи, що здійснюються службою охорони праці практично на всіх фармацевтичних підприємствах, а саме:

– затверджено план основних і додаткових заходів з охорони праці та здоров'я працівників для їх роботи в умовах епідемії на період карантину;

– здійснюється контроль за щоденним прибиранням приміщень та

застосуванням дезінфекторів, забезпечення працівників засобами індивідуального захисту, медичними масками;

– на робочих місцях проведено вивчення можливих факторів ризику та визначені заходи профілактики та запобігання розповсюдження коронавірусної інфекції;

– вся необхідна інформація постійно висвітлюється на стендах з охорони праці і дошках оголошень;

– працівників проінформовано про їх відповідальність за порушення санітарно-гігієнічних умов праці, за невиконання протиепідемічних заходів, умов карантину і правил самоізоляції;

– проведена і продовжується робота по вдосконаленню системи управління охороною праці, реалізуються права працівників на безпечні та здорові умови праці.

– для недопущення до роботи працівників з попередніми ознаками захворювань на підприємстві здійснюється постійний контроль за проведенням щоденної термометрії та інші заходи.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо що для постійного здійснення контролю і моніторингу за виконанням заходів спрямованих на профілактику та упередження поширення коронавірусної інфекції Covid-19 необхідним є перегляд інструкцій з охорони праці та наповнення їх змісту певними правилами поведінки, порядком дотримання особистої гігієни, застосуванням засобів захисту (медичних масок, респіраторів, рукавиць тощо).

При складанні зазначеної інструкції на фармацевтичних підприємствах необхідно акцентувати увагу на стан охорони праці, на організацію належних, безпечних і нешкідливих умов праці для фармацевтичних працівників, а виконання зазначених заходів повинно сприяти зниженню ризиків по поширенню коронавірусної інфекції, зменшенню негативного впливу COVID-19 на робочих місцях.

Висновки. В період карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції, вдосконалюється робота системи управління охороною праці. Основні

напрямки її роботи на період карантину спрямовані на забезпечення контролю за повноцінним застосуванням профілактичних і протиепідемічних заходів для запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби Covid-19, збереження здоров'я своїх працівників.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19».
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2020 р. № 337 «Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві».
3. Закон України від 14.10.92 р. № 2695-ХІІ «Про охорону праці».
4. Закон України від 24.02.94 р. № 4004-ХІІ. «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення».
5. <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100024228-covid-19-na-pidpriyemstvi-zapitannya-vidpovidi>

АНТИМИКРОБНАЯ И АНАЛЬГЕТИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ КОМПОЗИЦИИ НА ОСНОВЕ ЭФИРНОГО МАСЛА МОНАРДЫ

Кричковская Лидия Васильевна

д.б.н., профессор,

Грицаенко Юрий Амиранович

аспирант,

Жирнова Светлана Викторовна

старший преподаватель

Национальный технический университет «ХПИ»

Г.Харьков

Эфирные масла до настоящего времени мало используются в медицине хотя известны как эффективные лекарственные средства (при легочных, почечных заболеваниях, желудочно-кишечных).

Для успешных поисков леченых препаратов необходимо их фармацевтические и клинические исследования. Для исследований выбрали масло Монарды дудчатой- *Monarda fistulosa* (монарда дудчатая– многолетнее травянистое растение из семейства *Lamiaceae* (яснотковые) [1-4].

Определение бактерицидного и фунгицидного действия масла проводилось по общепринятой методике – накладыванием бумажного диска стандартных размеров, смоченного одной каплей (0,05 мл) эфирного масла на посев микробов или грибов в питательной среде в чашках Петри (для актиномицетов масло вносилось в питательную среду в пробирке).

Не вызывает сомнений целесообразность применения эфирных масел в качестве антимикробных средств например *Ol. engalypti*, урзулина – эфирное масло из *Ollium ursinum*, тромалита из *Tropeaeolum major L*, капиллина из *Artemisia capillaris Thremb* и др. Однако, арсенал этих средств незначителен, поэтому актуален поиск химиотерапевтических препаратов среди эфирных масел для лечения инфекционных заболеваний.

Эфирные масла находят разнообразное применение в медицине благодаря их свойству препятствовать гноению и образованию плесеней – поэтому их

использовали еще древние египтяне для бальзамирования трупов.

Бактериальную активность изучали методом серийных разведений препаратов в соответствующей каждому микроорганизму питательной среде, с последующим засевом минимальной дозы патогенной культуры.

На основании проведенных теоретических и экспериментальных исследований был разработан состав для лечения ран в стоматологии, включающий в себя эфирное масло монарды, как вещества, обладающего широким спектром антибактериального действия, пиромекаина – анестетика, спирта этилового и пропиленгликоля – как растворителя в следующих соотношениях

Таблица 1

Состав препарата с маслом монарды для лечения в стоматологии

	Составляющие	1 образец	II образец	III образец
1.	Эфирное масло монарды	0,2	0,4	0,6%
2.	Пиромекаин	2,5	4,5	7,0
3.	Спирт этиловый	8,0	10,0	15,0
4.	Пропиленгликоль	до 100,0	до 100,0	до 100,0

Исходя из широкого антимикробного спектра, обнаруженного в предыдущих экспериментах, исследование нового препарата проводили в отношении его действия на разные штаммы микроорганизмов, а также на моделях заболеваний. Изучалось антимикробное, противовоспалительное и болеутоляющее действие монарола.

Наличие в составе препарата анестетика (пиромекаина), антисептика (масло монарды), обладающего как антимикробной, так и противовоспалительной активностью, обусловило необходимость изучения противовоспалительного, антимикробного комбинированного действия.

Для обоснования процентного содержания основных действующих компонентов препарата было проведено сравнительное изучение антисептического и противовоспалительного действия препаратов с различным процентным содержанием монарды (0,2%, 0,4%, 0,6%).

Данные в табл.4 свидетельствуют, что оптимальной является 0,4%

содержания монарды в составе раствора, так как дальнейшее повышение концентрации до 0,6% и 0,7% не обеспечивает увеличения его антимикробной активности.

Таблица 2

Влияние концентрации монарды на антимикробную активность образцов препарата с эфирным маслом монарды

Концентрация Монарды	Диаметр зоны задержки роста тест-микроба, мм	
	стафилококк золотистый, штамм 209	кишечная палочка, штамм 25922
0,1	10,2±0,1	10,0±0,1
0,2	20,1±0,2	18,8±1,0
0,4	40,4±0,3	46,8±0,8
0,6	40,0±0,4	38,0±0,4
0,7	40,5±0,3	42,3±0,4

Исследование проводили в соответствии с «Методическими рекомендациями по доклиническому изучению лекарственных препаратов для местного лечения гнойных ран».

В качестве тест-культур использовали эталонные штаммы аэробных и анаэробных микроорганизмов:

1. *Staphilococcus aureus* 25923 ATCC – 20 млн/мл
2. *Staphilococcus aureus* 209 - -
3. *Escherichia coli* 25922 ATCC – 100 млн/мл
4. *Proteus vulgaris* 4636
5. *Pseudomonas aeruginosa* 27853 ATCC
6. *Basilus subtilis*
7. *Clostridium perfringens* 28 (BP 6K) - 2 млрд/мл
8. *Clostridium difficile* 258

Аэробные тест-культуры выращивали на 2% мясо-пептонном агаре, анаэробные – на среде КИТ-ТАРОЦЦИ с 40% глюкозой. Все тест-культуры в зависимости от скорости роста инкубировались в термостате 18-24 часа при температуре 37⁰С. Для изучения антибактериального действия использовали метод диффузии в агар.

В настоящее время патогенный стафилококк является наиболее частым возбудителем хирургической инфекции, однако, в подавляющем числе наблюдений он высевается в ассоциации с гр (-) флорой, клостридиями, бактероидами. Условно патогенная гр (-) флора семейства Enterobacteriaceae и рода Pseudomonas проявляют низкую чувствительность к большинству современных антимикробных препаратов, как и анаэробы, обладающие природной нечувствительностью к существующим лекарственным средствам, используемым в терапевтических дозах.

Для каждого вида микроорганизмов индивидуально учитывали необходимую концентрацию для их роста. При изучении антимикробной активности препарата с монардой было проведено две серии опытов.

В первой серии, используя метод диффузии в агар, было изучено антимикробное действие комбинированных препаратов, содержащих различное количество монарды (0,2%, 0,4%, 0,6%). После выбора наиболее оптимального по концентрации монарды состава препарата, была изучена антибактериальная активность отдельных компонентов Монарола, а также некоторых их сочетаний. Все эти опыты были проведены на материале, полученном от 21 больного неспецифическими воспалительными заболеваниями пародонта.

Таблица 3

Антимикробное действие препарата и его компонентов

Исследуемые препараты	Зона задержки роста
Монарол с содержанием 0,28% монарды	19,24±0,58
Монарол с содержанием 0,45% монарды	32,10±0,46
Монарол с содержанием 0,60% монарды	21,57±0,35
Растворитель (спирт+пропиленгликоль)	8,38±0,40
Растворитель+монарда	20,10±0,35
Состав Монарола без монарды	10,81±0,40

Таблица 4

Антибактериальная активность препарата, изученная на стандартных штаммах микроорганизмов методом диффузии в агар

Тест-микроб	Зона задержки роста мм
1. Staphilococcus aureus 25923 ATCC	25,3±0,13
2. Staphilococcus aureus 209	27,4±0,65
3. Staphilococcus aureus 906	17,3±0,60
4. Esherichia coli 25922 ATCC	27,4±0,65
5. Proteus vulgaris 4636	5,0±0,42
6. Pseudomonas aeruginosa 27853 ATCC	4,1±0,48
7. Bactilus subtilis	20,4±0,71
8. Clostridium perfringens 28 (BP 6K)	21,1±0,48
9. Clostridium difficili 258	25,3±0,48
10. Clostridium nov. 277	21,8±0,81
11. Clostridium histoliticum 503	20,8±0,32
12. Clostridium septicum 59	21,7±0,45
13. Clostridium sporogenes 275	22,8±0,65
14. Clostridium sordeli 3	21,4±0,23

Как видно из представленных данных, оптимальным по антимикробному действию является препарат, содержащий 0,4% монарды, проявляя выраженный антибактериальный эффект. При сочетании пиромекаина и монарды препараты не только не инактивируют друг друга, но в целом оказывают более выраженное действие, чем каждый из компонентов взятый отдельно.

Во второй серии опытов было изучено антибактериальное действие препарата с монардой на стандартных штаммах микроорганизмов. Исследование велось в шести параллельных опытах, использовался метод диффузии в агар, а для строго анаэробной флоры применяли метод серийных разведений. Результаты опытов представлены в табл. 5.

**Антибактериальная активность препарата, изученная методом
серийного разведения**

№ п/п	Тест-микроб	Разведения препарата		
		цельное	1 : 2	контроль
1.	<i>Bacteroides fragilis</i> 13183 ATCC	нет роста	рост	рост
2.	<i>Bacteroides melaninogeniaes</i> 97	нет роста	рост	рост
3.	<i>Peptococcus niger</i> 1	нет роста	рост	рост

Таким образом установлено, что препарат на основе масла монарды обладает выраженным антимикробным действием по отношению к грамположительным коккам (стафилококки), грамотрицательным (кишечная палочка) и грамположительным (сенная палочка) палочкам, грамположительным патогенным анаэробам (кlostридии). Несколько менее чувствительны к препарату грамотрицательные патогенные анаэробы (бактероиды и пептококки). Малочувствительны к «Монаролу» синегнойная палочка и протей.

Полученные данные позволяют заключить, что препарат, предназначенный для поверхностного обезболивания в стоматологической практике, обладает и антимикробным действием на микрофлору больных неспецифическими воспалительными заболеваниями слизистой оболочки полости рта и заболеваниями пародонта.

Было проведено сравнительное изучение специфического обезболивающего действия препарата. Исследования проводили на модели электрораздражения слизистой оболочки полости рта кроликов (поставлено по 3 опыта). Результаты исследований в динамике приведены в таблице 6 .

Таблица 6

**Анальгетическая активность препарата при электрораздражении
слизистой оболочки полости рта интактных кроликов**

Условия опыта	Анальгетическая активность*			
	Животные, получавшие препарат с 2,5% пиромекаина	Животные, получавшие препарат с 4,5% пиромекаина	Животные, получавшие препарат с 7,0% пиромекаина	Животные получавшие препарат без пиромекаина
Исходный	3,52±0,10	3,17±0,13	3,79±0,11	3,45±0,20
1 мин.	$\frac{3,76 \pm 0,09}{5,5}$ p ≤ 0,05	$\frac{3,21 \pm 0,12}{3,6}$ p ≤ 0,05	$\frac{4,00 \pm 0,41}{9,1}$ p ≤ 0,05	$\frac{3,48 \pm 0,20}{-}$
6 мин.	$\frac{5,41 \mp 0,20}{51,2}$ p ≤ 0,05	$\frac{6,13 \pm 0,28}{96,1}$ p ≤ 0,05	$\frac{7,24 \pm 0,48}{89,0}$ p ≤ 0,05	$\frac{3,63 \pm 0,32}{-}$
24 мин.	$\frac{5,11 \pm 0,20}{69,4}$ p ≤ 0,001	$\frac{6,42 \pm 0,27}{66,6}$ p ≤ 0,001 p ₁ ≤ 0,05	$\frac{6,38 \pm 0,40}{66,6}$ p ≤ 0,001	$\frac{3,53 \pm 0,25}{-}$

Противовоспалительную активность препарата исследовали на 8 мышах (2 группы). Мышам опытной группы вводили внутрикожно в подушечку задней лапы 0,08 мл 10 миллиардной суточной культуры пиогенного стафилококка 209. После инъекции микробной взвеси животным трижды через день вводили в/м 0,1 мл 0,5% препарата с монардой.

Учет интенсивности воспаления у животных обеих групп проводили путем ежедневного сравнительного измерения объема «больных» и «здоровых» лап, для чего использовали специальный стаканчик объемом 1 мл. Введение опытным животным «Монарола» приводило в первые сутки к увеличению объема зараженной лапы по сравнению с таковыми у мышей контрольной группы (табл. 7).

Таблица 7

Динамика объема инфицированных лап мышей

Группы животных	К-во животных	Средний объем здоровой лапы	Средний объем зараженной лапы		
			1 сутки	2-е сутки	3-и
Опыт	4	0,086±0,08	0,24±0,016	0,187±0,041	0,112±0,012
Контроль	4	0,075±0,005	0,19±0,015	0,197±0,0025	0,180±0,0249

На третьи сутки заражения объем «больных» лап у животных опытной группы стал достоверно меньше, чем у животных контрольной группы (0,112±0,012 см³ и 0,180±0,0249 см³ соответственно, $p < 0,05$).

Выводы

Приведенные данные свидетельствуют о том, что препарат с маслом монарды обладает противовоспалительной и анальгетической активностью и, в частности, влияет на эксудативную фазу воспаления.

ЛИТЕРАТУРА

- 1.С.В. Федотов Эфирные масла монарды разных видов, их хенотипы и биологическая активность //Сб. науч. трудовГНБС. 2015, т.141.
- 2.Г.И. Высочина, Н.Ю.Якимова, Т.А.Волхонская Монарда – уникальное растение бактерицидного действия //Актуальные проблемы инноваций с нетрадиционными природными ресурсами //Матер. Российской науч.-практ. конф М.РАЕМ 2003. – С.45.
- 3.Лоуренс Д. Энциклопедия ароматических масел. Крон Пресс. 2000. 288с.
- 4.Науменко Е.Н. Разработка структуры и технологии суппозиторий с β-каротином и эфирным маслом монарды /Дис.канд.фарм н. Белгород. 2014. 145с.

СУЧАСНІ РИЗИКИ ДЛЯ ЯКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ АПТЕЧНИМИ ЗАКЛАДАМИ

Пестун Ірина Володимирівна,

доктор фарм. н., професор,
Національний фармацевтичний університет,
м. Харків, Україна

Мнушко Зоя Миколаївна,

доктор фарм. н., професор,
Харківська медична академія післядипломної освіти,
м. Харків, Україна

Вступ. Успішність роботи аптечних закладів значною мірою залежить від адаптивного управління організацією, своєчасного реагування на вплив внутрішніх і зовнішніх факторів, урахування існуючих загроз і ризиків. При цьому ефективність управління оцінюється з використанням кількісних та якісних критеріїв, які взаємопов'язані й мають синергичний характер. Незважаючи на важливість кількісних фінансово-економічних показників, для аптек та аптечних мереж має значення дотримання принципів соціальної відповідальності та взаємодії з суспільством, що переважно оцінюється якісними критеріями ефективності управління. Існують різні підходи до визначення їх переліків, однак у більшості випадків до цих критеріїв відносяться забезпечення процесу управління аптекою (мережею); прийняття управлінських рішень; робота з клієнтами; соціальна ефективність управління; особистість керівника; робота з персоналом. Проте ризики впливу на якісні критерії ефективності управління можна розглядати з позиції більш широкого розподілу.

Мета роботи. Метою роботи є аналіз та групування ризиків для якісних показників успішності управління аптечними закладами.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження були дані наукової літератури, законодавчі та нормативно-правові акти України в сфері лікарського забезпечення населення. Методи дослідження – контент-аналіз,

логічний, системно-аналітичний, групування.

Результати та обговорення. Ризики, пов'язані зі професійною фармацевтичною сферою мають широкий діапазон. До них відносяться: відхилення від прогнозного рівня захворюваності; нераціональне призначення лікарських засобів (ЛЗ) лікарями; відсутність у лікарів і населення повної інформації про ЛЗ та їх застосування; виявлення негативних наслідків застосування ЛЗ; недосягнення запланованих параметрів (ефективності, безпеки, властивостей тощо) при розробці ЛЗ; ризик, пов'язаний з невідповідною якістю та біоеквівалентністю ЛЗ; невідповідність вимог внутрішнього та міжнародного ринків до виробництва і якості ЛЗ та кілька інших. Однак для кожного з суб'єктів фармацевтичного ринку виділяється низка найбільш значимих ризиків. Зокрема, для аптечних закладів (аптечних мереж, окремих аптек та їх структурних підрозділів) загалом критичними та високими ризиками є непередбачувана та цінова конкуренція, зміни законодавчої бази країни, зміна структури захворюваності й доходів населення. Одночасно існує велика кількість ризиків різного ступеню значимості, що прямо чи опосередковано впливають на показники ефективності управління аптечним закладом. Аналіз сучасних існуючих ризиків для якісних показників успішності аптеки дає підстави для групування їх таким чином: ризики правового характеру; організаційно-управлінські ризики; ризики професійного характеру; соціальні ризики.

До ризиків правового характеру для якісних показників ефективності управління аптечним закладом варто віднести:

- часті зміни законодавства й нормативно-правових документів;
- несвоєчасне ознайомлення керівництва та співробітників зі змінами в правовій базі;
- недостатній рівень взаємодії з суб'єктами правового поля;
- вимушене порушення законодавства співробітниками в окремих випадках (за певних обставин);
- порушення трудового законодавства керівництвом (власниками) по

відношенню до співробітників аптечної мережі (аптеки).

Не вдаючись до детальних характеристик кожного з наведених видів ризиків, варто звернути увагу на вимушене порушення законодавства співробітниками в окремих випадках (за певних обставин). Такі випадки можуть мати місце при необхідності відпуску рецептурного ЛЗ без рецепта, що іноді обумовлене станом пацієнта, проте частіше – стремлінням досягати значимих економічних показників.

Ризик-менеджмент передбачає використання ефективних методів управління та запобігання (профілактики) ризиковим ситуаціям в певній сфері.

Отже, високий рівень значимості має група організаційно-управлінських ризиків, до якої можна віднести:

- низький рівень управління організацією;
- недостатній рівень кваліфікації керівників (менеджерів);
- недостатній рівень обгрунтованості управлінських рішень;
- невдале місцезоташування аптечного закладу (структурного підрозділу), без урахування рівня конкуренції, пішохідної доступності, насиченості потоку пішоходів тощо;
- неефективна організаційна структура аптечної мережі;
- відсутність або недотримання стандартів обслуговування пацієнтів аптеки (аптечної мережі);
- неефективний підбір кадрів та розподіл функціональних обов'язків між працівниками;
- недостатнє використання можливостей ІТ-технологій;
- низький рівень організаційної культури;
- низький рівень культури управління (стиль управління, рівень конфліктності, психологічний мікроклімат колективу);
- недостатній рівень стимулювання та координації взаємодії аптечного закладу (мережі) зі стейкхолдерами.

Варто зазначити, що частина наведених ризиків залежить від власників фірм чи аптечних мереж, оскільки на зниження чи профілактику ризиків

впливають загальна стратегія, пріоритети у фінансуванні напрямків роботи, рівень інноваційності організації тощо.

Наступну групу становлять ризики професійного характеру, основними з яких є:

- недостатній рівень загальних і спеціальних компетентностей співробітників;
- помилки працівника аптеки (провізора, фармацевта) в назві, дозуванні, лікарській формі при відпуску з аптеки лікарського препарату;
- надання невірної або недостатньої консультації при реалізації щодо прийому лікарського препарату;
- відпуск рецептурного лікарського препарату без рецепта лікаря;
- професійне захворювання чи нещасливий випадок.

Група ризиків професійного характеру значною мірою пов'язана з наявністю сучасних компетентностей співробітників, тому доцільним є створення системи управління знаннями аптечного закладу. Зокрема, центральною компетенцією аптечних працівників є забезпечення ефективної взаємодії зі споживачами (пацієнтами): сучасний рівень фармацевтичного консультування; застосування протоколів провізора (фармацевта); управління самолікуванням споживачів ліків; сприяння належному призначенню ЛЗ, дотриманню режиму застосування та раціонального використання ліків; участь у здійсненні фармаконагляду (фармацевти беруть участь у моніторингу терапії – здійснюють збір інформації про ефективність і побічні реакції препаратів, а також надають допомогу пацієнтам в подачі аналогічної інформації). Відбуваються зміни в діяльності провізорів (фармацевтів) і в зв'язку з впровадженням цифрових технологій, використанням в роботі мережі Інтернет.

Для менеджерів аптечних підприємств центральною компетенцією є забезпечення торгово-виробничої діяльності відповідно до обраної стратегії. Сучасні підходи до управління формують комплекс необхідних компетенцій для керівників аптечних закладів, які впливають і на якісні, й на кількісні показники ефективності управління. До них відносяться: контроль за

дотриманням законодавчих та нормативно-правових положень; впровадження інновацій; проведення SWOT- і PEST- аналізів; визначення конкурентного рейтингу; формування стратегії; управління змінами; створення системи управління знаннями; контроль за підвищенням кваліфікації персоналу; організація взаємодії з постачальниками і іншими бізнес-партнерами, з державними та контролюючими органами; реалізація заходів соціальної відповідальності. Значний обсяг робіт становить маркетингове управління: вивчення ринку й споживачів, створення баз даних клієнтів (CRM-систем), формування товарного асортименту, використання категорійного менеджменту, оптимізація товарних запасів, ціноутворення, ефективна логістика, створення іміджу підприємства, реклама, мерчандайзинг, досягнення лояльності клієнтів і ін., спрямовані на забезпечення комерційного успіху фірми.

Соціальну ефективність управління аптекою або мережею пропонується оцінювати з позицій внутрішньої та зовнішньої. Внутрішня ефективність управління повинна бути спрямована: на забезпечення задоволеності членів колективу різними аспектами роботи (стосунками з колегами та керівниками структурних підрозділів, умовами праці, заробітною платою та ін.); на підвищення мотивації співробітників; на забезпечення належних умов праці та побуту співробітників. Ці складові взаємопов'язані і фактично відсутність будь-якої з них викликає невдоволеність окремих співробітників або колективу. Відповідно, формується й група соціальних ризиків, які впливають на якісні показники ефективності управління фармацевтичною організацією.

Серед них домінуючими є:

- низька соціальна відповідальність бізнесу;
- недостатній рівень зв'язків із професійними громадськими організаціями;
- обмеження або відсутність участі в соціальних програмах щодо забезпечення доступності лікарських засобів;
- низький рівень соціальної захищеності інтересів працівників аптеки (аптечної мережі);

- відсутність системи мотивації співробітників аптечного закладу (мережі);
- незадоволеність співробітників працею;
- плинність персоналу;
- недостатній рівень лояльності пацієнтів та суспільної довіри.

У цілому кожен із видів перелічених ризиків або груп може наносити збитки внутрішній та зовнішній соціальній ефективності аптечного закладу, його конкурентоспроможності, загалом якісним і кількісним показникам ефективності управління організацією.

Профілактика та мінімізація зазначених вище ризиків залежить від ступеня обґрунтованості, прийняття та реалізації управлінських рішень, оперативності роботи управлінського персоналу, чіткого визначення цілей та функціональних завдань окремого структурного підрозділу й посадових осіб, механізму внутрішньої координації, процедур мотивації, якісного всебічного інформаційного забезпечення діяльності аптеки чи аптечної мережі тощо.

Висновки. Запропоновано перелік основних видів та груп ризиків для якісних показників ефективності управління аптечними закладами або мережами. Показано значення та зміст компетентностей провізорів (фармацевтів) та керівників аптечних організацій, які мають важливе значення в забезпеченні успішної діяльності аптеки. Виділені основні фактори забезпечення профілактики та мінімізації визначених ризиків аптечних закладів.

CHEMICAL SCIENCES

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОПРОВІДНОСТІ ТА МЕЖ РІДИННОФАЗНОГО СТАНУ СОЛЬОВИХ ЕЛЕКТРОЛІТІВ НА ОСНОВІ ТІОЦІАНАТІВ ТА КАРБОКСИЛАТІВ ЛУЖНИХ МЕТАЛІВ

Мустяца Олег Никифорович,
к.х.н., професор,
Національний транспортний університет
м. Київ, Україна

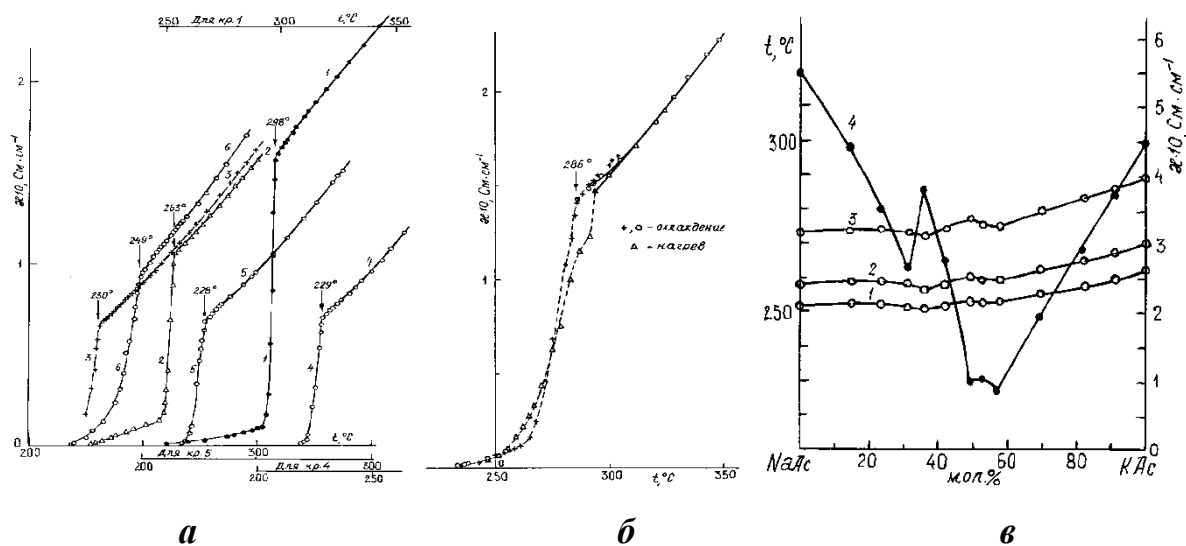
Вступ. Незважаючи на перспективність тіоціанатних та карбоксилатних сольових електролітів, системного дослідження їх фізико – хімічних параметрів від складу та співвідношення компонентів не проводилося. Нові можливості використання іонних розплавів відкриває розширення їх температурного робочого інтервалу. Дослідження фізико-хімічних властивостей низькоплавких сольових розплавів є актуальною теоретичною і прикладною задачею.

Метою даної роботи є визначення температурних інтервалів рідиннофазового стану та електропровідності сольових систем на основі тіоціанатів та карбоксилатів лужних металів для подальшого цілеспрямованого вибору сольових електролітів для технологічних потреб.

Матеріали та методи дослідження. Карбоксилати лужних металів отримано реакцією нейтралізації гідроксидів або карбонатів відповідних металів і відповідних кислот кваліфікації „хч”. Тіоціанати лужних металів отримували перекристалізацією реактивів кваліфікації „чда” з водних розчинів, осушували над P_2O_5 і всі операції здійснювали у сухому боксі. Електропровідність (κ) досліджувалась компенсаційним способом з використанням змінного струму в U – подібній кварцовій капілярній комірці.

Результати дослідження та їх обговорення. Система $CH_3COONa-CH_3COOK$. Відомості в літературі по діаграмах стану, що отримано візуально-

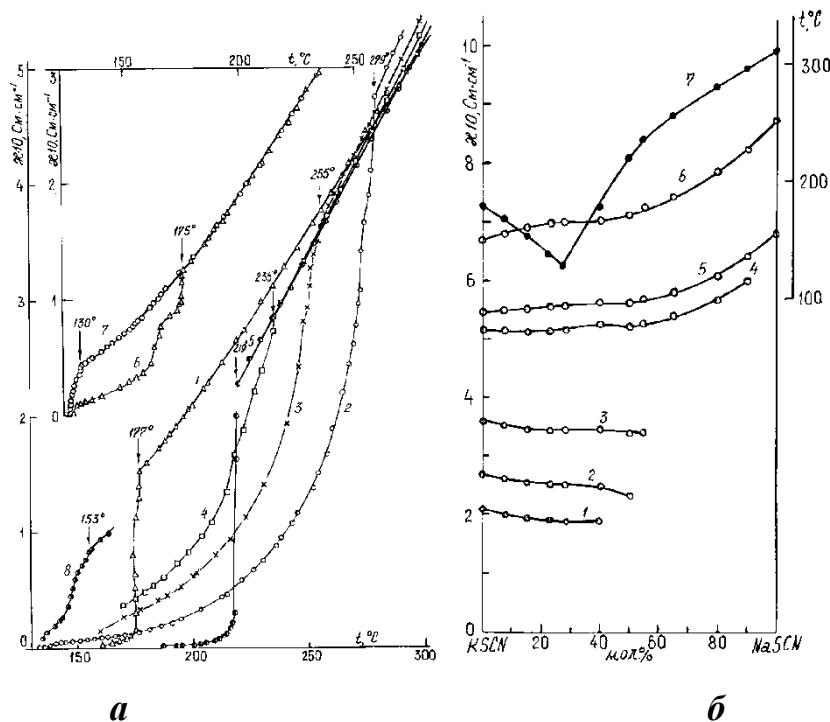
політермічним та диференціально-термічним методами, є суперечливими. У зв'язку з цим нами були, поряд з названими, використано рентгенографічний та метод електропровідності для уточнення та вивчення властивостей матеріалів даної системи. У відповідності з одержаними експериментальними даними нами було встановлено, що характерні для CH_3COONa піки розташовані на $20,8^\circ$; $31,4^\circ$; $42,25^\circ$. При введенні CH_3COOK вони зміщуються в бік менших кутів відбитку, що відповідає зменшенню міжплощинних відстаней в CH_3COONa і може бути пов'язане з утворенням твердих розчинів на основі ацетату натрію. Такі ж зміни характерні і для дифракційних піків, розташованих в CH_3COONa на $59,6^\circ$ і $49,35^\circ$. Нема доказів наявності твердих розчинів на основі CH_3COOK , тому що найбільш характерні максимуми для нього на $23,2^\circ$; $35,0^\circ$; $47,2^\circ$ не змінюють свого положення в зразку, в якому міститься приблизно 19 мол. % CH_3COOK . Виявлено дифракційні піки нової фази на $34,5^\circ$; $44,0^\circ$; $21,7^\circ$; $32,4^\circ$, що може бути віднесено до складу $2\text{CH}_3\text{COONa} \cdot 3\text{CH}_3\text{COOK}$. Політерми σ (рис. 1 а, б) на більшій частині температурного інтервалу мають лінійний характер.

Рис. 1. Політерми (а, б) і ізотерми (в) електропровідності матеріалів системи Na, K/ CH_3COO в співставленні з лінією ліквідусу (4): а) 1 – для 14,62; 2 – 31,28; 3 – 49,02; 4 – 52,75; 5 – 57,18; 6 – 69,65 мол. % CH_3COOK ; б) для зразку, що містить 38,0 мол.% CH_3COOK ; в) 1 – для 330; 2 – 350; 3 – 400 °С.

κ в розплавах системи змінюється від 0,05 до 0,40 См/см в інтервалі 228-420 °С у відповідності із характером лінії ліквідусу. На ізотермах (рис. 1, в) виявлено два мінімуми (35,8 та 57,2 мол. % CH_3COOK) і відносний максимум між ними (49,0 мол. %), що знаходиться в відповідності з лінією ліквідусу.

Система NaSCN-KSCN. Досліджена можливість утворення гомогенних матеріалів в системі в повному інтервалі складів та вивчена κ 12 зразків цієї системи. На рис. 2 а, б наведено результати дослідження.

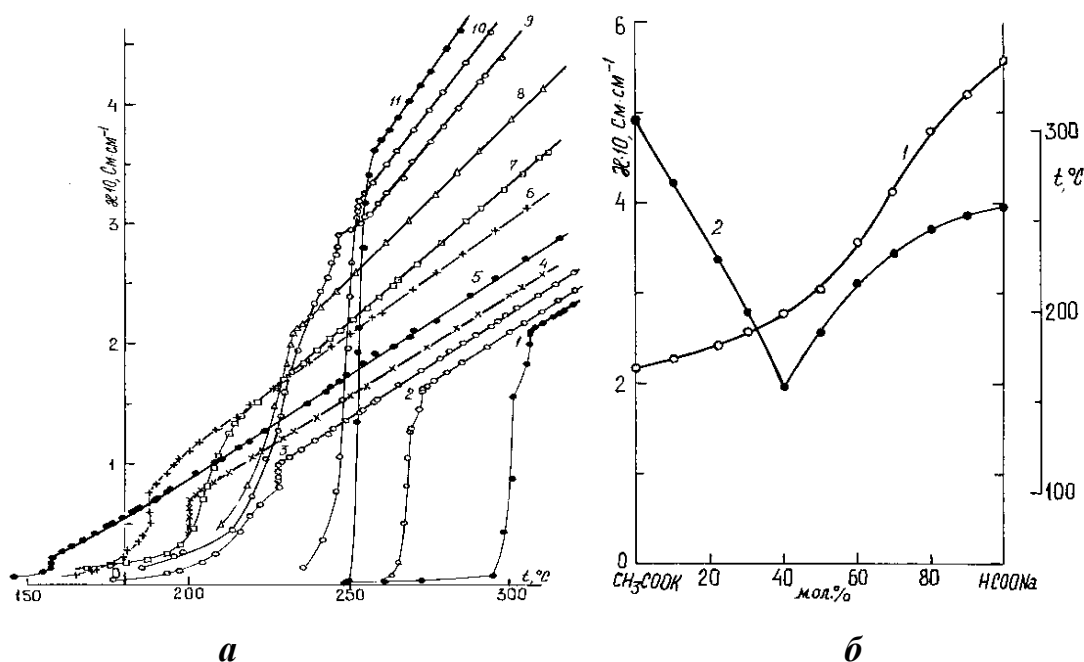
Рис. 2. Політерми (а) і ізотерми (б) електропровідності матеріалів системи Na, K/SCN (1-6) в співставленні із лінією ліквідусу (7): а) 1 – для чистого KSCN; 2 – 20; 3 – 35; 4 – 45; 5 – 50; 6 – 60; 7 – 72; 8 – 85 мол. % KSCN; б) 1 – для 200; 2 – 220; 3 – 250; 4 – 300; 5 – 310; 6 – 350 °С.

κ для всіх зразків системи зростає з підвищенням температури майже за лінійним законом. Для матеріалів з високим вмістом тіоціанату калію спостерігається суттєве відхилення, особливо при температурах, наближених до фазових переходів, залежностей $\kappa = f(t)$ від лінійності. Вона більш нагадує експоненційний хід (див. рис. 2 а). Домішки KSCN суттєво впливають на розширення меж рідиннофазності. Мінімальна температура в системі переходу з рідкого в гетерофазний стан спостерігається для зразка, що містить 70 мол. %

KSCN, і відповідає $130\text{ }^{\circ}\text{C}$ – це на 47 ° нижче $T_{\text{топл}}$ KSCN і на 180 ° $T_{\text{топл}}$ NaSCN. На ізотермах κ (див. рис. 3, б) для зразка цього складу фіксується відносний максимум, що відповідає характеру лінії ліквідусу. Сама ж лінія ліквідусу свідчить про евтектичну суть діаграми стану цієї псевдоподвійної системи. Величини κ в системі в рідкому стані максимум зростають в залежності від кількісного співвідношення компонентів на 23 %. Оптимальним за комплексом властивостей є склад, який відповідає евтектичному (0,3NaSCN - 0,7KSCN).

Система HCOONa-CH₃COOK. Вивчена електропровідність індивідуального формиату натрію в інтервалі температур 258-338 °С. κ змінюється при цьому, відповідаючи лінійній температурній залежності, від 0,355 до 0,683 См/см, що властиво типовим іонним розплавам (див. рис. 3).

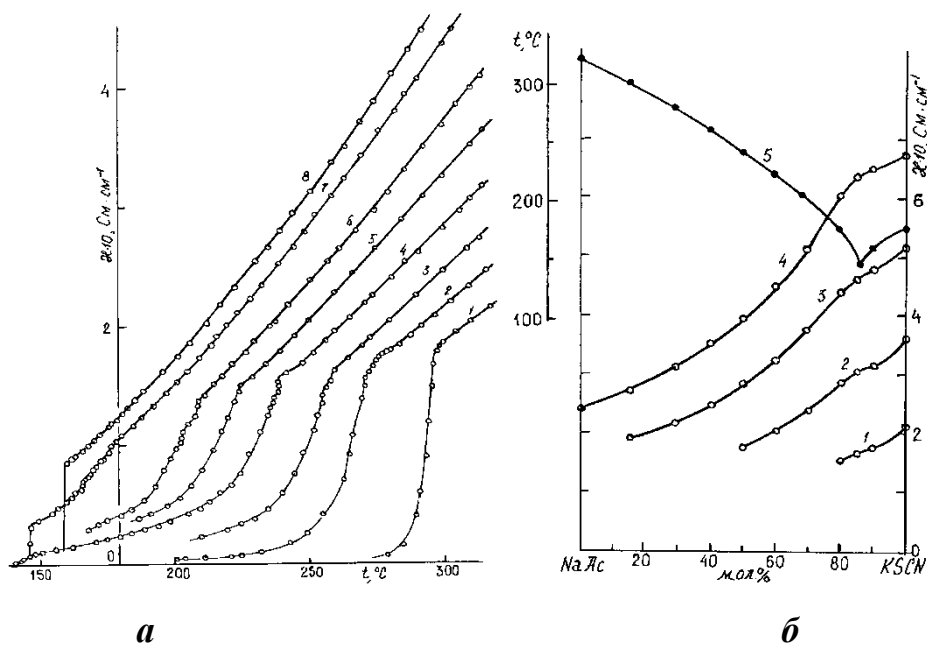

Рис. 3. Політерми (а) і ізотерма (б) електропровідності матеріалів системи Na, К/ HCOO, CH₃COO в співставленні із лінією ліквідусу (2): а) 1 – для чистого CH₃COOK; 2 – 10; 3 – 22,2; 4 – 30; 5 – 40; 6 – 50; 7 – 60; 8 – 70; 9 – 80; 10 – 90, 11 – 100 мол. % HCOONa; б) 1 – для 310 °С.

При 258 °С спостерігається стрибок κ , який відповідає переходу матеріалу з рідкого в твердий стан. Зміна κ на два порядки при цьому свідчить про суттєву зміну густини матеріалу. Ацетат калію володіє як і формиат натрію лінійною κ . В інтервалі 305-350 °С вона змінюється від 0,211 до 0,283 См/см.

При 305 °С зафіксовано перехід із рідкого в твердий стан, що супроводжується, як і в випадку з HCOONa зменшенням відношення $\epsilon_p/\epsilon_T=38,2$. Введення домішок HCOONa в CH_3COOK супроводжується закономірною зміною температур появи гетерофазності, за якими побудована лінія ліквідусу (рис. 3 б). Мінімальна температура в системі відповідає 157 °С і складу із вмістом 60 мол. % CH_3COOK . Для всіх зразків системи із зростанням температури характер провідності ідентичній; відміна спостерігається у величинах ϵ та абсолютних температурних коефіцієнтах її α . Із зростанням вмісту CH_3COOK в розплавах системи закономірно зменшуються величини ϵ і α . Лінія ліквідусу і повільна хода ізотерми ϵ свідчать про відсутність хімічної взаємодії в системі.

Система $\text{CH}_3\text{COONa-KSCN}$. Досліджено 9 зразків системи. Електропровідність для всіх зразків системи зростає із температурою, а також із збільшенням в розплавах системи вмісту тіоціанату калію (рис. 4).

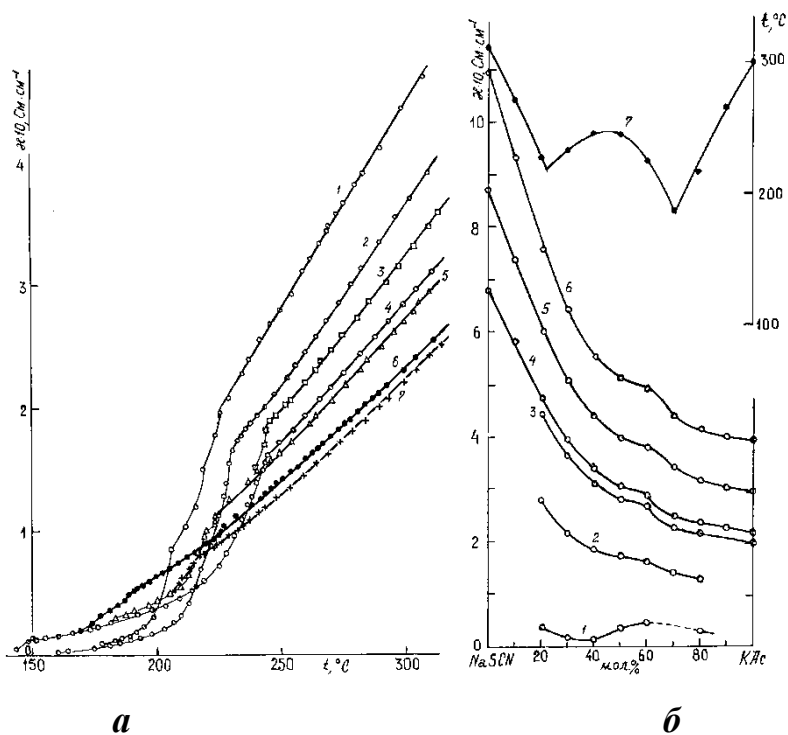

Рис. 4. Політерми (а) і ізотерми (б) електропровідності матеріалів системи $\text{CH}_3\text{COONa-KSCN}$ в співставленні із лінією ліквідусу (5): а) 1 – для 15,0; 2 – 29,2; 3 – 40; 4 – 50; 5 – 60; 6 – 70; 7 – 80; 8 – 90 мол.% KSCN; б) 1 – для 200; 2 – 250; 3 – 300; 4 – 350 °С.

Майже до 50 мол. % KSCN в розплавах підтримується лінійний характер політерм ϵ . Починаючи із зразків, що містять 60 і більше мол. % KSCN, лінійний характер політерм ϵ порушується; найкраще це спостерігається в

межах від 250 °С і в бік зниження температур. Із збільшенням вмісту KSCN в розплавах закономірно змінюються величини стрибків α і температурні межі переходу із рідкого в гетерофазний стан. Найбільш показово вплив компонентів на величини питомої електропровідності та температури початку кристалізації простежуються на рис. 4 б, на якому приведені ізотерми α в співставленні з лінією ліквідусу. Евтектичний вигляд лінії ліквідусу знаходиться в злагоді із залежністю $\alpha = f(\text{складу})$. Оптимальним властивостям відповідає зразок, що співпадає з евтектичним складом (0,14 CH₃COONa - 0,86 KSCN).

Система CH₃COOK-NaSCN. Вивчена α і температури початку кристалізації 9 зразків системи. Результати дослідів наведено на рис. 5.

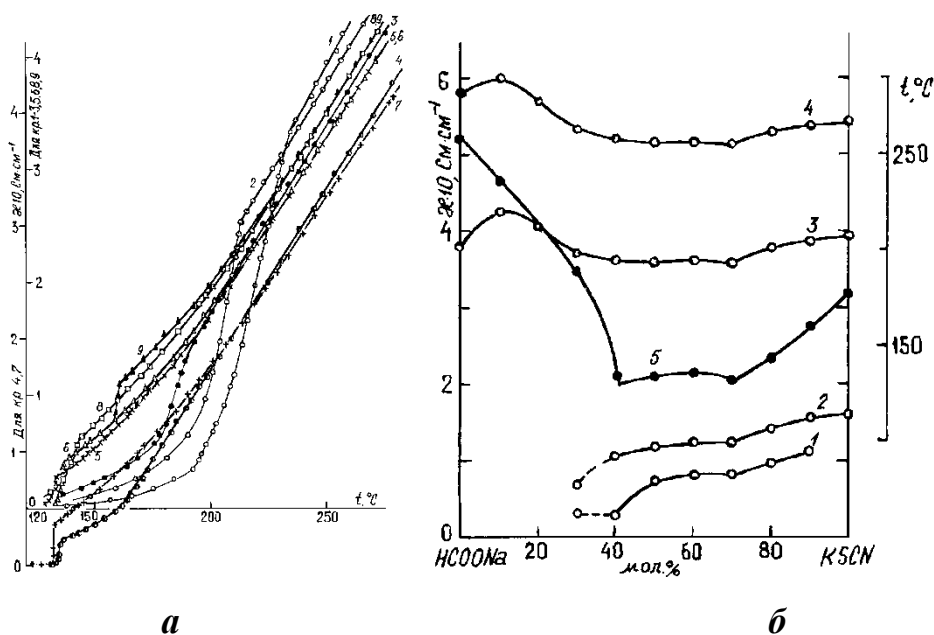

Рис. 5. Політерми (а) і ізотерми (б) електропровідності матеріалів системи CH₃COOK-NaSCN в співставленні із лінією ліквідусу (7): а) 1 – для 20,6; 2 – 30,0; 3 – 40,0; 4 – 50,0; 5 – 60,0; 6 – 70,0; 7 – 80,0 мол. % CH₃COOK; б) 1 – для 200; 2 – 250; 3 – 300; 4 – 310; 5 – 350; 6 – 400 °С.

Мінімальна α спостерігається в індивідуального ацетату калію. Поблизу температур кристалізації для зразків, в яких міститься до 40 мол. % NaSCN спостерігається близька до експоненційної залежність $\alpha = f(t)$. Збільшення кількості тіоціанату в системі призводить до спрямлення політерм (рис. 5 а).

Примітним є те, що на всьому інтервалі складів в бік збільшення концентрації NaSCN спостерігається зростання величин κ , а також закономірна зміна величин стрибків при переході з рідкого в твердий стан. Для зразка, в якому міститься 30 мол. % NaSCN спостерігається найменша зміна величин κ при переході з рідкого в твердий стан, а також і мінімальна зміна густини. Ізотерми κ (рис. 5, б) в співставленні із лінією ліквідусу найбільш чітко демонструють взаємний вплив вихідних речовин на властивості матеріалів системи. На лінії ліквідусу фіксується відносний максимум для складу, що містить 50 мол. % NaSCN, а також дві евтектичні точки (30 і 78 мол. % NaSCN). Куполоподібний вигляд дистектики свідчить про низьку термічну стійкість утвореної в системі сполуки (1CH₃COOK:1NaSCN). Про це свідчать і ізотерми κ .

Система HCOONa - KSCN. Досліджена електропровідність 9 зразків системи, в якій вихідні речовини мають дуже близькі величини κ (рис. 7, а).

Рис. 6. Політерми (а) і ізотерми (б) електропровідності матеріалів системи HCOONa-KSCN в співставленні із лінією ліквідусу (5): а) 1 – для 10; 2 – 20; 3 – 30; 4 – 40; 5 – 50; 6 – 60; 7 – 70; 8 – 80; 9 – 90 мол. % KSCN; б) 1 – для 160; 2 – 180; 3 – 260; 4 – 310 °С.

Для більшості зразків електропровідність із зростанням температури збільшується за відмінним від лінійності законом, а величини κ в цілому в системі відрізняються максимум на 10 %. Найбільш суттєво в системі

змінюються межі гомогенного рідкого стану, що краще всього простежується на ізотермах α в співставленні із лінією ліквідусу (див. рис. 7, б). Як і в попередній системі, на лінії ліквідусу фіксується невиразний відносний максимум при 60 мол. % KSCN і дві евтектичні точки при 40 і 70 мол. % KSCN. Хід ізотерм α знаходиться в відповідності із лінією ліквідусу.

Висновки. Результати дослідження можуть бути використані при розробці низько- і середньотемпературних хімічних джерел струму; при створенні нових іон-провідних матеріалів і реакційних середовищ.

ПОЛУЧЕНИЕ ПОЛИМЕРА ГИДРОГЕЛЯ ПОЛИМЕРИЗАЦИЕЙ ФАРПАНА С ФОРМАЛИНОМ В ПРИСУТСТВИИ ГЛИЦЕРИНА

Шеркузиев Дониёр Шермаматович

к.т.н., доцент, Наманганский инженерно-
технологический институт

Мамадрахимов Азимжон Акпаралиевич

к.х.н., с.н.с., Институт Биорганической химии
АН Республики Узбекистан

Арипов Хайруллахан Шукурулаевич

к.х.н., доцент, Наманганский инженерно-
технологический институт

Муталлиев Лукмонжон

магистр, Национальный университет Узбекистана

Намозалиев Афзалбек

студент, Наманганский государственный университет
г. Наманган, Узбекистан

Введение. Супернабухающие полимерные гидрогели могут поглощать большие объемы воды или водных растворов. Это свойство привело к многим практическим применениям этих новых материалов, в частности в сельском хозяйстве для повышения удержания воды почвой и обеспечения водой растений.

В статье рассматриваются методы изучения полимерных гидрогелей и их свойств, а также их действия на почву и рост растений. Термодинамический подход, используемый для описания набухания полимерных сеток, оказывается весьма полезным при моделировании эффективности водонабухающих гидрогелей как добавок.

Представлены результаты исследования физических и химических свойств гидрогелей на основе отходов производства «Нитрон» (полиакрилонитрила): волокна и солей переходных металлов и формалина. Разработанные гидрогели HG-Al, Hg и HG-Cr были протестированы на водоудерживающую способность песка. Такой вывод подтверждается также данными метода определения влажности завядания способом вегетационных

миниатюр.

При использовании дозы 0,1 % от набухания полимерного гидрогеля в песок с культурой ячменя разница между точкой увядания по сравнению с контролем была незначительной. Это указывает на то, что влага, которая содержится в гидрогеле, участвует в снабжении влагой растений, в той же степени, что и в капиллярах [1].

В работе [2] изучены сорбционные свойства гидрогелей двух марок «Акрилекс П-150» и «Acros» с различной молекулярной массой. При изучении этих марок гидрогеля выявлена прямая зависимость набухающей способности от их молекулярной массы. Установлено положительное влияние гидрогелей на урожай редиса (*Raphanus sativus*) в светло-каштановой почве.

Эффективность применения гидрогелей в светло-каштановой почве выше в неорошаемых условиях. Определено пролонгированное действие гидрогеля в светло-каштановой почве. Структурное состояние почв улучшается при использовании гидрогеля и в орошаемых и в неорошаемых условиях.

В Республике проводятся ряд исследований, посвящённых разработке перспективных направлений в области производства продуктов химической промышленности, в частности, получении высоконабухающих полимерных гидрогелей на основе местного сырья [3-5].

Цель работы. В статье приведены результаты исследований по получению гидрогелей из местного сырья. В качестве исходных продуктов использованы гидролизованный полиакрилонитрил (ФарПАН), произведённый на АО «Ферганаазот», формальдегид и глицерин. С помощью метода ИК-спектроскопии изучено влияние глицерина на процесс полимеризации ФарПАНа с формалином. ИК-спетроскопические исследования осуществляли с помощью прибора Shimadzu IR-100 (Japan).

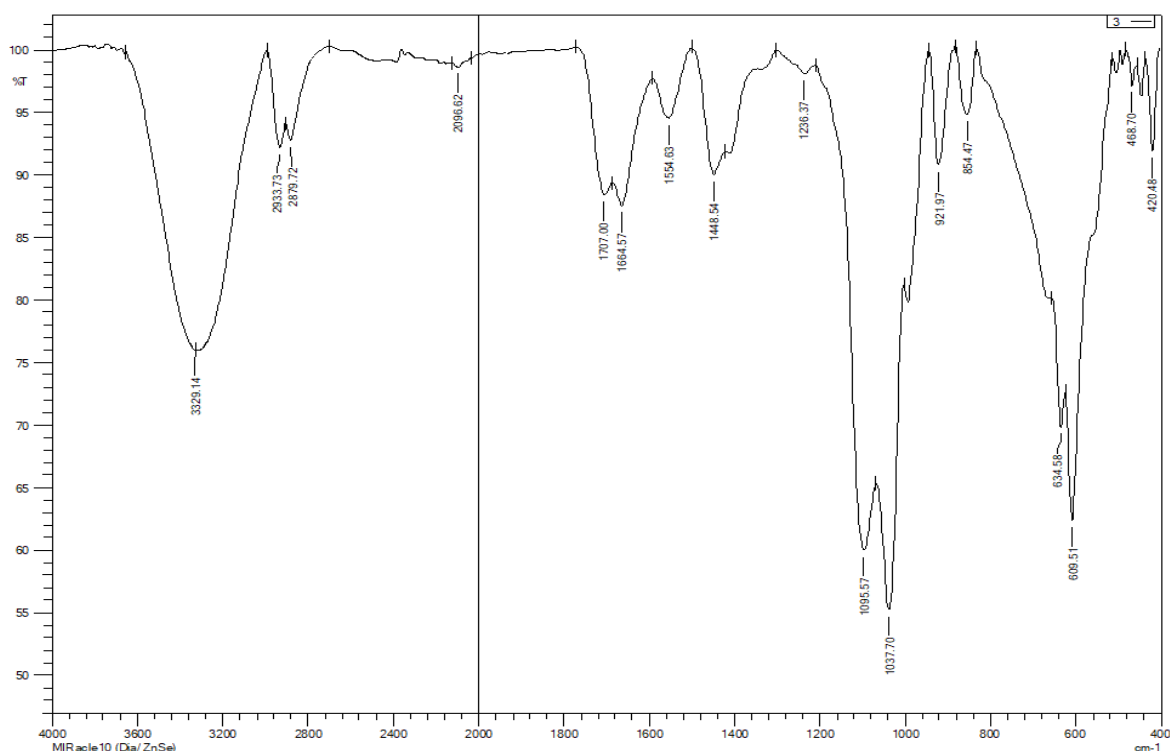
Материалы и методы. С целью изучения процесса образования гидрогеля исследована реакция фарпана с формальдегидом (массовое соотношение 100:1.8).

Синтез осуществляли путём нагревания исходных компонентов при

постоянном перемешивании при температуре 80°C в течение 4 час. в колбе на 250 мл в термостатической водяной бане. После окончания реакции образовавшийся продукт (гидрогель) охлаждали до комнатной температуры, затем в этом полимерном растворе растворяли 5 мл глицерина путём перемешивания при температуре 50°C в течение 5 час.

Массовое соотношение фарпана и глицерина составляло 20:1. Высушивание полученных образцов проводили в термостате при 50°C.

Результаты и их обсуждение. Анализ ИК-спектров полученного продукта показал наличие полос поглощения ОН-групп в области при 3329 см⁻¹ (рис.1). Полосы, наблюдаемые при 1664 и 1707 см⁻¹ отнесены к деформационным колебаниям карбонильных групп акрилатного звена. Обнаружено, что в спектрах композита появляются 2 новых пика поглощения при 1444 и 1554 см⁻¹.

Рис. 1. Инфракрасные спектры полученного гидрогеля

После реакции сополимеризации изменился характерный пик поглощения для ОН-групп на глицерине и амидной группе CONH₂. Предполагается, что реакция между ОН-группами глицерина и группой CONH₂ акриламидной цепи протекает химическое взаимодействие, что приводит к формированию сетчатой

структуры и водопоглощающей группы.

Можно предположить, что гидроксильные группы глицерина в присутствии инициатора реагируют с функциональными группами -СНО и -СОН, в результате чего между ними происходит процесс сополимеризации. Реакция поперечной сшивки между полимерной цепью и глицерина приводит к образованию трехмерной сетки.

Выводы. Изучен процесс синтеза полимера гидрогеля полимеризацией фарпана с формалином в присутствии глицерина. Доказано образование гидрогеля с помощью реакции сополимеризации глицерина, фарПАНа и сшивающего агента формалина. Увеличение пика, характерного для гидроксида в композите, указывает на то, что присутствие глицерина способствует образованию поперечных химических связей между макромолекулами полимера. Обнаружено, что водопоглощающая способность гидрогеля зависит от содержания свободных гидроксильных групп реагируемого глицерина с ФарПАНОм.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Асамаедимов А. Новые влагоудерживающие почвенные добавки. //Нукусский государственный педагогический институт им. Ажинияза // Проблемы рекультивации отходов быта, промышленного и сельскохозяйственного производства IV Международная научная экологическая конференция. Нукус - 2015.
2. Околелова Алла Ароновна, Рахимова Надежда Александровна, Егорова Галина Сергеевна, Кастерина Надежда Геннадьевна, Заикина Вероника Николаевна. Влияние гидрогелей на продуктивность светло-каштановых почв. Волгоградский государственный технический университет // International Journal of Environmental Problems, 2015.
3. Sherquziyev D.Sh., Shirinov Sh.D., Yusupov M.O., Asqarova O. Hydrogel production of new generation based on local raw materials European Sciences review // Scientific journal № 11–12 2018 (November–December) Volume

1, Vienna, Austria. – С. 141-145.

4. Шеркузиев Д.Ш., Юсупов М.О., Қурбонов М.М., Ширинов Ш.Д. Управление земельными ресурсами и их оценка: новые подходы и инновационные решения // Материалы российско-узбекской научно-практической конференции, посвященной 100 летию Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека. Москва-Ташкент 2019. -С. 603-605.

5. Research of agrochemical and mechanical properties of soils processed with hydrogel. D Sh Sherkuziev et al 2020 IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci. 614 012121 IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 614 (2020) 012121 IOP Publishing doi:10.1088/1755-1315/614/1/012121

TECHNICAL SCIENCES

RESEARCH AND DEVELOPMENT OF TOOLS FOR AUTOMATIC VERIFICATION OF TEST TASKS

Pavliuk Glib Olehovych

Student

Uzun Dmytro Dmytrovych

Associate professor

National Aerospace University

"Kharkiv Aviation Institute"

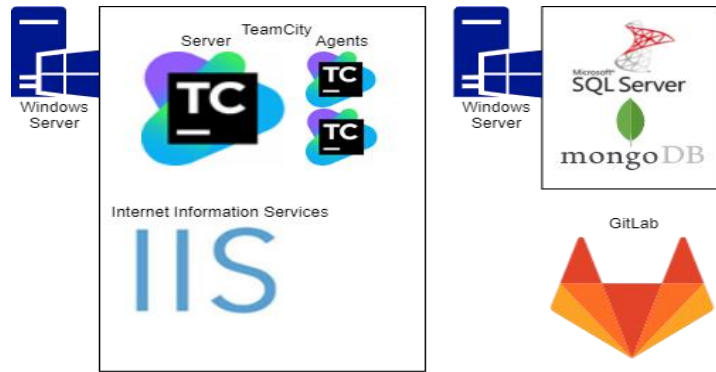
Kharkiv city, Ukraine

Introductions. In 2021, the IT industry is developing very rapidly. Since most of its areas support remote work, in this regard, the number of students who want to master a new direction from scratch or switch from other is also increasing.

Therefore, the number of training systems and the number of mentors involved in this are increasing. Platforms, to save people time, must have a valuable mechanism for checking and analyzing code when evaluating the quality of jobs. So, after analyzing such systems, it became clear that universal solutions are not always suitable for a full-fledged verification of specific tasks.

Aim. A team of mentors conducted a study of the R&D university among the areas of study. Based on the research, two areas have been chosen for the development of tools for automatic verification of test tasks. The programs were .Net and a part of the DevOps program with bash scripting.

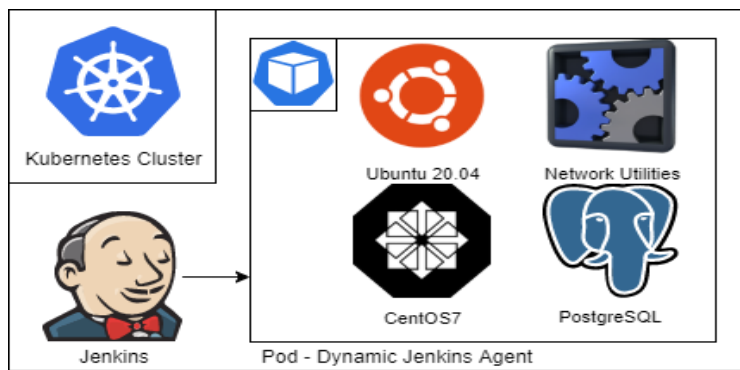
Materials and methods. The infrastructures have been selected following the terms of reference received from the mentors. Net infrastructure (Fig. 1.) OS: windows server 2016, CI/CD tool: TeamCity, VCS: GitLab, Tools for Unit testing: XUnit and NUnit, Tool for static analysis of code: none, Server for user acceptability testing: IIS with MicrosoftSQL Server and MongoDB

Fig. 1. Infrastructure for .Net

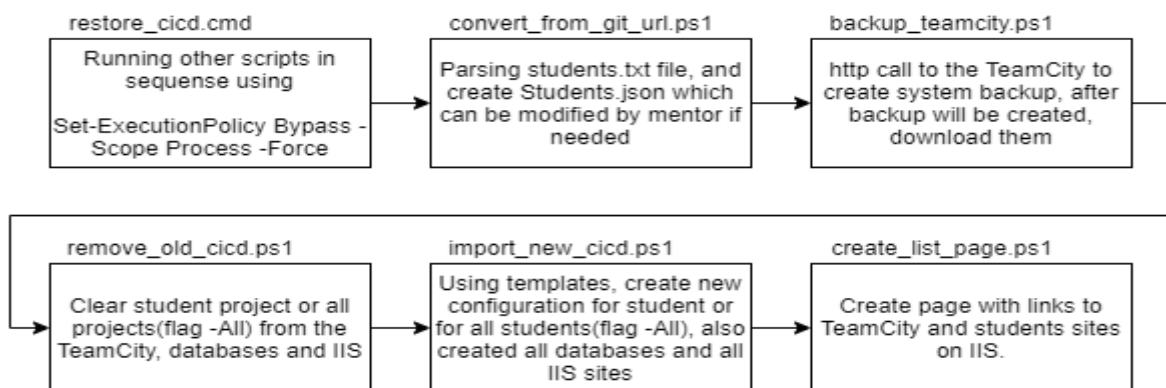
DevOps infrastructure (Fig. 2.)

OS: centos7, CI/CD tool: Jenkins, VCS: GitLab, Tools for Unit testing: manual created, Tool for static analysis of code: ShellCheck, Server for running test scripts: Jenkins Kubernetes dynamic agents, Kubernetes dynamic agents pod include containers: centos7, centos7 with network utilities, ubuntu2004, PostgreSQL.

Fig. 2. Infrastructure for DevOps

Based on the terms of reference for .Net, scripts were prepared using PowerShell (Fig.3). In turn for the bash scripting test was created deployment mechanism using google cloud console. Via created provision scripts, jobs for Jenkins and projects for TeamCity also were added.

Fig. 3. Scheme of using scripts for .Net CI/CD

Results and discussion. You can calculate the company's net savings and how much time the mentors save with 12 students. You need to take the usage statistics of the CI/CD process from the TeamCity server (Fig.4.). Also, you need to get information about the middle compensation of a .Net Software Engineer. You must be them to become a mentor. This information you can find on the DOU is the website with elements of a collective blog in Ukraine.

Server Load			
	Day	Week	Month
Build count	89	277	1211
Personal build count	0	0	0
Average build waiting in queue time	3m:53s	1m:56s	4m:04s
Average build duration	2m:10s	1m:59s	1m:40s
Maximum test count per build	280	280	280
Web users			
IDE users			
Web only users			
IDE only users			
VCS changes	42	206	902

Fig. 4. TeamCity usage statistic for 12 students

Conclusions. With the above infrastructures, we can apply CI/CD to the non-default training programs. Like testing DevOps scripts in the different environments under one Jenkins agent and human factor removed from CI process. Also, .Net students can quickly check their results on the user acceptability testing server.

After using this system for more than a month, we can see that it is now possible to recruit more students to the R&D university labs, with only one mentor instead of the three required before, thereby saving money and saving time for training new specialists.

УДАЛЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ УСТРОЙСТВАМИ ПРИ ПОМОЩИ МОБИЛЬНОГО ТЕЛЕФОНА

Березовский Станислав Александрович,

Старший преподаватель

Полозов Константин Николаевич,

Шкриба Василий Витальевич,

Студенты

Одесский национальный политехнический университет,

г.Одесса, Украина

Введение./Introduction. За последнее десятилетие роль мобильных телефонов в жизни людей

полностью преобразилась. Из небольших устройств которые использовали для звонков, они превратились в высокотехнологичный и сложный аппарат который может решать огромное количество задач, как повседневных, так и сложных математических вычислений. Сфера применения смартфонов может охватывать все области человеческой жизни. Те задачи для которых использовались большие вычислительные машины теперь можно решить тем устройством что лежит в кармане. Одна из таких задач – управление устройствами дистанционно, используя возможности смартфона, микроконтроллера ESP8266 mode Mcu и MQTT Server. Преимущество удаленного управления в том, что с любой точки мира, если есть соединение с интернетом, существует возможность управлять различными устройствами(светодиодами, серво-приводом и т.д.).

Ключевые слова: esp8266 node mcu, mqtt server, сервопривод, смартфон.

Цель работы./Aim. Решение данной задачи очень интересно тем что каждый заинтересованный может с легкостью самостоятельно повторить ее. Мы часто сталкиваемся с проблемой автоматизации определенных вещей например нашего собственного дома, будь то включение выключение света в помещении или автоматическое открытие дверей. Покупка готового образца

умного дома стоит довольно дорого, а улучшить собственное жилище всегда хочется. Именно по этому был разработан проект на базе микроконтроллера ESP-8266.

ESP8266 — микроконтроллер китайского производителя Espressif Systems с интерфейсом Wi-Fi. Помимо Wi-Fi, микроконтроллер отличается отсутствием флеш-памяти в SoC, программы пользователя исполняются из внешней флеш-памяти с интерфейсом SPI. это аналог Arduino NANO, но с очень весомыми доработками а именно: имеет встроенный «вайфай» модуль, что очень сильно облегчает подключение к сети и использование его как точку доступа или же как исполнительное устройство, следующий очень важный плюс данного микроконтроллера это наличие I2C порта что позволяет связать в автономную систему два и более микроконтроллера ESP-8266, так же один из главных критериев выбора данного микроконтроллера это технические характеристики его процессора который работает на частоте в два раза большей чем Arduino NANO, что позволяет намного быстрее отправлять и обрабатывать http запросы, так же не мало важно, что данный микроконтроллер работает с большим количеством памяти, а именно 4 мб памяти вместо 2 мб у своего прямого конкурента «ардуино нано».

Работа устройства будет реализована через MQTT сервер.

MQTT — это протокол обмена сообщениями по шаблону издатель-подписчик (pub/sub). ... Он построен на протоколе TCP/IP, но есть ответвление MQTT-SN для работы по Bluetooth, UDP, ZigBee и в других сетях IoT, отличных от TCP/IP.

Был выбран именно этот протокол потому что он прост в использовании и очень лёгок в внедрение и использование его в связке с ESP-8266. Из явных плюсов можно подчеркнуть то что пользователю не потребуется создавать свой собственный Web-Сервер для управления микроконтроллерами с помощью Wi-Fi, так сама его реализация на ESP-8266 в разы проще чем если бы мы использовали JSON строки для работы с данными, конечно данный способ имеет свои ограничения которые не дают нам полный функционал как

классические http «реквесты».

HTTP — это протокол, позволяющий получать различные ресурсы, например HTML-документы. Благодаря своей расширяемости, он используется не только для получения клиентом гипертекстовых документов, изображений и видео, но и для передачи содержимого серверам, например, с помощью HTML-форм.

Но простота в использовании и не масштабность задачи, позволяют нам использовать этот метод так как он очень хорошо подходит именно для таких целей и предоставляет все необходимые возможности для нас.

Материалы и методы./Materials and methods. Для создания рабочего образца были использованы ESP-8266 как исполняющее устройство. MQTT сервер как мост между микроконтроллером и смартфоном и сам смартфон для управления сервоприводом. Сервопривод выступает исключительно как пример работоспособности нашего устройства. Что бы начать необходимо микроконтроллер подключить к MQTT серверу . Следующий шаг - для работы в среде разработки Arduino IDE используя модуль ESP-8266 необходимо его прошить для работы с Arduino IDE. После чего следует подключить сервопривод.

Сервопривод - это устройство на базе электрического мотора с управлением через отрицательную обратную связь. Обратная связь - позволяет "следить" за угловым положением вала/якоря электромотора, поэтому сервопривод часто еще называют "слеющим приводом".

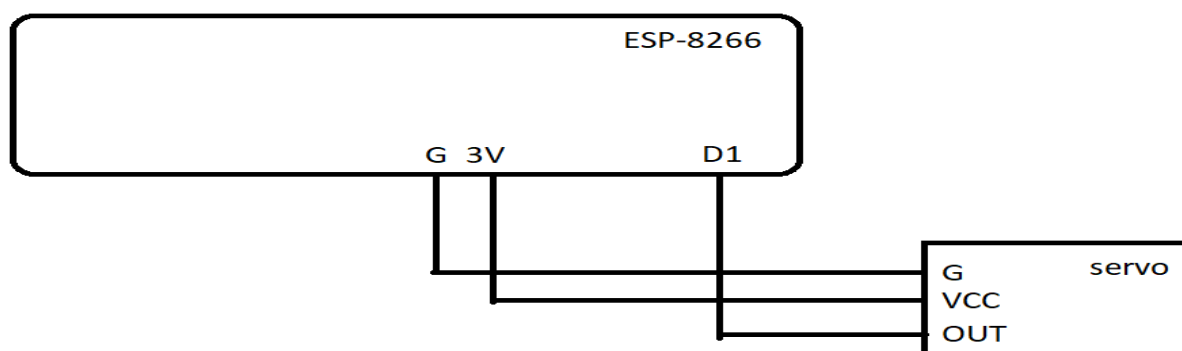

Рис.1 Схема подключения серво-привода

Теперь следует ESP-8266 подключить непосредственно к самому MQTT серверу и программно активировать подключение к телефону через простое мобильное приложение Mqttbuddy.

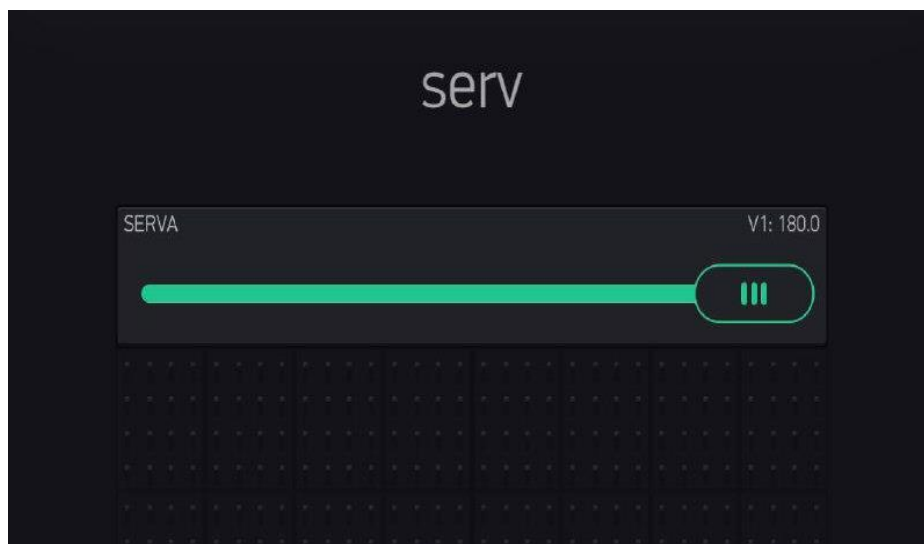
Mqttbuddy - построен на фреймворке Ionic (HTML5+AngularJS) и доступен под операционные системы Android и iOS. У каждого виджета имеется своя html-разметка, узнать которую можно из документации на официальном сайте приложения, и параметры которой задаются в топиках JSON-формата. MQTT реализован поверх WebSockets на библиотеках Paho.js и MQTT.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. В этой главе показан окончательный результат проекта и его описание. На Рис. 2 и Рис. 3 изображен интерфейс программы на мобильном устройстве

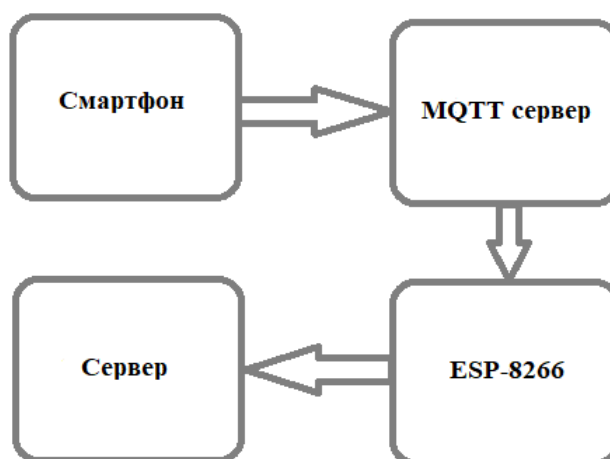
Рис. 2 интерфейс приложения Mqttbuddy

После подключения к MQTT серверу и настройки интерфейса приложения мы можем управлять серво-приводом с нашего смартфона.

Рис. 3 Управление приводом с телефона

В собранном виде мы имеем систему из смартфона - управляющее устройство, ESP-8266 - исполняющее устройство. На рисунке 4 изображена схема подключения и обмена данных между устройствами.

Рис.4 Схема

Из схемы видно что связь идёт односторонняя, а именно - микроконтроллер только принимает данные для работы с сервоприводом, что позволяет ускорить работу устройства так как обратного запроса к контролеру не следует.

Выводы./Conclusions. В итоге был реализован проект позволяющий очень просто и любому желающему пользователю автоматизировать любую из необходимости для него сфер жизни. Главное преимущество этого проекта его

дешевизна, простота использования, и практичность. Любое нужное вам устройство можно использовать удаленно непосредственно через ваш смартфон. Возможности автоматизации небольших процессов практически безграничны при помощи данного микроконтроллера и MQTT сервера. Так же стоит заметить что даже не имея навыков программирования мы можем получить прекрасный аналог уже готовых решений с рынка. Преимущества в этой системе следующие:

- Этот проект может заменить все пульты, пультов в один.
- Он более эффективен, чем универсальный пульт.
- Этот проект повысит безопасность дома.
- Этот проект способен автоматизировать дом.
- Все смартфоны с поддержкой wi-fi совместимы с этим проектом.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Изучаем Arduino- инструменты и методы технического волшебства. Джереми Блум (2015)
2. Проекты с использованием контроллера Arduino. Петин В.А.(2010)
3. <https://esp8266.ru/arduino-ide-esp8266/>
4. <https://arduinomaster.ru/>
5. Программирование микроконтроллерных плат Arduino/Freeduino. Улли Соммер.(2012)

МЕТОДИ ТА СПОСОБИ НАПЛАВЛЕННЯ

Брацлавець Богдан Сергійович

аспірант

Вінницький національний аграрний університет

м. Вінниця, Україна

Вступ. Процес дугового наплавлення під флюсом широко застосовується для відновлення плоских і циліндричних поверхонь. Основні параметри наплавлення циліндричних деталей представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Основні параметри наплавлення циліндричних поверхонь

Діаметр деталі	Сила струму, А	Дріт	
		Діаметр, мм	Швидкість подачі, м/год
50-60	120-160	1,2-2,5	75
65-70	150-220	1,2-2,5	85
80-100	200-280	1,2-2,5	105
150-200	250-350	1,2-2,5	140

Наплавлення плоских поверхонь проводять через валик або окремими ділянками з метою зменшення викривлення деталі. Швидкість наплавлення встановлюють в межах 16-32 м/год (зі збільшенням діаметра відновлюваної деталі вона зростає). Напругу приймають рівною 26-32 В. При таких режимах товщина наплавленого шару складає 1,5-3 мм. Виліт електрода приймають таким же, як і при напавленні плоских поверхонь. Основні параметри наплавлення плоских поверхонь наведені в табл. 2.

Таблиця 2

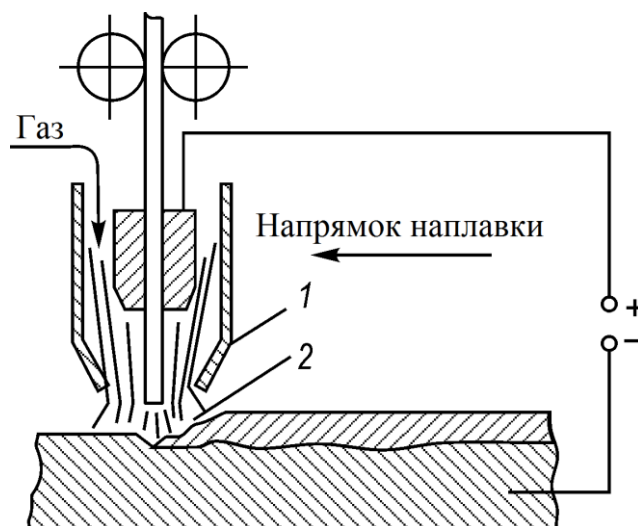
Параметри наплавлення плоских поверхонь наведені

Величина зношування, мм	Сила струму, А	Дріт	
		Діаметр, мм	Швидкість подачі, м/год
2-3	160-220	1,6-2,0	100-125
3-4	320-350	1,6-2,0	150-200
4-5	350-460	2,0-3,0	180-210
5-6	650-750	4,0-5,0	200-250

Мета роботи. визначення переваг та недоліків методів та способів наплавлення.

Матеріали і методи. Огляд та класифікація відомих методів та способів наплавлення шляхом статистичного аналізу та порівняння з подальшою класифікацією класифікації найбільш розповсюджених технологій.

Результати і обговорення. При відновленні деталей зазвичай застосовують дрід $\text{Ø}1,2\text{-}3$ мм. Наплавлення в середовищі захисних газів відрізняється від наплавлення під флюсом тим, що в якості захисного середовища використовуються інертні гази або вуглекислий. Схема наплавлення в захисному газі показана на рис. 1.

Рис. 1. Схема наплавлення в захисному газі: 1 - сопло; 2 - захисний газ

З інертних газів найбільш широке застосування отримав аргон. Його застосовують при напавленні високолегованих хром-нікелевих і корозієстійких сталей та сплавів на основі міді, алюмінію тощо.

Наплавлення в середовищі захисних газів використовується в тих випадках, коли неможлива напавка під флюсом: утруднені його подача і видалення шлакової кірки, наприклад, при напавленні внутрішніх поверхонь глибоких отворів або дрібних деталей, для відновлення деталей складної форми. Наплавлення ведуть короткою дугою, на постійному струмі зворотної полярності, з використанням джерел живлення з жорсткою зовнішньою характеристикою.

До недоліків цього процесу слід віднести відкрите світлове

випромінювання дуги і підвищений розбрикування металу (5-10%).

Найбільшого поширення на ремонтних підприємствах є наплавка в середовищі вуглекислого газу - усуваються дефекти різьб, осей, шліців, зубів, пальців, шийок валів та інших деталей; проводиться на постійному струмі зворотної полярності. Витрата вуглекислого газу, достатній для захисту зони зварювання від повітря, становить 70-10 л/хв. Із зростанням щільності струму витрата газу збільшується.

Залежно від призначення деталі, матеріалу і виду термічної обробки для наплавлення рекомендуються певні марки електродного дроту. Для наплавлення різьбових поверхонь застосовують, як правило, дріт Св-0,8Г2С, а шліців і шийок валів - Нп-30ГСА, Св-18ХГСА. Дріт має обов'язково містити окислювачі (кремній, марганець тощо).

В якості захисних газів застосовують аргон, гелій або їх суміші з незначною кількістю CO_2 , N_2 , O_2 .

Імпульсно-дугове зварювання та напилення використовують для відновлення деталей з алюмінію та його сплавів. Для відновлення деталей машин почали застосовувати дугове наплавлення з газополум'яним захистом суміші природного газу (магістральний) і киснем (технічний).

Вібродугове наплавлення полягає в тому, що електрод вібрує уздовж своєї осі, викликаючи короткі замикання в зварювальному ланцюзі і короткочасні періоди дії дуги. Між деталлю і електродом, включеним в ланцюг джерела живлення, періодично порушується дуга. Уривчастість збудження дуги досягається шляхом поздовжнього переміщення електродного дроту з частотою 50 коливань в хвилину та амплітудою 0,5-3 мм. Для підвищення стабільності горіння дуги при низькій напрузі джерела живлення (12-18В) в ланцюг послідовно включають дросель. Одночасно в зону наплавлення по каналу вібродугової головки подається охолоджуюча рідина.

В якості охолоджуючої рідини застосовується водний розчин калієвої соди (2,5-6,0% CaCO_3) або 20% водний розчин гліцерину. У деяких випадках використовуються розчини поташу, червоної кров'яної солі і інших речовин, що

поліпшують стійкість горіння дуги. Внаслідок вібрації електродного дроту відбувається чергування: «дуговий розряд - коротке замикання - холостий хід». Електрод і деталь оплавляються за рахунок дугового розряду. Перенесення рідкого металу з електрода на виріб відбувається переважно під час короткого замикання. Діапазон розмірів деталі, що наплавляються за допомогою цього способу 8-200 мм. Вібродугове наплавлення дає можливість отримувати шар товщиною від десятих часток міліметра до 3 мм за один прохід. Товщина наплавленого шару в основному залежить від діаметра електродного дроту (відповідно, мм): менше 1-1-1,5; 1-2-1,5-2,5; 2 і більше - 2-3.

Вібродуговим наплавленням відновлюють і чавунні деталі, не піддаючи динамічним навантаженням, на які потрібно нанести рівномірний тонкий шар металу при мінімальній їх деформації: осі, вали, шліцьові валики тощо.

Наплавлення порошковими дротами і стрічками виконують на постійному струмі зворотної полярності. Діаметр електродного дроту і перетин стрічки вибираються в залежності від діаметра відновлюваної деталі і необхідної товщини наплавленого шару металу з урахуванням припуску на обробку, що становить 0,8-1,5 мм на сторону. Сила струму встановлюється в залежності від швидкості подачі дроту та її діаметра, а напругу дуги - від зварювального струму.

При широко шаровій наплавці тіла обертання виконують не по гвинтовій лінії, а з поперечними коливаннями електрода за один оборот деталі. При наплавленні внутрішніх циліндричних і конічних поверхонь застосовуються спеціальні подовжені мундштуки. Наплавлення тіл складної форми слід проводити використанням самозахисного порошкового дроту на спеціалізованих верстатах, що дозволяють надати осі обертання горизонтальне положення.

Для механізованого дугового наплавлення випускається дріт сталевий наплавочний, різний за хімічним складом: вуглецевий - марок Нп-25, Нп-40 тощо; легований - Нп-40Г, Нп-ЗОХГСА тощо; високолегований - марок Нп-20х14, НпЗОХЮГЮТ тощо.

Сталевий дріт виробляється зі сталі відкритою виплавною, може бути виготовлений також виплавною електрошлаковим способом в вакуумно-індукційних печах. Для наплавлення застосовуються також деякі марки сталевих зварювального дроту. Для зварювання деталей з чавуну використовують дріт МНЖКТ5-1-02-02 (на мідній основі) для зварювання в середовищі аргону (6-9 л/хв) або самозахисні дроти Св-15ГСТЮЦА (сталевий) і ПАНЧ-11 (на нікелевої основі). В останні роки під час зварювальних робіт, в тому числі при наплавленні деталей, в великих обсягах застосовують порошковий дріт і стрічку.

Порошковий дріт являє собою суміш порошкоподібних (шлакоутворюючих, розкислюючих, легуючих тощо) матеріалів, запресованих в оболонку зі сталевий низьковуглецевої стрічки у вигляді трубки (або більш складної форми). У процесі наплавлення плавляться металева оболонка і компоненти сердечника.

Флюси, що застосовуються при зварюванні і наплавленні, являють собою гранули, які при розплавленні утворюють рідкий шлак, що захищає метал зварювальної ванни від азоту і кисню повітря. Крім того, флюси призначені і для забезпечення стійкого горіння дуги, розкислення зварювальної ванни, легування наплавленого металу тощо. З неплавких флюсів найчастіше застосовують керамічні.

Висновки. За допомогою напилення можна наносити зносостійкі та корозійно-стійкі покриття із сплавів заліза, нікелю, міді, алюмінію та цинку, для відновлення підшипників ковзання, електропровідних, електроізоляційних та декоративних покриттів.

У ремонті та виробництві напилення застосовується для ремонту валу з низьковуглецевої, середньовуглецевої та нелегованої сталі, головного блоку циліндрів тощо. Він широко застосовується для відновлення геометрії деталей насосного обладнання, кришок і валів двигунів та нестандартного обладнання.

ОГЛЯД СУЧАСНИХ АНАЛІТИЧНИХ СЕРВІСІВ ДЛЯ БЛОКЧЕЙНУ

Каук Віктор Іванович

к.т.н., доцент

Войтенко Олег Олександрович

магістр

Харківський національний університет радіоелектроніки
м.Харків, Україна

Анотація: Bitcoin – перша у світі електронна децентралізована валюта, що була представлена у 2009 році. Bitcoin реалізує абсолютно нову концепцію, яка є революційною у світі та впливає на багато галузей сьогодення. Одні з основних нововведень – децентралізована архітектура, котра базується на псевдоанонімності. Вся процедура роботи з Bitcoin достатньо прозора, можна відстежити хто і куди відправляв Bitcoin, але майже не можливо дізнатися, хто стоїть за адресами криптогаманців. Зростання популярності криптовалют у 2020 році, сприяє збільшенню на 43% загальної кількості транзакцій у блокчейн мережах, а також зростанню кількості даних та складності роботи з ними. За останні роки набирають популярності аналітичні сервіси, які надають можливість простежити історію транзакцій, візуалізувати взаємозв'язки між криптогаманцями. У цій статті ми обговоримо сучасний стан аналітичних інструментів блокчейну та область їх застосувань.

Ключові слова: Blockchain, bitcoin, ethereum, cryptocurrency, AML.

Вступ: Блокчейн-аналіз – це абсолютно нова область досліджень, розвиток якої почав формуватися у 2015 році, як наслідок тенденції зростання популярності криптовалют. Завдяки зростанню популярності, а також становленню криптовалют одним із платіжних методів, розуміння того, як люди витрачають криптовалюти стає дедалі актуальнішим. Не тільки з точки зору, які продукти чи послуги купуються за допомогою криптовалют, а також цікавлять

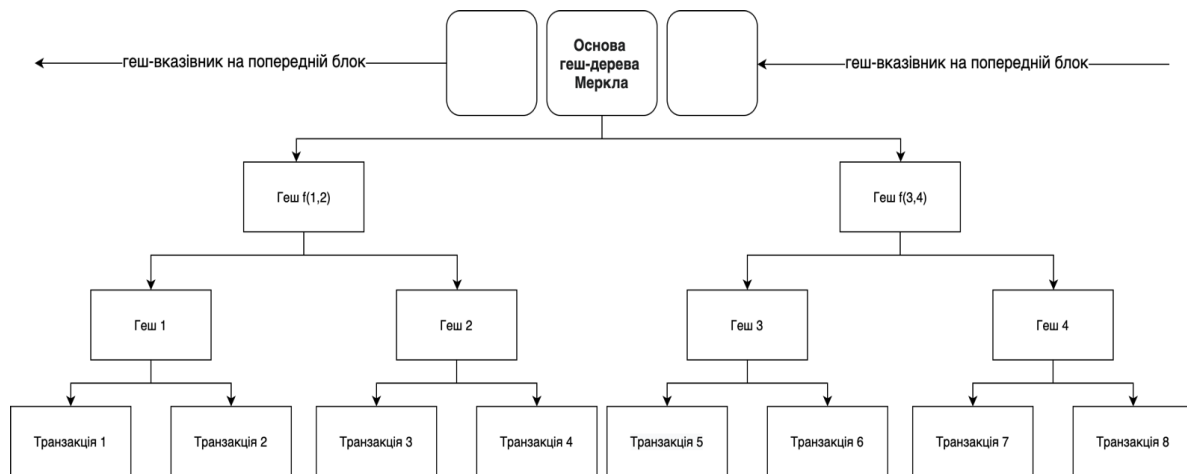
знання про те, як довго люди зберігають криптовалюту у своїх гаманцях. Також, особливо важливим аспектом є легалізація криптогрошей, дедалі актуальнішим стають питання про виявлення незаконних видів діяльностей з використанням криптовалют з метою запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. Завдяки аналізу даних правоохоронці намагаються зрозуміти зв'язки та взаємодії між адресами. Деякі аналітичні інструменти вже почали реіндексувати транзакцій та знайшли спосіб згрупувати їх у конкретні групи [1] [2].

Мета роботи: У цій роботі аналітичні інструменти розглядаються з точки зору своїх функціональних можливостей та їх ефективності в аналізі та розслідуванні кіберзлочинів. Завдяки вивченню суміжних робіт, представлена класифікація аналітичних інструментів блокчейну відповідно до сфери їх застосувань.

Огляд структури Bitcoin мережі: Bitcoin – це протокол представлений Сатоші Накамото [3], що працює на базі блокчейн мережі, який дозволяє здійснювати платежі та перераховувати монети з одного криптогаманця на інший. Між учасниками блокчейн мережі непотрібно мати жодних довірених банків для управління балансом, координацією операцій між учасниками, або випуску нової монети. Bitcoin мережа має глобальну розподілену базу транзакцій, яка є публічною. Кожна транзакція це фактично платіж від одного вузла до іншого. Платіжна адреса генерується після виконання декількох криптографічних функцій хешування відкритого ключа відправника. Кожен новий блок стає публічно доступним між вузлами мережі. Зараз використовується алгоритм SHA-256 для операцій хешування [4].

Кожна транзакція в новому блоці обов'язково перевіряється майнерами, щоб переконатися про те, що жодні монети не витрачаються двічі. Транзакції нового блоку обробляються в єдиний геш, яке є коренем дерева Меркла [5].

Така бінарна деревоподібна структура містить лише транзакції в листках. Схема хешування, проілюстрована на рис. 1.

Рис. 1. Структура Bitcoin мережі на основі дерева Меркла.

Також до нового блоку додається геш попереднього блоку. Якщо два майнери передають новий блок, де один блок є підмножина іншого, блок, який має більшу історію транзакцій зберігається [6].

Матеріали та методи: Сьогодні, розслідування кіберзлочинності в області криптовалютних справ неможливо без використання аналітичних інструментів для блокчейн мереж. Компанія CryptoLocker розробила власний спосіб аналізу блокчейн інформації [7] [8], дослідникам вдалося розробити прототип, що дозволяє ідентифікувати цифрові сліди, які можуть більш детально розкрити інформацію про особистість, що їх залишила[9]. Рід і Гарріган [10] розповіли про труднощі щодо загального питання анонімності у блокчейн мережах та виявлення поведінки реального користувача. Вони розробили **Blockchain Inspector** [11] – система, що використовує штучний інтелект для ідентифікації та створення профілю користувача блокчейн мережі, та дозволяє відстежувати їх поведінку.

Дослідження економічних аспектів поведінки користувачів блокчейн мереж є також одним із видів блокчейн-аналізу. Мозер і Боме [12] були сконцентровані на розгляді інформації про розподілення комісії від транзакцій Bitcoin, таким чином вони намагалися визначити поведінку користувачів [13]. Лішке і Фабіан [14], а також Рон і Шамір [15] провели аналіз ринку за допомогою блокчейну, поєднавши мережеві дані з координатами геолокацій, таким чином вони отримали уявлення про розподіл криптовалютного бізнесу.

Обидва дослідження використовують blockexplorer.com [16] – веб-інструмент з відкритим кодом, який дозволяє візуалізувати інформацію щодо блоків та транзакцій у блокчейні.

BitConeView [17] – це веб-інструмент, який полегшує дослідження транзакцій у Bitcoin мережі. Інструмент також дозволяє відстежувати витрати, дозволяючи ідентифікувати закономірності та потік грошей. **BitIodine** – ще один інструмент для аналізу блокчейну. Надає базову інформацію, наприклад баланс гаманця та загальну кількість транзакцій. Обидва інструменти були протестовані користувачами та демонструють ефективний спосіб аналізу та виявлення патернів поведінки всередині Bitcoin блокчейн мережі.

Blockchain.info [18] є одним з найпопулярніших сервісів, що вперше з'явився на ринку ще в 2011. Цей інструмент надає швидкі та прості у використанні можливості для відстеження окремих транзакцій, а також надає велику кількість інформації, включаючи базові діаграми та статистику, про всю Bitcoin мережу. Ортега використовував публічну інформацію з blockchain.info деякий проміжок часу, щоб деанонізувати адреси мережі Tor та їх проксі сервера. Blockchain.info надає інформацію в зручному вигляді та дозволяє аналітикам переглянути кожен транзакцію.

Кінкельдей, Фекете та Ізенберг [19] розробили систему, яка дозволяє розпізнавати об'єкти Bitcoin мережі на основі їх публічної адреси (адреси гаманця). Інструмент називається **BitConduite**, він використовує топологію мережі (з її мільярдами транзакцій), надаючи оцінку до якої сутності відповідає певна адреса. Bitcoin можна використовувати у різних цілях — починаючи від інвестицій до здійснення нелегальних платежів. BitConduite може стати корисними для вивчення та виявлення засобів використанням Bitcoin. Аналітики, які працюють з BitConduite можуть групувати та фільтрувати дані на основі різних атрибутів.

Дані про торгівлю з криптовалютних бірж можуть надати цікаве розуміння потоку грошей. Веб-сайт bitcoincharts.com [20] надає фінансову та технічну інформацію, що пов'язана з Bitcoin та може бути використана для

аналізу щоденних торгових курсів, тенденцій та аномалій ринку.

Також на ринку існують комерційні програми. **Chainalysis** [21] був запропонований як інструмент, що дозволяє оцінити ризики, пов'язані з Bitcoin операціями. На даний час використовується правоохоронними органами під час розслідування кіберзлочинності [22].

Результати і обговорення теми: Загалом, на ринку не існує ідеального інструменту для блокчейн-аналізу. Кожен із перелічених сервісів має свої переваги та недоліки. Наразі, повний аналіз вимагає поєднання даних як з самого блокчейну, так із зовнішніми даними, отриманими за допомогою блокчейн-аналітики, вікі або публічних форумів. У таблиці 1 було узагальнено та розподілено сервіси на відповідні категорії.

Таблиця 1

Аналітичних сервіси для блокчейну

Категорії	Функціональність	Сервіси
Аналіз відносин між транзакціями	Графіки транзакцій	Bitlodge Blockchain.info BitConduite Chainalysis
Аналіз грошових потоків	Графіки транзакцій та теги	BitConduite BitConeView Blockchain.info Bitcointalk.org
Аналіз поведінки користувача	Аналіз профілю користувача та оцінка ризиків	Blockchain Inspector Chainalysis
Аналіз комісій від транзакцій	Графіки транзакцій та обмінний курс	Blockchain.info Coindesk.com BitConeView BlockSci Exchange Rate Blockchain.info Coindesk.com BlockSci
Аналіз криптовалютних гаманців	Графіки транзакцій та показники торгів	Blockexplorer.com Bitcoincharts.com

Незважаючи на наявність декількох аналітичних сервісів блокчейну, які було розглянуто раніше, сам аналіз, наразі, вимагає агрегування та

співвіднесення різних джерел інформація. Сучасні інструменти забезпечують дуже обмежені функціональні можливості, отже, аналітики, як правило, потребують додаткових інструментів для проведення повноцінного аналізу. Крім того, наскільки нам відомо, бракує загальних аналітичних інструментів для блокчейну. Навіть інструменти, які заявляють, що є загальними, такі як [23], зосереджуються лише на аналізі Bitcoin мережі, залишаючи інші криптовалюти за межами свого застосування.

Висновки: Завдяки тому, що Bitcoin та інші криптовалютні транзакції працюють через децентралізовану систему, правоохоронні органи та звичайні користувачі мережі шукають сучасні методи відстеження та моніторингу руху грошей та даних, які можуть бути потенційно залучені у кіберзлочинності. Можливість використовувати аналітичні інструменти в рамках дослідження криптовалютних транзакцій – це інноваційний шлях боротьби з кіберзлочинністю. Метою цієї роботи було дослідити стан та сучасні можливості аналітичних сервісів, а також привести приклади їх роботи. Досліджуючи різноманітні інструменти та доступні методи роботи з ними, була запропонована таблиця, що розподіляє обрані для аналізу сервіси за категоріями, в залежності від присутнього функціоналу, що вони надають.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. M. Spanguolo, F. Maggi, S. Zanero. “Bitlodine: Extracting Intelligence from the Bitcoin Network” in Christin N., Safavi-Naini R. (eds) Financial Cryptography and Data Security, FC 2014, Lecture notes in Computer Science, vol. 84347, Berlin: Springer.
2. A. Doll, S. Chagani, M. Kranch, V. Murti. “Btctrackr: finding and displaying clusters in bitcoin”. Princeton University, USA. 2014.
3. S. Nakamoto, “Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system” [Online]. Available: <http://bitcoin.org/bitcoin.pdf> [Assessed: 1-May-2021].
4. A. Antonopoulos. “Mastering Bitcoin: Unlocking Digital Cryptocurrencies”. Sebastopol: O’ Reilly Media, 2014, p. 191.

5. R. C. Merkle, "A digital signature based on a conventional encryption function," in *Advances in Cryptology — CRYPTO '87: Proceedings*. Springer Berlin Heidelberg, 1988, pp. 369–378.
6. J. Wang, Z. Kissel. "Introduction to Network Security: Theory and Practice". Chichester: John Wiley & Sons, 2015, p. 158.
7. H. Kuzuno and C. Karam, "Blockchain explorer: An analytical process and investigation environment for bitcoin," 2017 APWG Symposium on Electronic Crime Research (eCrime), Scottsdale, AZ, 2017, pp. 9-16.
8. K. Liao, Z. Zhao, A. Doupe and G. Ahn. "Behind Closed Doors: Measurement and Analysis of CryptoLocker Ransom in Bitcoin." in *Electronic Crime Research, 2016 APWG Symposium on 2016 Jun 1*, Toronto, ON. IEEE.
9. G. Ahn, A. Doupe, Z. Zhao and K. Liao. "Ransomware and Cryptocurrency: Partners in Crime" in T. Holt (ed.) *Cybercrime Through an Interdisciplinary Lens*. New York: Taylor & Francis, 2017, pp. 105- 126.
10. F. Reid and M. Harrigan. "Analysis of anonymity in the Bitcoin System. Security and Privacy Social Networks" New York: Springer, 2013, pp. 197-223.
11. Blockchain Inspector. "What is Blockchain Inspector." [Online]. Available: <http://www.blockchaininspector.com> [Assessed: 1-May-2021].
12. M. Moser and R. Bohme. "Trends, Tips, Tolls:A Longitudinal Study of Bitcoin transaction Fees" in *International Conference on Financial Cryptography and Data Security, 2015 Jan 30*. Springer, Berlin, Heidelberg.
13. Coindesk. "About." [Online]. Available: <https://www.coindesk.com/about> [Assessed: 1-May-2021].
14. M. Lischke and B. Fabian. "Analysing the Bitcoin Network:The First Four Year". *Future Internet*, 2016, vol. 8, no. 1.
15. D. Ron, A. Shamir. "Quantitative analysis of the bitcoin transaction graph." *International Conference on Financial Cryptography and Data Security*. Springer, Berlin, Heidelberg, 2013. [Online]. Available: https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-3-642-39884-1_2 [Assessed: 1-May-2021].

16. Blockexplorer.com. “About block explorer.” [Online]. Available: <https://blockexplorer.com> [Assessed: 1-May-2021].
17. G. Battista, V. Donato, M. Patrignani, M. Pizzonia, V. Roselli and R. Tamassia. “Bitcoveview: Visualisation of Flows in the Bitcoin Transaction Graph” in 2015 IEEE Symposium on Visualization for Cyber Security, VizSec. IEEE Computer Society, 2015, pp. 1-8.
18. Blockchain. “About.” [Online]. Available: <https://www.blockchain.com/about/index.html> [Assessed: 1-May-2021].
19. C. Kinkeldey, J. Fekete and P. Isenberg. “BitConduite: Visualising and Analysing Activity on the Bitcoin Network” Eurographics Conference on Visualization (EuroVis), Posters Track (2017), 2017, pp. 1–3.
20. Bitcoincharts. “About”. [Online]. Available: <https://bitcoincharts.com/about> [Assessed: 1-May-2021].
21. Chainalysis. “About.” [Online]. Available: <https://www.chainalysis.com/#about> [Assessed: 1-May-2021].
22. E. Cheng. “Dark web finds bitcoin increasingly more of a problem than a help, tries other digital currencies.” [Online]. Available: <https://www.cnbc.com/2017/08/29/dark-web-finds-bitcoin-increasinglymore-of-a-problem-than-a-help-tries-other-digital-currencies.html> [Assessed: 1-May-2021].
23. M. Bartoletti, A. Bracciali, S. Lande, and L. Pompianu. “A General Framework for Bitcoin Analytics”. arXiv preprint arXiv:1707.01021. 2017.

ИНФОРМАЦИОННО-МОДЕЛИРУЮЩАЯ СИСТЕМА ДЛЯ ОРГАНИЗАЦИОННОГО УПРАВЛЕНИЯ РЫНКОМ ЭЛЕКТРИЧЕСКОЙ ЭНЕРГИИ

Остапченко Константин Борисович

канд.техн.наук, доцент,

Лисовиченко Олег Иванович

канд.техн.наук, доцент

Национальный технический университет

Украины «Киевский политехнический институт им.И.Сикорского»

Евдокимов Владимир Анатольевич

канд.наук с гос.управления, докторант,

Борукаев Зелимхан Харитонович

докт.техн.наук, старший научный сотрудник

Институт проблем моделирования в энергетике

им.Г.Е.Пухова НАН Украины

г. Киев, Украина

Введение. В результате внедрения в Украине новой модели конкурентного рынка электрической энергии, построенного с соблюдением требований Директивы 2009/72/ЕС [1], сложилась более сложная система взаимоотношений на новообразованных сегментах этого рынка - рынка двусторонних договоров (РДД), рынка «на сутки вперед» (РСВ), внутрисуточного рынка (ВСР), балансирующего рынка (БР), розничного рынка (РР).

Такая многоуровневая конфигурация позволяет всем его участникам реально конкурировать между собой, а также свободно выбирать, как поставщика, так и производителя электрической энергии. В результате рынок работает по новым правилам, согласно которым тарифы будут зависеть не только от условий работы конечного потребителя, а и от конкуренции на его сегментах в зависимости от стратегии предоставления услуг компаниями по поставке электрической энергии.

Поэтому, для эффективной работы на указанных сегментах рынка

необходим не только опыт, но и инструментарий - программное обеспечение, которое позволит участникам сегментов рынка осуществлять необходимые моделирующие и прогнозные расчеты для определения рисков и поиска эффективных стратегий их поведения на этих сегментах.

Анализ состояния проблемы и цель работы. Проблемами создания систем организационного управления (СОУ) конкурентными рынками служат высокая стоимость внедрения модели рынка, сложная структура распределения рынка на его сегменты, неизбежная волатильность спотовых цен, манипулирование отдельными игроками, осуществляемое рыночной властью, непредсказуемость цен на рынках энергоресурсов, некупаемости стоимости производства электроэнергии частью генерирующих мощностей, неравное распределение доходов от реализации совместно произведенной и поставленной потребителям продукции [2].

Поэтому, во многих странах мира создаются имитационные модели функционирования рынков для проведения исследований с учетом особенностей их протекания, которые обеспечат поиск наиболее рациональных и оптимальных механизмов сбалансированного распределения доходов между сегментами рынка и их участниками - субъектами рынка.

В настоящее время, практически все известные крупные мировые производители программных и программно-аппаратных платформ, такие как, SAP, ORACLE, IBM, Siemens и другие, поставляют комплексные решения и средства, как для построения компьютерных систем, так и сами готовые системы, в том числе для организационного управления энергетическими рынками.

Но кроме этих платформ сегодня в мире построены и находятся в эксплуатации специализированные компьютерные системы, которые обеспечивают моделирование процессов функционирования энергорынков. Наиболее известные из них это NEMS, GEMS, GEMINI (США) PRIMES, PLEXOS, AURORA (ЕС), NEMSIM (Австралия).

Все эти программные комплексы имеют высокую стоимость, так как

ориентированы на крупных игроков энергетических рынков. Однако анализ структур производителей и поставщиков рынков электрической энергии свидетельствует о том, что энергетические рынки такого масштаба в мире формируются не только из крупных игроков, но и из большого количества участников с небольшими оборотными средствами. Кроме того, эти комплексы обычно не дают возможности оценить взаимное влияние стратегии и тактики многих субъектов рынка, которые в перспективе могут стать распределенной генерацией в процессе развития рынка.

Поэтому, актуальным, в том числе и для Украины, становится создание простой и интуитивно понятной в использовании информационно-моделирующей системы анализа процессов конкурентного рынка электрической энергии как составной части СОУ энергорынками. Эта система должна агрегировать всю имеющуюся информацию о процессах функционирования рынка и быть ориентированной на воспроизведение стадий процесса выработки и принятия управленческих решений касательно стратегии поведения участников рынка на его сегментах.

Основной материал работы. В структуре СОУ энергорынками можно определить несколько уровней подсистем, обусловленных разным уровнем автоматизации информационной функции, среди которых особо следует выделить информационно-аналитическую систему мониторинга (ИАСМ) и информационно-моделирующую систему (ИМС) для подготовки и анализа вариантов развития на основе моделей поведения объекта управления. При этом ИМС служит для повышения эффективности и оперативности функционирования участников при проведении торгов на конкурентном рынке электрической энергии за счет определения оптимальных стратегий их поведения.

С целью развития и совершенствования СОУ предлагается расширить ее функциональность как системы поддержки принятия решений (СППР) не только за счет ИАСМ, но и за счет ИМС, которая будет выступать средством реализации функций проблемного анализа и базироваться на унифицированных

методах сбора и обработки потоков данных - расчетно-моделирующих, расчетно-поисковых, расчетно-оптимизационных, расчетно-прогнозирующих [3].

В результате главным предназначением ИМС становится предоставление, как потребителям, так и производителям электрической энергии, информации для формирования стратегии своего поведения на рынке в направлении достижения баланса как собственных, так и общественных интересов.

Такой подход позволит достичь синергетического эффекта взаимного влияния бизнес-интересов различных участников, которые одновременно взаимодействуют и конкурируют на различных сегментах рынка электрической энергии. В результате осуществления сценарного анализа поведения этих различных групп участников на рынке электрической энергии станет возможным определить основные факторы риска при принятии решений и сформировать предложения по корректировке стратегии дальнейшего развития самого рынка, а также его отдельных сегментов.

Результаты реализации работы. ИМС представляется как объектно-ориентированная иерархическая СППР организационного управления участников рынка электрической энергии, построенная на принципах декомпозиции, и структурируется из подсистем, реализующих задачи, которые отражают стадии процесса подготовки, анализа и принятия решений по формированию показателей цен, объемов на электроэнергию от участников рынка в условиях конкурентного отбора предложений производителей и поставщиков.

Она учитывает действующие и прогнозирует будущие цены и объемы электрической энергии на рынке, моделирует процессы цено- и тарифообразования, в частности на таких сегментах как РСВ и БР. Результаты моделирования представляются как в графическом, так и в табличном виде. Некоторые результаты воспроизводятся с помощью картографического представления.

В состав ИМС входят следующие функциональные подсистемы для

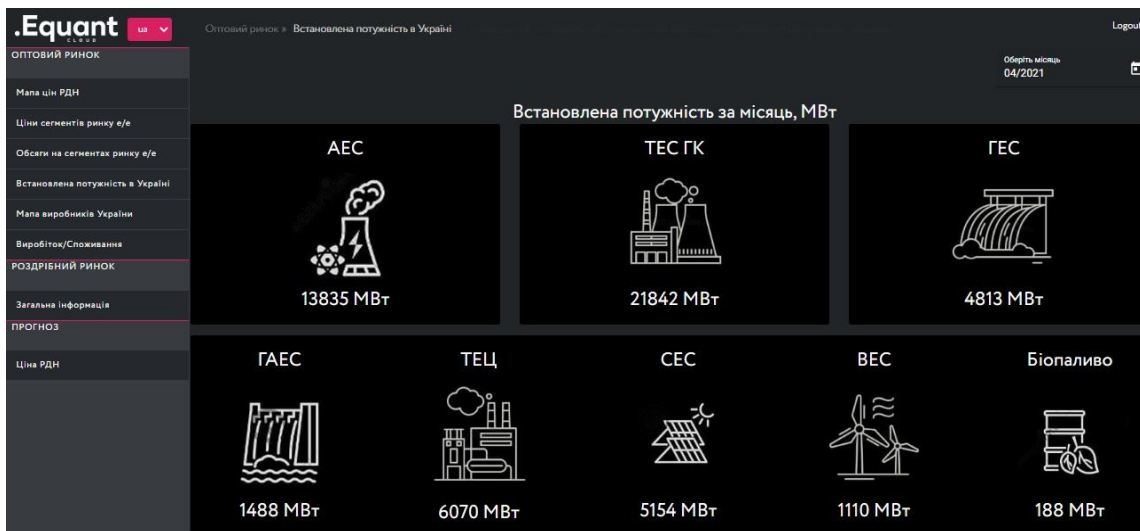
реализации прикладных задач организационного управления участников рынка электрической энергии (рис.1):

1) Мониторинг информационного состояния функционирования рынка и ее субъектов, в состав которой включены задачи воспроизведения оперативного состояния рынка и ее субъектов, воспроизведения ретроспективного состояния, сравнительного анализа состояния за различные периоды функционирования;

2) Прогнозирование трендов изменения состояния функционирования рынка, в состав которой включены задачи краткосрочного ценового прогнозирования состояния функционирования рынка, среднесрочного прогнозирования трендов цены и объемов потребления на рынке;

3) Моделирование сценариев изменения состояния функционирования рынка, в состав которой включены задачи динамики изменения цен и тарифов на различных сегментах рынка, аналитического анализа сценариев поведения субъектов на рынке и изменения их состояния, однокритериального анализа оценки функционального показателя рынка в абсолютных и относительных величинах с возможностью изменения базы сравнения, многовариантного анализа нескольких расчетов показателя с представлением в виде графиков и таблиц данных, параметрического анализа изменения показателя от изменений независимых параметров с возможностью задания диапазона изменений.

ИМС позволяет действующим участникам, а также будущим активным потребителям электроэнергии определять объемы и цены на соответствующих сегментах рынка электрической энергии, в частности на РСВ, БР, РДД и РР. При этом в ней предусмотрена возможность учета тарифов на услуги по передаче магистральными сетями, по распределению местными локальными сетями, по поставке поставщиками универсальных услуг электрической энергии и услуги диспетчерского управления.

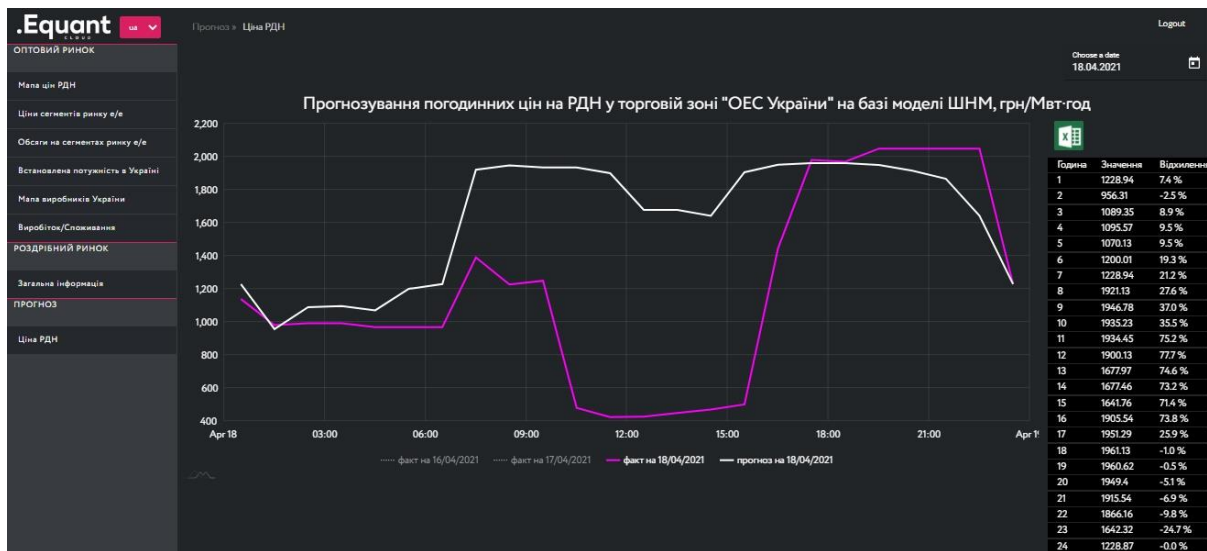
Рис.1. Интерфейс основных функциональных подсистем

Система формирует и актуализирует базовый набор входных данных, который позволяет пользователю на первом этапе получить определенные результаты расчетов текущего состояния рынка в составляющих показателях цены у потребителя.

На следующих этапах предоставляется возможность (рис.2):

- осуществлять оценочные расчеты с внесением собственных входных данных для почасового прогнозирования цен с помощью нейросетевых моделей для различных вариантов показателей состояния рынка;
- проводить прогнозные расчеты цен и тарифов, учитывая в процессе расчета данные других пользователей, создавая эффект онлайн-игры;
- формировать разницы текущих цен у потребителя на рынке и полученных по результатам оценочных расчетов.

Таким образом, основным результатом применения ИМС станет улучшение координации и повышение информационной обеспеченности работы пользователей за счет сокращения сроков подготовки информации о состоянии функционирования рынка, ускорение предоставления информации с помощью удобных интерфейсов взаимодействия с системой, создание интегрированного информационного ресурса и единой программной среды для формирования стратегий поведения участников рынка электрической энергии.

Рис.2. Інтерфейс суточного прогнозування почасових цен

Висновки. Аналіз особливостей механізмів організаційного управління конкурентними ринками дозволяє зробити висновок про те, що впровадження ІМС в склад СОУ ринку електричної енергії може стати гнучким інформаційно-технологічним інструментом комплексного прогнозування та аналізу наслідків діяльності учасників конкурентного ринку електричної енергії, що призведе до наступного еволюційного кроку в розвитку взаємовідносин на енергетичних ринках.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Директива №2009/72/ЄС. Директива Європейського парламенту та Ради від 13 липня 2009 року про загальні правила внутрішнього ринку електроенергії. Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32009L0072>

2. Мохор В.В., Евдокимов В.А. Створення мультиагентної імітаційної моделі процесів ціноутворення на ринку електроенергії // Електронне моделювання. 2020, т.42, №6, с.3-17.

3. Ostapchenko K., Lisovychenko O., Evdokimov V. Functional organization of system of support of decision-making of organizational management // Adaptive Systems Automatic Control. 2020, №1(36), pp.17-31.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ШВИДКІСНИХ МЕТОДІВ ЗБИРАННЯ КУБИКА РУБИКА

Павлюк Ева Валеріївна,
студентка

Іванов Юрій Юрійович,
канд. техн. наук, доцент

Севастьянов Володимир Миколайович,
канд. техн. наук, доцент

Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна

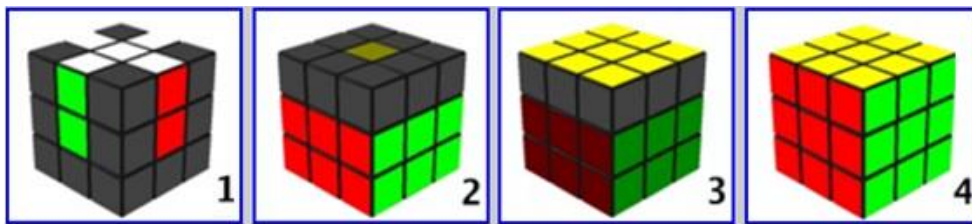
Вступ. У 1974 році угорський архітектор Е. Рубік (*E. Rubick*) розробив одну з найбільш популярних у світі головоломок – кубик розміром $3 \times 3 \times 3$ (*Rubick's cube*), який привернув увагу математиків та інженерів-дослідників. Алгоритм, який вирішує дану головоломку з будь-якої конфігурації блоків за мінімальну кількість ходів, називають алгоритмом Бога (*God's algorithm*). У 2010 році групою дослідників доведено, що число Бога, яке представляє собою діаметр графа Келі групи кубика Рубіка, дорівнює 20, тобто його завжди можна зібрати із будь-якого хаотичного стану не більше ніж за 20 ходів. Але відкритим залишається питання: яка кількість зі всіх можливих станів кубика (43 252 003 274 489 856 000) вимагає для збирання точно 20 ходів? Дисципліна, яка вивчає властивості кубика Рубіка з абстрактно-математичної точки зору, називається математика кубика Рубіка. Математичні методи збирання кубика засновані на теоріях груп, графів та обчислюваності, а також комбінаториці. Існує низка методів, що призначені для перетворення довільної конфігурації блоків кубика Рубіка у кінцеву форму, при якій кожна сторона кубика зібрана у єдиному кольорі (розв'язок задачі) [1-5].

Метою роботи є аналіз та порівняння ефективності низки сучасних швидкісних математичних методів збирання кубика Рубіка розміром $3 \times 3 \times 3$.

Матеріали і методи. Одним із найбільш відомих є метод швидкісного збирання (*speedcubing*), розроблений професором університету Бінгемтона

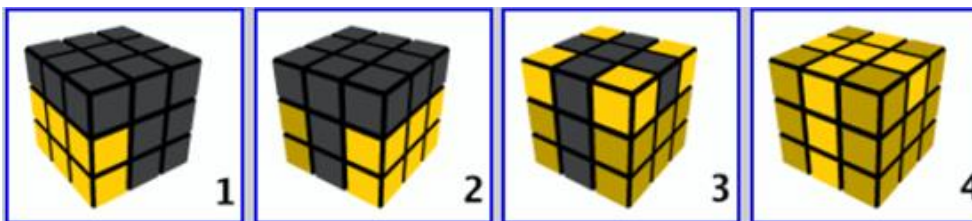

Дж. Фрідріх (*Fridrich method* або *CFOP*). Етапи збирання (рис. 1): хрест (*Cross*), перший шар одночасно з другим (*First 2 Layers*), орієнтація третього шару (*Orienting the Last Layer*) та його складання (*Permuting the Last Layer*) [5, 6].

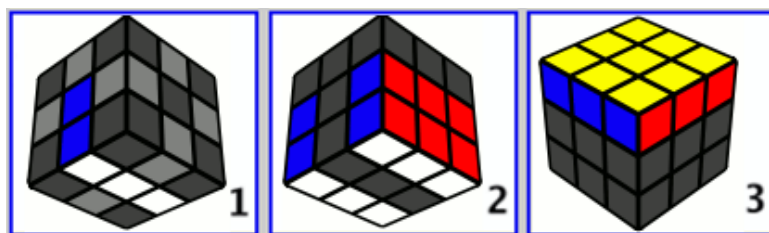
Рис. 1. Етапи методу Фрідріх

Наступний метод створений французьким спідкубером Ж. Ру (*Roux method*). Теоретично він швидший, ніж метод Фрідріх, оскільки використовує менше формул, а також не вимагає перехоплень кубика. Етапи збирання (рис. 2): блок $1 \times 2 \times 3$; протилежний блок $1 \times 2 \times 3$; кути останнього шару (*Corners of the Last Layer*); останні 6 ребер (*Last Six Edges*). Хрест не збирається, тому середні грані вільні для обертання, що робить метод більш інтуїтивним на перших двох етапах [5, 7].

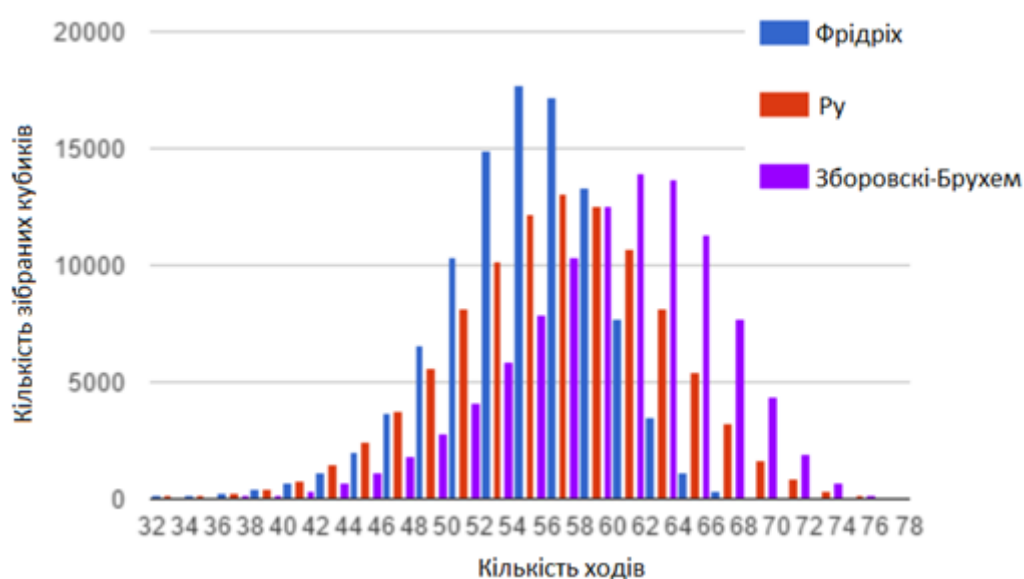
Рис. 2. Етапи методу Ру

Ще один швидкісний метод розроблено З. Зборовські та Р. ван Брухемом (*Zborowski-Bruchem method, ZB*). Він не такий швидкий, як метод Фрідріх, і не такий простий для розуміння, як метод Ру. Але його перевагами є те, що використовується рух тільки трьох граней. Етапи збирання (рис. 3): орієнтація ребер і лінія (*Edges Orientation & Line, EOLine*); за допомогою блокбїлдинга (*blockbuilding*), використовуючи рухи верхньої, лівої та правої граней, створюються блоки $2 \times 3 \times 1$ на кожній стороні (*ZB First 2 Layers*); останній шар (*Last Layer*). Завдяки етапу *EOLine* на останньому шарі завжди є хрест [5, 8].

Рис. 3. Етапи методу Зборовскі-Брухема

Результати і обговорення. Для виконання експериментальних досліджень (збирання кубика) використано 100000 випадкових конфігурацій кубика Рубіка (20-100 випадкових ходів із зібраного положення). Результати наведено на рис. 4.

Рис. 4. Залежність кількості зібраних кубиків від кількості ходів

Висновки. Отже, визначено, що метод Фрідріх найшвидший: у середньому витрачено 54,31 ходу на розв'язання задачі, при цьому межі знаходяться у діапазоні від 10 до 70 ходів; метод Ру – в середньому 56,09 ходів, межі – від 8 до 81 ходів; метод Зборовскі-ван Брухема – в середньому 59,35 ходів, межі – від 5 до 79 ходів. Слід зазначити, що звичайний пошаровий метод збирання кубика Рубіка вимагає в середньому 134,61 ходу, межі – від 7 до 227 ходів, тобто є найповільнішим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Singmaster D. Moral and Mathematical Lessons from a Rubik Cube / D. Singmaster // New Scientist. — 1982. — P. 786-791.
2. Дубровский В. Алгоритм волшебного кубика / В. Дубровский // Квант. — 1982. — № 7. — С. 22-25.
3. Joyner W.D. Mathematics of the Rubik's Cube [Web resource] / W.D. Joyner. Access mode: <https://www.fuw.edu.pl/~konieczn/RubikCube.pdf>. — 267 p.
4. The Diameter of the Rubik's Cube Group is Twenty / T. Rokicki, H. Kociemba, M. Davidson, J. Dethridge // SIAM Journal on Discrete Mathematics. — 2013. — V. 27. — № 2. — P. 1082-1105.
5. Duberg D. Comparison of Rubik's Cube Solving Methods Made for Humans / D. Duberg, J. Tidestrom. — Stockholm: KTH Royal Institute of Technology, 2015. — 27 p.
6. Метод Джессики Фридрих [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://megacuber.com/index.php?page=metod_djessiki_fridrih.
7. Roux G. Speed-Cubing Method [Web resource] / G. Roux. — Access mode: <http://grrroux.free.fr/method/Intro.html>.
8. Rider C. ZZ Method Tutorial [Web resource] / C. Rider. — Access mode: <http://cube.rider.biz/zz.php>.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ МАШИННОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ АСТРОНОМІЧНИХ ПОДІЙ

Пишнограєв Іван Олександрович

канд.фіз.-мат.наук, доц.,

Стець Сергій Юрійович

студент 6-го курсу,

кафедра математичних методів системного аналізу,

інститут прикладного системного аналізу,

“Київський Політехнічний Інститут ім. І. Сікорського”,

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Попри всю свою величезну порожнечу, Всесвіт гуде від активності у вигляді гравітаційних хвиль. Вироблені екстремальними астрофізичними явищами, ці відбиття струшують тканину простору-часу, як дзвін дзвінка. Виявлення гравітаційних хвиль спричинило бурю у всіх розділах фізики. Загальна теорія відносності Альберта Ейнштейна каже, що космос поводить себе як субстанція, яку можна розтягнути і стиснути. Знаходження гравітаційних хвиль напряду підтверджує цю теорію та відкриває нову еру в астрономії та астрофізиці.

У 2017 р. науковці змогли побачити гравітаційні хвилі від події, яку також вдалося спостерігати за допомогою телескопів. 130 мільйонів років тому дві нейтронні зорі наблизилися по спіралі одна до одної і злилися в один об'єкт — таке явище називають кілонова (астрономічне явище злиття двох нейтронних зір або нейтронної зорі та чорної діри.). 17 серпня того ж року їх знайшли та зареєстрували на Землі Лазерна інтерферометрична гравітаційно-хвильова обсерваторія (Laser Interferometer Gravitational-Wave Observatory, LIGO) та обсерваторія Virgo. Дані які отримали науковці змінили погляд людини на Всесвіт.

Раніше гравітаційні хвилі спостерігалася лише побічно, через їх вплив на періоди пульсарів у подвійних системах. Форма сигналу, спостережена

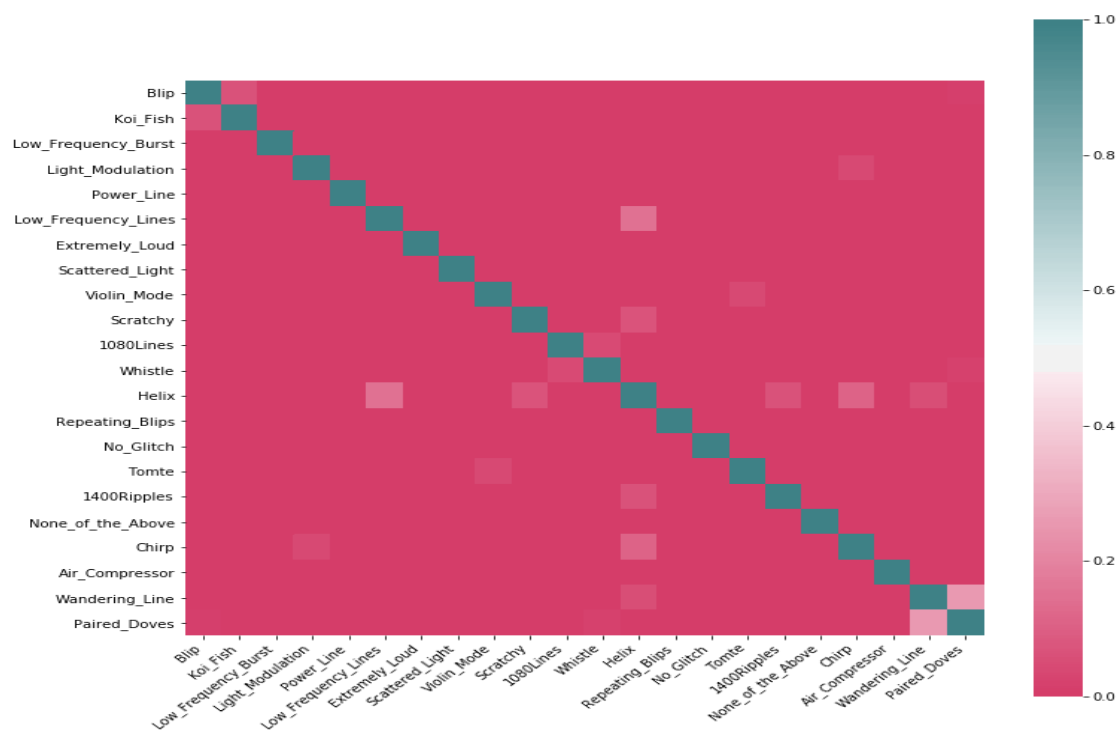
обсерваторіями LIGO та Virgo, збігається з передбаченою загальною теорією відносності Ейнштейна для гравітаційної хвилі, що походить зі спіралеподібного руху, злиття і завершального об'єднання двох чорних дір в одну.

Сигнал отримав назву GW150914 (тобто «Gravitational Wave 2015-09-14» — «Гравітаційна хвиля 2015-09-14»). Це було першим спостереженням процесу злиття двох чорних дір. Ця подія доводить, що існують системи подвійних чорних дір зіркової маси і що такі злиття вже траплялися в минулому.

Мета роботи./Aim. Метою цього дослідження та роботи є розробка підходу глибокого навчання для класифікації гравітаційних хвиль за допомогою згорткової нейронної мережі. Для тренування та тестування запропонованої нейронної моделі було використано набір зображень, що включає 22 348 зображення, які розподілені на 22 різних класів.

Матеріали та методи./Materials and methods. У цьому дослідженні було представлено новий та повністю автоматизований метод класифікації гравітаційних хвиль на основі згорткової нейромережі для 22 типів сигналів, що отримала обсерваторія LIGO.

Результати та обговорення./Results and discussion. Результати роботи класифікатора показує, що модель правильно класифікує більшість класів (рис.1).

Рис. 1. Результат роботи класифікатора

Загальна точність роботи класифікатора 0.9347, що є високим результатом. Отже, запропонований підхід до класифікації досягає майже ідеальної точності класифікації.

Висновки/Conclusions. Гравітаційні хвилі — новий інструмент для вивчення Всесвіту і процесів у ньому. Поступово до оптичної астрономії приєдналися радіоастрономія, інфрачервона, ультрафіолетова, рентгенівська і гама-астрономія. Тепер прийшла черга і гравітаційно-хвильової астрономії. Усі вони великою мірою доповнюють одна одну, розширюючи наші знання про Всесвіт. Гравітаційно-хвильова астрономія дозволяє заглянути на відстані в 13 млрд світлових років, тобто наблизитися упритул до моменту народження Всесвіту. Використовуючи новітні технології у сфері машинного навчання вчені мають можливість обробляти надвелику кількість інформації за доли секунди.

Запропоноване рішення дає можливість вченим з усіх країв світу швидко та точно класифікувати гравітаційні хвилі з обсерваторії LIGO.

СТРОЕНИЯ ГАЗОХРАНИТЕЛЬНЫХ КАМЕР НА КАМЕННЫХ СОЛЯНЫХ ОТЛОЖЕНИЯХ

Ширалиев Алем Адем оглы
ПО «Азнефт», SOCAR,
Начальник цеха Калмазского ПХГ,
докторант Азербайджанского
Государственного Нефтяное Академии
AZ-1063, Азербайджан, г. Ваку, Сальянское шоссе 63

Аннотация Цель обзора - вопросы создания комплексных горизонтальных технологических газохранительных камер на каменных соляных залежах через вертикальные скважины. Горизонтальные камеры, созданные через буровые вертикальные скважины, соединяются с другими с помощью гидравлического разрыва или взрыва. Для создания технологической подземной газохранительной камеры используется вертикальная скважина из десяти штук, пробуренных в 30 метрах друг от друга. При промывке соляного слоя связывание скважин производится с экономией сжатого воздуха и пресной воды. Поваренная соль, которая в целом может быть удалена из подземных камер, будет использоваться в быту и производстве. Операция по извлечению газа из подземных камер проводится с использованием нескольких скважин. Это позволит добиться значительного экономического эффекта.

Ключевые слова: Подземные хранилища газа (ПХГ), солевые месторождения, промывка соли, горизонтальные камеры, вертикальная скважина, каменный слой сол.

Введение Впервые идея создания подземных хранилищ газа на соляных месторождениях возникла в Германии, но соответствующая технология была разработана в 1940 году в Канаде. В Европе на соляных месторождениях сначала было сдано в эксплуатацию для хранения жидкого газа, а затем

природного газа во Франции, Великобритании и Германии в 1950-х годах.

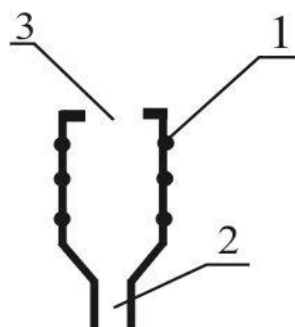
В настоящее время в мире в около 90 соляных месторождений, действующих в них ПХГ, общий активный объем которых составляет 30 млрд. м³. Общий объем активного газа в 31 действующем в США ПХГ составляет 8 млрд. м³, объем газа, взятый ежедневно, более чем 200 млн. м³. в Германии в настоящее время в соляных месторождениях эксплуатируются 24 подземных хранилища газа, общий активный объем хранилищ газа достигает 7 млрд. м³. На соляных месторождениях России создаются три подземных хранилища газа: Калининградское, Волгоградское, Новомосковское. По проектным показателям предусмотрено, что активный объем газа Калининградского ПХГ составляет 0,26 млрд. м³, максимальная продуктивность 12 млн. м³/сут, а Волгоградского ПХГ - 0,35 млрд. м³ и 12 млн. м³/сут соответственно.

Цель работы: Технология промывки заключается в создании горизонтальных камер в двух и больших количествах вертикальных скважин на расстоянии 30 м друг от друга одновременно [1,с. 4-21]. Для этого промывка проводится путем бурения двух вертикальных скважин. С целью ускорения процесса промывки в нижнюю часть центральной промывочной трубы (1) закрывается инструмент с отверстием и тонким наконечником (8), который направляет жидкость в боковые части (рис.1).

В двух скважинах проводится раздельная промывка (рис.2). При проведении операций с гидравлическим разрывом или взрывом в определенной части сближения вымытых камер между двумя камерами создается координация (рис.3). Во второй скважине промывка прекращается и, закрыв затрубную задвижку первой скважины (2), вода, закачанная из первой скважины, выводит раствор соли из центральной и затрубной части второй скважины (рис.4). С целью снижения удельного веса раствора промывки, разницы давления и ускорения промывки из первой скважины одновременно с водой закачивается сжатый воздух [2,с. 250]. После установления связи между второй и третьей скважинами, пробуренными на следующем 30 метре, вторая скважина полностью закрывается. Через водно-воздушную смесь, закачанную

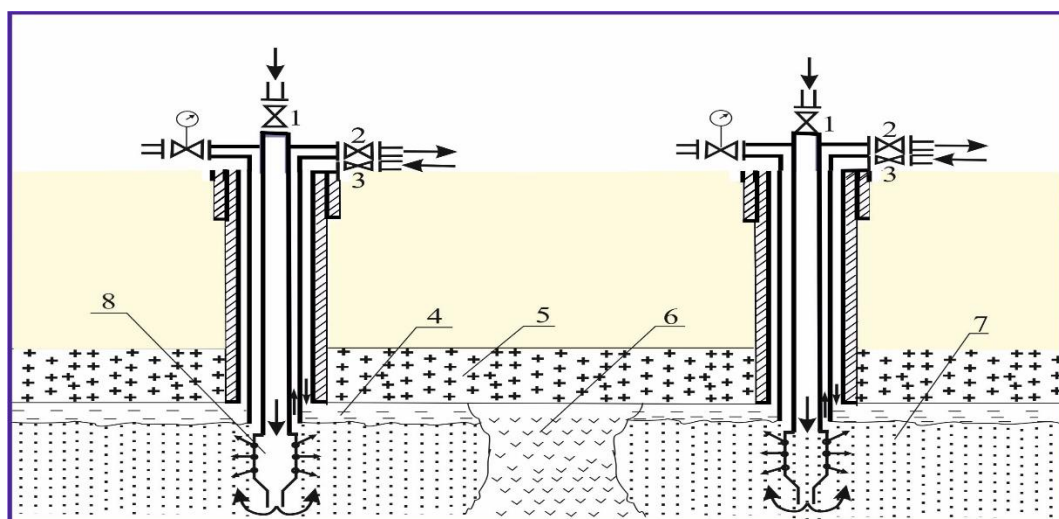

из первой скважины, из центральной (1) и затрубной части (2) третьей скважины удаляется раствор соли. Технологическая промывка соляных камер завершается созданием горизонтальных камер длиной 310 м через 10 скважин[3,с.36-127]. Технологический процесс промывки пласта каменной соли завершается созданием необходимого количества камер (рис.5).

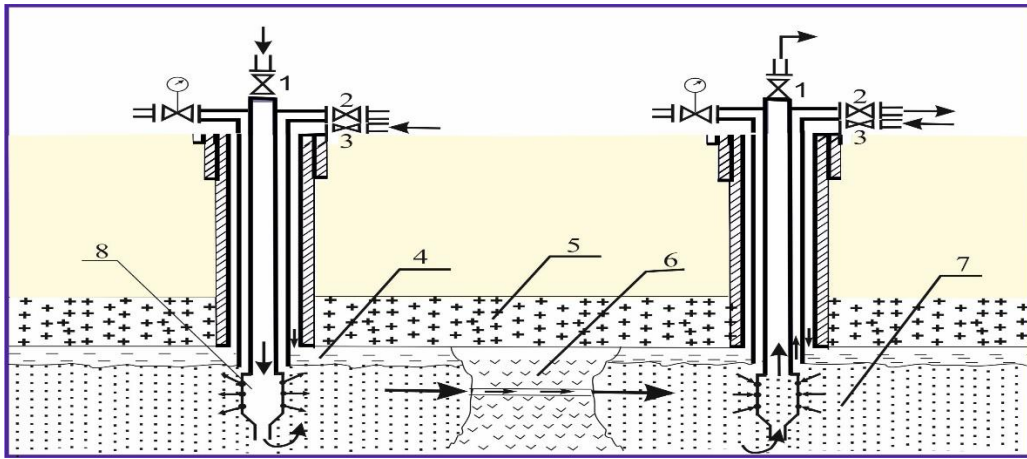
Рис.1. Инструмент с тонким наконечником с отверстиями на боковой стороне, ускоряющий промывку

- 1- отверстие, направляющее жидкость к боковым сторонам
- 2- тонкий наконечник;
- 3- соединительная (канавочная) часть инструмента.

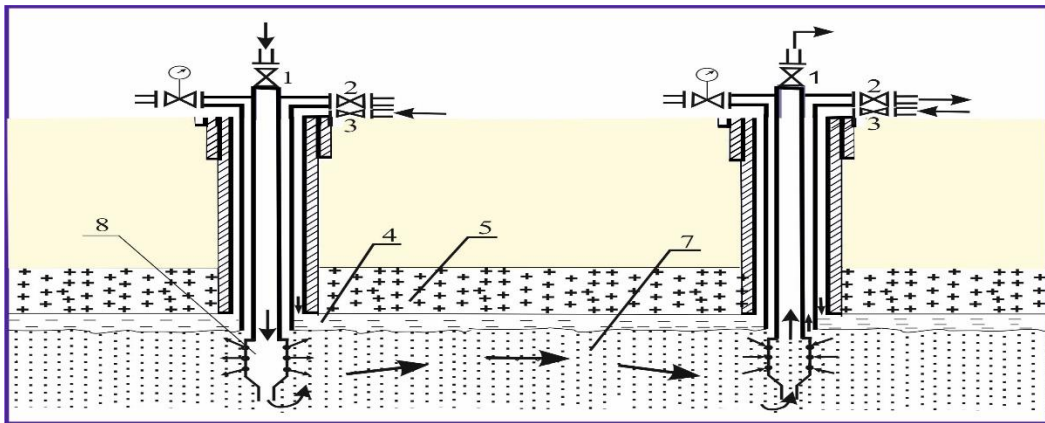

Рис. 2. Одновременное создание горизонтальной камеры через две вертикальные скважины

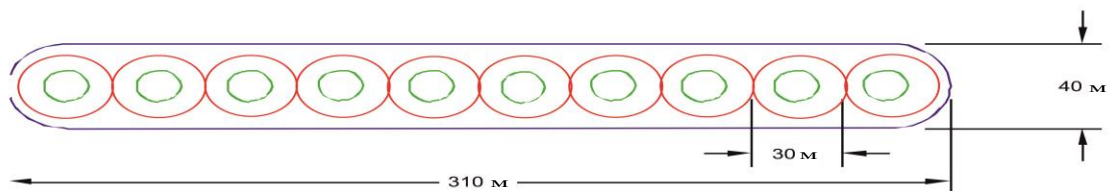
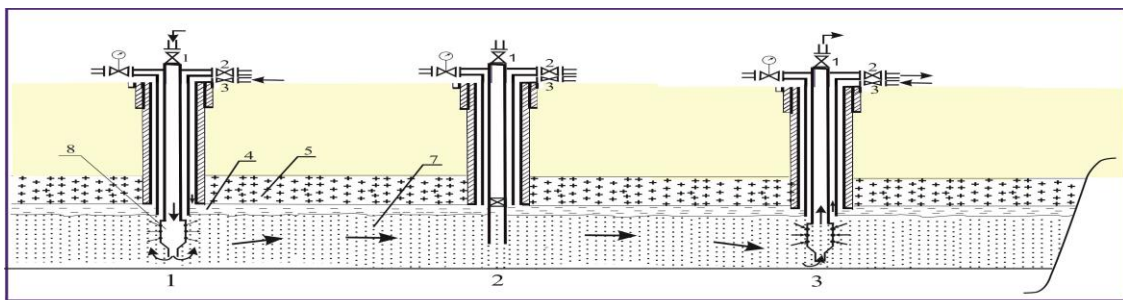
- 1-рабочая труба; 2-затрубная часть; 3-задняя часть трубопровода;
- 4-защитный раствор; 5-твердый известняк; 6-каменный слой; 7- раствор соли, 8 – инструмент, закачивающий воду в сторону вертикального и бокового направления

Рис. 3. Операция по созданию связи между двумя вертикальными скважинами через гидравлической разрыв

Рис. 4. Операция промывки объединения горизонтальных камер, созданных через две пробуренные скважины

Рис. 5. Проведение операции промывки координации горизонтальных камер, созданных через три и более пробуренные вертикальные скважины

Выводы: Процесс извлечения раствора соли из камер методом предлагаемой технологической промывки ведется быстрее. Создание горизонтальных камер обходится быстро. Удастся сэкономить пресную воду и сжатый воздух, который используется в промывке. В целом поваренная соль, которая может быть удалена из подземных камер, будет использована в быту и производстве. Процесс закачки и отбора газа из камер пробуренных скважин будет осуществляться с использованием 2 скважин (первой и последней скважины) против каждые 10 скважин. Это тоже позволит добиться большого экономического эффекта.

ЛИТЕРАТУРА

1. Браун К., Чандлер К.У., Хоппер. Д.М., Тронсон Л. Технология интеллектуальных скважин на подземных хранилищах газа. Нефтегазовое обозрение, 2008, с.4-21
2. Смирнов В.И., Строительство подземных газонефтехранилищ. Учебник пособие для вузов. М.: Газойль пресс, 2000, 250 с.
3. Underground gas storage in salt leached caverns in Nakhchivan Autonomous Republic. UEOSTOCKEntrepose SOCAR, 2015, pp. 36-127.

ОБҐРУНТУВАННЯ РОБОТИ ОБ'ЄМНОГО ГІДРОПРИВОДА

Янішевський Василь Юрійович

аспірант

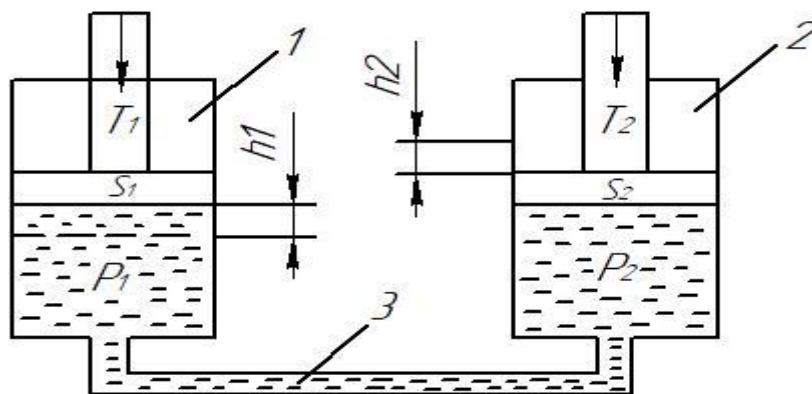
Вінницький національний аграрний університет,

м. Вінниця, Україна

Вступ. Принцип дії об'ємного гідроприводу заснований на високому значенні об'ємного модуля пружності рідини і на законі Паскаля.

Мета роботи. Провести аналіз роботи об'ємного гідроприводу.

Матеріали і методи. Для пояснення принципу дії і з'ясування основних залежностей гідроприводу розглянемо схему на рис. 1. Схема включає дві гідравлічні машини у вигляді герметичних циліндрів 1 і 2, з'єднаних послідовно гідролінією 3.

Рис. 1. Принципова схема об'ємного гідроприводу

Циліндр 1 є насосом (вхідною ланкою), циліндр 2 – гідродвигуном (вихідною ланкою). Поршень першого циліндра навантажений силою T_1 , поршень другого - зовнішнім навантаженням T_2 .

Результати і обговорення. При переміщенні поршня циліндра 1 вниз рідина з нього витісняється в циліндр 2, приводячи його поршень в рух. У гідроциліндрах і гідролінії встановиться гідростатичний тиск, величина якого без урахування втрат буде дорівнювати:

$$P_1 = \frac{T_1}{S_1} = \frac{T_2}{S_2} = P_2 = P, \quad (1)$$

де S_1 і S_2 – площі першого і другого циліндрів відповідно.

Отже, тиск в гідроприводі визначається навантаженням, а сила, що розвивається на поршні циліндра 2 надає рух гідродвигуну, долаючи

$$T_2 = P \cdot S_2, \quad (2)$$

навантаження і здійснюючи корисну роботу. При відсутності навантаження на гідродвигун тиск дорівнюватиме нулю. На підставі (1) можна записати:

$$\frac{T_2}{T_1} = \frac{S_2}{S_1} = i_c, \quad (3)$$

де i_c – силове передаточне відношення гідропривода.

У разі повної герметичності циліндрів і з'єднуючого їх трубопровода, відсутності стиснення рідини, відсутності деформації циліндрів описує рівність:

$$h_1 S_1 = h_2 S_2, \quad (4)$$

де h_1 і h_2 – переміщення поршнів циліндра 1 і 2 відповідно.

Вважаючи, що переміщення поршнів відбувається рівномірно за час t , отримаємо:

$$\frac{h_1 S_1}{t} = \frac{h_2 S_2}{t} \text{ чи } v_1 S_1 = v_2 S_2, \quad (5)$$

звідки

$$\frac{v_2}{v_1} = \frac{S_1}{S_2} = i_k, \quad (6)$$

де i_k – кінематичне передаточне число гідропривода.

На основі (5) швидкість вихідної ланки гідропривода буде рівною:

$$v_2 = \frac{v_1 S_1}{S_2} = \frac{Q_1}{S_2} = \frac{Q_2}{S_2} \quad (7)$$

де Q_1 – подача насоса; Q_2 – витрата гідродвигуна.

Висновок. З отриманих залежностей випливає, що витрата рідини забезпечує швидкісні показники приводу, а тиск – силові.

ДІАГНОСТУВАННЯ ГІДРАВЛІЧНОЇ СИСТЕМИ ТРАКТОРА ЗАЛЕЖНО ВІД ПАРАМЕТРІВ ВІБРАЦІЙ

Ялина Ольга Олександрівна

аспірантка

Вінницький національний аграрний університет

м. Вінниця, Україна

Вступ. Гідропривід є одним з найбільш перспективних технічних засобів, які відкривають можливість підвищення ефективності використання тракторів і сільськогосподарських машин при одночасному зниженні собівартості механізованих робіт, а, отже, і виробленої продукції.

Мета роботи. Визначення діагностичних параметрів гідравлічної системи трактора шляхом застосування вібродіагностики.

Матеріали і методи. Втрата працездатності гідропередач може відбуватися як через вихід будь-якого параметра за межі допустимої величини, так і внаслідок порушення функціонування гідропередач або їх агрегатів (вигин штока гідроциліндра, розрив манжети, заклинювання перепускного клапана розподільника). Функціональні відмови гідросистеми складають 60% від загального числа відмов, параметричні – 40%.

Застосування віброакустичного методу дозволяє знизити простої машин з технічних несправностей за рахунок попередження відмов шляхом проведення своєчасного регулювання, заміни або ремонту окремих вузлів і агрегатів. Ліквідувати невиправдане розбирання окремих механізмів та агрегатів і цим знизити швидкість зношування з'єднань деталей.

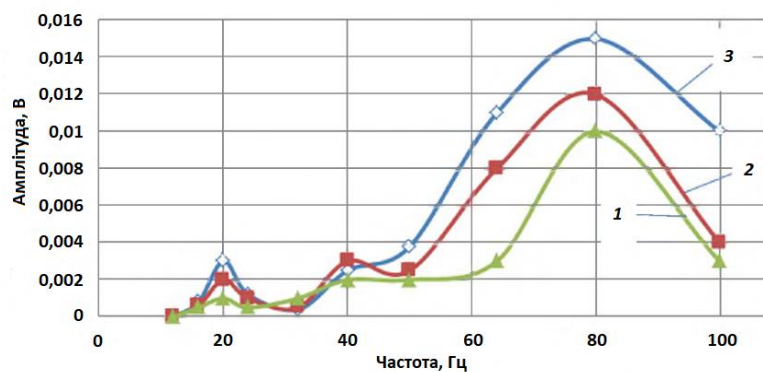
Правильно встановити вид і обсяг технічного обслуговування та ремонту, знизити трудомісткість за рахунок скорочення розбірно-складальних робіт. Повніше використовувати ресурси окремих вузлів та агрегатів і машин в цілому. Своєчасно виявити несправності і попередити їх подальший розвиток.

Результати і обговорення. Віброакустичний метод і технологія діагностування агрегатів гідроприводу тракторів в умовах експлуатації

застосовуються для визначення стану гідронасоса, розподільника і інших агрегатів гідросистеми. У ньому досліджується зв'язок та встановлюється залежність діагностичних параметрів з показниками роботи і технічного стану гідронасоса та розподільника, що дозволяє діагностувати технічний стан вузлів гідронавісної системи без розбирання автоматизованими і переносними малогабаритними засобами. На рис. 1 показані амплітудно-частотні характеристики корпусу гідронасоса при різних зазорах в підшипнику ковзання.

Методика досліджень агрегатів гідросистеми трактора як об'єктів діагностики передбачає вирішення наступних завдань:

- опис агрегату із зазначенням типових дефектів, які потребують ідентифікації;
- опис обраних для діагностування режимів роботи агрегату;
- формування вимог до глибини, тривалості та ефективності діагностування;
- діагностичні ознаки і параметри кожного дефекту на обраних режимах роботи;
- алгоритми вимірювання цих параметрів обраними технічними засобами;
- правила визначення граничних станів для кожного параметра;
- алгоритми ідентифікації кожного дефекту по сукупності діагностичних параметрів.

Рис. 1. Амплітудно-частотні характеристики корпусу гідронасоса при різних зазорах в підшипнику ковзання: 1 - 0,06 мм; 2 - 0,15 мм; 3 - 0,25 мм

Відносно шестеренного насоса амплітуда вібрації обертових частин

шестерні зазвичай формується в області частот до 1000 Гц і контролюється на нерухомому корпусі та визначається, як правило, на частоті обертання ротора.

Для проведення вібродіагностики гідроагрегатів виявляються ті дефекти, вплив яких на рівень контрольованої вібрації найбільший, використовуючи вузькосмуговий спектральний аналіз вібрації. Застосовуючи аналіз форми імпульсної вібрації агрегатів для діагностики дефектів цапфи, опор обертання і середовища, можливо визначити більшість недоліків. Вони безпосередньо впливають на величину вібрації в стандартних смугах частот.

Проведені дослідження показують, що, наприклад, основним наслідком дефектів підшипників ковзання є пов'язані між собою неприпустимі зміни сил тертя в підшипнику і жорсткості масляного шару. Звідси зміни у вигляді нестабільності положення осі вала-шестерні, зміни параметрів випадкової вібрації, спричиненої силами тертя, а в передаварійній ситуації у вигляді появи ударної вібрації підшипників через розриви масляного шару.

Автоколивання ротора в підшипниках призводять до зростання випадкових та імпульсних складових високочастотної вібрації. Нестабільність жорсткості мастила призводить до флуктуацій величини і фази, що складають вібрації ротора, перш за все на частоті його обертання і до порушень ламінарності потоку мастила в зоні навантаження.

Поява і зростання автоколивань вала-шестерні (в діапазоні частот від третини до половини частоти обертання ротора) виникають при зростанні сил тертя, зниження статичного або підвищенні динамічного навантаження на підшипник.

Частота автоколивань при примусовій подачі мастила під тиском (товщина шару більше 100 мкм) зазвичай становить 0,45-0,49 частоти обертання ротора. Також виникає зростання високочастотної вібрації (зазвичай вище 5-10 кГц) підшипникового вузла.

Основні дефекти підшипників ковзання, що призводять до повільної флуктуації жорсткості мастильного шару, а також до автоколивань ротора в підшипниках, можуть виявлятися як за абсолютної вібрації (віброприскорення)

нерухомих частин підшипникових вузлів, так і за низькочастотної відносної вібрації (вібропереміщення) вала в підшипниках. Тому для повної діагностики підшипників ковзання не можна відмовлятися від аналізу високочастотної вібрації (віброприскорення) нерухомих частин підшипника, яка дає основну інформацію про властивості сил тертя і ударних імпульсів, що з'являються при різних дефектах.

Точки вимірювання вібрації підшипників ковзання насоса знаходяться на його опорах обертання (корпусі насоса).

Параметри вібрації насоса визначається в залежності від величини зазору в підшипнику ковзання, в результаті зносу сполучень насоса та збільшення міжцентрової відстані і кута зачеплення шестерень. При збільшенні міжцентрової відстані фактична робоча довжина лінії зачеплення стає меншою розрахункової. З цієї причини в момент вступу в зачеплення нової пари зубів у западині залишається частина масла, яка переноситься назад у всмоктувальну камеру. Масло, що знаходиться в западині, при виході із зачеплення пари зубів погіршується умова всмоктування. Тому знос посадкових місць підшипникових обойм призводить до зміни продуктивності насоса.

Таким чином, об'ємні втрати в насосі залежать не тільки від герметичності колівального вузла (наприклад, величини торцевого зазору), а й від монтажного розмірного ланцюга міжцентрової відстані і від похибки основних кроків шестерні, так як від них залежить робоча довжина лінії зачеплення. Отже, можна припустити залежність продуктивності насоса від зазору в підшипниках ковзання:

$$Q = f(S), \quad (1)$$

де Q - продуктивність насоса, л/хв; S - геометричний зазор, м.

Сили інерції обертових мас в гідронаосі обумовлені величиною ексцентриситету, є причиною появи інтенсивних низькочастотних вібрацій корпусу гідронаоса. Нерівномірний знос, збільшення зазору і дисбалансу призводить до збільшення вібрації на частоті, кратній частоті обертання вала гідронаоса. Тоді сили інерції від дії відцентрових сил визначаються:

$$P_{и} = m \cdot \varepsilon \cdot \omega^2, \quad (2)$$

де $P_{и}$ - сила інерції, Н; m - маса цапфи, кг; ε - кутова швидкість цапфи підшипника ковзання гідронасоса, c^{-1} ; ω - ексцентриситет, м.

Подальший розвиток методів і засобів вібродіагностики гідросистем тракторів - це застосування переносних портативних, переносних мобільних або стаціонарних засобів вібромоніторингу стану з розширеними можливостями аналізу сигналів вібрації і, при необхідності, інших процесів, що протікають в об'єкті діагностики. Вони можуть складатися з двох основних частин - віброаналізатора і комп'ютера з відповідним програмним забезпеченням. Програмне забезпечення систем вібродіагностики складається з трьох основних частин: програми віброаналізу, що є приналежністю віброаналізатора; програми моніторингу стану, що є частиною системи моніторингу стану, і, власне, програми діагностики, що дозволяє прогнозувати залишковий ресурс.

Висновок. Застосування розробленого методу в комплексі з витратоміром дозволить якісніше проводити діагностування гідросистеми, знизити втрати, виключити втручання в замкнутий контур, більш раціонально використовувати позитивні моменти різних методів при спільному їх використанні.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

МІСЦЕ ГІДРОЛОГІЧНИХ МАТЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Залізняк Яна Іванівна
аспірант 3 курсу, викладач
Уманського національного університету садівництва
м. Умань, Україна

Вступ./Introduction. Повінь, ерозія гірських ґрунтів та берегів річок, седиментація та забруднення води сільськогосподарськими хімікатами є критичними екологічними, соціальними та економічними проблемами в Україні і у всьому світі. Розуміння природних процесів, що призводять до цих проблем, було постійним завданням для вчених та інженерів. Математичні моделі, що моделюють та спрощують ці складні процеси, є корисними інструментами аналізу для розуміння проблем та пошуку рішень за допомогою змін у землекористуванні та найкращих управлінських практик (НУП). Гідрологічні та неточкові моделі забруднення водозбірних басейнів є корисними інструментами для оцінки екологічних умов водозбору та оцінки НУП, впровадження яких може допомогти зменшити шкідливий вплив зливого стоку на водні об'єкти та ландшафт.

Мета роботи./Aim. Сьогодні доступні численні імітаційні моделі вододілу. Важко вибрати найбільш підходящу модель для конкретного водозбору, щоб вирішити певну проблему та знайти рішення. Багато загальноновживаних моделей вододілів є безперервними імітаційними моделями, корисними для аналізу довгострокових наслідків гідрологічних змін та практичного управління вододілами, особливо практики сільського господарства. Деякі з моделей вододілів є такими, які прогнозують штормові події, корисні для аналізу серйозних фактичних або проектних штормових

подій та оцінки практичного управління вододілами, особливо структурного. Моделі подій представляють особливий інтерес, оскільки сильні шторми спричиняють повені та несуть більшість річних навантажень осадових та забруднюючих речовин. Тому важливо дослідити та визнати довгострокове моделювання безперервної події. Важливо також чітко розуміти модель для правильного її використання та уникати можливих зловживань. Нарешті, моделі повинні бути ретельно перевірені перед їх застосуванням та використанням у прийнятті управлінських рішень.

Матеріали і методи./Materials and methods. Можливості моделювання та ключові особливості моделей та математичних основ різних компонентів дозволяють обирати найбільш підходящі моделі для програми залежно від проблеми, розміру водозбору, бажаних просторових та часових масштабів, очікуваної точності, навичок користувача, комп'ютерних ресурсів тощо. Також корисним є знайти сильні та слабкі сторони, та вказівки щодо вдосконалення моделей.

Результати і обговорення./Results and discussion. Існують такі типи моделей, відповідно до наведених характеристик:

- імітаційні моделі (одна для переважно сільськогосподарських вододілів, а інша – для змішаних сільськогосподарських та міських водозборів);
- перспективна модель довготривалого безперервного моделювання на переважно сільськогосподарських вододілах;
- перспективна модель довготривалого безперервного моделювання у змішаних сільськогосподарських та міських вододілах;
- перспективна імітаційна модель шторму (опадів) для сільськогосподарських та приміських вододілах.

Ці моделі мають усі три основні компоненти: гідрологічний, осадовий та хімічний. Вони мають сильні сторони в різних сферах, і поєднуючи їх, можна збільшити прогнозовану силу кожної з цих моделей.

Висновки./Conclusions. Потрібно вдосконалювати та розробляти ці та інші додаткові моделі, а також випробовувати їх шляхом детального

калібрування, перевірки та оцінки на широкому діапазоні водозбірних умов. Дані моніторингу високої якості є критично важливими для цих процесів, але даних все ще мало, особливо осадових та агрохімічних. Тому потрібно накопичувати досліджувані результати та розробляти і вдосконалювати моделі для покращення стану басейнів річок, якості їх вод за рахунок прийняття необхідних управлінських рішень.

PEDAGOGICAL SCIENCES

TAKING INTO ACCOUNT ERGONOMIC REQUIREMENTS IN THE PROCESS OF TEACHING STUDENTS HOW TO DESIGN CHILDREN'S CLOTHING

Borysova Tetiana Mykolaivna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Associate Professor of the Department
of the Fundamentals of Production and Design

Orlova Nataliia Stanislavivna,

Assistant of the Department

of the Fundamentals of Production and Design

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Poltava, Ukraine

Introductions. Despite the fact that fashion has generated many trends and continuously continues to evolve in accordance with the ideals and needs of society, only recently has fashion begun to pay equal attention to all age categories. Although earlier clothing manufacturers generally ignored children, today children in the fashion industry occupy a very important segment of consumers, for whom a wide range of clothing items is produced that meet not only their age, but also special requirements for children's clothing. Having begun to attract attention and popularity quite recently, the children's clothing industry in Ukraine gained particular popularity at the end of the last century and has achieved quite great success over the past decade.

With the growing popularity of the industry of children's clothing, more and more designers have begun to devote their work exclusively to the design of clothing for young children and toddlers. Supermarkets and clothing stores began to fill with original and bright items of children's clothing, and stores specializing in the sale of children's clothing began to open. From costumes for little boys and dresses with a

variety of accessories for girls to cartoon costumes and even superhero costumes, today children's clothing is created to fully meet the needs and desires of toddlers.

Aim. Taking into account ergonomic requirements in designing children's clothing.

Materials and methods. For a child, clothing is an important, irreplaceable and closest part of the world around them. Attitudes to clothing change in parallel with the child's development. For a child, this is protection and the first experience in learning about the world, in primary school age – a reliable assistant and a way to join the world of adults, in adolescents – a means of self-expression, self-affirmation and socialization. Children's clothing is developed by specialists – designers, constructors, fashion designers, technologists. Of particular importance in the process of designing children's clothing are environmental, ergonomic and aesthetic requirements. The study of requirements for children's clothing is carried out by scientists of various branches: confection of textile materials – Yu. Vashchenko, T. Volynets, E. Dregulyas, Yu. Levchenko, L. Orlenko, N. Suprun and others; anthropometry – O. Ashcheulov, V. Kandyba, Yu. Karpushenko, V. Klimenko, V. Maidannik, O. Plahotna and others; ergonomics – O. Boychuk, I. Vasilyeva, V. Goloborodko, A. Rubtsov, V. Svirko and others; designing and modeling clothing – T. Baranova, L. Zubkova, M. Kolosnichenko, K. Pashkevich and others.

Results and discussion. Nowadays, the issue of practicality of children's clothing has already been resolved. Modern technologies allow to design stylish, and at the same time practical clothes. Jumpsuits, sundresses and trousers not only do not restrict movement, but, thanks to applications, prints, pockets of various sizes and configurations, and other small things, they make clothes attractive and comfortable for children. The range of children's clothing is now quite diverse: from T-shirts, skirts, tops and shorts, to holiday costumes, dresses, and even ski suits. The main thing is to know that the child is dressed qualitatively and safely.

It is necessary to model clothes for children with great responsibility, observing at the same time all requirements to it. Children's clothing depends on climatic conditions, seasonality, hygienic properties of fabric and materials, as well as age

characteristics of the child's physique. It is known that children do not develop evenly with age, proportions play an important role, that is, the ratio of the length of the torso, arms, legs and head. This ratio determines the characteristic features of the child's age and serves as a decisive factor in determining the figurative construction and design features of children's clothing.

Clothing for each age group has its own characteristics, which combine the social role of the child, age-related psychological characteristics, the social environment in which the child grows up and is brought up, as well as objective features of the physique.

The proportionality between the body parts of children of different ages is quite different. For example, in newborns and infants, the head is significantly larger compared to the length of the body, arms and legs and is a proportional ratio of 1/4 between the head and the height of the child. With age, the proportionality of the head relative to height decreases to a ratio of 1/8. In addition, babies have an enlarged tummy, short arms and legs.

Toddlers and preschoolers are very restless and active, so clothes should be comfortable, loose – do not restrict the child's movements. Children really do not like to wear sweaters, because they need to be stretched through their heads. To avoid this problem, most children's products are designed with fasteners: central or on the shoulder seam, in the middle of the back or front. One of the ergonomic requirements is ease of operation. That is, it is easy to take off and put on.

Children grow up quickly, so combinatorics and transformation tools should be used when designing clothing. Individual parts of children's costumes should be easily combined with other elements of clothing.

Combining individual elements of clothing with the possibility of transformation and interchangeability of individual elements allows you to extend the service life of things and makes them comfortable and diverse. The details of the structure that can easily be transformed are designed in children's clothing. Transformation in clothing is used to extend the service life (durability) of children's clothing, reduce its physical and moral wear and tear.

The best way to organize children's clothing is its multi-layered. The following elements are used:

- collars, hoods, capes, belts, coquettes, sleeves, halves of trousers which are unfasten;
- tightening cords on the torso, neck, wrist;
- coquettes that fastened;
- replacement of some elements with others;
- removable lining warming details;
- double-sided clothes and multi-colored details of clothes;
- cuffs on the bottom of the trousers and sleeves of the product, which are turned, etc.

There is no doubt that with the help of clothes made taking into account the needs of the child, you can make the children's world brighter, happier and more harmonious.

Children are very mobile, they are interested in everything, they like to run and play, so the finishing elements of clothing should not interfere with the child, the silhouette is loose, the fabric meets a number of sanitary and hygienic requirements

The requirements that are put forward for materials are dictated not only by the design of the product, but also by the technology of its manufacture, its purpose. Thus, the set of criteria that are put forward for fabrics can be extremely diverse. In accordance with the purpose of the product, important requirements for the materials from which children's clothing is made are highlighted.

Children's clothing is made of different materials that must meet a number of hygienic and aesthetic requirements: to have a minimum weight, to be pleasant to the touch, to have a light, soft color, not to have a harmful effect on the child's body. Drawings on fabrics intended for making children's clothing should be simple, clear and bright. Preference is given to "peas", "cells", "stripes", various geometric shapes, images of animals, cartoon characters and fairy tales. Plant motifs don't have to be complicated.

Among the properties that a fabric should have for designing children's

clothing, we distinguish mechanical (softness, drapery, low crease), physical (high thermal conductivity, breathability, vapor permeability and light resistance), coloristic (pattern, soft color), technological (low flowability, cutting with a needle, pushing threads in places of seams).

Conclusions. Making children's clothing is quite a painstaking and responsible process, because children are small "adults". Children's clothing performs all the functions of clothing for adults, and in addition has its own separate functional features. Such as: brightness, richness of decoration, versatility, simplicity and convenience, loose silhouette, the presence of fasteners and additional bracing of the structure (for example, straps on trousers, elastic bands or drawstrings at the bottom of sleeves, trousers, jackets, etc.). The range of materials is also subject to high hygienic requirements. The material must be multi-functional – protect from wind, cold, rain, heat, and at the same time, be soft, light, pleasant to the touch, bright, have high thermal conductivity and breathability. So, taking into account ergonomic requirements in designing children's products is the key to manufacturing a high-quality, comfortable, fashionable range of children's clothing.

СУПЕРЕЧНОСТІ ТА КОНФЛІКТОГЕНИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ

Дурманенко Євгенія Аристархівна

кандидат педагогічних наук, доцент

Волинський національний університет

імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Вступ. У період реформування вищої освіти важливим є формування конфліктологічної компетентності сучасних фахівців. Особливо *актуальним* є формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів, оскільки саме вони є відповідальними за підростаюче покоління, за утвердження в освітніх закладах принципів співробітництва, пошуку нового й утвердження ідей гуманізму та людиноцентризму.

Головною метою освітнього процесу є формування особистості з певними соціокультурними якостями (ціннісними орієнтаціями, ідеалами, переконаннями, світоглядом тощо). Замовником у цьому процесі є суспільство, а виконавцем – система освіти й виховання. З іншого боку, за свою сутність сам освітній процес є суперечливим, оскільки його рушійною силою є зіткнення знання з незнанням, пізнання нового з існуючим рівнем пізнаного і т.п.

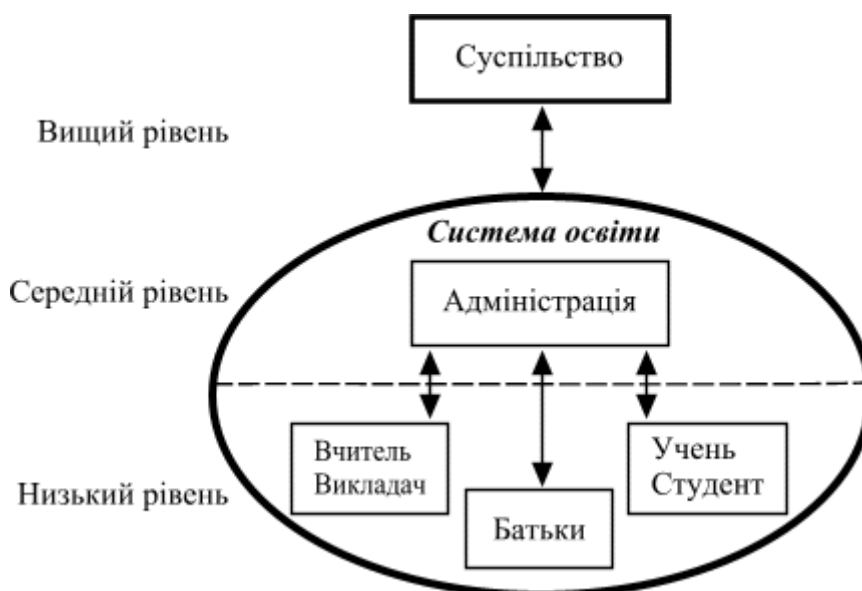
Для попередження й конструктивного вирішення конфліктів у педагогічному середовищі важливо насамперед знати й уміти аналізувати суперечності та конфліктогени як передумови виникнення конфліктних ситуацій і конфліктів, що й стало *метою* дослідження.

Матеріали та методи дослідження. Для досягнення поставленої мети необхідним є вирішення низки запитань, як-от: 1) розкриття специфіки суперечностей у педагогічній системі; 2) характеристика конфліктогенів у педагогічній системі. Для вирішення поставлених завдань застосовними були *методи*: аналізу, синтезу, узагальнення.

Аналіз наукової літератури дає підстави для твердження, що варто

досліджувати три рівні суперечностей у педагогічному процесі й у системі освіти (рис.1. та рис. 2). Так, на вищому рівні (макрорівні) протиріччя і конфлікти в освітньому процесі виникають між системою освіти і суспільством[1]. У свою чергу, на середньому рівні ці суперечності відбуваються, по-перше, між адміністрацією (різного рівня керівництвом у системі освіти), з одного боку, і педагогічним складом - вчителями (викладачами), з іншого; по-друге, між адміністрацією і батьками; й по-третє, між адміністрацією освітніх закладів і учнями (студентами).

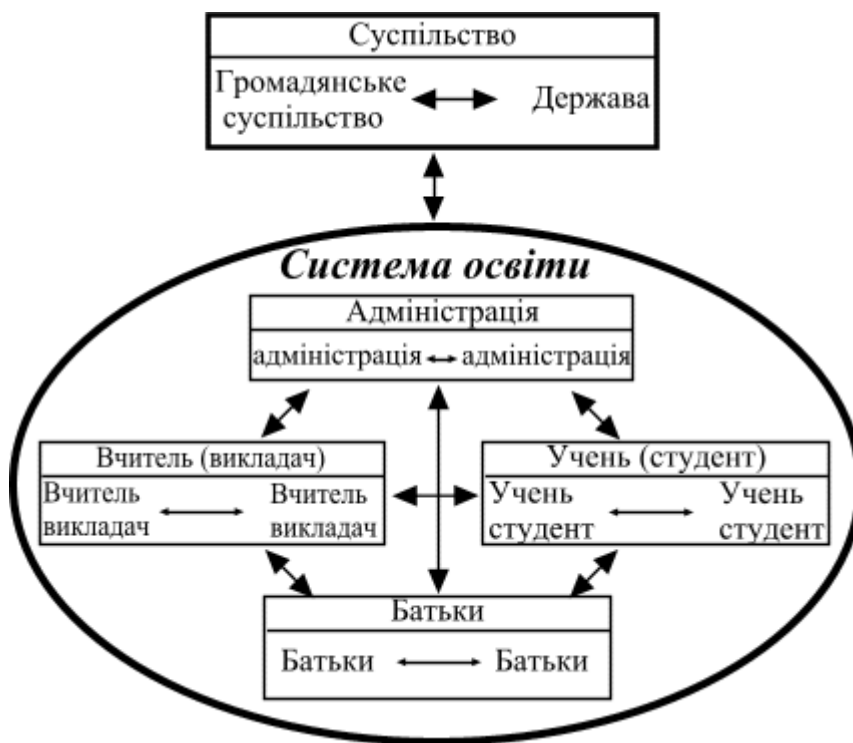
На нижньому рівні протиріччя проходять по лініях «учитель – учень», «викладач – студент», «батьки – учень», «батьки – студент».

Рис.1. Рівні суперечностей у педагогічному процесі

На рівні «Адміністрація» можливі як вертикальні конфлікти (між різними рівнями управлінських підсистем у системі освіти), так і горизонтальні (між адміністрацією різних навчальних закладів).

На рівні «Учитель (викладач)» і «Батьки» виникають горизонтальні конфлікти: «учитель - батько», «викладач - батько», «викладач –викладач», «учитель - учитель», «батько – батько». На рівні «Учень (студент)» виникають горизонтальні конфлікти типу «учень - учень», «студент-студент».

Рис.2. Схема ліній суперечностей у системі освіти

Результати дослідження. Аналіз конфліктологічної та педагогічної літератури дає підстави для твердження, що *компонентами* довільної педагогічної системи є: чітка мета, яка конкретизується у завданнях; змістова складова, що містить інформацію; технологічна складова, яка визначає організацію, форми й методи, технології передачі інформації, власне виконання; контроль і корекція при провідній ролі цілепокладання й комунікація, що забезпечує цілісність системи й зворотній зв'язок. Компоненти педагогічної системи взаємопов'язані. Виникнення конфліктної ситуації пов'язане з дисфункцією одного із компонентів (або декількох) і порушенням взаємозв'язку між ними.

Конфліктогени – це слова, дії, обставини або ж їх відсутність, що провокують виникнення конфліктних ситуацій і конфліктів. Так, у *цільовому компоненті* найбільш поширеними є такі *конфліктогени*, як, наприклад: а) відсутність чіткості у визначенні мети й завдань навчального заняття, у визначенні освітньо-виховних його функцій; б) мета заняття не забезпечується матеріальними та психо-фізіологічними засобами з боку студентів або учнів;

в) порушення балансу мети заняття та навчального місця школяра чи

студента тощо[1; 3].

Конфліктогенами у змістовому компоненті можна назвати: невідповідність змісту віковим особливостям учнів/студентів; складність матеріалу; його завантаженість цифрами, датами, складними поняттями тощо. До *технологічних конфліктогенів* найчастіше відносять: застосування педагогом традиційних форм і методів, що призводить до пасивності учнів/студентів; вибір форм і методів роботи не відповідає їх віковим психофізіологічним особливостям, що зазвичай також спонукає до пасивності й репродукування одержаних знань та ін. Конфліктогенами *контрольно-оцінної складової* традиційно виступають: відсутність єдиних вимог і критерій обліку та оцінки знань, умінь і навичок; завищеність вимог і їх невідповідність віковим особливостям особистісного становлення учнів або студентів; суб'єктивізм педагога тощо.

Практика діяльності освітніх закладів свідчить про те, що найбільш поширеними є *комунікативні конфліктогени* в освітньому процесі. До них ми відносимо: педагогічні бар'єри (сміслові, мовленнєві, інформаційні, психологічні, рольові тощо); домінування однієї із моделей спілкування педагога з аудиторією (за В.Кан-Каліком); авторитарний стиль спілкування та ін. [2;3].

Висновки. Конфлікти як соціальний феномен супроводжують людину протягом усієї її життєдіяльності, виконуючи конструктивну й деструктивну функції. Конфлікт у педагогічній системі є його рушійною силою, оскільки освітній процес з своєю природою є суперечливим. Конфлікт у педагогічному середовищі є результатом нагромадження суперечностей і конфліктогенів. Накопичення суперечностей веде до виникнення конфліктної ситуації, яка може бути трансформована у конфлікт. За своєю сутністю суперечності та конфліктогени не є ще конфліктним зіткненням, яке порушують цілісність педагогічної системи. Звідси, актуальним є своєчасне діагностування й аналіз наявних суперечностей і конфліктогенів в освітньому процесі з метою профілактики виникнення конфлікту. В разі загострення конфліктної ситуації й

трансформування її в конфлікт необхідним є його конструктивне вирішення.

Подальшого дослідження потребує розробка та обґрунтування моделі конструктивного вирішення конфліктів у педагогічному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1.Дурманенко Є.А. Конфлікти в педагогічному середовищі: монографія. Луцьк, РВВ «Вежа» ВДУ ім.Лесі Українки, 2004. С.34-72.

2.Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. Москва, 1987. С.97-100, 110, 114-117.

3.Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. Київ: Вища школа, 1997. 349 с.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ЗАПОРУКА ОСВІТНЬОГО УСПІХУ НА ОСНОВІ ТВОРУ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО «СЕРЦЕ ВІДДАЮ ДІТЯМ»

Курілова Олена Олександрівна
студентка 2 курсу Спеціальність «Початкова освіта»
Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
м. Біла Церква Київська обл. Україна

Анотація: В даній роботі висвітлено питання індивідуального підходу до учнів в наші часи, наскільки ця проблема є актуальною на даний момент. Подані приклади індивідуального підходу до тяжких учнів, доводиться важливість такої форми навчання в практичній базі вчителя. Проводиться паралель між сучасністю та воєнними часами, опираючись на книгу В.О. Сухомлинського «Серце віддаю дітям»

Ключові слова: індивідуальність, співробітництво, індивідуальний підхід, всебічність та гармонійність розвитку особистості.

Актуальність. «Якщо у вас у школі 600 учнів, то це означає, що треба шукати 600 індивідуальних стежин» так відгукувався про індивідуальний підхід до кожного учня В. О. Сухомлинський. Я не можу не погодитись з цією думкою, адже кожна дитина – це особистість у якої свій індивідуальний характер, думки, погляди на ту чи іншу подію. Не можливо використати один і той самий підхід до всіх учнів, адже цим ми губимо їх.

Мета тез: на основі твору В.О. Сухомлинського «Серце віддаю дітям» визначити процес становлення індивідуального підходу на сучасному періоду освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. У творі В. Сухомлинського «Серце віддаю дітям» автор описував долі нещасних дітей, по яким вдарила війна. У кожній дитині було своє горе, свої переживання, у жодного з них був певний розлад чи то психічний, чи фізичний. Чи можливо було до цих дітей застосувати один підхід? Що було б з учнями, якщо вчитель знайшов підхід до дитини з

психічними розладами і не звернув уваги б на дитину з душевними тривогами? Навряд чи б ці учні стали б такими добрими та відкритими, навряд чи б вони пішли до першого класу з бажанням до знань, з умінням читати та писати. Уміння знаходити індивідуальний підхід до учня є справжнім талантом учителя, яким без сумнівно володів цей видатний педагог та яким повинен володіти теперішній вчитель[2]. У книзі «Серце відаю дітям» письменник описував не одну методику індивідуального підходу до різних учнів, але один із найяскравіших був підхід до хлопчика Колі. «Мене непокоїла думка про сім'ю Колі. Та про зло й неправдивість, що пронизують життя цієї сім'ї» [1] - відгукувався автор про цю сім'ю. Із цих слів можна зробити висновок, що хлопчик виховується не в найкращих умовах, батьки не дали цій дитині достатньо любові та турботи, яка так потрібна маленькій дитині. Чи зможе він потурбуватися про когось не маючи прикладу для себе? Мабуть ні. У наші часи ми також можемо зустріти чимало таких ситуацій, зіткнувшись з якими, вчитель опускає руки на дитину, перестає звертати на неї увагу, постійно сварить її замість того щоб зрозуміти та допомогти. «Мене дуже турбувало байдужість окремих дітей до живого і прекрасного в навколишньому світі, тривожили вчинки, які свідчать про незрозумілою, з першого погляду, дитячої жорстокості.»

«Навіщо ти мучиш пташку? – жалібним голосом звернулася Ліда до Колі.

– А тобі шкода? – спитав хлопчик.» Ось це і підтверджує, що як виховувати дитину, такою вона і буде[1].

У сучасних вчителів часто постає питання «Як виховати людину у дитині, яка не піддається вихованню?». Сухомлинський зумів знайти підхід до такої дитини, розвинути в неї любов до природи. Він не сварив дитину, не наполягав, не примушував діяти. Він всього доручив хлопчику кормити птаха. Щодня приносячи їжу тваринці Коля відчув відповідальність перед живим, у нього почали прокидатися «добрі почуття». «Ну, що ж, раз ти знаєш, як годувати дятла, будеш приносити йому корм.» - сказав Сухомлинський[1].

«Уже у третьому класі, Коля, Таня, Ліда... почали потай читати мені свої

вірші, складені наодинці. Особливо радісно було те, що поетичне натхнення облагороджувало Колю. Дружба у нас з ним усе міцнішала». Цікаво, писав би вірші хлопчик, якби не «Школа радості»? Чи довірився б він своєму вчителю, якби вчитель не довіряв йому? Я думаю що ні. Так і багато сучасних вчителів повинні зрозуміти таку «важку» дитину та допомогти їй.

Всього за допомогою розуміння учня, за допомогою одного вчинку, у злих, непривітних оченятах почала пробуджуватись доброта та співпереживання, яке з роками переросло у постійне почуття.

Висновки. Отже, для ефективного співробітництва з усіма учнями класу вчителю неодмінно в педагогічному досвіді мати низку прикладів індивідуальних підходів до різних дітей з різними проблемами. Лише застосувавши уміння індивідуального підходу вчитель зможе виховати всебічно і гармонійно розвинену особистість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василь Сухомлинський Серце віддаю дітям [електронний ресурс] <http://surl.li/sagp>
2. Каліна К.Є. Проблема індивідуального підходу в історико-педагогічній думці. 2012 [електронний ресурс] file:///C:/Users/User/Downloads/znpkhnpu_zntndr_2012_37_15.pdf

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мізерна Світлана Анатоліївна

Магістрантка,

Криворізький національний педагогічний університет

Коломоєць Таміла Григорівна

Кандидат соціологічних наук, доцент,

Криворізький національний педагогічний університет

У контексті розвитку соціальної компетентності дітей передшкільного віку важливого значення набуває завдання формування основ безпеки життєдіяльності. Формування даної компетентності визначається також одним із пріоритетних завдань в програмах розвитку і виховання особистості. Кожна освітня програма для ЗДО передбачає розділ з основ безпечної поведінки.

Формування у дитини навичок безпеки життєдіяльності покликане допомогти педагогу розкрити їй навколишній світ, сформувати у неї уявлення про наступне: по-перше, про себе як про представника людського роду; по-друге, про інших людей, про їхні почуття, вчинки, про права та обов'язки; про різноманітної діяльності людини; а також на основі пізнання розвивати творчу, вільну особистість, володіє почуттям власної гідності і поваги до інших людей [3].

Основна мета формування таких навичок полягає в різнобічному розвитку дитини, формування у неї універсальних здібностей та рівня, відповідного віковим можливостям і вимогам сучасного суспільства, забезпечення для всіх дітей раннього старту розвитку, збереження і зміцнення їхнього здоров'я [2].

Серед соціальних компетенцій до кінця сьомого року життя відносять характеристики, пов'язані з ініціативою в спілкуванні з персоналом, батьками та іншими дітьми; в умінні підтримувати тему розмови, попросити про допомогу і заявити, про свої потреби в прийнятній формі; в здатності

встановленні стійких контактів з однолітками, в прояві готовності співчувати, допомогти, поділитися. Таким чином, соціальна компетентність дошкільника проявляється в сферах, пов'язаних з чуттєвим, інтелектуальним і мотиваційно-практичним компонентом діяльності [4].

Отже, формування навичок безпеки життєдіяльності у дітей передшкільного віку спрямоване на навчання дітей безпечній поведінці та зачіпає всі види небезпеки навколишнього світу: природу, домашнє оточення та інших людей, здоров'я, емоційне благополуччя тощо.

Для їх формування науковці пропонують використовувати наступні методи: ігрові тренінги, в яких розігруються життєві ситуації, які підкріплюються казковими сюжетами; навчання дітей прийомам захисної поведінки (крик, заклик про допомогу); використання художньої літератури, де ілюструються потенційно небезпечні ситуації; застосування відеоматеріалів; екскурсії; бесіди; ігри на макеті; ігрові ситуації – загадки; творча діяльність: виготовлення панно, спільних колажів, робота в міні-майстерні, організація творчих конкурсів, виставок [1].

Звичайно, найбільш дієвим для дошкільнят засобом формування навичок безпеки життєдіяльності вважають проведення гри та розігрування різних ігрових ситуацій. Адже просто пояснення чи бесіда в такому віці є малоефективною. Діти не дуже любляють говорити з дорослими на серйозні теми. З кожної гри діти повинні винести певні знання і вміння, які запам'ятаються їм, будуть застосовуватися в потрібний момент і, звичайно, допоможуть зберегти життя і здоров'я.

Критерієм ефективності створених у ЗДО педагогічних умов щодо формування навичок безпеки життєдіяльності вважаємо уміння дитини діяти у потенційно небезпечних ситуаціях з дотриманням запобіжних заходів.

Загалом же, формування основ безпечної поведінки у дітей передшкільного віку – це повсякденна, важка, але вкрай важлива робота.

На нашу думку, при ознайомленні дітей з початковими основами безпеки повинні бути визначені наступні цілі:

- формування основ по збереженню і зміцненню здоров'я;
- виховання безпечної поведінки, здатності передбачати небезпечні ситуації, по можливості уникати їх, при необхідності - діяти.

У ЗДО робота з дітьми у напрямку формування навичок безпеки життєдіяльності включає цілий комплекс завдань:

- знайомство з побутовими джерелами небезпеки, з необхідними діями в разі небезпеки, формування уявлення про способи безпечної поведінки в побуті;
- розвиток основ екологічної культури, виховання любові, відповідального і дбайливого ставлення до рідної природи;
- виховання грамотного учасника дорожнього руху;
- виховання почуття взаємодопомоги і товариства.

Для реалізації поставлених завдань у ЗДО мають бути сформовані наступні умови:

- розробити та реалізувати комплекс вправ (накшталт правил поведінки, які діти мають не просто запам'ятати, а усвідомити та дотримуватись), присвячених таким сферам життя, з яким стикається дитина, та які можуть викликати небезпеку для неї;
- збагатити середовище групи оформленням відповідних матеріалів з формування безпечної поведінки;
- постійно взаємодіяти з батьками стосовно формування безпечної поведінки дітей не тільки у ЗДО, але і вдома та на вулиці.

При цьому взаємодія вихователів з батьками має реалізовуватись у наступних формах: виготовлення стендів та інших наочних матеріалів для ознайомлення батьків та наочною їх агітацією, консультації, тематичні зібрання, анкетування, сімейні конкурси тощо.

Таким чином, формування безпечної поведінки – це компонент педагогічного та виховного процесів у закладах дошкільної освіти, що сприяє

формуванню особистості, готової діяти в непередбачуваних (в тому числі небезпечних і екстремальних) умовах, що прагне до постійного самовдосконалення і реалізації нових можливостей. Оскільки дошкільний вік – це період вбирання, накопичення знань, то успішному виконанню цієї функції сприяють характерні здібності дітей передшкільного віку: підвищена сприйнятливність, вразливість, наївно-ігрове ставлення до багато чого з того, з чим вони стикаються. І тут важливою стає роль вихователя, який, підбираючи правильні методи і прийоми, не тільки оберігає і захищає дитину, але і готує її до зустрічі з різними складними, а часом небезпечними життєвими ситуаціями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авдеева Н. Н., Князева О. Л., Стеркина Р. Б. Безопасность : учеб.-метод. пособие по основам безопасности жизнедеятельности детей старшего дошкольного возраста. Москва : Детство-Пресс, 2007. 144 с.
2. Истоки : базис. программа развития ребенка-дошкольника / Т. И. Алиева и др. ; отв. ред. Л. Е. Курнешова. Москва : Карапуз, 2001. 303 с.
3. Козлова С. А. Я – человек : программа приобщения ребенка к социальному миру. URL : <http://ds25.ucoz.ru/load/2-1-0-5>
4. Парамонова Л., Алиева Т. Примерная общеразвивающая программа воспитания, обучения и развития детей раннего и дошкольного возраста. ДОУ. *Дошкольное воспитание*. 2003. № 6. С. 27-31.

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗВО В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

Олексін Юрій Петрович,
доктор педагогічних наук, професор
Сокаль Валентина Анатоліївна,
Шевчук Тамара Євгенівна,
Якубовська Світлана Святославівна.

Доценти
Національний університет водного господарства
та природокористування
м.Рівне, Україна

Вступ Нинішні пріоритети державної політики в галузі освіти, зокрема педагогічної, орієнтують науково-педагогічних працівників на підготовку викладачів із високим інтелектуальним потенціалом, розвиненими фаховими компетенціями, здатними до самореалізації і саморозвитку [3]. Особливу роль відіграє магістратура як інститут поглиблення теоретичних та практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю, здобуття відповідних і достатніх компетентностей для ефективного виконання завдань інноваційного характеру в професійній діяльності. Кардинальні зміни, що сталися останнім часом у вищій освіті України потребують формування нового змісту навчання магістрантів – майбутніх викладачів вищої школи, який уможливить необхідний рівень їх освіти, розвиток творчих здібностей, формування самостійності, професійного мислення, динамізму у прийнятті рішень та вміння їх реалізовувати у майбутній професійно-педагогічній діяльності.

Мета полягає у науковому обґрунтуванні педагогічних засад формування комунікативних компетенцій майбутніх викладачів ЗВО в умовах магістратури.

Методи дослідження: *теоретичні* - аналіз, порівняння, систематизація та узагальнення наукових поглядів з проблеми дослідження; *емпіричні* - методика виявлення комунікативних та організаторських здібностей.

Результати та обговорення. Підготовка викладачів вищої школи в умовах магістратури досліджувалася в різних аспектах, зокрема: питання модернізації професійної підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури, формування особистості викладача вищої школи та його педагогічної майстерності [2, 3], підготовка магістрантів до інноваційної педагогічної діяльності [4]. Водночас теоретичний аналіз наукових джерел засвідчив, що підготовка майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури ще не повною мірою висвітлена в контексті моделювання. Це зумовлює потребу у розробленні моделі підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури з обґрунтуванням компонентів їхньої професійно-педагогічної компетентності. [3].

Саме моделювання процесу професійної підготовки до діяльності майбутніх викладачів надає підстави відповісти на запитання: як побудувати навчально-виховний процес, щоб приросту якостей особистості викладача вищої школи було достатньо для здійснення професійної діяльності. Принципового значення набувають питання про сутність професії викладача вищої школи, про зміст і компетентність виконання його функціональних обов'язків, культуру його педагогічного впливу, про його цінності та ідеали, професіоналізм. Тому, перш за все, вважаємо за необхідне навести визначення «моделі» та «моделювання», а також розкрити можливості моделювання у процесі навчання, формуванні особистості і професійної компетентності фахівця, зокрема майбутнього викладача.

Сам термін «*модель*» (з латинської) – «міра», зразок, примірник чогонебудь, схема для пояснення якогось явища або процесу [5]. Також стверджується, що «...під моделлю слід розуміти штучну систему елементів, яка з певною точністю відображає деякі властивості, сторони, зв'язки об'єкта, що досліджується» [5].

Загалом, моделювання – це «універсальна форма пізнання, що застосовується в дослідженні і перетворенні явищ у будь-якій сфері діяльності» [1]. Поняття «моделювання» в контексті педагогічного процесу трактується як

опосередковане практичне чи теоретичне дослідження педагогічного об'єкта, при якому безпосередньо вивчається не сам об'єкт, а деяка допоміжна штучна система, яка «перебуває в деякій об'єктивній відповідності до об'єкта пізнання; здатна замінювати його у певних відношеннях; в підсумку при дослідженні об'єкта дає інформацію про сам об'єкт моделювання» [8].

До основних методологічних принципів педагогічного моделювання учені [1] відносять такі:

- принцип цілеспрямованості та підпорядкованості меті;
- ієрархічної взаємообумовленості й узгодженості;
- реальності виконання; конкретності;
- передбачуваності;
- зворотного зв'язку стосовно стану досягнутого результату;
- функціонально-логічної структуризації системності;
- суперечливості (єдність інтуїтивно-змістового та формального методів вивчення об'єкта);
- наочності;
- визначеності;
- об'єктивності;
- концептуальної єдності аксіоматичного і змістовно-екзистенціального аспектів;
- інформаційної достатності.

Стосовно професійної підготовки майбутніх викладачів багато наголошується на сучасних технологіях навчання та їх виборі в процесі викладання, акцентується увага на реальних проблемах, які виникають в освіті, пропонуються шляхи їх вирішення, а саме: створення умов для формування особистості фахівця, забезпечення професійної спрямованості освітнього процесу, розробка способів визначення професійних педагогічних компетенцій, збагачення новими знаннями, вміннями та навичками змісту професійної підготовки, застосування різних підходів з метою розширення спектру технологій навчання.

Процес професійної підготовки фахівця у закладах вищої освіти тривалий, складний, мінливий. Його можна розкрити через структурні (принципи, цілі, зміст, методи, форми, засоби) й функціональні (учіння, викладання, навчання) складові, рівні (стратегічний, тактичний, оперативний) й етапи (курси, цикли дисциплін, засвоєння частин дій та діяльності, компетенції). Моделюванню підлягають усі ці складові. Але найбільша складність під час моделювання полягає не у кількості цих складових чи їх видів та станів, а у необхідності збереження одних зв'язків та моделюванні інших [7].

Тому необхідно розкрити особливості моделювання у взаємозв'язку спочатку функціональних, а потім – структурних складових процесу професійної підготовки майбутнього викладача на різних рівнях та етапах.

В педагогіці знання особливостей здійснення фахівцем професійної діяльності – це водночас і цілі, що уособлюють вимоги до рівня його підготовки, і зміст, якому необхідно навчити. Не можна навчити діяльності людину, якщо не уявляєш, що і як саме вона буде виконувати на робочому місці. [6].

В результаті досліджень діяльності створюються такі документи, як професіограма, освітньо-кваліфікаційна характеристика, освітньо-професійна програма тощо.

Ці документи є відправними у визначенні змісту як педагогічної діяльності, так і навчальної, відповідність вимогам професійної діяльності яких і максимальна інтеграція між якими гарантують успіх навчально-виховного процесу.

Сутність технологій моделювання професійної діяльності полягає у тому, що «студенти імітують професійну діяльність в процесі навчання, при цьому вони знайомляться з цілісною професійною діяльністю, формуються комплексні уміння та навички, професійно-важливі якості особистості, цілісно-мотиваційні орієнтації» [7].

Основними принципами моделювання професійної діяльності в освітньому процесі є наступні:

- 1) систематичність, доступність, послідовність;
- 2) повнота розробленої моделі, тобто система запропонованих завдань повинна вміщувати повний зміст професійної діяльності в певній галузі;
- 3) зв'язок професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки;
- 4) типізація завдань;
- 5) відтворення предметного та соціального змісту професійної діяльності, динаміки виробництва;
- 6) урахування типових помилок;
- 7) вибір доцільних форм, методів і прийомів для вирішення завдань.

До методів, що входять в склад технологій моделювання професійної діяльності, можна віднести: рішення навчально-виробничих завдань різної складності (репродуктивні, проблемні, частково-пошукові, творчі); аналіз конкретних виробничих ситуацій; ділові (рольові) ігри; вправи на тренажерах, тренінги, імітаційні вправи професійної спрямованості тощо.

При відборі змісту навчального матеріалу для формування системи навчально-виробничих завдань за професією слід врахувати доцільність їх розробки в певних випадках та спиратись на вимоги до системи продуктивних завдань, зокрема:

- 1) за характером змісту і тематичної послідовності необхідно відповідати змісту робочої навчальної програми навчальної дисципліни, містити міжпредметні зв'язки;
- 2) система творчих завдань має будуватися за принципом поступового ускладнення не тільки знань, умінь і навичок, але і рівня комбінаторних операцій;
- 3) напрямки удосконалення об'єктів мають відповідати інноваціям, зокрема у галузі діяльності викладача вищої школи.

Попередньо зазначене засвідчує про необхідність удосконалення змісту освіти магістрів як майбутніх викладачів ЗВО. Йдеться не лише про косметичні

заходи, а й про зміни освітньо-професійних програм магістерської підготовки, особливо в непедагогічних ЗВО. Основна увага в процесі підготовки магістрантів має приділятися вивченню спеціальних фахових дисциплін, ґрунтовні знання з яких будуть міцним фундаментом для формування майбутнього компетентного фахівця, науковця. На нашу думку, навчання педагогічному мисленню магістрантів та установки на постійне професійне самовдосконалення професійно-особистісних якостей є основним завданням

Мета побудови моделі узгоджується з метою підготовки до професійної діяльності майбутніх викладачів в умовах магістратури – формування особистості майбутнього фахівця, забезпечення його професійного розвитку та педагогічної майстерності, професійної компетентності, професійно значущих якостей, а також умінь здійснювати наукову діяльність і дослідження.

Задля вирішення цього завдання необхідно розроблення та впровадження відповідних навчальних дисциплін, введення спецкурсів і тренінгів, спрямованих на розвиток та формування організаційних, комунікативних, мисленневих та інших професійних якостей, організація та проведення науково-методичних конференцій і семінарів, пов'язаних з проблемами педагогіки та психології, організація самостійної роботи здобувачів освіти, оновлення магістерської практики тощо.

Висновки. Моделювання професійної діяльності дозволяє реалізувати на практиці системну інтеграцію діяльнісного, особистісно орієнтованого й компетентнісного підходів, яка при чіткій розробці основних видів діяльності у вигляді професійних завдань і якостей особистості, з урахуванням перспектив розвитку галузі освіти, забезпечить формування професійної компетентності, мотивацію навчання та швидку адаптацію майбутніх викладачів до педагогічної діяльності у закладах вищої освіти.

При такому підході модель фахівця – це аналог його діяльності, що відображає цілі та зміст професійної підготовки. Ефективне моделювання забезпечить мобільність майбутнього викладача, можливість трансформування його професійних знань і умінь у галузі освіти, а також буде сприяти швидкій

адаптації у педагогічній діяльності різних ЗВО.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балахтар В. В. Психологія і педагогіка [Текст]: навч.,метод, посібник / В. В. Балахтар. , Чернівці : Книги,XXI, 2011.,С. 70,71.
2. Баркасі В. В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов (2004 рр.) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Баркасі Вікторія Володимирівна. , Одеса, 2004. , 254 с (12)
3. Батечко Н. Г. Підготовка викладачів вищої школи в умовах магістратури: теоретико,методологічні засади / ред. Цехмістер Я. В. Київ: Едельвейс, 2014. 708 с.
4. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики [Текст] : підручник / Ф.С. Бацевич. , К. : Академія, 2009. , С. 346.
5. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2,х кн. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково,практичні засади / І. Д. Бех. , К.: Либідь, 2003. , 344 с.
6. Пироженко Т.А. Коммуникативно,речевое развитие ребенка: [монографія] / Т.А. Пироженко. , Киев: Нора,принт, 2002. , 308с.
7. Сабатовська І. С., Кайдалова Л. Г. Моделювання діяльності фахівця: навч. пос. Харків: В,во НФаУ, 2014. 180 с.
8. Столяренко О. В. Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця: навч.,метод. пос. Вінниця: ТОВ «Нілан,ЛТД», 2015. 196 с.

ДИДАКТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ШКОЛЯРІВ

Перекопський Владислав Сергійович

Студент

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. В умовах необхідності високої професійної мобільності особистості, викликаній процесами глобалізації, розвитком інноваційної економіки, впровадженням інформаційних технологій в усі сфери життєдіяльності людини в українській шкільній освіті актуальним стає виявлення і розвиток особистісних характеристик школярів, що забезпечують успішне вирішення дослідницьких завдань. Актуальність побудови дидактичних основ розвитку дослідницького потенціалу (ДП) школярів тісно пов'язана з перебудовою навчання, що відображає процеси гуманізації, рух в освіті до антропологічної парадигми, в якій відстоюється самоцінність людини, її вільне, творче, духовне буття. Перехід на нові державні освітні стандарти відкриває можливості для поширення діяльнісних (проектних, дослідницьких) методів навчання, що дозволяють підтримувати у школярів інтерес до навчання, формують у них здатність до побудови індивідуальної освітньої траєкторії, ініціативність, самостійність, готовність до співпраці, забезпечувати взаємозв'язок урочної та позаурочної діяльності.

Мета дослідження полягає в теоретичному та експериментальному обґрунтуванні дидактичної концепції розвитку дослідницького потенціалу школярів. Використання антропологічного підходу як системно інтегрованої методології гуманістичної педагогіки забезпечило виділення провідної ідеї дослідження, яка полягає в досягненні єдності змістовної і процесуальної сторін розвитку дослідницького потенціалу школярів на основі супроводу їх творчого саморозвитку при русі в пізнанні від загального цілісного до більш конкретного, точному осягненню себе, інших і світу, від культуросвоєння до

культуротворчості.

Матеріали та методи. Вибір методів визначався завданнями, методологією і логікою дослідження. У комплекс взаємодоповнюючих методів увійшли загальнотеоретичні методи: порівняльно-зіставний, логіко-дедуктивний аналіз філософських, психологічних і педагогічних джерел, структурно-функціональний аналіз і системний синтез, узагальнення, систематизація, Класифікація, теоретичне моделювання; емпіричні методи: експеримент (констатуючий, моделюючий, попередній, формуючий), спостереження, семантичний диференціал, контент-аналіз, аналіз продуктів діяльності, бесіда, анкетування, Експертна оцінка, комп'ютерне тестування; методи математичної статистики: розрахунки статистичних критеріїв згоди Стюдента, Фішера, розрахунки зведених індексів, коефіцієнтів рангової кореляції; аналітичне вирівнювання для виявлення загальної тенденції; кореляційний аналіз (аналіз загального числа кореляційних зв'язків, розрахунок середньої статистичної ваги одного зв'язку, кількості елементів, об'єднаних в плеяди на різних рівнях статистичної значущості); математичне моделювання, графічний метод «відшарування кореляційних плеяд». Для обробки результатів емпіричних даних використовувалися як комп'ютерні програми "Microsoft Excel 7.0", статистичний пакет "Stadia 6.0", так і спеціально створені комп'ютерні Програми (Програма для класифікації даних опитування школярів з різних підстав, програма для побудови математичних моделей розвитку дослідницького потенціалу школярів).

Результати і обговорення. На основі теоретичних положень дидактичної концепції визначена навчальна ситуація розвитку дослідницького потенціалу школярів, що забезпечує при реалізації ними певної пізнавальної стратегії відкриття особистісно значущого нового, отримання досвіду культуротворчості (досвіду породження культури) та творчого саморозвитку; показані при її проектуванні шляхи досягнення єдності змістовної і процесуальної сторін розвитку дослідницького потенціалу школярів; розроблено технологію розвитку дослідницького потенціалу школярів, яка за допомогою послідовності

навчальних ситуацій забезпечує реалізацію теоретичних положень дидактичної концепції, призводить до досягнення гармонійності, результативності та ефективності розвитку дослідницького потенціалу школярів; розкрито зміст дидактичних принципів використання цифрових засобів навчання в реалізації дидактичної концепції.

Висновки. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів організації навчально-дослідницької діяльності в початковій школі як багатогранної проблеми, а визначає дидактичні засади його реалізації. Подальшого вивчення потребують питання, які стосуються поглиблення психологічного й методичного напрямів вивчення процесу організації навчально-дослідницької діяльності в початковій школі.

ІНТЕГРАЦІЯ ФАХОВИХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНІ ПРОГРАМИ МОЛОДШОГО БАКАЛАВРА З АГРОНОМІЇ

Самойленко Олександр Миколайович

доктор педагогічних наук,
професор кафедри
інформаційних і дистанційних технологій
Національний університет
біоресурсів і природокористування України

Євстрат'єв Сергій Вікторович

аспірант кафедри
інформаційних систем і дистанційних технологій
Національний університет
біоресурсів і природокористування України

Вступ. Розглянуто поняття фахової цифрової компетентності у контексті спеціальності 201 «Агрономія», кваліфікаційного рівня «Молодший спеціаліст», наведенні поняття фахової компетентності. Показана різниця між поняттями «Компетенція» і «Компетентність». Розглянуто складові поняття фахова компетентність. Наведено уточнення поняття цифрова компетентність для молодших спеціалістів з агрономії. Проведений аналіз переліку сучасних фахових цифрових технологій, що використовуються у сільському господарстві, та освітньо-професійних програм за спеціальністю «Агрономія» кваліфікаційного рівня «Молодший спеціаліст» згідно якого продемонстрований щільний зв'язок між існуючими фаховими цифровими технологіями і освітніми програмами. Розглянуто напрямки аграрного виробництва, що мають свою реалізацію у сучасних цифрових технологіях. Запропоновано структуру, яка представлена трьома тематичними напрямками для охоплення широкого спектру фахових цифрових технологій у агрономії. Представлена структура може бути використана як основа для впровадження в освітній процес елементів сучасних фахових цифрових технологій на основі існуючої освітньо-професійної програми залучаючи у освітні дисципліни окремі тематичні розділи, або запроваджуючи окрему освітню дисципліну яка

сконцентрує у собі освоєння сучасних фахових цифрових технологій. Аналізуючи зв'язок фахових освітніх дисциплін і цифрових технологій дійшли до висновку що залучення фахових цифрових технологій у освітній процес в більшості потребує зміни освітнього інструменту і потребує використання сучасних цифрових пристроїв, не обмежуючись лише персональним комп'ютером.

Ключові слова: компетенція, компетентність, агрономія, молодший спеціаліст, фахові цифрові технології, фахова цифрова компетентність, освітньо-професійна програма.

Мета роботи: проаналізувати зв'язок існуючих освітньо-професійних програм молодшого бакалавра з агрономії з існуючими фаховими технологіями

Матеріали і методи: діючі освітньо професійні програми підготовки молодшого бакалавра з агрономії, існуючі фахові цифрові технології, порівняльний аналіз

Результати і обговорення: динамічний розвиток цифрових технологій останніх двох десятиліть знайшов своє відображення в усіх сферах людської діяльності, сільське господарство не стало винятком. Тому актуальність нашого дослідження полягає в уточненні поняття «фахова цифрова компетентність» для молодших бакалаврів аграрного профілю.

Завданням є аналіз ключового поняття; встановлення зв'язку освітніх програм молодшого бакалавра з агрономії з сучасними цифровими технологіями для формування фахової цифрової компетентності.

Досліджуючи поняття «фахова цифрова компетентність», слід зауважити, що у науковій літературі зустрічаються два терміни «компетентність» і «компетенція». Термін «компетенція» використовується у розумінні вимог до знань, умінь і навичок кандидата для виконання професійної діяльності [1].

У свою чергу «компетентність» визначається як особистісна характеристика самої людини [2]. Тобто, оперуючи цими двома термінами, зазначимо, що «компетенція» є критерієм відповідності у певній сфері

діяльності, а «компетентність» якісною характеристикою особистості на відповідність визначеним критеріям у діяльності.

Для визначення поняття цифрова фахова компетентність молодшого бакалавра з агрономії звернемося до означення фахової компетентності. Формулювання фахової компетенції у більшості досліджень також називають «професійна компетентність» та ототожнюють ці поняття.

Питанню дослідження фахової (професійної) компетентності присвячені роботи Н. Антіпової, І. Гушлевської, В.Ковальчука, Н. Ничкало, G.K. Britell, R.M. Jueger, W.E. Blank та інші. Підсумовуючи результати досліджень і визначення, можна зробити висновок, що поняття фахової (професійної) компетентності більшість дослідників розуміють як комплексне поняття, не обмежене певним рівнем володіння фахових знань і рівнем професійного досвіду.

Воно описує широке коло професійної діяльності, професійної взаємодії фахівця як у колективі, так і використання сучасних професійних технологій задля забезпечення ефективної професійної діяльності на високому професійному рівні, використовуючи актуальні знання і технології.

У дослідженні, присвяченому цифровій компетентності, її представляють як взаємодію трьох компонент:

- інформаційна (здатність ефективно працювати з інформацією);
- комп'ютерна або комп'ютерно-технологічна компонента (що визначає уміння та навички роботи з сучасними комп'ютерними засобами та програмним забезпеченням);
- компонента застосовності (яка визначає здатність застосовувати сучасні засоби інформаційних та комп'ютерних технологій до роботи з інформацією та розв'язання різноманітних задач) [6].

Наразі, у час широкого розвитку цифрових технологій фахова (професійна) компетентність має бути уточнена на науковому рівні. Адже сучасний фахівець за вимогами часу і ринку праці має володіти необхідним рівнем цифрових навичок, що в свою чергу реалізують його фахові

компетентності. Тому, уточнюючи поняття «фахова компетентність», ми говоримо про фахову цифрову компетентність.

Аналізуючи науково-педагогічну літературу, можна зробити висновок, що у напрямі аграрної освіти дослідження фахової цифрової компетентності проводили у вигляді окремих наукових пошуків і воно не представлено у вигляді комплексного наукового дослідження.

Говорячи про формування фахової цифрової компетентності, у дослідженнях пропонується розглядати три великі напрями у підготовці здобувачів: Precision Farming – діджиталізація у рослинництві, діджиталізація й автоматизація у сфері аграрної техніки й електротехніки, Інформаційні системи управління у сільському господарстві (FMIS) [7.].

Опираючись на запропоновані напрями, ми провели дослідження, де спробували дослідити зв'язок зазначених напрямів і типових для спеціальності 201 «Агрономія» освітніх дисциплін. Згідно з нашим аналізом, який ґрунтувався на зв'язку освітніх дисциплін із сучасними цифровими технологіями, існує щільний зв'язок, що в більшості освітньо-професійних програм рівномірно розподілений впродовж усього періоду навчання за винятком окремих освітніх програм, де вивчення фахових дисциплін починається з другого року навчання.

Аналіз відповідності проводили на основі освітньо-професійних програм «Агрономія», спеціальності 201 «Агрономія», освітньо-кваліфікаційного рівня «Молодший спеціаліст» за період 2019-2020 рр.

Існування зв'язку між фаховими цифровими технологіями і фаховими освітніми дисциплінами зрозуміло, тому у процесі аналізу ми спробували розглянути, яка щільність залучення фахових цифрових технологій які ми прив'язуємо до освітніх дисциплін у освітньому процесі. Наступна таблиця демонструє, що залучати фахові цифрові технології можливо на протязі усього освітнього процесу, а деякі технології представлені практично в усіх семестрах.

Таблиця 1.

**Зв'язок освітніх дисциплін і фахових цифрових технологій
у освітньому процесі**

Семестр Дисципліни	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Агрометеорологія	Yield Maps, Yield Monitor Satellite/Aerial Imagery							
Агрохімія	Automatic Section Control Variable Rate Technology Prescription Maps		Automatic Section Control Variable Rate Technology Prescription Maps		Automatic Section Control Variable Rate Technology Prescription Maps			
Економіка с/г					Farm Management Systems		Farm Management Systems	
Землеробство та ґрунтознавство			Soil Sampling Automatic Section Control Prescription Maps Yield Maps, Yield Monitor		Soil Sampling Automatic Section Control Prescription Maps Yield Maps, Yield Monitor			
Механізація і автоматизація сільськогосподарського виробництва	Automatic Section Control Variable Rate Technology Autosteer Prescription Maps Farm Management Systems							
Плодоовочівництво					Automatic Section Control Yield Maps, Yield Monitor Chlorophyll-Greenness Sensors		Automatic Section Control Yield Maps, Yield Monitor Chlorophyll-Greenness Sensors	
Технологія в галузях рослинництва							Chlorophyll-Greenness Sensors Satellite-Aerial Imagery Soil Sampling Farm Management Systems	

Таблиця 2.

**Щільність можливого представлення цифрових технологій
у освітньому процесі**

Семестр Цифрові технології	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Yield Maps, Yield Monitor	+	+	+	+	+	+	+	+
Soil Sampling			+	+	+	+		+
Chlorophyll/Greenness Sensors					+	+		+
Satellite/Aerial Imagery	+	+						+
Farm Management Systems	+	+			+	+		+
Variable Rate Technology	+	+	+	+	+	+		
Automatic Section Control	+	+	+	+	+	+		+
Autosteer	+	+						
Prescription Maps	+	+	+	+	+	+		

Аналізуючи далі ми спробували виявити який відсоток тем у освітніх дисциплінах перетинається з фаховими цифровими технологіями і згідно нашого аналізу перетин тем у робочих навчальних програмах склав від 8% до 69%.

Висновки: поширення цифрових технологій, зокрема фахових, створило умови, які дають можливість осучаснити освітній процес і змінити освітній інструмент. Аналіз, що показує щільний зв'язок фахових цифрових технологій з освітніми дисциплінами, – це наслідок того, що аграрне виробництво потребувало впровадження цифрових технологій. Тому сучасний освітній процес також потребує змін, що передбачають впровадження фахових цифрових компетентностей. Слід зауважит, що впровадження цифрових технологій в освітній процес закладів освіти аграрного профілю сьогодні відбувається не зважаючи на пандемію Covid19 про що свідчить робота проекту FABU «Сприяння розвитку професійної освіти в аграрних коледжах України» [8.].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Куйбіда В.С., Петроє О.М., Федулова Л.І., Андросук Г.О. Цифрові компетенції як умова формування якості людського капіталу. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/198/files/90a7d5c8-d10a-4f8f-8987-4d1077fdc8f6.pdf>
2. Ведерніков М. Д. Сучасні технології управління персоналом: компетенційний підхід / М. Д. Ведерніков, О. О. Чернушкіна, О. С. Мантур-Чубата // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2018. - Вип. 19(1). - С.39-43. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_19\(1\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_19(1)_11).
3. Ковальчук В.В. Сутнісно-містовна характеристика категорії «професійна компетентність» як показника рівня фахової підготовки студентів. Проблеми інженерно-педагогічної освіти, 2007. № 18. С. 84-88.
4. Підлипняк І.Ю. Реалізація компетентнісного підходу в сучасній освітній парадигмі. Вісник Черкаського університету, 2015. №10 (343). С.105-110.
5. Пасинчук К. Сутність поняття «Фахова компетентність» майбутнього працівника служби цивільного захисту [Електронний ресурс] / Кирило Пасинчук // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/197744>. DOI: 10.31499/2307-4906.0.2013.197744
6. Запорожцева Ю. С. Інформаційно-цифрова компетентність як складник сучасного навчально-виховного процесу [Електронний ресурс] / Ю. С. Запорожцева // Інноваційна педагогіка. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/12/part_1/17.pdf.
7. С. Євстрат'єв, «Цифрові компетентності у підготовці молодших бакалаврів з агрономії», ОД, вип. 3, с. 185–205, Вер 2020.
8. agrarausbildung-ukraine.net [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://agrarausbildung-ukraine.net/?lang=uk> (дата звернення 16.04.2021). Назва з екрана.

ОБҐРУНТУВАННЯ СПЕЦИФІКИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Цюпак Ірина Миколаївна,

к.пед.н., доцентка кафедри
педагогіки та психології
дошкільної та початкової освіти

Мороз Валентина Олексіївна

вихователька, студентка 4 курсу спеціальності
012 Дошкільна освіта,
Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна

Вступ. Новий етап розвитку суспільства тісно пов'язаний з розвитком моральних цінностей, працьовитості, творчості, економічних понять і норм. Кожна людина, незалежно від вибраної сфери діяльності, повинна мати базові економічні уявлення, які дозволять їй упевнено почувати себе в процесі своєї життєдіяльності. Важливого значення у з'ясуванні сутності феномену економічного виховання надано у наукових працях Іванчук С., Бонзарєвої Н., Фаловської І. У дослідженнях Іванчук С., Бонзарєва Н., Фаловська І., Бортнюк Т., Дудник Н., Фера С. розкрито погляди на зміст економічної компетентності дитини старшого дошкільного віку. Розуміння особливостей формування економічних знань у дітей дошкільного віку представлено у дослідженнях Ярити І., Богдан Т., Найдьон Н., Черешнюк О., Сало Л. В., Манжелій Н., у яких розкрито форми, методи та засоби економічного виховання дошкільників. Незважаючи на певну теоретико-методичну розробленість проблеми дослідження, вважаємо що пошук оптимальних форм, засобів, методів тощо, реалізації формування економічних знань у дітей дошкільного віку не втрачає своєї актуальності в сучасних прогресивних соціальних умовах.

Мета роботи – представити результати дослідження з теми кваліфікаційної роботи «Формування економічних знань у дітей дошкільного віку».

Матеріали і методи. Важливою умовою реалізації якісної освіти є правильна організація освітнього процесу, складовою частиною якого є економічне виховання, завдяки якому дитині ще з раннього віку розкривається навколишній їй предметний світ, як світ духовних і матеріальних цінностей, як частина загальнолюдської культури. Сучасна економічна ситуація сама вказує на об'єктивну необхідність формування елементів економічних уявлень у дітей дошкільного віку.

У науково-педагогічній літературі поняття «економічне виховання» розглядається з різних точок зору науковцями Ярито І., Іванчук С., Бонзарєвою Н. В умовах закладу дошкільної освіти визначення економічного виховання ускладнене в міру наявної освітньої мети, що заснована на підготовці дитини до дорослого життя. Дана умова доводить потребу з'ясування такого поняття, як «економічна освіта». Своє, не менш вагоме визначення поняттю «економічна освіта» надають Ярито І., Фаловська І., Бортна Т., як підтвердження, є слова Дудник Н, у яких вказано, що «елементи початкової економічної освіти дітей в умовах сьогодення слід розглядати як мікрофактор їхньої соціалізації, що має значний вплив на становлення особистості дитини, формує її ставлення до матеріальних і духовних цінностей суспільства». Безумовно, як зазначено Богдан Т., Найдьон Н. «процес економічної соціалізації ширший порівняно з процесом економічного виховання». Отже, зазначене у наукових дослідженнях є свідченням того, що економічне виховання дітей дошкільного віку є складовою економічної освіти та передбачає формування певного обсягу знань дітей, що реалізується під час ознайомлення з суспільним довкіллям.

У дослідженні Іванчук С., Бонзарєвої Н. проаналізовано психолого-педагогічну літературу з проблеми економічного виховання й з'ясовано, що «зміст економічного виховання дошкільників є досить складним та багатоаспектним». Фаловська І., Бортнюк Т. під час обґрунтування методики формування економічних компетенцій дітей дошкільного віку зазначено, що «процес розвитку економічної грамотності дітей дошкільного віку розглядається як педагогічно обґрунтована, послідовна і безперервна форма

навчання, в ході якої діти опановують сукупністю взаємопов'язаних економічних знань, навичок і відносин». На думку авторів «кінцевим результатом економічної освіти дітей є формування у них економічної компетенції»

Робота з економічного виховання здійснюється за допомогою різноманітних форм формування знань. Застосування різних форм дає можливість педагогові продемонструвати свою творчу роботу, свою неординарність, і в той же момент, зробити процес економічного пізнання доступним, захоплюючим. У Базовому компоненті дошкільної освіти, як було зазначено у п.п. 1.2., передбачена освітнім напрямком з економічної освіти, лише уточнюємо, що соціально-фінансова грамотність з проявами соціальної компетентності й навичками фінансової грамотності «формується у предметно-практичній, предметно-ігровій, ігровій з правилами (дидактичні ігри), комунікативній, господарсько-побутовій, пізнавальній діяльності дитини».

Результати й обговорення. У дослідження економічного виховання дітей дошкільного віку Ярити І., Богдан Т., Найдьон Н., Черешнюк О., Сало Л., Манжелій Н. проаналізовано різноманіття форм, які є запорукою організації ефективної освітньої роботи з дітьми дошкільного віку з формування економічних знань. Узагальнимо погляди науковців щодо доцільності форм та зазначено їх: заняття, екскурсії, дидактичні ігри, сюжетно-рольові ігри, творчі завдання й ситуації, читання художніх творів та бесіда за їх змістом. Мотивація й активізація пізнавальної діяльності дітей, підвищення емоційної активності до економічних знань можлива шляхом застосування різних традиційних і нетрадиційних форм, прийомів і методів з урахуванням психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку. Як відомо з педагогічної літератури, методи виховання - це конкретні шляхи впливу на свідомість, почуття, поведінку дітей для вирішення педагогічних завдань у спільній діяльності (спілкуванні) з вихователем. Найпоширенішим класифікатором методів є той, який підрозділяє їх за джерелами передачі змісту знань, до них належать: словесні, практичні й наочні методи. Враховуючи той факт, що

провідною діяльністю дітей дошкільного віку є гра, а вона може мати навчальний характер пропонуємо використовувати її як активний метод формування економічних знань. Серед активних пізнавальних ігор пропонуємо: ігри-подорожі, ігри-змагання, ігри-презентації, ігри-стратегії, бесіди, екскурсії, економічні вікторини.

Використання ігрових і соціо-ігрових технологій допоможе вихователю зробити процес формування знань про економіку найбільш зрозумілим для дітей. Пропонуємо починати з сюжетно-рольових ігор, заснованих на життєвому досвіді дітей та з опорою на знання отримані під час ознайомлення з соціальним довкіллям. Так, граючи в сюжетно-рольову гру «Професії», діти зможуть поглибити знання про зміст праці, про специфіку професій необхідних для життя, під час відтворення трудових процесів дорослих і одночасно отримати знання про економіку. Наприклад, у іграх «Хлібозавод», «Ательє», «Рекламне агентство», «Пункт обміну валюти», «Будівництво будинку», «Вантажоперевезення», «Нова пошта», «Супермаркет», «Аптека», «Лікарня» та інші, можуть бути створені найбільш сприятливі умови для розвитку у дітей інтересу до економічних знань. У дошкільників в ігровій діяльності формуються уявлення про культуру ділових відносин, уточнюються й розширюються знання про одяг, взуття, зачіску ділової людини, стиль спілкування та діалогічне мовлення.

Ще одним, не менш практичним видом гри є сюжетно-дидактична, у якій можливе моделювання реальних життєвих ситуацій: операції купівлі-продажу, виробництво й збут готової продукції й ін. Вбачаємо таке поєднання освітньо-ігрової й реальної діяльності як найбільш ефективно у формуванні економічних знань та більш доступне засвоєння дошкільниками складних економічних знань. Використання дидактичних ігор «Ким працювати я піду?», «Обмін», «Сімейний бюджет», «У родині зарплата», «Мої покупки», «Підбери вітрини магазинів», «Що із чого виготовлене», «Багатство рідного краю», «Маршрути товарів», «Кредит» та ін. сприятиме уточненню й закріпленню уявлень дітей про світ економічних явищ, термінів, дошкільним зможе отримати нові

компетенції, уміння й навички.

Ще однією продуктивною формою пізнавальної діяльності є освітня діяльність у формі ігрових ситуацій. У безперервній освітній діяльності, яка має інтегрований характер, можна формувати економічну свідомість дошкільника під час реалізації завдань з формування математичних уявлень дітей старшого дошкільного віку. Наприклад, під час вивчення теми розподілу цілого на частини (закріплення вміння ділити круг й квадрат на рівні частини, порівнювати їх і називати), з дітьми можна розглянути статтю витрат і доходів сімейного бюджету (покупка / заробітна плата), витрати й доходи на виробництво (матеріал, оплата праці / прибуток), витрати й доходи малого бізнесу (товар, оплата праці / прибуток)тощо. На прикладі цілого круга, діти побачать, що таке ціла частина місячного доходу.

При вивченні нових тем і при закріпленні старих доречним також є використання елементів теорії рішення винахідницьких завдань (ТРВЗ). Дошкільники у пошуковій роботі зможуть визначити різні потреби людини, тварин, рослин, використовуючи морфологічні таблиці, фантастичні гіпотези, навчатися доводити свою точку зору, ґрунтуючись і на особистому досвіді, отриманому в дослідницької діяльності.

Щодо закріпленні отриманих знань пропонуємо використовувати практичні заняття. Прикладом може бути закріпленні вивченого про рекламу, так діти можуть спробувати себе у ролі рекламодавця та розробити рекламу обраного товару, підкреслюючи їх привабливий зовнішній вигляд, багатофункціональність, переваги. Креативність у такій роботі можна проявляти пропонуючи дітям придумати рекламу для речей які вже були у вживанні, що мають не дуже привабливий вид, придумати рекламу про те, як по-іншому можна використовувати ці речі в житті. Для розвитку креативного мислення, діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку, розвиток вміння міркувати пропонуємо використовувати інтерактивний метод, як: «За й проти», «Що можна робити...?», у ході такої роботи пропонується вирішувати проблему із двох боків: за й проти або усвідомити поліфункціональні

властивості запропонованих предметів. Наприклад, «Уявіть, як ще можна використовувати олівець?»).

Сучасні освітні технології, такі як інформаційно-комунікативні технології й метод проектів теж можливі у використанні, так у досвіді роботи щодо «розвитку елементарної математичної компетентності та початкових економічних знань дошкільників засобами інформаційно-комунікативних технологій» представлено Авдалян Т.

Отже, використання різних видів ігрової діяльності допоможе створити образно-ігрове середовище сприятливе для розвитку пізнавальних здібностей дитини. У процесі спеціально організованої ігрової діяльності у дітей старшого дошкільного віку сформуються важливі особистісні якості як уміння чесно грати, змагатися, радіти успіхам інших, достойно програвати, збагатити словник «економічною» термінологією, одержати навичку мовленнєвого спілкування, почуття власної гідності, відповідальності, прагнення доводити справа до кінця, здоровий інтерес до грошей, усвідомлення правил їх чесного отримання.

Визначена специфіка формування економічних знань у дітей старшого дошкільного віку ґрунтується на інтегрованому підході формування знань і умінь у поєднанні з вирішенням освітніх завдань ознайомлення з суспільним довкіллям, формуванням елементарних математичних знань, розвиток діалогічного мовлення та збагачення словникового запасу дітей старшого дошкільного віку. У дослідженні представлено рекомендації щодо створення предметно-розвивального середовища для формування економічних знань дітей. Лише зазначимо, що розвивальне середовище в групі повинне будуватися з урахуванням сучасних тенденцій в економічному розвитку країни, містити центри для здійснення економічного виховання дітей дошкільного віку. Центри для здійснення економічного виховання дітей дошкільного віку пропонуємо планувати за такими напрямками: пізнавально-інтелектуального розвитку, сюжетно-рольових ігор, художньо-театральний, познавательно-практичний, конструктивний, фізкультурний. До структурних компонентів центру

пізнавально-інтелектуального розвитку повинно входити: посібники, дидактичні ігри, розвивальні ігри, настільно-друковані ігри. До структурних компонентів конструктивного центру можна віднести: моделі готових будівель, великий і середній будівельний матеріал, виготовлений з дерева, пластику тощо. Структурні компоненти центру пізнавально-практичної діяльності: кімнатні рослини й предмети догляду за ними, міні-город, необхідний реманент для роботи, домашні тварини й предмети для догляду, наочні посібники. Найбільшим центром є центр сюжетно-рольових ігор, його потрібно організувати із серій взаємозалежних міні-ігрових тем. Художньо-театральний центр передбачає наявність у групі матеріалів для художньої діяльності, добутків художньої літератури, різних видів театру.

Створення предметно-розвивального середовища для формування економічних знань дітей старшого дошкільного віку багато в чому залежить від уміння педагогів творчо підходити до організації життя дітей в умовах закладу дошкільної освіти. Вирішення такого завдання багато в чому сприяє інтегрованому розгляданню проблеми економічного виховання дітей в різноманітних видах діяльності й поєднувати досвід та знання дітей, який вони отримали під час інших освітніх напрямків: суспільне довір'я, математика, художньо-мовленнєва діяльність, конструювання та ін.

Висновки. У результаті наукового дослідження з теми кваліфікаційної роботи «Формування економічних знань у дітей дошкільного віку» було реалізовано мету дослідження, а саме науково обґрунтовано особливості формування економічних знань у дітей старшого дошкільного віку, було вирішено такі завдання: розкрито теоретичні основи формування економічних знань у дітей дошкільного віку; підібрано інструментарій для виявлення рівня сформованості економічних знань у дітей старшого дошкільного віку; схарактеризовано специфіку формування економічних знань у дітей старшого дошкільного віку; розроблено рекомендації щодо створення предметно-розвивального середовища для формування економічних знань дітей.

MOTIVATION AS A PSYCHOLOGICAL COMPONENT OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING TO STUDENTS OF TECHNICAL FACULTIES

Яременко Наталья Витальевна,

к.пед.н., доцент

Национальный университет

биоресурсов и природопользования Украины,

г. Киев, Украина

Introductions. In the modern society, in the era of European integration processes, the status of a foreign language as a subject is changing. Taking into account the increasing interest to a foreign language as a means of communication, the modern methodology focuses on achieving higher results. One of the key elements of the language learning is the motivation of students to study this subject.

Accordingly, the aim of the publication is to summarize the constituent elements of motivation while learning English.

Materials and methods. While working on the publication, such research methods as the methods of analysis and synthesis of scientific literature were used to understand the nature of the problem under consideration.

Results and discussion. It has been established that the motivational aspect is crucial for the activation of all psychological processes of intellectual activity: thinking, perception of information, understanding and analyzing of knowledge, learning the material, developing dialogical and monologic speaking. The reasons for students' high motivation to dialogical speaking (communication on various topics, a large number of creative tasks that make the classes interesting) are identified. It has been found that the creation of positive motivation to learn a foreign language is facilitated by the creation of psychological comfort during the organization of the educational process (atmosphere of good will in class, hand-holding to students, conversations on interesting and modern topics). Such activities as Round Robin, Timed Pair Share, Inside-Outside Circle, Find Someone Who, Pairs Compare and Find-the-Fiction are the activities which encourage students to take an active part in

classes.

Based on the analysis of scientific literature, several approaches to the teaching a foreign language (behavioral, inductive and conscious, cognitive, integrated) can be distinguished.

At the heart of behavioral approach is the interaction of "stimulus" and "reaction". According to this approach, the main task of learning is to get skills through intensive training, the quality of which is directly related to psychologically comfortable learning conditions. In this case the motivation is of secondary importance

The integrated application of the approaches mentioned above contributes to the creation of positive motivation, taking into account the level of students' knowledge and their psychological characteristics.

Inductive and conscious approach is based on intensive practical work on numerous examples, which gradually leads to the acquisition of rules and linguistic actions.

Cognitive approach is implemented via the assimilation of the elements of the theory, which is achieved as a result of studying phonetics, grammar and word-formation rules. Here the foreground is the motivation to study a foreign language.

The integrated approach is put into practice by a combination of conscious and subconscious components of the learning structure.

Conclusions. However, researchers and educators increasingly emphasize the expediency of using a differentiated approach to learning, which, in their opinion, is conditioned primarily by the existence of psychologically different types of personality. This, in turn, corresponds to a personal approach to the training of professionals-to be, which is the central one to the system of higher education.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

АБ'ЮЗИВНІ СТОСУНКИ

Дзядик Софія Олегівна

студентка IV курсу мистецького факультету
Центральноукраїнський педагогічний
університет імені В.Винниченка

Пунгіна Ольга Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент.
м. Кропивницький, Україна

В статті розкриті теми аб'юзу та аб'юзивних стосунків. Наведені ознаки аб'юзерів, вказані наслідки перебування у нездорових стосунках, надані поради уникнення насильства у стосунках.

Ключові слова: аб'юз, жертва, стосунки, маніпуляції, насилля, контроль, аб'юзер.

Аб'юз - це вид психологічного, фізичного та сексуального насильства в стосунках: романтичних, сімейних, дружніх і ділових. Саме слово - це транскрипція з англійської "abuse", що означає "зловживання" і "погане поводження".

Мета статті: ознайомлення з поняттям "аб'юз", "газлайтинг", видами аб'юзу та його ознаками, поради уникнення аб'юзерів та психологічного насильства у аб'юзивних стосунків.

Виклад нового матеріалу.

Аб'юзивні стосунки. Що це таке?

Аб'юзивні стосунки, або взаємини, — стосунки, в яких одна людина порушує особисті кордони іншої, принижує, допускає жорстокість в спілкуванні та діях з метою придушення волі жертви. У аб'юзі є жертва і той,

хто нею маніпулює, застосовує насильство і примушує до будь-яких дій - таку людину називають аб'юзером

Яким буває аб'юз?

Як вже вище згадувалося, аб'юз буває таких типів:

- психологічний
- фізичний
- сексуальний

Важливо уточнити, що жертвами аб'юзу може стати будь-який незалежно від віку, статі та орієнтації; жертвами аб'юзу можуть бути і діти токсичних батьків, друзі в токсичних відносинах, партнери в романтичних стосунках, підлеглі авторитарних босів і т.д.

Чим небезпечний аб'юз?

Наслідки аб'юзу можуть бути серйозними, він небезпечний не тільки тем, що від нього можна постраждати фізично, будь-яка форма насилля сказується на психіку. Найбільш очевидні з наслідків: зниження самооцінки, втрата відчуття власної гідності, поява впевненості у власній нікчемності. Згодом багато жертв емоційного насильства занурюються в депресію, не можуть позбутися від патологічної тривожності. Існує навіть теорія, що підпорядкування аб'юзеру викликає стресовий розлад, подібне посттравматичного.

Як розпізнати аб'юз?

Аб'юз відрізняється від рядового насильства тим, що він відбувається з людьми з найближчого оточення, на протязі тривалого часу. Аб'юзери дають хибне враження нормальних відносин для того, щоб створити прихильність. Само собою, що нездорові дзвіночки будуть прослизати і на них варто звертати увагу. Наприклад, контроль під виглядом турботи: "припини з ними спілкуватися - вони погано на тебе впливають, я дбаю про тебе! Я знаю, що для тебе краще"

Перші дзвіночки

1. У масовій культурі дуже романтизують ревності і драму, згадайте

різні фільми, де герой ревнує свою кохану і потім у них відбуваються пристрасні розбірки, а після цього не менш пристрасне застосування. Все це, безумовно, дуже яскраво, але ревності нічого спільного зі здоровими відносинами не має.

Ревності - це прояв невпевненості в собі і недовіри до партнера.

2. Як це може проявлятися крім очевидних скандалів? Аб'юзери дуже часто вдаються до обмеження свободи і кола спілкування, вони будуть або весь час з вами, перевіряти ваші листування, просити звіт про кожного пересуванні, або будуть відсутні і займатися своїми справами, а жертві буде заборонено контактувати, наприклад, з протилежною статтю, адже "в собі щось я впевнений, а от в інших - ні".

3. Ваш партнер то занадто гарячий, то занадто холодний. «Якийсь час він виливає любов, але раптово стає холодний і недоступний. Ви не можете зрозуміти причину, як би не старалися. Він відмовляється від спілкування, ви ж починаєте панікувати, намагаючись повернути його розташування, і через відсутність пояснень починаєте звинувачувати себе. Досить часто подібне може перетворити щодо незалежного людини в неспокійного підлабузника, що намагається повернути прихильність партнера», — каже Пег Стріп, автор книги *Daughter Detox: Recovering from An Unloving Mother and Reclaiming Your Life* («Дочірній детокс: Відновлення після відносин з нелюблячий матір'ю і повернення свого життя").

4. Газлайтинг

"Ти все це придумав! Ти неадекватний" Чи є ознакою здорових відносин потреба в запису різних подій, пошук доказів і допит свідків? Точно ні. Але що робити, якщо людина переконує вас у вашій же неадекватності? Боротися з газлайтингом. Газлайтинг - це вид маніпуляції, мета якої змусити жертву сумніватися в своїй осудності і адекватному сприйнятті навколишнього середовища, ставлячи під сумнів її пам'ять і розсудливість. Використовують газлайтинг, очевидно, для перекладання провини і приховування "злочину", а також для придушення волі жертви і прищеплення комплексу жертви.

5. Втрата сексуального потягу до партнера. «Це особливо вірно для жінок. Зазвичай жінкам необхідно відчувати довіру до партнера, щоб відчути фізичне і емоційне збудження. Якщо дівчина відчуває страх або сердиться на партнера, вона не буде відчувати себе в безпеці і її тіло реагує відповідним чином», — каже Енгл.

6. Ви відчуваєте жалість до партнера, не дивлячись на те, що він заподіює вам біль.

7. «Емоційні абьюзери — майстри маніпуляцій. Вони завдають вам біль, в той же час змушуючи думати, що це ваша провина або що вони постраждали в дитинстві або в минулих відносинах. Вам просто шкода їх. Жертви емоційного насильства часто ігнорують поведінку своїх кривдників, оскільки вони здаються нещасними, відкинутими, кинутими», — попереджає доктор Стайнс.

8. Знецінення проблем .

9. У вас був поганий день? Вас побили в провулку? На голову впала цеглина? Самі винні! Ну, на думку аб'зеров. Вони почнуть порівнювати ваші проблеми зі своїми і передбачувано в них все набагато гірше! А звинувачувати вас у ваших та своїх проблемах вони будуть вас. «Ваші проблеми - це ваші проблеми, їх проблеми - це ваші проблеми».

10. Партнер відмовляється визнавати ваші сильні сторони і знецінює досягнення. «Знецінення і принизливі зауваження спочатку можуть сприйматися несерйозно, але це зовсім не випадкові застереження. Швидше за все, вони націлені саме на ваші сильні сторони, які партнер оцінює як загрозу і намагається контролювати їх. Реакція партнера на ваші досягнення може говорити багато про що. Він мало цікавиться вами або зовсім ігнорує? У розмові про ваші достоїнства змінює тему або критикує за те, що ви не робите? Згодом ваше почуття впевненості в собі і відчуття власної компетентності може серйозно знизитися», — пояснює доктор Ламберт.

11. Партнер говорить образливі слова на вашу адресу, маскуючи їх під «жарт» «Коли ж ви починаєте скаржитися, вони парирують, що це лише жарт, а

ви занадто недовірливі. Але істина в тому, що в кожному саркастично зауваженні або образливій жарті є частка правди », — попереджає психотерапевт Шері Стайнс.

12. Ви вибачаетесь навіть тоді, коли знаєте, що не зробили нічого поганого «Жертви емоційного аб'юз нерідко приходять до переконання, що вони дурні або егоїстичні, оскільки їх партнер занадто часто звинувачує їх в цьому», — пояснює психотерапевт Беверлі Енгл, автор книги «Емоційно образливі відносини».

Важливо пам'ятати, що аб'юзера не можна виправдовувати тим, що його зауваження і докори справедливі, а тим більше думати, що ви рятувальник для аб'юзера.

Як цьому протистояти

Швидко розпізнати аб'юзера і ретируватися від нього досить важко, якщо ви перебуваєте в близьких відносинах. Але саме повне припинення контакту буде кращим способом подбати про себе і своє здоров'я.

Психологи рекомендують тримати аб'юзера на відстані: не запрошувати в будинок, не ділитися потаємними подробицями з життя, не дзвонити з проханням про допомогу (інакше можуть послідувати маніпуляції).

Потрібно вчитися говорити категоричне «ні», якщо ви не хочете спілкуватися або бачитися, не відчувати провини і не виконувати чийсь накази, поважати свої особисті кордону і обов'язково вголос промовляти те, що вас насторожує або не подобається вам.

Часто аб'юзери настільки майстерно плетуть брехливу павутину «турботи», що з таких відносин дуже складно вибратися. Людина може вас переслідувати або загрожувати. У такому випадку варто звернутися за допомогою до близьких, психологам, в міліцію і скоротити по можливості будь-контакти з аб'юзером.

Чи кожен може стати аб'юзером

Ні. Особливо далекі від такого поведінкового сценарію люди з високим рівнем емпатії і співчуття, схильні піклуватися про інших і взяти до уваги їхні

проблеми і труднощі.

Як розпізнати аб'юзера серед друзів і колег

Схема дій аб'юзера приблизно однакова незалежно від того, в яких стосунках він з жертвою. Спершу людина входить в довіру, прихиляє до себе, і тільки після цього починає критикувати і принижувати жертву, тому що та «не дотягує» до ідеалу - і причина, звичайно, шукається в самій жертві, а не в тому, що ідеалів не існує. Батьки можуть лаяти за єдину четвірку, друг - ображатися на «недостатньо теплі відносини», начальник - докоряти дрібними помилками в роботі.

Між будь-якими людьми можуть виникати сварки, образи або моменти критики - і під таке звичайне непорозуміння і маскується насильство. Різниця в тому, як часто це трапляється і який висновок роблять боку в конфлікті: якщо завжди винуватим призначається один і той же чоловік, то це привід задуматися.

Аб'юзер заганяє жертву в ізоляцію, створює навколо неї захисний бар'єр - наприклад, прямо або побічно забороняє спілкуватися з друзями або колегами, постійно ревнує до оточення. В результаті жертві стає нема з чим порівнювати токсичні відносини і нікому поскаржитися. Аб'юзер ж доводить, що всі труднощі - це вигадки, а жертва сама винна, якщо чіпляється до дрібниць. Жертва настільки зростається з почуттям провини, що поведінка аб'юзера здається нормальним і природним, а покарання і образи - справедливими. Тому люди, які страждають від токсичних відносин, часом помічають їх занадто пізно, коли вони вже позначилися на психіці.

Основний симптом аб'юзу - паніка там, де повинна бути взаємна підтримка. переслідувачі схиблені на контролі, який вони подають під виглядом турботи

Іноді складно зрозуміти, що саме не так. Вчинки насильника здаються логічними і правильними, тільки чомусь головними емоціями в стосунках стають страх і тривога, страх зробити що-небудь не так. Це і є основний симптом аб'юз - паніка там, де повинна бути взаємна підтримка. Переслідувачі

схиблені на контролі, який вони подають під виглядом турботи. Такий «друг» може, наприклад, постійно вказувати на недоліки вашого партнера або соромити за зовнішність, виправдовуючи жорстокість тим, що «намагається зробити вас краще». Емоційний насильник вдає, ніби допомагає, але це всього лише спосіб домогтися підпорядкування: аб'юзер доводить, що жертва не вміє приймати рішень і робити вибір, тому постійно потребує тлумачному раді (і вгадайте, хто готовий його дати).

Один з основних ознак аб'юзера - ігнорування особистих кордонів, як ніби це щось незначне. Наприклад, начальниця просить вийти попрацювати в неділю, хоча ситуація абсолютно не авральна, і якщо відмовитися, починається низка питань: чому саме не вийде, які плани заважають. В результаті аб'юзер переконує жертву, що всі ці особисті плани зовсім не важливі, то справа робота; виникає почуття провини за недостатнє працьовитість - і ось ви знову в офісі в неділю. У боса-аб'юзера є службове становище, яке розв'язує руки. Відданість справі вважається позитивною якістю, і будь-яку маніпуляцію через це легко виправдати любов'ю до роботи, а знущання над підлеглими - прикрити турботою про добробут компанії. Але тільки, зіткнувшись з аб'юзером, марно намагатися перетворитися в ідеального співробітника, друга або дитини. Аб'юзеру не потрібен досконалий людина поруч, у нього інша мета - змусити жертву страждати.

Аб'юзерами народжуються чи стають

Можна говорити про те, що деякі передумови насильницької поведінки закладені генетично. Але також важливо згадати, що якщо дитина росте в середовищі, де багато агресії і жорстокості, він з куди більшою ймовірністю виросте аб'юзером, ніж його однолітки, що виховувалися в більш благополучних умовах.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Узагальнюючи вищевикладене, слід відмітити, що з популяризацією психології все більше людей дізнаються про поняття "абьюз", "газлайтінг", "буллінг", глибше заглиблюються в проблему і вчаться її вирішувати.

Жертвами абьюз може стати будь-який з нас і ніхто від цього не застрахований, але ми самі можемо вберегти себе і близьких від абьюзивних відносин, а для цього потрібно бути обізнаним в темі, як уже говорилося - не знаючи, що таке абьюз, жертви можуть його не помічати і піддаватися насильству. Наше завдання простим способом донести інформацію до читача. Як то кажуть: "попереджений - значить озброєний".

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ильин Е. П. Психология агрессивного поведения. — СПб.: Питер, 2014. — 368 с.
2. Здравомыслова О. М. Обыкновенное зло. Исследования насилия в семье. — М., 2003. — 416 с.
3. Далсегг А. На крючке. Как разорвать круг нездоровых отношений / 2008.- 274 с., ISBN 978-5-9614-4268-7
4. Егорова М. С., Ситникова М. А., Паршикова О. В. Адаптация Короткого опросника Тёмной триады // Психологические исследования. 2015. Т. 8, № 43. С. 1.
5. Dr. Robin Stern The Gaslight effect / Dr. Robin Stern (2007). — New York: Morgan road books. 163 с.
6. Bancroft Lundy, «Why Does He Do That?: Inside the Minds of Angry and Controlling Men». — Penguin Group US. — 2003. — ISBN 1-101-22073-2
7. Wonderzine “Эпидемия абьюза: Как насилие влияет на здоровье”

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЕКСУАЛЬНИХ СТОСУНКІВ У ЖІНОК З ІСТЕРОЇДНИМ РОЗЛАДОМ ОСОБИСТОСТІ

Кондрахіна Наталя Сергіївна,

Студентка

Міжрегіональна Академія управління персоналом,

м. Київ, Україна

Вступ. У сучасній психологічній науці загальноприйнятим є проведення досліджень з позицій комплексного підходу, який враховує цілісний, системний характер психічних процесів людини. У зв'язку з цим досить актуальним є вивчення психологічних характеристик сексуальних стосунків у осіб з розладом особистості з іншими підструктурами і характеристиками особистості, в єдності з емоційно-значущими переживаннями і конфліктами, а також способами їх психологічного подолання. Незважаючи на те, що в останні десятиліття цілий ряд медико-психологічних досліджень присвячується вивченню психосексуальній сфері та її взаємозв'язку з іншими аспектами буття людини, вкрай нечисленними залишаються роботи, які враховують особливості сексуальних стосунків у осіб з різними розладами особистості.

Мета роботи. Мета роботи полягає у дослідженні психологічних особливостей сексуальних стосунків у жінок з істероїдним розладом особистості.

Матеріали і методи. Методологічна база дослідження включає теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення тощо) та методи збору емпіричної інформації (анкетування, спостереження, аналіз статистичної інформації). Для діагностики відношення жінки до сексу, прогнозу задоволеності шлюбом, виявлення відхилень у сексуальній поведінці, наявності фемінності-маскулінності використовувався опитувальник сексуальності Айзенка та методика «Оцінка сексуального профілю».

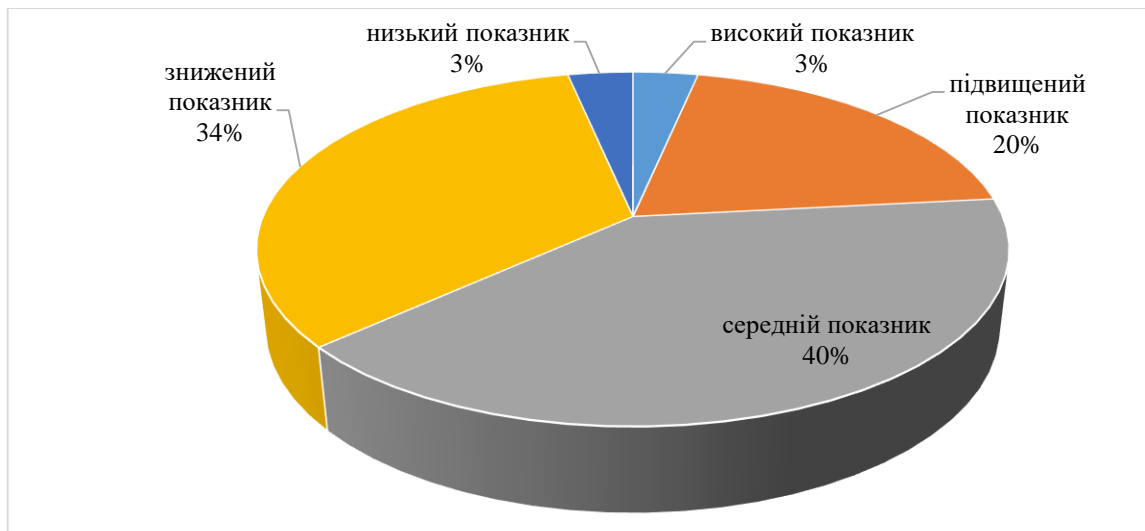
Результати й обговорення. Істероїдний тип акцентуації особистості характеризується яскраво вираженим егоцентризмом і жагою бути в центрі

уваги. Істероїдна структура особистості є наслідком тих чи інших виховних програм, зрощує егоцентризм і уявлення про власну винятковість, що перешкоджає сприйняттю інформації ззовні і пізнання справжніх причинно-наслідкових зв'язків, що детермінують взаємини між людьми. Істероїдний тип акцентуації характеру сам по собі розцінюється як варіант психічної норми, але при несприятливих умовах може трансформуватися в істеричний невроз, а далі в істеричну психопатію.

В основі сексуальної поведінки жінок з істероїдним розладом особистості лежить неможливість вирішення ними в підлітковому віці едіпального конфлікту, що приводить до заперечення значення материнської фігури при розщепленні ознак «сила-слабкість». У підсумку виникає протиріччя. З однієї сторони ресурс власної сили такі жінки вбачають у своїй сексуальності, завдяки якій підпорядковують собі чоловіка, намагаючись знайти могутність «володарки світу». З іншої сторони їх сексуальні стосунки не надають їй задоволення, а проходять за сценарієм підпорядкування і домінування, тісно пов'язаного з почуттям сорому та психологічним дискомфортом.

Дослідження особливостей сексуальних стосунків у жінок з істероїдним розладом особистості проводилася на базі Асоціації психологів і психотерапевтів Миколаївської області. Для проведення діагностики було сформовано вибірку з 30 жінок із істероїдним типом акцентуації характеру.

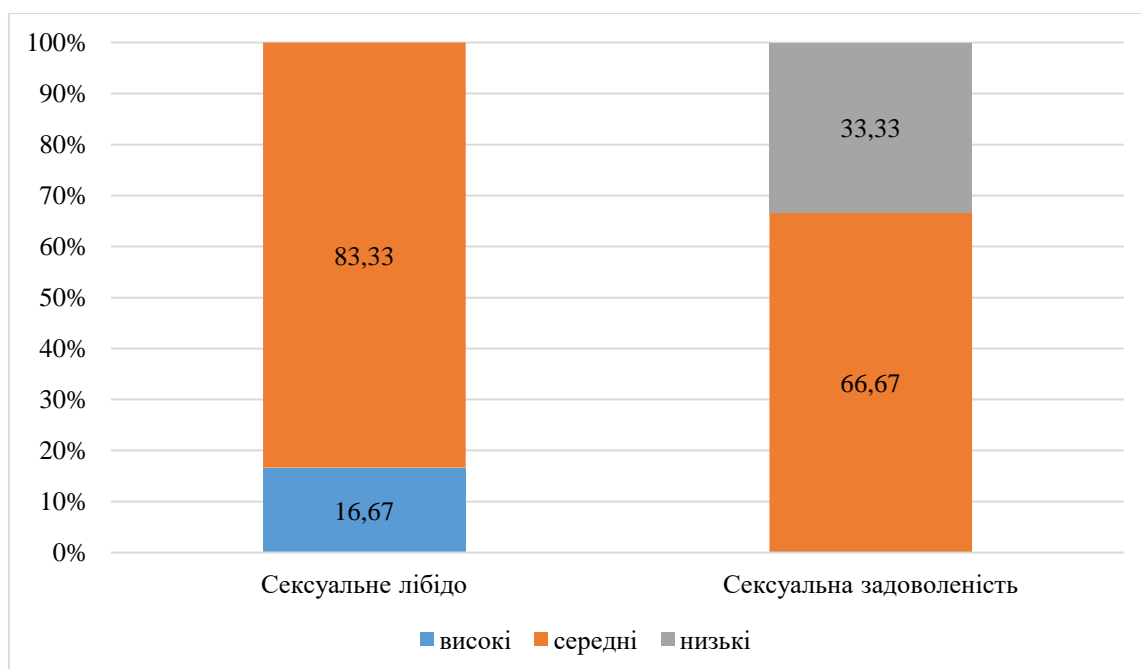
Спочатку звернемо увагу на показник фемінності, який означає наявність у жінок жіночості, тонкості, вишуканості, інтуїтивності, прояву діяльності, властивої жінкам. За опитувальником сексуальності Айзенка цей термін характеризує, як респондент відноситься до тих якостей, за якими та чи інша стать проявляє себе частіше, ніж інша. При цьому зазначимо, що 96,7% респондентів отримали середній показник, що свідчить про відсутність чітко вираженої фемінності. Водночас більш різноманітні оцінки були отримані за методикою «Оцінка сексуального профілю» (рис. 1).

Рис. 1. Оцінка фемінності жінок з істероїдним розладом особистості

Узагальнення результатів, представлених на рис. 1 свідчить про те, що переважна більшість жінок з істероїдним типом акцентуації (сукупність заниженого, середнього та підвищеного показників складає 94%) на противагу «маскулінності» мають помірно виражені риси жіночності, тонкості, витонченості, інтуїтивності, проявів діяльності, властивої жінкам. Таку ситуацію досить складно пояснити, оскільки такому типу жінок властиво завжди бути в центрі уваги, викликати захоплення та здивування. Саме цьому має сприяти прояв жіночості. Водночас у випадку тривалого перебування в колективі до таких проявів усі звикають та перестають на них звертати увагу. Саме тому в якості певної реакції такі жінки перестають використовувати інструменти привертання уваги, в основі яких лежить жіночість і намагаються зробити це по іншому. Водночас усе змінюється у випадку, коли такі жінки потрапляють в нове оточення, в новий колектив чи нові ситуації.

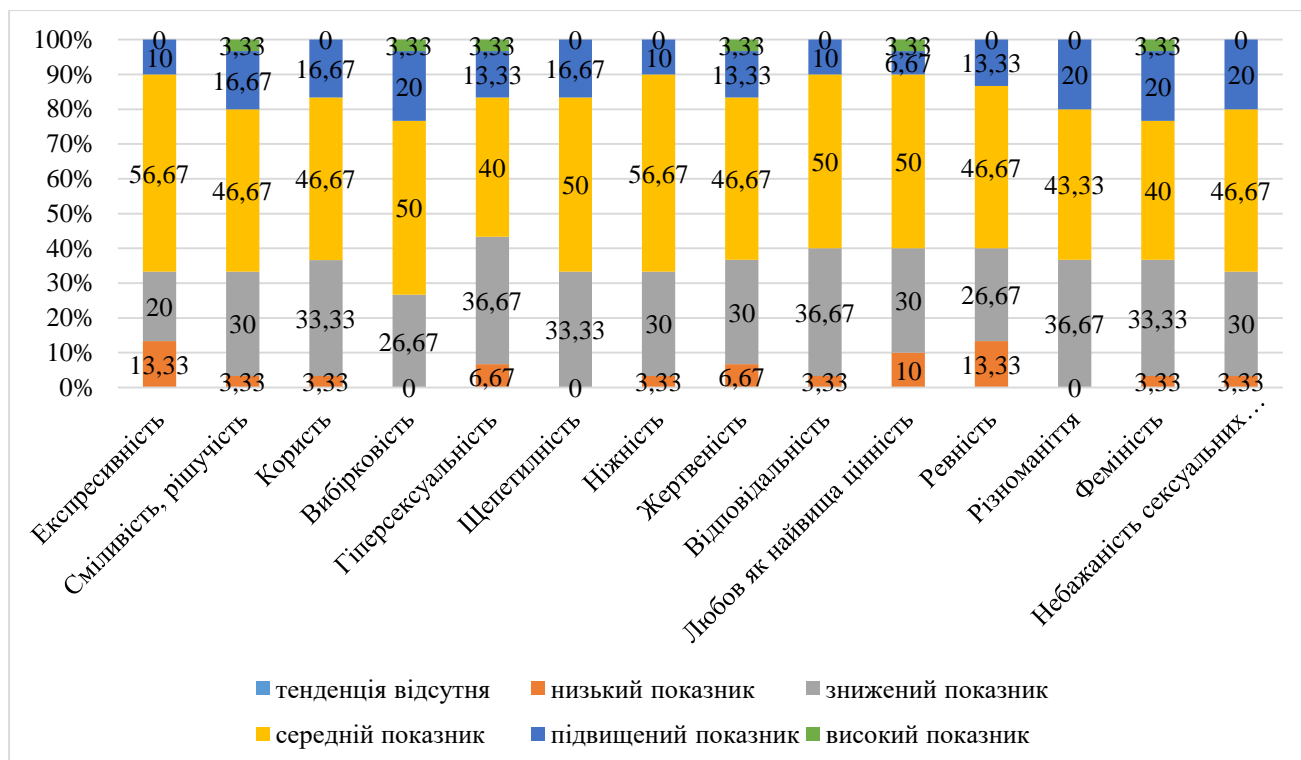
Далі слід звернути увагу на загальні шкали сексуального лібідо та сексуального задоволення. Ці шкали узагальнюють кореляційні зв'язки між дозволеністю, сексуальною збудливістю, порнографією, знеособленим та фізичним сексом (сексуальне лібідо) чи протилежними категоріями «сексуальна невротичність», «сексуальна сором'язливість», «цнотливість» і «огида до сексу» (сексуальне задоволення). Їх оцінка здійснена на рис. 2.

Рис. 2. Оцінка сексуального лібідо та сексуального задоволення у жінок з істероїдним розладом особистості

З рис. 2 можна зробити висновок про те, що по обом шкалам у переважної більшості жінок спостерігаються середні показники. При чому автори методики зазначають відсутність кореляції між лібідо і сексуальною задоволеністю. Іншими словами, задоволеність жінки своїм сексуальним життям абсолютно не залежить від її сексуального апетиту. Такі жінки можуть вести зовсім задовільне, на їхню думку, сексуальне життя, абсолютно не напружуючись щодо того, щоб активно, енергійно і часто займатися любов'ю; з іншого боку, їх сексуальне життя може бути цілком задовільним і тоді, коли такі активні, енергійні і часті заняття любов'ю стають основною, якщо не єдиною, метою життя. Особливо це стосується жінок з істероїдним типом акцентуації характеру, яких переконати в чомусь дуже складно.

З наведеного, можна зробити висновок, що переважна більшість жінок з істероїдним типом акцентуації характеру мають середні показники, як щодо сексуального потягу, так і до його відсутності. Однак при цьому видається за доцільне співставити результати з особистим сексуальним профілем. Проте спочатку проаналізуємо результати цього тесту (рис. 3).

Рис. 3. Особистий сексуальний профіль жінок з істероїдним розладом особистості

З рис. 3 видно, що найбільша частка жінок має середній показник по усім шкалам особистого сексуального профілю. Для цього тесту більш інформативним є наявність високого або низького показника. Зауважимо, що серед усіх жінок найвищі показники спостерігалися лише по деяким шкалам. Так, наприклад, 3,33% усіх жінок отримали такий показник по шкалам сміливість та рішучість, вибірковість, гіперсексуальність. У таких осіб відсутня схильність до виникнення тривоги в спілкуванні з особами протилежної статі, наявна впевненість в своїх сексуальних можливостях, спостерігається підвищена вибірковість при виборі партнера, підвищена міра сексуальної активності. Кількість таких жінок суттєво зростає, якщо сюди додати й осіб з підвищеним показником.

З іншої сторони особи, які мають такі показники по шкалі «Сміливість та рішучість» відповідно до результатів тесту сексуальності Айзенка складно контролюють або придушують свої імпульси, легко приходять в сум'яття або засмучуються через свої власні думки або вчинки. Натомість характеристика осіб по шкалі «Вибірковість» більше корелюється з середніми показниками за

шкалою «Сексуальна невротичність». При цьому гіперсексуальність може використовуватися як інструмент для досягнення мети. Такі особи швидко холонуть до своїх партнерів, які перестають ними захоплюватися або перестають виражати таку захопленість відкрито.

Окремо слід звернути увагу на досить високий рівень жінок, у яких показник «Експресивність» та «Ревнивість» знаходиться на самому низькому рівні (по 13,33% відповідно). Такі особи не схильні до вираженого прояву своїх почуттів, емоційної виразності, розкутості в реакціях, не виражають ревнощів по відношенню до сексуального партнера. У таких осіб досить висока схильність до «знеособленого сексу», тобто наявна тенденція розглядати сексуального партнера лише як об'єкта для отримання чуттєвого задоволення, не беручи до уваги його особистість, індивідуальні особливості характеру і темпераменту і не намагаючись увійти з партнером в скільки-небудь значимий особистісний зв'язок. Слід відзначити, що у 20% опитаних жінок відсутній яскраво виражений потяг до сексуального різноманіття. При цьому аналогічна кількість жінок не прагнуть до сексуальних контактів на місці роботи.

Оскільки переважна більшість жінок з істероїдним розладом особистості скаржаться на еротичну холодність, неможливість по-справжньому відчувати сексуальний інтерес, то слід звернути увагу на отримані результати за шкалою «відраза до сексу» тесту сексуальності Айзенка. Вона призначена для оцінки набагато більш сильного вираження цнотливості. Так, жінки, які набрали високі бали, з огидою реагують на деякі види сексу, навіть займаючись любов'ю зі своїм постійним партнером, а часом буквально змушують себе займатися цією справою. Таким жінкам огидні навіть ті види сексуальної поведінки, які для більшості людей є цілком нормальними. Водночас в нашому випадку жодна жінка не отримала такі бали. Низькі бали вказують на більш здорову установку. Серед респондентів біля 30% отримали низьку оцінку. Значно більше отримало середню оцінку (70%). Таких жінок доцільно співставити з результатами оцінних питань за методикою оцінки сексуального профілю, направленими на виявлення окремих особливостей поведінки, зокрема результатами питань про

задоволеність сексуальним життям, про тривалі перерви в сексуальних відносинах, про притворство у відчуттях.

З отриманих даних можна зробити висновок про те, що у жінок з істероїдним типом акцентуації характеру, які мають більш здорову установку щодо відрази до сексу, не спостерігається суттєвого задоволення від сексуальних стосунків (лише 33,33% висловили таку задоволеність), хоча при цьому у них значно менше тривалих перерв в таких стосунках, не зважаючи на підвищене притворство у відчуттях. В 70% випадків жінки мали середню оцінку за шкалою «Відраза до сексу». Це означає, що ситуація більше віддаляється від норми, але ще не є критичною. Водночас 52,38% таких жінок висловили задоволеність сексуальним життям, що більше ніж у жінок, що отримали низький показник відрази до сексуальних відносин. При цьому в цій категорії значно більше відповідей стосовно наявності тривалих перерв у сексуальних відносинах. Водночас також слід відзначити і збільшення відповідей про притворство у відчуттях.

Висновки. Особливі риси жінок, які мають істероїдний тип особистості (прагнення звернути на себе увагу, добитися подиву, захоплення або співчуття чи ненависті, заздрість успіху, ідеалізація себе) напряду впливають на сексуальні стосунки. У таких жінок задоволеність своїм сексуальним життям абсолютно не залежить від її сексуального апетиту. Їх гіперсексуальність використовується як інструмент для досягнення мети. Такі особи швидко холонуть до своїх партнерів, які перестають ними захоплюватися або перестають виражати таку захопленість відкрито. При цьому дуже часто такі жінки фліртують, стають надмірно сексуально привабливими, але бояться сексуальних відносин. Такі особи не схильні до вираженого прояву своїх почуттів, емоційної виразності, розкутості в реакціях. У значній кількості таких жінок відсутній яскраво виражений потяг до сексуального різноманіття. При цьому у них спостерігаються дисгармонійні відносини з партнером, що ускладнює або ж взагалі унеможлиблює інтимні стосунки.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ У МАЙБУТНІХ СУРОГАТНИХ МАТЕРІВ

Шопша Микола Миколайович
Старший викладач
Забела Анастасія Володимирівна
студент
Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП)
м. Київ, Україна

Вступ. Проблема материнства і батьківства розглядалась з давніх часів, нею переймалися відомі вчені і дослідники не тільки психологічного напрямку, а й представники суміжних наук. Питання материнства у психологічній літературі представлені широким асортиментом робіт, як вітчизняних, так і зарубіжних вчених.

Серед зарубіжних авторів популярні роботи Андре Бертіна, Мішель Оден, Трейсі Катчлоу, Девіда Чемберлена та вже згаданих Елізабет Бадінтер, Карла Вітакера, Франтішека Хорвата та інших.

Пострадянський простір також має велику літературну базу. В темі материнства працювали Брехман Г.І., Брутман В.І., Радіонова М.С., Врехман К.Ш., Щукіна О.Г., Мовчан Н.М., Соколова О.А., Чумакова Г.Н., Шмілик Н.А. та інші.

Однак варто враховувати, що наше суспільство є динамічним і зі зміною соціальних норм, цінностей, пріоритетів змінюється і ставлення до проблем, що пов'язані з материнством.

В Україні через проблеми зі здоров'ям чи інші фактори все більше пар стикаються з неможливістю самостійно зачати, виносити і народити здорову дитину. Для таких людей народження власної дитини стає можливим завдяки допоміжним репродуктивним технологіям: екстракорпоральному заплідненню, донорству статевих клітин та сурогатному материнству.

Сурогатне материнство є неоднозначною процедурою з точки зору

фізіології, моралі та права, проте набуває все більшої популярності. В той час як деяких країнах воно заборонене або обмежене, в Україні сурогатне материнство дозволене на законодавчому рівні, а враховуючи складну соціально-економічну ситуацію українців, громадянки нашої країни все частіше надають послуги сурогатного материнства для іноземців.

Аспекти сурогатного материнства детально прописані законом, досліджені юристами та правниками, але ця тема мало досліджена серед психологів та фізіологів. Психологічних досліджень стосовно сурогатного материнства на даний час не ведеться, у психологічній літературі згадується переважно в контексті існування такого способу народження дітей. У вільних джерелах немає інформації з приводу дослідження психологічних особливостей жінок, які вирішили стати сурогатною мамою, сімей, які звернулись по їх допомогу, дітей, які народжені таким шляхом. При цьому процес народження дитини шляхом сурогатного материнства психологічно впливає на всіх його учасників. Ми припустили, що жінки, які планують стати сурогатними матерями, можуть мати підвищений рівень тривожності, який відображається на їх загальному стані.

Мета дослідження. Метою нашої роботи є виявити особливості прояву тривожних станів у майбутніх сурогатних матерів.

Методи дослідження. Для дослідження прояву тривожних станів у майбутніх сурогатних мам ми застосували опитувальник, який включав у себе методику «Шкала ситуативної і особистісної тривожності», що була розроблена Спілбергом і адаптована Ханіним, методику «Самооцінка психічних станів», яку розробив Айзенк і тест «Особистісна шкала прояву тривожності», розроблений Тейлором і адаптований Пейсаховим. Окрім цього в батарею тестів було додану анкету, що передбачала оцінку тверджень, що стосувались безпосередньо участі жінки і програмі сурогатного материнства.

Результати дослідження. Ми опитали і проаналізували відповіді 34 жінок віком від 20 до 32 років, що подали заявку на участь у програмі сурогатного материнства.

За результатами методики «Шкала ситуативної і особистісної тривожності» з'ясувалося, що 41% майбутніх сурогатних мам мають високий рівень ситуативної тривожності і 23,5% – високий рівень особистісної тривожності.

Методика «Самооцінка психічних станів» показала, що рівень фрустрації, агресивності та ригідності у переважної більшості – середній, а от по шкалі тривожності 38% жінок мали високі результати.

За методикою «Особистісна шкала прояву тривожності» високий рівень тривожності виявлено у 26% жінок, а у 32% показник тривожності знаходився на рівні вище середнього.

За оцінками тверджень, що стосуються участі жінок у програмі сурогатного материнства, вдалося з'ясувати, що найбільше хвилювання у майбутніх сурогатних матерів викликає процес підсадження ембріону у порожнину матки і ситуації, що пов'язані зі ставленням людей до сурогатних матерів і сурогатного материнства.

Враховуючи достатньо високі показники тривожності у майбутніх сурогатних мам ми прийняли рішення про розробку корекційної тренінгової програми з метою зниження проявів тривожних станів у жінок, що планують стати сурогатними мамами.

Оскільки ситуація ставлення до сурогатного материнства інших людей була оцінена жінками як така, що викликає значне хвилювання, для побудови тренінгової програми нам було важливо розуміти на скільки хвилювання з цього приводу є об'єктивним. Тож ми провели додаткове опитування українців з приводу ставлення до сурогатного материнства загалом і ставлення до жінок, що планують стати сурогатними матерями, адже раніше досліджень з цього приводу проведено не було.

У цьому опитуванні взяло участь 64 людини. Виходячи з результатів, можемо стверджувати, що ставлення українців до сурогатного материнства переважно нейтральне, а при ставленні до сурогатних матерів третина опитуваних акцентує увагу на матеріальній стороні процесу сурогатного

материнства.

Загалом жінку, яка планує стати сурогатною матір'ю, люди характеризують переважно як таку, що має міцне здоров'я, не має достатньої фінансової забезпеченості і не дуже успішну в житті.

Оцінюючи особливості тривожних проявів майбутніх сурогатних матерів, ми припустили, що деякі особистісні характеристики можуть впливати на стан жінок, тож порівняли результати жінок в залежності від їх віку, рівня освіти та сімейного стану.

Виявилось, що рівень тривожності у майбутніх сурогатних мам до 25 років дещо вищий, ніж у жінок старшого віку, однак різниця досить незначна. Жінки, що на момент опитування мали повну середню освіту продемонстрували вищий рівень тривожності по всім методикам, в порівнянні із жінками, що мали вищий рівень освіти. Окрім цього, по всім методикам вищий рівень тривожності продемонстрували жінки, що на момент опитування перебували в неофіційному шлюбі або були незаміжні.

Після розробки тренінгової програми ми провели серію занять для 12 жінок, що брали участь у першому етапі дослідження. Для того, щоб оцінити ефективність розробленої програми, ми запропонували жінкам повторно пройти опитування і відмітили результати.

За методикою «Шкала ситуативної і особистісної тривожності» середній рівень ситуативної тривожності знизився з 47,3 балів до 41,3, а рівень особистісної тривожності знизився з показника 42,1 балів до 40,9 балів.

За методикою «Самооцінка психічних станів» показники середні знизились по всім шкалам, найбільш виражено по шкалі тривожності – з 14 балів до 12,6 балів.

Методика «Особистісна шкала прояву тривожності» також продемонструвала зниження рівня тривожності після участі у тренінговій програмі. Середні показники знизились з 22,9 балів до 21,1 балів.

Жінкам також повторно була запропонована анкета з тверджень, що стосуються оцінки рівня хвилювання щодо ситуацій, які пов'язані із участю у

програмі сурогатного материнства. По 11 твердженнях з 13 середня оцінка знизилась, тобто після участі у тренінгових заняттях жінки оцінюють дані ситуації як менш хвилюючі, в порівнянні з результатами першого опитування.

Окрім 12 жінок, що взяли участь у тренінговій програмі, повторно опитування пройшли 4 жінки, не брали участь у корекційних заходах. Результати цих жінок не мали позитивної динаміки на зниження рівня тривожних проявів, як це було відмічено у жінок, які проходили тренінгову програму.

Висновки. На нашу думку, проблема сурогатного материнства недооцінюється та недосліджується в наукових і соціальних колах, не дивлячись на поширення даної процедури у зв'язку із погіршенням репродуктивного здоров'я населення.

Ми провели теоретичне і емпіричне дослідження на тему особливостей проявів тривожних станів у майбутніх сурогатних матерів і дійшли висновків, що для жінки, що планує стати сурогатною матір'ю, участь у програмі сурогатного материнства є стресовою ситуацією, що провокує підвищення рівня тривожності й виникнення станів тривоги. Високий рівень тривожності чи тривалий стрес чинять негативний вплив як на сурогатну матір, так і на дитину, яку вона виношує.

Третина жінок, що планують участь у програмі сурогатного материнства, демонструють підвищений рівень тривожності, як ситуативної, так і особистісної, що підтверджується результатами проведеного дослідження. Рівень тривожності у майбутніх сурогатних матерів не залежить від їх віку. Виявлено певний взаємозв'язок тривожних станів з рівнем освіти жінки та її сімейним станом. Найбільше хвилювань майбутні сурогатні матері виказують з приводу ситуацій, що пов'язані зі ставленням до їх вчинку інших людей та із процедурою підствдження ембріону в порожнину матки.

Під час роботи із жінкою, що планує стати сурогатною мамою, психологу необхідно зважати на індивідуальні особливості та схильність до підвищеної ситуативної тривожності у зв'язку з участю в програмі сурогатного

материнства. Розроблена нами тренінгова програма з метою зниження рівня тривожності та подолання тривожних станів у майбутніх сурогатних матерів виявилася ефективною, що підтверджує повторне дослідження жінок, що взяли участь у тренінговій програмі.

Перспективи дослідження даної теми полягають у розширенні кола досліджуваних, вивченні особистісних особливостей жінок, які були сурогатними мамами, людей, які хочуть мати дитину таким способом. Слід відмітити, що на даний час, за нашими даними, дослідження по темі сурогатного материнства не ведуться.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вонсович Х. І. Проблемні питання сурогатного материнства в Україні / Х. І. Вонсович // Право та державне управління – 2013. – №4;
2. Коваленко-Маджуга Н.П. Перинатальная психология: медико-социальные проблемы. Психопрофилактика и психокоррекция женщины в период беременности. СПб.: Петрополис, 2010;
3. Наказ МОЗ № 787 Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні від 09.09.2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13>;
4. О.А. Соколова, Е.А. Сергиенко. Динамика личностных характеристик женщины в период беременности как фактор психического здоровья матери и ребенка // Психологический журнал, 2007. – №1. – С. 69-81;
5. Прихожан А. М. Причины, профилактика и преодоление тревожности / А. М. Прихожан // Психологическая наука и образование, 1998. – № 2. – С. 11–17;
6. Филиппова Г.Г. Проблемы психологической готовности к беременности у женщин при ВРТ // Репродуктивные технологии сегодня и завтра: материалы XIX междунар. конф. (Иркутск, 10-12 сентября 2009 г.). – Иркутск, 2009. – С. 67–68;

7. Филиппова Г.Г. Психология материнства / Г.Г. Филиппова – М., 2002;
8. Dunkel-Schetter Christine and Marci Lobel Infertility: Perspectives from Stress and Coping Research. New York: Plenum Press;
9. Notman M.T. Some Thoughts About the Psychological Issues Related to Assisted Reproductive Technology // Psychoanalytic Inquiry. 2011. Vol. 31. № 4. P. 380–391;
10. Vigneri M. Children who comes from the cold. On the infertile woman and the new procreative frontiers // Rivista di Psicoanalisi. 2011. Vol. 57. № 3. P. 117–145.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ У ПІДЛІТКІВ

Шопша Олена Леонідівна

к.п.н., доцент

Ширяєва Ірина Вікторівна

Студент

Міжрегіональна Академія управління персоналом
М.Київ, Україна

Вступ. В умовах соціально-економічної нестабільності все частіше розвиток дитини супроводжується негативними переживаннями та високою тривожністю, що заважає гармонійному розвитку та становленню особистості. Тож формування та розвиток гармонійної, соціально активної особистості, її талантів та здібностей є важливим напрямком освітньої політики України. Це ті пріоритети, які є кінцевою метою процесу соціально-педагогічного навчання і виховання. Для того, щоб створити психологічно комфортну атмосферу в процесі навчання необхідно звертати увагу на індивідуальні особливості емоцій та психічних станів підлітків.

Стан тривоги та занепокоєння зазвичай залежить від ситуації в сім'ї, особливостей зростання та взаємодії з батьками, емоційної атмосфери в класі та особистих особливостей вчителів та батьків. Важливість дослідження тривожності у підлітковому віці визначається її значною віковою специфікою. У цей період закладаються стійкі форми поведінки, риси характеру, способи емоційного реагування. Це пора становлення «Я», набуття нової соціальної позиції. Разом з тим, це втрата дитячого світовідчуття, поява почуття тривожності і психологічного дискомфорту. Тривожність - одна з важливих проблем підліткового віку. Однак це часто виходить за рамки нормальних стандартів і приймає форми дезадаптуючого фактора, що для підлітка приносить тяжкі внутрішні переживання. У більшості випадків такі підлітки намагаються не виділятися і можуть виступати лише як виконавці, оскільки вони не вміють відстоювати власні бажання. У цьому полягає загроза

вищезазначеним пріоритетам.

У психолого-педагогічній науці і практиці є актуальними прикладні експериментальні дослідження, спрямовані на подолання негативних явищ, які супроводжують розвиток особистості. Проблема тривожності займає особливе місце у сучасному науковому знанні. Даною проблемою у вітчизняній і зарубіжній психології займались такі вчені як К. Еріксон, У. Морган, Ю.В. Пахомов, Ю. Ханін, Г. Айзенк, Б. Вяткін, Ч. Спілбергер, Н. Махоні, Е. Соколов, Е.Г. Ейдемільер, А.І. Захаров. Вони багато років досліджували явище підліткової тривожності як емоційного стану та її вплив на соціалізацію молоді особистості.

Мета дослідження. За допомогою теоретичного аналізу наукової літератури та емпіричних досліджень виявити особливості прояву тривожності у підлітковому віці.

Матеріали та методи дослідження. У ході розв'язання поставлених завдань дослідження були застосовані такі психодіагностичні методики: шкала самооцінки тривожності для молодших підлітків СМАС (адаптація А.М Прихожан); опитувальник для визначення рівня реактивної та особистої тривожності (Ч.Д Спілбергера і Ю.Л Ханіна) та методика «Самооцінка психічних станів» за Айзенком.

Експериментально-дослідницька робота відбувалась на базі гімназії, в якій добровільно та за згодою батьків приймали участь 40 учнів-підлітків. Дослідження проводилося відповідно до стандартної процедури та відповідно до європейських стандартів етики психологічних досліджень.

Результати та обговорення. З метою визначення динаміки особистісної тривожності в підлітковому віці була застосована шкала самооцінки тривожності для молодших підлітків СМАС (Children`s Manifest Anxiety Scale), адаптація А.М Прихожан, яка призначена для діагностування тривожності як відносно стійкого утворення у дітей 8-13 років.

**Розподіл показників рівня тривожності досліджуваних
(СМАС) А.М Прихожан**

<i>Рівень</i> тривожності	Низький		Помірний		Високий	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
	9	22,5	21	52,5	10	25

З табл.1 бачимо, що низький рівень тривожності мають 22,5% підлітків, що свідчить про відчуття душевного спокою, врівноваженість, внутрішню задоволеність собою, впевненість у собі.

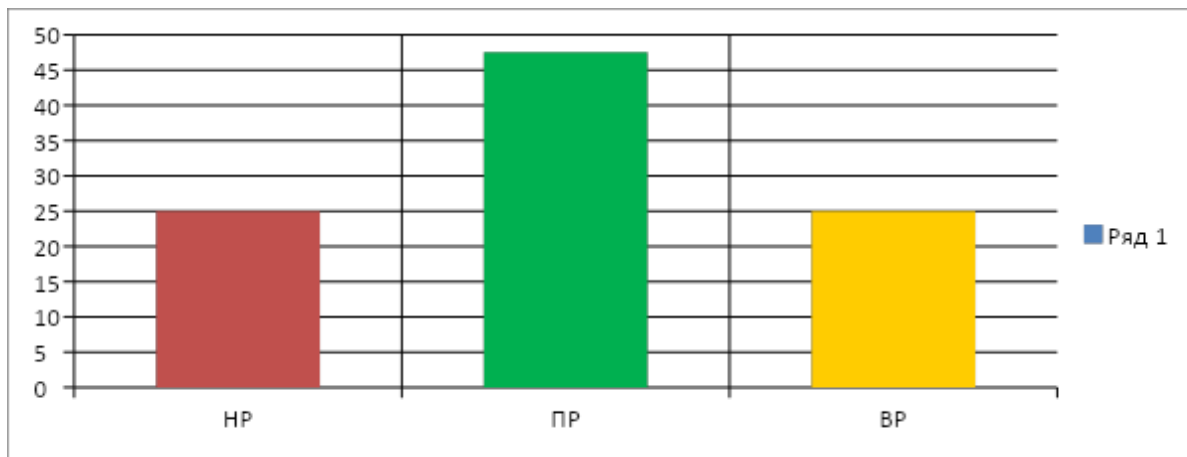
Помірний рівень тривожності отримали 52,5% підлітків. Це говорить про те, що досліджувані відчувають неспокій: сильно б'ється серце (12%), важко зважитися на щось (14%), щось мучить, а що - не можеш зрозуміти (7%), важко коштати (3%), відчуття невпевненості у собі (11%), іноді важко зосередитися на навчанні (15%), часто болить голова (23%), часто стомлюєшся (31%).

Високий рівень тривожності мають 25% підлітків, який характеризується тим, що вони нервують, якщо не вдається зробити те, що хочеться (13%), ввечері важко заснути (15%), переживають через оцінки (7%), почувають непевність у собі (8%), в них часто болить живіт (3%) та голова (14%), здається, що інші діти сміються над ними (4%).

Таким чином, підвищена тривога є основним механізмом неадаптивної поведінки, однак, певний рівень тривожності - природна й обов'язкова особливість продуктивної активності людини. Кожний має свій рівень тривоги і тривожності.

За опитувальником для визначення рівня реактивної та особистої тривожності Ч.Д Спілбергера і Ю.Л Ханіна отримано наступні результати (рис. 1): у 25% дітей підліткового віку виявилась низька тривожність, у 47,5% - помірна тривожність і висока тривожність у 27,5% учнів.

Загальний підсумковий показник за шкалами ситуативної й особистісної тривожності може знаходитися в діапазоні від 20 до 80 балів. При цьому чим вищий підсумковий показник, тим вищий рівень тривожності (ситуативної чи особистісної).

Рис. 1 Розподіл показників рівня тривожності досліджуваних (шкала Ч.Д Спілбергера і Ю.Л Ханіна)

Під *особистісною* тривожністю розуміється стійка індивідуальна межа, що відображає, схильність суб'єкта, до тривоги і припускає наявність у нього тенденції приймати досить широкий спектр ситуацій як загрозуючі, відповідаючи на кожну з них певною реакцією.

Ситуативна, або реактивна, тривожність як стан характеризується емоціями, які суб'єктивно переживає підліток: напругою, хвилюванням, заклопотаністю, нервозністю. Цей стан виникає як емоційна реакція на стресову ситуацію і може бути різним по інтенсивності і динаміці в часі.

Стан тривожності може бути спричинений реальним неблагополуччям школяра в найбільш значних галузях діяльності та спілкування, наслідком визначених особистісних конфліктів, неадекватністю самооцінки, наявністю в ній протиріччя між високим рівнем домагань і досить сильною невпевненістю в собі. Можна вважати, що високий рівень ситуативної тривожності підлітків оцінюється як емоційний стан відповідно до ситуації подолання дійсних чи уявних перешкод.

У цілому, аналіз отриманих даних за результатами тестування допоміг виявити 11 підлітків із високим рівнем особистісної тривожності (27,5%), 19 – із помірним рівнем тривожності (47,5%) та 10 – із низьким (25%).

Методика “Самооцінка психічних станів” за Г. Айзенком була застосована для виявлення тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності.

За даними, які наведені у табл. 2 виявлено, що по шкалі тривожності

низький рівень мають 20% підлітків, середній – 50%, високий - 30%. Високий рівень тривожності негативно впливає на діяльність та розвиток підлітків, незалежно від того, в якій формі та в якому вигляді вони виявляються.

Таблиця 2

**Розподіл показників психічних станів досліджуваних
«Самооцінка психічних станів» за Г.Айзенком (%)**

Психічний стан	Низький %	Помірний %	Високий %
Тривожність	20	50	30
Фрустрація	17,5	55	27,5
Агресивність	25	45	30
Ригідність	27,5	37,5	35

За шкалою фрустрації досліджувані мають низький рівень фрустрації (17,5%). Це пояснюється тим, що вони не відчувають неспокою за незначними причинами (5%), впевнені у собі (13%), вільно проявляють свої емоції (12%).

Середній рівень (55%) характерний для тих підлітків, у яких помірно виражений стан фрустрації який проявляється скутістю (17%), напруженістю (24%), заклопотаністю (19%).

Високий рівень прояву фрустрації є характерним для 27,5% підлітків. Цей рівень властивий досліджуваним, які не контролюють свої негативні емоції (6%), не вміють бути самими собою (8%), відчувають сум без явної причини (4%), переживають постійні невдачі (17%), незадоволення собою (14%) та своїми стосунками з оточуючими (12%). Все це в сукупності призводить до виникнення агресивності, почуття провини, образи, невпевненості, тривожності та взагалі до ізоляції від інших. Це свідчить про те, що більшість підлітків мають нереалізовані особистісні потреби чи потреби у самоствердженні.

За шкалою агресивності, низький рівень прояву є характерним для 25% підлітків. Середній рівень прояву агресивності виявилось у 45% підлітків, що вказує на високу ймовірність проявів агресивної поведінки як реакції, що розвиває негативні переживання та негативні оцінки людей. Досліджувані, що мають високий рівень агресивності (30%) здатні відчувати та реалізовувати стан агресії щодо інших. Такі емоційні агресивні вибухи можуть розглядатися

як захисна реакція людини на зовнішні подразники. Саме тому значна частина досліджуваних відчувають засмучення зі свого приводу (9%), незадоволеність собою та своїм життям (13%), оточуючими (15%), невміння оцінити адекватно свою унікальність та індивідуальність (7%), що виявляється у заздрощах, ненависті до оточуючих, обумовленої почуттям гніву на весь світ за реальні чи уявні страждання.

Ригідність - риса особливості, яка виявляється в труднощах перебудови раніше вироблених стереотипів поведінки і діяльності, чи в нездатності індивіда змінити програму діяльності відповідно до зміни обставин. Показники ригідності розподілилися наступним чином: сильно виражена ригідність, тобто незмінність поведінки, поглядів та суджень, навіть якщо вони не відповідають дійсності, властива 35% учням, яка проявляється у настороженості до всього нового (14%), у важкості переконань (9%), дуже тяжко зближатися з людьми (13%), прояви впертості (19%). Середні показники ригідності виявили 37,5% підлітків. Вона проявляється у небажанні змінювати власні звички (23%), прояви впертості (13%), переконаннях (6%), небажання йти на ризик (5%). Відсутність ригідності і легке переключення виявлено у 27,5% опитуваних.

Отримані емпіричні результати хоча й не суперечать встановленим в інших дослідженнях закономірностям та віковим тенденціям, проте переконують, що абсолютизувати зв'язок особистісної тривожності із дезадаптивністю, про існування якого зазначається багатьма авторами, навряд чи правомірно.

Таким чином, розвиток самосвідомості в підлітковому віці невід'ємно пов'язаний із тривожністю як неусувним фактором адаптаційної активності особистості. Дезадаптивним фактором особистісного розвитку тривожність стає лише за умови, якщо підліток не спроможний конструктивно спрямувати психологічну та фізичну енергію пов'язаних із нею переживань.

Висновок. Отже, проблема тривожності займає особливе місце у сучасному науковому знанні. Тривожність – це індивідуальна психологічна особливість, яка виявляється у схильності людини до частих та інтенсивних

переживань стану тривоги, а також у низькому порозі його виникнення.

Підліткова тривожність є реактивним та активним утворенням одночасно. Тривожність у підлітків доцільно описувати в термінах “мотивованої напруженості”, для якої властивий індивідуальний активуючий поріг.

Посилаючись на результати здійсненого дослідження, можна зробити наступні висновки. Процес виникнення особистісної тривожності у дітей старшого шкільного віку зумовлено такими основними факторами: загальне негативне емоційне самопочуття від перебування в школі; проблеми у взаєностосунках з учителем та однокласниками; незадоволеність власною навчальною діяльністю; незадоволеність собою як суб’єктом навчальної діяльності.

Але варто відзначити, що прийдешне – це особлива сфера, куди проектується природні для підліткового віку побоювання, тривоги і страхи, набуваючи доволі конкретної форми і змістовного значення. Обумовлена потребою рухатись на зустріч до майбутнього підліткова тривожність більш ніж виправдана, і, за певних обставин, навіть необхідна.

Таким чином, на підставі інтерпретації та узагальнення отриманого емпіричного матеріалу, можна зробити висновок, що особистісна тривожність в підлітковому віці як індикатор варіативності індивідуальної перспективи, виконує функцію адаптаційної самоактивізації та детермінується системою домінантних для підлітків вікових потреб і мотивів, а отже, може бути віднесеною до адаптивних властивостей особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прихожан А. М. Психология тревожности: дошкольный и школьный возраст (+CD). 2-е изд. – СПб.: Питер, 2007. – 192 с.
2. Гарбузов Н. А. Нервные дети. – Л., 1994.
3. Захаров А. И. Дневные и ночные страхи у детей. – СПб.: Изд-во «Союз», 2004. – 448 с.
4. Ковалев В. В. Семиотика и диагностика психических заболеваний у

детей и подростков. – М., 1985.

5. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія. Навчально – методичний посібник. – Суми: ВТД «Універсальна книга», 2005. – 220 с.

6. Качаєва А. Шкільна тривожність: її вплив на розвиток учня // Психолог. – 2000– № 13. – С. 4.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

PANDEMIC AS A MODE OF "NEW SOCIETY" (ON THE EXAMPLE OF COVID-19)

Kalnysh Yuri Grigorovich,

Doctor of Sciences in Public Administration, Professor,
Professor of the Department of Sociology,

Ivanicheva Anastasia Vitalievna,

Student

Dnipro National University Oles Gonchar
Dnipro, Ukraine.

Introductions. The relevance of the research topic is due to the existing general professional demand for the development and expansion of the conceptual and theoretical arsenal of modern social sciences due to the dynamic complication of social forms and structures. The transition from industrial to post-industrial society, globalization and the rapid development of communication technologies have actualized the emergence of a new type of social reality.

This problem has not yet been fully investigated due to their novelty and unusualness. Nevertheless, there is an urgent need to respond to the risks of our time, which is what science is called to do. The sociological perspective of the study seems to be the most accurate and fruitful, as it provides an opportunity for a comprehensive examination of this phenomenon.

The sharpening of attention to modern social transformations was due to the changes that took place in industrial societies during the transition to post-industrial, from the Modern to the Postmodern era. In the period of formation of postmodern society in the context of the announced "end of history" (F. Fukuyama) and "end of social" (J. Baudrillard) in the "society of risk" (U. Beck) recorded radical changes that appear in the form of atomization, individualization, fragmentation etc. That is,

the previous constant, fixed, with clearly defined parameters, the society is blurred and acquires a "liquid" character (Z. Bauman).

Aim. The purpose of the study, the results of which are presented in this report, was to implement the worldview reception of the "new sociality" of the modern world in a pandemic on the example of COVID-19, based on well-known postmodern sociological concepts.

Materials and methods. The study used a comparative and sociological analysis of modern sources on the spread of COVID-19 in the world. In particular, it is determined that since the beginning of the COVID-19 pandemic at the end of 2019, the urgency of the debate on the transformation of sociality has not only increased, but is gaining momentum with each passing day.

The statement "the world will never be the same again" sounds constant. The COVID-19 pandemic is a current pandemic of coronavirus infection caused by the SARS-CoV-2 coronavirus. On January 30, 2020, the World Health Organization declared the outbreak a health emergency of international significance, and on March 11, a pandemic. As of the beginning of 2021, more than one hundred million cases of the disease have been registered during the pandemic worldwide, and the dynamics of the spread of coronavirus continues to increase rapidly [2, 4, 5].

Results and discussion. The changes in the modern world that are taking place under the influence of the pandemic are global in nature, as they extend to all spheres of social reality, both at the macro level and at the level of the individual.

For example, in the field of economics, these changes are manifested in the form of labor market transformation; transfer of work to the "home office", ie people started working from home, remotely; in changes in the transport economy; that purchases went online and the number of non-cash payments increased, etc. [1].

Many changes are taking place in the social and cultural spheres. Pandemic trends encourage changes in regulations, such as freedom, responsibility, security, equality, trust and solidarity, and so on. During the pandemic in many countries, and in Ukraine in particular, began to use various disciplinary formats, such as social distancing, quarantine restrictions, isolation and others. This highlighted the problem

of the balance between human rights and freedoms (for example, freedom of movement), on the one hand, and security, on the other.

During these restrictions, the practices of people in leisure time changed, they began to distribute their free time differently, as it became much more, paying attention to what they could not do before, such as self-development, self-education, improving living conditions, communication with relatives and friends, etc. It should be noted that during the COVID-19 epidemic, the manifestations of the values of individualism began to become relevant. Total or adaptive quarantine and related requirements for self-isolation / solitude / social distance have contributed to the establishment of new social norms and risks that can have destructive effects.

For example, self-isolation to some extent can lead to the loss and even some leveling of universal values due to the perception of another person as a potential carrier of the virus, which is a threat to life and personal health. As a result, there is a high probability of forming a culture of aggression, general irritation, rejection, intolerant relations in society [3].

An interesting perspective – the effectiveness of measures to combat the coronavirus also raises the question of the relationship of liberal, individualistic and communicative guidelines for social development. Whose values are more important - the individual or society? Do we need to fight for each specific life, or focus on maintaining an effective social structure, even at the cost of certain sacrifices? If you ask the average person what he or she prefers, whether he or she is guaranteed to survive in a totally impoverished and dilapidated country, or to take risks, but to continue a normal life if lucky, it is not a fact that everyone will choose the first option.

Conclusions. The systematization of theoretical and methodological approaches to the interpretation of the concept of "social reality" revealed the gradual complication of understanding this phenomenon in the context of objectivist, subjectivist and integrative paradigms: from positivism and to social interaction and inter-subjective communication. The analysis of sociological reflections showed that the greatest epistemological potential is represented by the integrative paradigm that

combines subjective and objective characteristics and examines the levels of social reality.

Epidemics used to be seen as a punishment from God, as a natural phenomenon – something that is not subject to control and management. The twentieth century, with vaccination, restriction, and the de facto disappearance of a number of previously deadly diseases, has shown that people can effectively resist disease. In any case, after this pandemic, we will be different, hardly better, but different – exactly... We are waiting for a reassessment of living standards of society and the study of their transformations.

REFERENCES:

1. *Аймалетдинов Т. А., Гильдебрандт И. А., Никишова Е. Н., Рассадина Д. С.* Новая нормальность. Образ жизни, рынки, инфраструктура и коммуникации после пандемии. Москва: Издательство НАФИ, 2020. – 73 с. URL: https://nafi.ru/upload/New%20normal_NAFI%20project.pdf (application date: 20.04.2021);

2. Вступительное слово Генерального директора на пресс брифинге по COVID-19 11 марта 2020 г. (ВОЗ) URL: <https://www.who.int/ru/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> (application date: 05.05.2021);

3. *Гафиатулина Н. Х., Касьянов В. В., Самыгин С. И.* Социальный иммунитет общества в условиях угрозы коронавируса: риски социокультурной травматизации. *Гуманитарий юга России 2020 Том 9 (42) № 2.* URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnyy-immunitet-rossiyskogo-obschestva-v-usloviyah-ugrozy-koronavirusa-riski-sotsiokulturnoy-travmatizatsii/viewer> 2 (application date: 26.04.2021);

4. Готовность и реагирование на чрезвычайные ситуации. Новости о вспышках болезней. Ранее неизвестный коронавирус – Китай. (ВОЗ) URL: <https://www.who.int/csr/don/12-january-2020-novel-coronavirus-china/ru/> (application date: 05.05.2021);

5. Заявление по итогам второго совещания Комитета по чрезвычайной ситуации в соответствии с Международными медико-санитарными правилами, в связи со вспышкой заболевания, вызванного новым коронавирусом 2019 г. (nCoV) (ВОЗ) URL: [https://www.who.int/ru/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations \(2005\) emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus \(2019-ncov\)](https://www.who.int/ru/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-(2019-ncov)) (application date: 05.05.2021);

JOURNALISM

АВТОРСЬКА МОВА У ТЕЛЕПРОГРАМІ

«В ГОСТЯХ У ДМИТРА ГОРДОНА»

Подолька Надія Степанівна,
канд. наук із соц. комунікацій,
доц. кафедри української літератури,
методики її навчання та журналістики,
Ніжинський державний університет,
Кармазін Станіслав Станіславович,
студент, Ніжинський державний університет,

На сьогоднішній день авторська мова в телепрограмах є малодослідженим питанням. Мова журналіста свідчить про його особистісні якості, темперамент, що й визначає формат та структуру медійного продукту. Авторська мова – це елемент телевізійного шоу, що підноситься глядачам в комічному або агресивному стилі. Мовлення телеведучого має вербальний вплив на співрозмовника та встановлює стійкий зв'язок у міжособистісній комунікації.

Мета статті – дослідити особливості мовлення журналіста Дмитра Гордона у рамках телепрограми «В гостях у Дмитра Гордона» [1]. Завдання – визначити, які психологічні прийоми, що реалізуються через мовлення, використовує журналіст в процесі ведення інтерв'ю, та як вони впливають на формат телепрограми.

Для досягнення завдання було використано методи емпіричного та теоретичного дослідження. За допомогою логіко-семантичного методу з'ясовано особливості авторської мови та мови персонажів телепередачі. Як загальнонауковий метод використовувався системний підхід, який дозволив визначити закономірності розвитку жанру авторської телепрограми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що жанр інтерв'ю досліджували такі науковці, як О. Чекмишев, М. Кім, О. Кузнецова, М. Василенко та ін. Із публікацій останніх років варто звернути увагу на дослідження авторської програми на телебаченні науковцями С. Котляр та В. Федоренко [2], а також І. Венгер [3], К. Катріч, С. Демченко [4].

Наукові дослідження доводять, що ведучий авторської програми водночас є її автором. Отже, можемо говорити про ведучого-творця. У досліджуваній нами програмі яскраво виражене авторське «Я»; образ автора індивідуалізований; можна простежити також особистісну й суб'єктивну позицію журналіста. Адже як би журналіст не хотів об'єктивно передати інформацію, його особисте ставлення до події чи проблеми так чи інакше проявиться у телевізійному тексті: добором слів, наголосами, жестами, артикуляцією тощо.

Автор використовує такі виражальні засоби: сам вибирає тему, підшукує учасників, розставляє акценти під час бесіди. Відтак у матеріалах програми «В гостях у Дмитра Гордона» переважає суб'єктивний погляд порівняно з неавторськими проектами.

Окремо потрібно розглянути активну громадську позицію автора-ведучого. Знаково, що персоніфіковані медійні продукти найчастіше з'являються саме у період непростой політичної ситуації в країні. Про це яскраво свідчить світовий журналістський досвід.

Дмитро Гордон розуміє, що герой його передачі потенційно може відповісти на слизькі питання. Його інтерв'ю із зіркою – це представлення героя як об'єкта захоплення, зневаги або ненависті багатьох членів суспільства. «Зірка» немовби знаходиться на сцені, і питання, як прожектори, висвічують різні боки життя співрозмовника. При цьому публічні люди можливо не отримали б такого визнання, якби про них не говорив Дмитро Гордон. Як правило, такі співрозмовники просто задовольняють вуайеристські потреби читача чи глядача, підтримують інтерес до чужого життя. Якщо більшість співрозмовників у телеінтерв'ю на каналах зазвичай приховують пікантні

подробиці свого особистого життя, то запрошені на гостини до Д. Гордона можуть навпаки виставляти їх, часто перебільшуючи факти.

Робота з фактами, яка передбачає їхню особисту інтерпретацію та пояснення є однією з основних ознак авторської програми. Фізика мікросвіту ХХ століття довела: спостерігач, від якого об'єкт абсолютно незалежний – ілюзія. Тому дуже часто характеристика об'єкта залежить від того, у який спосіб його досліджуємо. Фактологічна озброєність автора – надійне забезпечення для авторської журналістики. Журналістський публіцистичний підбір фактів є творчим актом трансформування предметної реальності в елементи тексту.

Факт не завжди повністю входить у текст, його наявність може бути часткова – лише окремий елемент. Аби факт став дієвою частиною матеріалу, потрібен певний суб'єкт, що відбере та виокремить його. Цим суб'єктом у цьому випадку є журналіст. Тому фактологічність того чи іншого матеріалу, конкретної програми є моментом суб'єктивним. І якщо для авторів, приміром, інформаційних програм неприпустима особистісна інтерпретація та пояснення фактів, то в авторських проектах – індивідуальний, персоніфікований продукт лише вітається.

Не тільки різні методи роботи з фактами вирізняють авторську програму Гордона. Такий тип телевізійної творчості передбачає використання більшої кількості виражальних засобів. Теоретики телережисури говорять, що коли для інформаційних чи аналітичних програм оператору достатньо відзняти статичні кадри різної величини, щоб отримати потрібний відеоряд, то в авторських проектах не можна забувати про панорами, зміщення фокусу із складним внутрішньокадровим рухом, все це досить чітко використовується в даній передачі.

Як правило, питання в інтерв'ю із зіркою стосуються бажань, надій, розчарувань, стосунків з іншими людьми, дітей, батьків, друзів, слабких й сильних проявів характеру. Журналіст примушує зіркового героя згадати дитинство, навчання в школі, перший виступ, людей, яким «зірка» завдячує

своїм успіхом. Часто такі інтерв'ю у Гордона відбуваються у формі світської розмови, але частіше на зіткненні міфу й реальності, щастя та нещастя.

У процесі комунікації Дмитро Гордон висловлює свою позицію, підсилюючи наголос на словах. У колективній бесіді встановлює свої правила, багато в чому повертає увагу використовуючи гострі фрази. Акцентує увагу на тому, що відбудеться за його словами згодом, у найближчому часі, підсвідомо змушуючи аудиторію далі вслухатися в сказане ним. Під зовнішнім тиском на нього – достатньо стійко реагує на критику. Низький рівень прояву емоційності в розмові дозволяє журналісту витримувати найрізноманітніші стресові ситуації й не включатися в дискусію, у якій його особистість піддається жорсткій критиці в найагресивнішій манері.

Слова журналіста можуть мати різноманітний контекст: політичний, розважальний, офіційний. Особливого значення такій ситуації набуває манера, при якій ці слова проговорюються і подальший їх ефект на слухачів. Через таку низьку емоційність та стриманість у мові Д. Гордона не так яскраво проявляються демонстративні риси. Він досить високо оцінює медійний продукт телеканалу, згадує про унікальність своїх інтерв'ю, наголошує на високому рівні професіоналізму. Людина з демонстративними якостями завжди знайде час та місце, аби похвалити свої здобутки та напрацювання. Проте, у Дмитра Гордона разом з його відвертістю та самокритичністю такий прояв демонстративних якостей у його мовленні вилядає достатньо гармонійним та не кидається в око.

Не є виключеннями і заголовки до інтерв'ю, статей та звернень. Наприклад, «Дмитро Гордон про тих, хто хоче його вбити». Використання подібних підсилюючих емоцію заголовків є типовим журналістським прийомом. Сенсаційний заголовок інтуїтивно вводить аудиторію в стан напруги, тривожного очікування й змушує більш уважно прислухатися до того, що буде сказано далі. З точки зору самопрезентації та повернення уваги це грає на користь журналіста, особливо у поєднанні з мовою тіла та слів, яку він використовує.

Вважаємо, що Дмитро Гордон, маючи досвід багатьох проведених телеінтерв'ю, напрацював персональну, властиву тільки йому авторську мову. Вона використовується журналістом як інструмент впливу на співрозмовника, але при цьому мова співрозмовника також може впливати на хід телепрограми. Авторську мову та мову персонажів в жанрі проблемних інтерв'ю варто досліджувати як методи пропагування через телепрограму того чи іншого стилю мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В гостях у Гордона. URL : <https://youtube.com/user/vgostyahugordona>.
2. Котляр С. В. Авторська програма – обличчя вітчизняного телебачення / С. В. Котляр, В. П. Федоренко // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія : Аудіовізуальне мистецтво і виробництво. – 2018. – Вип. 1. – С. 5-17.
3. Венгер І. Авторські програми в контексті комерційного телебачення / І. Венгер // Теле- та радіожурналістика. – 2014. – Вип. 13. – С. 169-175.
4. Катріч К. Стиль ведучого як вагома складова в авторських програмах формату «трепел-журналістика» / К. Катріч, С. Демченко // Молодий вчений. – 2015. – № 6 (3). – С. 132-134.

ART

ОСОБЛИВОСТІ МАЛЮВАННЯ СУХОЮ ПАСТЕЛЛЮ, ЗАСВОЄННЯ ТЕХНІКИ В ПЛЕНЕРНІЙ ПРАКТИЦІ СТУДЕНТІВ-ХУДОЖНИКІВ

Безугла Марина Валеріївна

студентка IV курсу мистецького факультету
Центральноукраїнський педагогічний
університет імені В.Винниченка

Стрітьєвич Тетяна Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент,
член Спілки дизайнерів України
м. Кропивницький, Україна

В статті розкриті методичні прийоми роботи в техніці сухої пастелі. Наведені переваги застосування пастельної техніки під час винокання пейзажів у природних умовах, на пленерній практиці. Обґрунтований зміст виконання завдань у пастельній техніці для поглиблення практичних умінь та навичок студентів-художників.

Ключові слова: пастель, техніка, тональні відносини, штрих, опрацювання деталей, збереження та закріплення малюнку, пленер.

Пленер – основа естетики художників, для яких світло і повітря набувають самостійного значення. Пленер передбачає роботу на відкритому повітрі (від. фр. «pleinair»), пов'язану з вивченням природи, навколишнього середовища, рефлексів, кольорних змін, нюансів, кольорових тіней під впливом сонячного світла. Проблема пленеру безпосередньо пов'язана з пейзажним простором, що може виступати як тло у зображенні людини чи натюрморту або як самостійний жанр. Робота в умовах пленеру є одним з важливих етапів підготовки студента-художника.

Мета статті: ознайомлення з загальними аспектами організації роботи у

відкритому середовищі засобами сухої пастелі, методичні поради початківцями в умовах природного освітлення освоєння студентами-художниками нових художніх матеріалів, зображальні можливості техніки сухої пастелі.

Виклад нового матеріалу .

Техніка роботи сухою пастеллю здається початківцям не надто складною. Але на ділі вона вимагає досвіду і послідовності в роботі. Пастель дозволяє користуватися різноманітними прийомами роботи. У той же час немає готових універсальних рецептів, як потрібно працювати пастеллю. Пастель допускає велику різноманітність в техніці. Кожен художник, працюючи пастеллю, виробляє власні прийоми роботи, які відповідають його творчим завданням і темпераменту.

Попередній малюнок для роботи сухою пастеллю, слід намічати легенько, колір пастелі повинен не сильно відрізнятися від тону паперу, наприклад, сірого кольору або вуглецю, який потім буде легко змахнути ганчірочкою. Вугілля краще брати обпалене (вербові гілочки діаметром 3-4 мм.) Графітний олівець для нанесення попереднього малюнка непридатний в силу того, що на нього пастель потім погано лягає.

При роботі на світлому папері хороший результат дає попередній тоновий малюнок вугіллям, чорними і сірими кольорами. Таким методом користувався художник І. І. Левітан, який залишив нам у спадок безліч майстерно виконаних пастелей. Метод роботи художника добре видно на незакінченій роботі «Стисле поле». В процесі роботи намагайтеся зберігати знайдені тональні відносини.

Потім, відламавши шматочок від крейди довжиною близько 2-3 см., Працюючи їм «плазом», наносимо основні тонові співвідношення. Якщо папір підібраний в тон малюнка, то залишаємо його, де це необхідно. Після того, як знайдені основні колірні і тонові відносини, можна приступити до уточнення малюнка. На цьому етапі уточнюється форма, опрацьовується обсяг предметів. Також можна застосувати такі прийоми роботи пастеллю: штрих, лінія, точки і т. д. В окремих місцях кладемо "мазки" плазом.

Техніка залежить від завдань, які ставляться перед роботою, пастель

дозволяє добре передавати матеріальність предметів. Для узагальнення форми пастель добре розтирається. Розтирати можна навіть пальцем. У той же час, варто відзначити, що при зловживанні розтиранням забиваються пори паперу, наступні шари пастелі гірше лягають.

При нанесенні штриха, добре поєднувати додаткові кольори. Наприклад, зробимо зелену підкладку, на неї нанесемо червоні штрихи. Таким способом можна отримати будь-який відтінок – від зеленого до червоного, при цьому виглядати все буде цікавіше, ніж просто рівно пофарбована поверхня.

У роботах початківців найпоширеніша помилка – невміння дотримуватися тональних відносин. Крім ліплення об'ємної форми, потрібно пам'ятати про те, що кожен предмет має свій власний тон. Для правильної передачі тональних відносин слід визначити, що саме темне, що світліше, що найсвітліше.

Особливістю сухої пастелі є те, що всі кольори містять звичайну білу крейду. Через це суха пастель не дозволяє отримати насичених за кольором тіней. В тінях слід віддати перевагу правильному тону. Ми пропонуємо використовувати такий прийом: темні ділянки фарбуються чорним, темно-сірим, потім поверх вводиться колір, як штрихуванням, так і методом розтушування.

Після того, як опрацьовані всі частини малюнка, слід знову подивитися на малюнок в цілому. На цьому етапі йде робота над виділенням головного в малюнку. Другорядні, надмірно контрастні деталі в пастелі легко пом'якшуються розтушуванням. Те, що потрібно підкреслити, виділяється за рахунок обсягу, кращої опрацьованої деталі.

При закріпленні пастелі особливо темніють чорні і темні кольори. Тому для тіней краще використовувати вугілля. Для промальовування дрібних деталей добре використовувати м'який вугільний олівець, іноді олівці сепії, сангіни.

В сухої пастелі одна з основних проблем – збереження малюнка. Закріплення пастелі завжди призводить до зміни тону. Пастель також можна не

закріплювати фіксатором . Але в цьому випадку слід заздалегідь потурбуватися про її збереження.

Незакріплені роботи треба помістити під скло. При цьому скло не повинно щільно прилягати до роботи. Для цього служить паспарту. Паспарту біле саме універсальне, підходить для більшості робіт, кольорове паспарту при невдалому підборі тільки зіпсує роботу. Бажано, щоб лист паспарту був товстіший і робота не прилягала до скла.

Фіксатором для пастелі може слугувати лак для волосся, але від нього вона сильно темніє. Також не дуже підходять універсальні фіксатори. Тому рекомендується користуватися спеціальними фіксаторами для сухої пастелі в аерозольних балончиках. В результаті закріплення пастелі ставати темніше, кілька контрастніше, а також втрачає бархатистість поверхні. Тому при роботі бажано врахувати потемніння пастелі. Після закріплення рекомендуємо, якщо це необхідно, легкими штрихами трохи підправити малюнок, щоб компенсувати зміни, що відбулися. Після цього малюнок можна ще раз закріпити, а якщо передбачається тримати малюнок під склом, то краще не закріплювати у 2-й раз.

Пастель легко переносити, це прекрасний інструмент для малювання на природі, і з її допомогою можна швидко зафарбувати великі поверхні. Технікою малювання пастеллю нескладно опанувати. Набори пастелі можна знайти практично у всіх художніх крамницях та інтернет-магазинах.[10]

У художній роботі пастеллю на пленері найефективнішим визнано метод роботи з природи , що полягає у реалістичному відтворенні натурних об'єктів та явищ. [9, 77] Виконання на пленері пейзажу з природи допомагає студентам проводити аналіз структури навколишніх оточуючих об'єктів, вирізняти їх характерні особливості, здійснювати спостереження за станом природи, відмінностями колірної гами обраного мотиву в різний час доби.

Застосування під час роботи цього методу розвиває у студентів навички творчого пошуку найвдалішої композиції пейзажу, вміння працювати

співвідношеннями у зображенні плановості місцини та об'єму предметів, допомагає максимально оволодіти прийомами пастельного живопису.

Виконання пастеллю пейзажного мотиву з натури передбачає послідовний перехід від однієї стадії виконання роботи до іншої: від komponування загальної композиції, побудови всього зображення, виявлення великих колірних і тональних співвідношень, їх уточнення та узгодження між собою до завершення та узагальнення всього твору . [7]

На початковій стадії komponування зображення сухою пастеллю легко наносять на формат обраний пейзажний мотив. Наступна стадія передбачає побудову всіх об'єктів пейзажу. Для цього окреслюються контури зображення, намічаються передбачені плани композиції, наносяться напрямки основних штрихів. На цьому етапі працюють кінчиком кольорової крейди для проведення тонких ліній та бічною частиною пастелі, щоб покрити велику ділянку паперу, штрих ведуть, отримуючи широку смужку кольору. За необхідності виправлення допущених помилок у роботі зайву фарбу видаляють шматочком тканини або жорстким пензлем із щетини, залишки пастелі стирають м'якою гумкою.

На стадії виявлення великих тональних співвідношень працюючи пастеллю, намічають фон, темні та світлі ділянки пейзажу, загальні колірні плями. Цей етап передбачає застосування у роботі прийомів розтушовування та сухого відмивання. Від якісного виконання попереднього розтушовування залежить успіх усієї пастельної роботи.

На наступній стадії виконання пейзажу узгоджують колір і тон між собою, відтіняють пастельні плями, надають їм рельєфності, уточнюють колірні й тональні співвідношення, виявляють об'єм, передають матеріальність об'єктів, порівнюють між собою всі складові пейзажного мотиву, передній, другий і найвіддаленіший плани.

На завершальній стадії опрацьовують нюанси, дрібні деталі, додають відблиски, підсилюють рефлекси. В кінці творчої роботи над пейзажною композицією зручніше користуватися пастельними олівцями або тонкими

паличками для розтушовування.

Опануванню студентами прийомів пастельної техніки під час роботи на пленерній практиці сприяють виконання таких видів навчально-творчих робіт, як: начерк з натури, коротко тривала зарисовка, довготривалий етюд, підсумкова композиція . [9, 118]

Для виконання начерків пейзажу викладачеві варто запропонувати студентам нескладні мотиви з неглибокою плановістю, або певний об'єкт у природному оточенні. Наприклад: “Розлоге дерево”, “Човен біля берега”, “Стара хата у вишневому садку” тощо. Для коротко тривалих зарисовок краще обирати завдання для дослідження різних станів освітлення протягом доби. А саме: “Ранок”, “Перед дощем”, “Захід сонця” та інші. Для виконання довготривалих етюдів на пленері підійдуть такі теми: “Сонячний день біля ріки”, “Туман в полі”, “Багатоплановий гірський пейзаж”.

Творча робота як підсумкова композиція, яку виконують студенти на основі зібраного матеріалу навчальної практики . Виконуючи цю роботу, молоді митці можуть не тільки поліпшити розуміння усіх можливостей пастельної техніки, застосувати все розмаїття кольорової палітри, але й відшукати авторський стиль виконання, розробити особисту манеру, проявити креативність думки у розробці композиції пейзажного мотиву.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Узагальнюючи вищевикладене, слід сказати, що включення в освітній процес студентів мистецьких закладів вищої освіти вивчення техніки пастелі розширює їхні образотворчі вміння, поглиблює професійну підготовленість до майбутньої художньо-педагогічної діяльності. Правильно організований процес навчання пастельної техніки формує у молодих митців практичні навички, сприяє оволодінню технічними прийомами, розширює живописну палітру, розвиває відчуття нюансів, вивчення різних підходів до створення роботи. Розглянуті у статті технічні прийоми можуть застосовуватися для підвищення ефективності навчання студентів мистецтва пастельної техніки та активізації їх творчих здібностей.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Баймуханов Г. С. Основные принципы организации пейзажного мотива на пленэре. Гуманитарные исследования. 2017. № 4 (17). С.103–104.
2. Берлач О. П., Чихурський А.С. Використання пастелі в станковому живописі: метод. рекомендації. Луцьк, 2017. 18 с.
3. Канунникова, Т. А. Актуальность традиционных художественных техник на примере рисования пастелью. Проблемы и перспективы развития образования : материалы V Между нар. науч. конф. (г. Пермь, март 2014 г.).
4. Музика О. Пленерна практика як важливий компонент підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2012. № 6(2). С. 47–52.
5. Парамонов А. Г., Башкатов И. А., Алексеева С. О. Пейзажный жанр в системе профессионального художественно-педагогического образования. Russian Journal of Education and Psychology. 2018. Том 9, № 9. С. 122–135.
6. Сидор М. Аспекти пізнання та оволодіння художнім рисунком як виразною формою професійного поступу художника. Молодь і ринок. 2018. №8 (163). С. 54–59.
7. Сова О. С. Формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2018. 320 с.
8. Черватюк В. О. Методичні рекомендації з пленерного живопису для молодих художників. Українська академія мистецтва. Київ, 2013. Випуск 21. С. 44–51.
9. Шевнюк О. Л. Методика навчання образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах: навч. посіб. Київ : Освіта України, 2017. 311 с
10. <http://gavrilovart.ru/lessons/sovety/46-rispastel>

УКРАЇНСЬКИЙ КУБОФУТУРИЗМ: БОГОМАЗІВСЬКИЙ ВАРІАНТ

Василенко Вікторія Олексіївна

Студентка мистецького факультету

ЦДПУ імені В. Винниченка

Гарбузенко Лариса Володимирівна

Кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну

ЦДПУ імені В. Винниченка

У статті проаналізовано філософсько-естетичні, художньо-стильові та національні особливості українського авангардного мистецтва, а в його контексті визначено самотність вітчизняного кубофутуризму як унікального напрямку європейського авангарду. Основу дослідження становить творчість Олександр Костянтинович Богомазов – представник українського і світового авангарду.

Ключові слова: авангардизм, кубофутуризм, новаторство, традиції, колорит, конструктивізм.

Вступ. Авангард, авангардизм (фр. *avant-garde* – передовий загін) – умовний термін для означення загальних новаторських, експериментальних поглядів, концепцій, течій, шкіл у художній культурі ХХ ст., для яких характерні прагнення докорінно оновити художню практику, пошук нових, незвичних засобів вираження форми і змісту творів. Загалом авангардизм розуміється як найактивніша тенденція, граничний вираз більш широкого явища – модернізму. Становлення останнього пов'язується, у свою чергу, із раннім періодом авангардизму. Інакше кажучи, модернізм і авангард – багато в чому подібні, майже тотожні явища в мистецтві ХХ ст. Їхньою спільною суттєвою рисою є опозиція класичному мистецтву, принципове використання «сучасних», «передових» методів і прийомів творчості. Проте, якщо авангард – це завжди модерне мистецтво, то модернізм не завжди буває авангардним. Навіть більше, деякі автори схильні бачити у модернізмі тільки

поставангардний період розвитку мистецтва, котрий характеризується лише повторенням, репродукуванням вже винайдених авангардом художніх принципів та рішень [1, с. 91].

Авангард у мистецтві виступає як історико-конкретне, так і метаісторичне явище у розвитку художньої культури. Так, будь-яка художня епоха має свій власний авангард в особі тих митців, які були провісниками нових стилів, напрямів та шкіл. Так, у середині–кінці ХІХ ст. авангардом був імпресіонізм, який відкрив зовсім нові способи художнього бачення світу, виявив його життя у візуально-змінному часі. Якщо глянути ще глибше в минуле, то ренесансне відкриття лінійної чи повітряної перспективи було справою, здійсненою передовим загоном культури Відродження, що відкрило простір для розвитку реалізму. Незважаючи на хронологічну приналежність цих художніх напрямів і шкіл своєму часові, вони значно випереджали його, екстраполюючи свої твори у майбутнє, «впадали» по осі часу в сучасність. З цього погляду авангардні твори завжди актуальні, вони співіснують у часі із будь-якими конкретно-історичними «хвилями» авангарду. Проте авангард початку ХХ ст. все-таки суттєво відрізняється від усіх попередніх авангардних течій. Його специфічна особливість – яскраво виражена антиакадемічна, «антисалонна» спрямованість, котра досягається у певному розриві з традиційними, передусім реалістичними методами.

Крім цього, в авангардизмі ХХ ст. багато дослідників виділяє такі спільні й суттєві риси, як: бунтарство, епатажність, безкомпромісність, елітаризм, дистанційне випередження сучасності, переоцінка традицій, поліцентризм (внаслідок наявності багатьох рівноцінних напрямів), інтердисциплінаризм (тісні зв'язки між окремими видами мистецтва), синтетизм, програмність, «революційність», утопізм і т. ін. Враховуючи величезне розмаїття авангарду, його напрями можна умовно згрупувати відповідно до двох основних галузей образності – «абстрактної» та «одухотвореної», або «безпредметної» та «психологічної». З часу свого виникнення і дотепер в авангардизмі домінують мотиви гіперболізації раціонального чи ірраціонального, ментального чи

емотивного, «трансцендентного» чи «іманентного». Інакше кажучи, в художній мові авангарду існують образи-символи та образи-емоції, які, відповідно, знаходять місце в лінії «абстрактного» та «експресивного» мистецтва. Так, авангардизмом у мистецтві першої третини ХХ ст. були кубізм (відкрив способи гранично узагальненої побудови предмета як такого і на площині), футуризм (створив динамічні форми, спрямовані в майбутнє), абстракціонізм (виразив через безпредметні структури образ об'єктивної реальності), сюрреалізм (вивів підсвідомість на рівень зображувальних рішень). Чималу популярність в середовищі європейських митців здобув суто український напрям авангардизму – кубофутуризм, що був поєднанням двох протилежних напрямів авангардного живопису – кубізму (один із засновників – П. Пікассо), який «розчленовував» предмети та фігури, тяжів до конструктивності, плекав ідею будівництва та футуризму, що оспівував «красу швидкості», відображав динаміку тектонічних змін епохи індустріалізму, виступаючи проти старого і пророкуючи смерть культури минулого. В Україні виросла ціла плеяда послідовників кубофутуризму, а саме: О. Богомазов, О. Екстер, Г. Нарбут, Н. Редько, Г. Собко-Шостак, В. Хвостенко-Хвостов, К. Піскорський, А. Петрицький. Теоретиком і лідером українського кубофутуризму був професор Київського художнього інституту О. Богомазов. 1914 р. він написав своєрідний маніфест українського авангарду «Живопис і елементи», де пропагував нові художні ідеї та прийоми. Митець намагався здійснити градацію живописних елементів, доводячи її до найменшої вартісної одиниці – крапки, яка, підкоряючись динаміці руху, переростає у лінії, живописні площини, середовище й таке інше. Це динамічне бачення матеріалу привело О. Богомазова до розуміння генези художньої форми. Видатним представником українського кубофутуризму був і скульптор Олександр Архипенко – митець світового рівня, який мав суттєвий вплив на розвиток авангардного мистецтва. Джерелом його творчості став «космічний динамізм», при цьому скульптор, як представник авангарду, свідомо уникав «предметності», для нього першочерговим було передати не предмети, річ, подію, а ідею, почуття, думку.

Провідним організатором авангардного мистецтва в Україні була і Олександра Екстер. Саме вона стала творцем, фундатором унікального (власне екстерівського) варіанта кубофутуризму. Її ідеї мали значну силу впливу, а майстерню називали «академією авангардизму». Варто згадати низку праць, які належать західним дослідникам української культури, зокрема, В. Маркаде, Ж. К. Маркаде та О. Накову з Франції, Г. Бойкові з Польщі, В. Боулту та Ш. Дуглас із США. Ці науковці одностайно засвідчують неповторність та оригінальність українського авангардного мистецтва й української культури загалом. У вітчизняній філософсько-естетичній думці вже зроблено перші кроки у вивченні цього культурного феномену. Поступово відроджується втрачений у 1930–1970-х рр. об'єктивний деідеологізований науковий підхід до вивчення здобутків національного мистецтва, що дає можливість ввести до наукового обігу чимало призабутих, але важливих фактів, змінити стереотипи, багато в чому деформовані уявлення про деякі суттєві моменти і явища творчого життя, типові для пореволюційної доби з її драматичними конфліктами та боротьбою. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки 136 художніх ідей. У 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. з'явилася низка ґрунтовних статей Н. Асєєвої, А. Бичко, С. Білоконя, Д. Горбачова, Е. Димшиця, І. Диченка, О. Кашуби, Л. Левчук, В. Личковаха, А. Німенка, Б. Певного, О. Петрової, Д. Степовика, О. Федорука, Р. Яціва, в яких авангард України характеризується як новаторське і революційне мистецтво, високо оцінюється його творчий потенціал. Ці роботи сприяли поглибленню рівня досліджень українського авангардного мистецтва, активізували інтерес до його проблем. Починаючи з кінця 1990-х рр., в Україні написано та захищено низку дисертаційних досліджень, присвячених різним аспектам авангардного мистецтва (серед авторів – С. Жадан, О. Кашуба, Т. Ємельянова, О. Смержевська, Я. Цимбал та ін.). Найбільш науково-змістовний шар літератури з естетики, теорії і практики українського кубофутуризму являють собою дослідження Д. Горбачова та О. Кашуби. Аналізуючи творчий спадок окремих представників цього напрямку (О. Архипенка, О. Екстер, О.

Богомазова), науковці торкаються проблеми світоглядних засад творчості, прагнуть виявити власне національне, традиційне, самобутнє в їхніх доробках, відзначають вагомий внесок українських авангардистів у розвиток світової культури авангарду.

Мета статті – дослідити художньо-естетичні засади українського кубофутуризму, визначити його національну специфіку на основі аналізу творчості Олександра Богомазова. Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Вирішення поставлених завдань здійснювалось за допомогою таких методів дослідження, як: історичний аналіз, художній синтез, мистецтвознавчий аналіз у розв'язанні поставлених завдань.

Поняття «український авангард», яке в науковий обіг ввели зарубіжні дослідники ще на початку 70-х років ХХ ст., цілком правомірне і необхідне, оскільки без його ґрунтового аналізу об'єктивне висвітлення процесів і явищ, які відбувались у культурному житті Європи першої третини ХХ ст., було б неповним. Авангардне мистецтво України – самобутній феномен національної культури, що з'явився і розвивався в руслі європейської культури модернізму. Авангард на Україні має свої художньоестетичні засади, хронологічні й регіональні межі, виразну національну специфіку. Художньо-естетичні засади українського авангардного мистецтва сформувалися як процес поступового синтезу передових ідей західноєвропейської естетики з елементами національної культури. На перших етапах своєї творчості українські митці-авангардисти вивчали, захоплювались і наслідували творчість європейських митців-новаторів. Проте з часом у роботах вітчизняних майстрів все частіше і яскравіше виявляються риси власне національної художньої культури, які сягають корінням ще в прадавній українській примітив, народний іконопис, духовну культуру епохи бароко. З учнів і послідовників західноєвропейського авангарду українські художники самі стають засновниками та ініціаторами нових естетичних та формально-технічних художніх принципів, які займають вагоме, а подекуди і провідне місце в розвитку світової культури авангарду.

Відбувся своєрідний зворотний процес: взявши за основу естетичні ідеї європейського авангарду, вітчизняні митці збагатили їх оригінальними самобутніми рисами національної культури, створивши при цьому власну естетичну концепцію авангардизму, і представили її світові у вигляді теоретичних та художніх робіт, якими захоплюється світова громадськість [2, с. 16].

Радикальні соціально-економічні перетворення, науково-технічних прогрес, політичні катаклізми, а також криза раціоналізму у філософії на межі ХІХ–ХХ ст. призвели до кардинальних зрушень у людському світовідношенні, зміни світоглядних парадигм. З'явилися нові філософські напрями (інтуїтивізм, ірраціоналізм, психоаналіз, екзистенціалізм, феноменологія), у яких переосмислювалася сутність людини у її взаємозв'язках із навколишнім світом і, відповідно, радикально оновлювалися виражальні засоби і прийоми зображення людини у цьому світі. Мистецтво тепер звертається до недоступного прямого («буквального») відтворення. Вироблення нових образотворчих засобів, прагнення до типізації, підвищеної експресії, створення універсальних символів, лаконічних пластичних формул було спрямоване, з одного боку, на відображення внутрішнього світу людини, її станів (психічних, емоційних), з іншого – на посилення виразності, інформативності «тілесної» структури речей, оновлене бачення предметного світу аж до завдання створити «самостійний живописний (образотворчий) факт», сконструювати «нову реальність». Усі ці зміни у художній культурі призвели до революції в естетиці, яка відбулася у країнах Європи і стала визначальною для мистецтва ХХ ст. Джерелом теоретико-естетичних та формально-технічних новацій українських авангардистів слугували передові ідеї європейської естетики авангарду, а також окремі прояви української національної культури, які й зумовили специфіку й самобутність вітчизняного авангарду. В культурі авангарду знаходимо окремі елементи художньої культури, генетично споріднені з українською народною творчістю, іконописом, мистецькою спадщиною епохи бароко, а саме: високий ступінь абстракції, глибокий символізм, відхід від зображення реальності,

прагнення передати вищу, духовну сутність тощо. Специфіка теоретичних і художніх робіт вітчизняних митців-авангардистів, зумовлена безпосередніми впливами традицій національної культури на процес становлення їхнього світогляду, виразилась через динамізм, ритмічність (на відміну від західноєвропейської статичності); оптимізм, життєствердність, захопленість реальним життям (на Заході переважали песимістичні, а то й трагічні настрої); інтровертність, «зверненість у себе» (тоді як на Заході – епатажність, прагнення шокувати і вразити публіку); барвистість і насиченість кольорів (на противагу західній монохромності); утопізм, який проявився у прагненні за допомогою революції соціальної здійснити революцію у мистецтві, утвердити нові естетичні принципи; космічність, намагання відобразити у своїй творчості вічні цінності та ідеали, досягнути гармонії мікрокосму і макрокосму [2, с. 17].

Українські митці-авангардисти, ознайомившись із новаціями своїх західних колег, створили власні естетичні концепції, в яких обґрунтовувалися нові авангардні напрямки у мистецтві. Одним із таких напрямів, що виник в Україні у першій третині ХХ ст., став кубофутуризм. Його творці – О. Екстер, О. Богомазов та О. Архипенко. До кубістичної моноколірності українські митці внесли виразну етнічну колористику, динамізм, життєву енергію. На відміну від західноєвропейського футуризму, позначеного агресивним урбанізмом, мілітаризмом, культом індустрії та техніки, а також тотальним нігілізмом щодо попередніх культурних здобутків, український кубофутуризм гуманістичний, оптимістичний, етнічнонасичений. Український кубофутуризм зародився у київській майстерні-студії Олександри Екстер, а звідти переможно рушив у світ. Молода художниця, учениця майстра академізму Миколи Мурашка, мандрувала Західною Європою і, повертаючись до Києва, представляла колегам новітні мистецькі напрями. Послідовники кубофутуризму «переструктурували» реальність і зображали предмети як геометричні форми. [3, с. 170].

Зокрема, Олександр Богомазов – художник, педагог та теоретик мистецтва, пройшовши через імпресіонізм та символізм, зрозумів, що

геометризація форми та зміна пропорцій предметів в кубізмі більш досконало передає їх динаміку глядачу.

Богомазов будучи прихильником і теоретиком кубофутуризму, пише трактат "Живопис і елементи" — блискучу теоретичну розвідку, в якій він розмірковує про те, як динаміка повсякденного життя перекладається митцем на полотно через мову живописних елементів: колір, форму, ритм та лінію. Ці елементи, на його думку, — це знаки, які єднають глядача і художника, роблять картину результатом творчого хвилювання митця. Ритм Олександр Богомазов розглядає як рух елементів, що призводить до зміни їх кількості. Форма народжується з початком руху крапки, яка є первісним елементом. Динаміка розвиває крапку до лінії, утворюючи площину. Колір — це живописний елемент, який втілює якісні особливості змісту. Квадрат — найпростіша форма із співвідношенням сторін 1:1. Таке співвідношення у розвитку утворює трикутник, квадрат чи коло. Цей розвиток живописних елементів породжує рух, який об'єднує елементи у різних видах мистецтва. Кожен елемент мистецтва через свою кількість несе певну ритмічну цінність, котра з'єднується з іншою ритмічною цінністю через рух їх кількостей. Свідоме керівництво ритмічною цінністю є пізнанням її якості.

Результат і обговорення. Отже, розвиток ритму — це розвиток пізнання ознак ритмічних цінностей. "Світ виповнений енергією руху, — розмірковує автор, — і спостережливе око бачить динаміку навіть у статичному предметі ("гора насувається", "рейки біжать", "стежка в'ється)". Предмет для кубофутуриста — не інертна матерія: "Київ у своєму пластичному об'ємі виповнений прекрасного і розмаїтого глибокого динамізму. Тут вулиці впираються у небо, форми напружені, лінії енергійні, вони падають, розбиваються, співають і грають". Художник, розуміючи це, може зімітувати своє переживання за допомогою ліній і форм. "Людина штовхає тачку вулицею додолу, — тлумачить О. Богомазов свою картину з подібною назвою. — Довгі прямі лінії дерев'яних ручок, кут, утворений ящиком, рухлива постать людини і коліс творить такий натиск руху, що викликає в сусідніх будинках опір та

ілюзію руху, протилежного тачці. Ясно спостерігається, як лінії чотириповерхового будинку наче пручаються, змінюють свій напрямок, щоби встояти і не бути зметеними концентрованим рухом тачки і людини..." [2, 87]

Трактат О. Богомазова споріднений з теоретичною роботою абстракціоніста В. Кандинського "Про духовне у мистецтві" і книгою Глеза-Метценже "Про кубізм". Але глибина і переконливість обґрунтування нового мистецтва робить його працю безприкладною. Про Богомазова кажуть, що він поставив кубофутуристичний зір не лише художникам, а й поетам: "Трикутні скелі, призматичні кручі, зигзаг розколин, креслених по них, кристали гір, зубчасті та блискучі... Піднісся конус нової гори" — це рядки з вірша М. Бажана про Кавказ. [3, 56]

Як і всі кубофутуристи, Богомазов віддає перевагу урбаністичним сюжетам ("Потяг", "Базар", "Київ. Гончарка"), але на відміну від італійського футуриста Марінетті, що з гіркотою ганьбив свою Венецію ("ринок лахмітників"), від інших, хто трактував тему міста як місця, де руйнується і гине особистість, він вважав, що "... місто б'є особистість, але воно таки може і викувати її". Перенапружений урбанізм французьких кубістів та італійських футуристів у Богомазова пом'якшувався. Темп і тіснява міста у нього поєднується з м'якими рухами людей. Колір був справжнім ліричним героєм її живопису. [2, 15]

Розуміння глядачем живописних елементів мистецтва спонукає його до усвідомлення категорій нового мистецтва.

Висновки. Український авангард, руйнуючи традиційні засади мистецької творчості, став початком докорінних змін у культурному житті не лише тогочасної мистецької України, але й мав вагомий вплив на формування культурної свідомості світової спільноти початку 20 ст. Авангардне мистецтво – це пошук нових форм художньої творчості, спроба з'ясувати сутність динаміки засобами образотворчого мистецтва, у якому народжується гармонія. У творчості художників-авангардистів мистецтво – це місток до самопізнання, спроба досягнення творчої гармонії в пошуках духовного абсолюту.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Яковлев Е. Г. Заметки об эстетике русского авангарда / Е. Г. Яковлев // *Философские науки*. – 1989. – № 9. – С. 90–95.
2. Канішина Н. М. Художньо-естетичні засади українського авангардного мистецтва першої третини ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.08 «Естетика» / Канішина Н. М. – К., 1999. – 20 с. 3. Маркаде В. Українське мистецтво ХХ ст. і Західна Європа / В. Маркаде // *Всесвіт*. – 1990. – № 7. – С. 169–180.
4. 7. Коваленко Г. Александра Экстер в Париже / Г. Коваленко // *Театр*. – 1996. – № 2. – С. 105–106. Столярчук Наталия.
5. Мистецтво України. Енциклопедія. Том 1. Київ., 1995.
6. Кулива И. Философия и искусство модернизма. М., 1980
7. Плеханов Г. В. Литература и эстетика: В 2 т. М., 1958. Т. С 123.
8. Спогади дочки О. Богомазова (Вступ Е. Димшиця) // *Українське мистецтвознавство*. — К.: Київ: Наукова думка, 1993. — Вип. 1. — С. 141–154.
9. Богомазов О./ А. Bogomazov. Живопис та Елементи / *Painting and Elements*. Упор., пер. укр. Т. Попова. Київ, 1996
10. Кашуба-Вольвач О. Д. Кубофутуризм О. Богомазова: стилістичні особливості творів 1914–1916 років // *Сучасне мистецтво*. Наук. зб. вип. IV., Харків, 2007. — С. 287–298.

ВИКОРИСТАННЯ РУКОТВОРНИХ ГРАФІЧНИХ НАПИСІВ НА ВИВІСКАХ ТА ВІТРИНАХ У ВІЗУАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ МІСТА

Пандирєва Єлизавета Андріївна

аспірант кафедри:

Теорії та історії мистецтв

Харківської державної академії дизайну і мистецтв

м. Харків, Україна

Вступ. Написання рукотворних графічних написів стало вже давно достатньо поширеним явищем, незважаючи на масове використання вінілу та інших графічних вивісок. Спостерігаючи історичний розвиток рукотворного графічного напису, можна помітити, що саме він був одним з перших, хто відкрито реагував на зміни, що відбувалися в соціальному житті суспільства.

Написання вивісок та розпис вітрин — це дуже традиційна форма письма та реклами, яка сягає корінням століть. В основному, на основі каліграфічних шрифтів та римських стилів письма. Спеціалісти з рукотворних графічних написів навчилися розміряти слова та розміщувати їх так, щоб візуально впливати на своїх потенційних покупців.

Що ж стосується проблем такої важливої складової як візуально-графічної мови громадського середовища, то рукотворний графічний напис, на сьогоднішній день, майже залишений поза увагою науковців. Проте, деякі спроби аналізу реалій сучасної практики рукотворних графічних написів у місті все ж таки є, але вони не стосуються комплексного розгляду проблем даної галузі, а лише відбивають певні особливості її стану.

Мета: обґрунтувати доцільність використання рукотворних графічних написів на вивісках та вітринах у візуальному середовищі міста.

Матеріали та методи: Тези побудовано на основі системно-аналітичного підходу. У дослідженні застосовано загальнонаукові (теоретичні та емпіричні) і спеціальні мистецтвознавчі методи наукового пізнання. Комплексне використання загальнонаукових теоретичних та емпіричних методів наукового

пізнання дало змогу проаналізувати позитивні та негативні приклади рукотворних графічних написів на вивісках та вітринах у візуальному середовищі міста.

Результати та обговорення. Багато різних компаній використовують рекламні написи більш сучасним способом. Проте, навіть якщо фірма має сучасний фірмовий стиль, то спеціаліст з рукотворних графічних написів може створити напис або логотип на різноманітних поверхнях набагато кращим ніж надрукований і з врахуванням особливостей оточуючого візуального середовища.

По-перше, рукотворні графічні написи на вивісках та вітринах можна коригувати на місці, оскільки майстри з цих написів знають, як візуально виділити бренд замовника в оточуючому середовищі так, щоб покупці звернули увагу на його магазин та зацікавилися продукцією (рис. 1).

Рис. 1 Лампас Покрас. Розпис вітрини до виставки «Line. Fusion. Future».

Іміджева галерея «Hyundai MOTORSTUDIO». Москва, Росія. 2018

По-друге, це відданість традиціям. Господарі деяких компаній навмисне використовують рукотворний графічний напис на вивісці чи вітрині, оскільки, ця фірма наслідує традиції не тільки візуально але й у технології виробництва своєї продукції. Для деяких фірм рукотворний графічний напис, це один з головних принципів виробництва їх продукції або надання послуг (рис. 2).

Рис. 2 Фірма виконавець «Traditional signs of London». Тату салон «Leviticus Tattoo Emporium». Лондон, Великобританія. 2019

По-третє, рукотворних графічний напис візуально допомагає гармонізувати оточуюче середовище, робить його більш комфортним. Фахівці з цих написів знають, як потрібно використовувати кольорову гаму, створювати художній образ напису, враховувати архітектоніку оточуючого середовища тощо (рис. 3).

Рис. 3 Peeta. Замовник «Teatro Colosseo». Турін, Італія. 2016

З комп'ютеризацією виробництва, рекламні написи стали різноманітними та економічно більш доступними, але традиційні рукотворні графічні написи в деяких зарубіжних країнах все ще не поступають їм. Автор тез доходить до такого висновку, аналізуючи численні приклади традиційних написів за

кордоном. Сучасні рукотворні графічні написи з часом лише удосконалюються, з'являються нові інструменти та матеріали для їх написання тощо. На сьогоднішній день широко розповсюджені написи крейдою на дошках з меню, «вуличні» маркери різної ширини, аерозольні балончики, котрі мають велику кількість насадок тощо.

Деякі компанії досі використовують традиційні написи та вважають їх своєю відмінною рисою. Наприклад, «Pret A Manger», «Mani», «Veritas vine», «Inigo contact services LTD» та інші компанії, що вбачають привабливість та довершеність вигляду, який зараз дуже популярний серед хіпстерів та сучасних етичних та органічних кав'ярень, кафе та закусточних.

Рукотворні графічні написи надають компаніям конкурентний, економічно ефективний спосіб мати добре створений напис з вигідним представленням їх бренду в оточуючому середовищі. Спеціалісти з цих написів, при створенні вивіски чи розпису вітрини традиційним способом можуть вирішувати не тільки естетичні, а й архітектурні завдання.

Останнім часом дуже популярним є використання позолоти при створенні рукотворних графічних написів. Позолота — це техніка, яка сягає корінням століть. Позолота листям золота все ще настільки популярна через те, що немає іншої заміни використанню чистого справжнього золота 23 карат на рекламних вивісках. Позолота використовує дуже тонко пресоване чисте золото у тонких листових пластинах, які потім наносять на поверхню вивісок. Процес є не зовсім легкий, тому для цього потрібен професійний, технічний і кваліфікований майстер.

Це все ще популярний спосіб, котрий використовується не лише для того, щоб виглядати заможно та стильно, а й тому, що золото має таку властивість, яку не має жоден інший матеріал при відбиванні світла від його поверхні. Після нанесення золотого листа, воно мерехтітить на сонячному світлі яскравіше, ніж будь-який інший метал. Використання позолоти є «історичною традицією» у багатьох містах світу: на фасадах магазинів, громадських будинках, церквах, входах в офіси, музеї, палаци, на дошках та геральдиці, табличках з нумерацією

будинків тощо.

Золоте листя має тенденцію проявляти себе краще, якщо встановити його на темному тлі, наприклад, на королівському синьому, бордовому або чорному — справжнє золото дає великий контраст з цими кольорами. Також, однією з особливостей золота є те, що воно будучи металом не вицвітає і не тьмяніє, тому може бути більш економічно вигідним у довгостроковій перспективі, ніж пофарбований або вініловий напис. Багато відомих компаній використовують справжнє золото для свого брендингу: «Paul Smith», «Fred Perry», «Fullers Pubs», «Burberry», «Harrods», «Ralph Lauren» тощо. Позолота, це один з найкращих варіантів, щоб виглядати професійно, стильно та мати ошатний вигляд.

Висновки. Обґрунтовано доцільність використання рукотворних графічних написів на вивісках та вітринах у візуальному середовищі міста. Написання рукотворних графічних написів допомагає візуально виділити бренд фірми, підкреслює наслідування традиціям та покращує несприятливе візуальне середовище у місті. Доведено, що позолота надає комерційну привабливість, вишуканість і, є чудовим способом для звернення уваги покупців.

**ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ АСПЕКТИ ВИКОНАВСТВА В МЕЖАХ АНАЛІЗУ
МУЗИЧНОГО СТИЛЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ
(НА ПРИКЛАДІ «ВРЕМЯ, ВПЕРЕД!» ГРИГОРІЯ СВІРІДОВА)**

Шабанова Тетяна Данилівна,

викладач-методист

Горячко Ірина Василівна,

викладач

Ужгородський музичний фаховий коледж

імені Д. Є. Задора

м. Ужгород, Україна

Вступ. Мінімалізм в музиці – це метод композиційної побудови на основі найпростіших звуковисотних та ритмічних конфігурацій, які складають основу розвитку музичного матеріалу твору. Багатократно повторюючись у варійованій прогресії, мінімалістичні елементи створюють, таким чином, контент драматургії. Подібний мінімалістичний принцип побудови композиції необхідний для цілісного сприйняття музичної форми.

Мінімалізм почав своє існування в період після Другої світової війни. Популярність мінімалізму припадає на другу половину 60-х років ХХ століття. Виникнувши в США, мінімалістичний напрям поступово стає затребуваним у багатьох країнах. Відповідає соціально-історичним проблемам як найбільш яскравий прояв соціальної тенденції даного періоду.

Однак післявоєнна гіпербола суспільних стосунків і особливо внутрішній когнітивний конфлікт особистості як об'єкта, що формує соціум, створила передумови для виникнення мінімалізму практично в усіх галузях мистецтва. Яскравими представниками мінімалізму в музиці є Террі Райлі, Стівен Райх Філіп Глас, Арво Пярт.

Однак тенденцію до мінімалістичної музики можна спостерігати набагато раніше. Попередниками мінімалістичної музики можна сміливо назвати Артюра Онеггера і його «Пасифік 231», Олександра Мосолова і його Завод, С. Прокоф'єва і його балет «Стальной скок» - усе це твори 20-х років ХХ століття.

Мета роботи. Обґрунтувати найбільш оптимальний з точки зору логіки музичного розгортання метод виконавської інтерпретації.

Матеріали і методи. Матеріалом для аналізу є музика Філіпа Гласа до документального фільму «Койяаніскаці» а також твір «Время, вперед!» Григорія Свірідова як зразок постурбаністичного переосмислення мінімалістичних принципів. Для досягнення мети роботи застовуються методи історико-типологічного та структурно-функціонального аналізу.

Результати та обговорення. Це перший з трилогії фільмів «Каці», яка показує з різних боків взаємодію людини, природи і технології. Слід відзначити важливу деталь: більше 10 років Ф. Гласс і його ансамбль гастролювали з фільмом «Койяаніскаці», виконуючи наживо музику прямо перед кіноекраном та глядачами під час показів. «Койяаніскаці» мовою індіанців хопі означає: 1) божевільне життя; 2) життя в безладі; 3) життя поза рівновагою; 4) руйнування життя; 5) стан життя, який диктує нові умови існування. Рік виходу документального фільму на екрани - 1983.

Те, що постає перед нами у вигляді акту, що відбувся, або ряду подій сучасного світу, - музика збагачує смисловою товщею емоційно-етичного аспекту. Музика пронизує візуальний контент остинатною напругою за рахунок повторюваних структурних модусів у багатоманітні художньої виразності. Від тембрової вузькості звучання – до повноти звукової наповненості в контексті оркестрового зрізу; від динамічної рівності часового відрізка – до кульмінаційних туттійних сплесків, які відповідають інтонаційній фабулі. Протягом всього, що відбувається на екрані саме музика змушує нас усвідомити проблему глибокого конфлікту в парадоксальності того, що відбувається в соціально-історичному контексті. Питання сучасності, яке виникло у другій половині ХХ століття, - «Невже дійсно економічне процвітання і розкриття людської суті є несумісними?» - стає мало не єдиним за актуальністю. У зв'язку з цим виникають також і інші питання, породжені цим єдиним: «Чи є ще час звернути з цього шляху? Чи можемо ми досягнути успіху в зміні курсу і стати господарями ситуації, а не дозволяти обставинам керувати

нами? Чи можемо ми подолати глибоко вкорінене варварство, що змушує нас до намагання розв'язати проблеми у єдиний спосіб, у який вони **ніколи** не можуть бути розв'язаними, - силою, насильством, убивствами? Чи зможемо ми знищити розрив між нашими видатними інтелектуальними досягненнями і своєю емоційною і моральною відсталістю?» (Э. Фромм Искусство быть. М., 2014. - С. 80).

«Время, вперед!» - твір, написаний композитором з іншого світу – світу будівників комунізму. Орієнтація на індустріалізацію, модернізацію практично усіх сфер діяльності радянської людини нічим не відрізнялася від стратегії капіталістичного табору. Як виявилось, «людину заохочують не мати істинних переконань. Вона рідко зустрічається з критичною думкою, зі справжніми почуттями, і тому лише згода з іншими може врятувати її від нестерпної самотності і загубленості... Людина відчужується від себе і схиляється перед творіннями власних рук. Вона схиляється перед власними творіннями, перед державою і перед лідерами, яких сама ж і створила» (Там само, с. 86-87).

Тональність твору – сі-бемоль мінор – Ре-бемоль мажор. Тритонове співставлення з перших тактів вводить у певний атональний стан. При цьому протягом усього твору звучить мінімалістичний зворот у вигляді зменшеного септакорда, який складається з рівномірно розподілених в часі звуків, які його складають. І цей елемент стає головним чинником, який об'єднує всі мінімалістичні нашарування ритмоінтонаційних фігурацій.

Динамічний план характеризується гіперболізованою експресивністю у вигляді двох «форте» протягом усього твору. Окрім незмінного над динамічного рівня звучання, композитор активно використовує акцентування і «сфорцандо». Такий динамічний принцип використовувався в музиці С. Прокоф'єва, зокрема в його опері «Вогняний янгол». Тобто прагнення вивести людину розумну на більш високий рівень усвідомленості – «здатність проникати вглиб поверхні і осягати рушійні сили індивідуального та суспільного життя», - зародилося ще на початку ХХ століття, як уже було сказано вище. І цей принцип багато в чому визначив тенденцію соціальних

процесів у музичному втіленні другої половини ХХ століття. «Коли хочеш, щоб тебе почули – вже не достатньо просто поплескати когось по плечу» - говорить сценарист Е.К. Уокер. Необхідним є посилення ідейної значимості засобами повторення, нагнітання, у певному сенсі доцентровості дії. Саме цей прийом потовщення звукової тканини, як музичної так і мовної – проходить червоною ниткою у творчості багатьох кінорежисерів: Д. Фінчера, Р. Скотта, Т.Скотта, К.Муратової.

Даний твір являє собою двочастинну форму з рефренами і вступом. Однак другий розділ є досить об'ємним і сам по собі вже являє собою просту три частинну форму, яка стає кульмінацією усього твору. Тобто з точки зору мінімалізму, дана форма складається з двох розділів, розмежуванням яких є рефрен, який структурно відрізняється від тематичної будови розділів. Якщо основний матеріал є яскравим мінімалістичним згустком за рахунок ритмоінтонаційних структур, їх додавання і тиражування (28 тактів) – то епізод є акцентованим визначенням смислової канви. Це перш за все проявляється у партії у зміні остинатного прийому в акомпанементі (тобто у партії другого роялю), і в подачі мелодичної лінії, яка повністю відповідає художньо-сисловому дозріванню генеральної ідеї твору. Принцип розвитку ідеї проходить через два проведення епізоду. Перше проведення являє собою Ре-мажорну заклічно-висхідну мелодичну структуру, розповідного характеру, без контрастних співставлень, і, таким чином, сумнівів у правильності дійства, що відбувається. Наступне тематичне проведення збільшується за часом (60 тактів) і за звуковою насиченістю, що й призводить до останнього епізоду, в якому конфліктність і протиріччя прослідковуються в тональному протиборстві (протиставлення мажору і мінору), мелодико-інтонаційному сумніві у вигляді низхідного ходу, що повністю руйнує оптимізм, який було заявлено початковим розділом.

Висновки. Таким чином, враховуючи всі параметри музичних засобів виразності і структурно-композиційних побудов, які відповідають напряму мінімалізму, а також соціально-історичному моменту, який сформував

мінімалізм як соціокультурний феномен, - інтерпретація даного твору передбачає абсолютно точне прочитання нотного тексту у виконавському контексті. Прочитання тексту, його філософського, фабульного аспекту, спонукає до поглиблених вимог до виконавських прийомів, і обумовлює особливості інтерпретації «Время вперед!» як постурбаністичного втілення у контексті синтезу стильових тенденції музичної творчості другої половини ХХ століття.

HISTORICAL SCIENCES

425 РОКІВ ВІД НАРОДЖЕННЯ ГЕТЬМАНА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Чернуха Олександр Васильович,

к.і.н., доцент

Мохнюк Данііл Олександрович

Студент

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Ми гадаємо, що всі українці повинні знати своїх героїв, які зробили величезний внесок в розвиток нашої країни. Одним з них був величний гетьман Богдан Хмельницький. Минулого року виповнилося 425 років з дня його народження, тому ми вважаємо за потрібне згадати та вшанувати його.

Богдан Хмельницький — Гетьман Війська Запорозького, воєначальник, здобув дуже багато перемог, що увійшли в історію. Хмельницький жив дуже давно, тому багато подій в його житті ми не знаємо, але ми впевнені, що він народився у Чигирині, приблизно 1595 року. Його батьком був Михайло Хмельницький – чигиринський підстароста. Про його матір відомо мало, лише те, що вона походить з роду козаків. Здобував освіту в Львівській єзуїтській колегії [1, с. 2].

Майбутній гетьман починав свій шлях з реєстрового козацтва. В одній з битв він врятував королевича Владислава, за що отримав деякі привілеї. Повернувшись на батьківщину, брав участь у польсько-османській війні 1620—1621 років. Після довгого перебування на Запоріжжі Хмельницький повернувся до Чигирини, одружився з Ганною Сомко та отримав уряд сотника чигиринського [2].

Від 1623 по 1637 рік немає певних відомостей про життя і діяльність

Хмельницького. Багато битв в який він приймав участь не мають ніяких підтверджень. Вчені впевнені тільки в тому, що в 1620-х роках Хмельницький зв'язався з Козаччиною [2].

З 1637 Богдан Хмельницький знаходився у вищих козацьких рядах. Брав участь у повстанні проти Речі Посполитої і як військовий писар підписав капітуляцію під Боровицею 24 грудня 1637 року. Також він був членом козацького посольства до короля Владислава IV Вази [2].

Можновладці Речі Посполитої в Україні, бачили в українській шляхті своїх противників. Запобігти міжусобиць намагався Адам Кисіль – посол сейму Речі Посполитої. Він домагався прийняття трактату «Про рівність прав і спільне життя Сарматів польських і Сарматів руських (українських)». Сейм приймає цей трактат, але польська шляхта не погодилася його виконувати і повстала проти короля Владислава IV. Польська шляхта особливо вороже ставилася до Богдана Хмельницького. Коронний гетьман та його син заручившись допомогою Чаплинського пограбували маєток Хмельницького та сильно побили його молодшого сина. 1647 року померла його дружина. Багато клопотів впали на його голову так ще й в кінці того ж року А. Конєцпольський наказав ув'язнити й стратити Б. Хмельницького. Його врятували друзі [3, с. 322].

У грудні 1647 року на прохання короля Хмельницький та його син Тиміш з невеликим загоном козаків пішов до Запоріжжя. 20 січня 1648 р. Хмельницький підійшов до Січі. 25 січня заволодів фортецею. Невдовзі його було обрано гетьманом [3, с. 347].

Ця подія започаткувала нову хвилю збройної боротьби за рівність прав українців у Речі Посполитій, яка після смерті Владислава IV 20 травня 1648, переросла у Національно-визвольну війну українського народу, очолену Б. Хмельницьким [4, с. 442].

Перемоги 1648 року започаткували всенародне повстання українського народу. Очевидець цих подій — Самовидець, так описує цю хвилю революції, яка почалася в 1648 році, а закінчилися під кінець наступного року: «Так усе,

що живо, поднялося в козацтво, аж заледво знайшов в яком селі такого чоловіка, жеби не міг албо сам, албо син до войска йти; а єжели сам нездужал, то слугу паробка посилал, а иніе килко их было, всі йшли з двора, тилко одного зоставали, же трудно было о наймыта ..., навет где в городах были й права майдебурскіе — и присягліе бурмистрове й райцы свої уряды покидали, и бороди голили, до того войска ишли» [4, с. 444].

Богдан Хмельницький був чудовим політиком. Він розумів, що без допомоги не зможе побороти свого головного ворога. Тому він почав створювати коаліції [5, с. 123].

Першою була українсько-кримсько-османська коаліція, утворена в 1647–1648 рр. Вона паралізувала небезпеку з боку коронно-московського союзу. Але кримський хан двічі зрадив Хмельницького, що зупинило його успіхи в боротьбі проти Речі Посполитої [5, с. 123].

Друга - українсько-московська, з царем Олексієм I Михайловичем, укладена в Переяславі 1654 року. Ця коаліція не принесла ніяких успіхів, задля яких її було створено. Козацька старшина, духівництво та київський митрополит не підтримали угоди й відмовилися присягати цареві. 1656 року московський цар зрадив переяславські домовленості і без участі українських представників, підписав у Вільно договір між Московією та Річчю Посполитою [5, с. 125].

Третя антипольська коаліція – союз між Україною, Швецією, Семигородом не досягла величних результатів. Всі досягнення коаліції закінчилися на підписанні Раднотського договору [5, с. 126].

За планами Хмельницького перші дві коаліції повинні були завдати Речі Посполитій військово-політичної поразки й забезпечити та гарантувати цілісність і незалежність козацької держави, третя за планом Хмельницького, була направлена на повну ліквідацію Речі Посполитої та створити незалежну Руську державу (Велике князівство Руське) в межах цілої етнографічної території України та Білорусі під владою гетьмана й Війська Запорізького [5, с. 130].

Останні роки життя проходили дуже хворобливо. Хмельницький хотів передати “кермо влади” в руки свого сина Юрія. Сумні вісті добивали вже тяжко хворого чоловіка, через що в нього стався апоплектичний інсульт і в нього відняло мову. Помер Богдан Хмельницький 27 липня 1657 року в Чигирині. 25 серпня його поховали у Суботіві. 1664 року Стефан Чарнецький сплюндрував Суботів, наказав викинути тіла Богдана Хмельницького та його сина Тимоша з родинної гробниці [6, с. 478-479].

Після смерті тіло Хмельницького зникло. Існує 2 версії щодо цієї події: українська та польська. Польська версія говорить про те, що Стефан Чарнецький 1664 року напав на Суботів, викопав домовину з тілом гетьмана та спалив. Українська версія повністю відкидає та спростовує польську, вона говорить що тіло гетьмана було перепоховано його другом Лавріном Капустою - чигиринським та суботівським городовим отаманом. Нове місце поховання знало дуже мало людей. Вчені припускають, що ймовірним місцем перепоховання праху Хмельницького може бути «Семидубова гора» в с. Івківці. Можливо, також, що Гетьман похований в Іллінській церкві, у склепі, який виявили у 2019 р. Доказів підтвердження обох версій немає [6, с. 481].

Минулого року виповнилося 425 років з Дня народження Богдана Хмельницького. На знак пошани до Богдана Хмельницького Національний заповідник «Хортиця» ініціює громадський проект "Пам'ять Богдана Хмельницького 425 ". В селі Суботів, біля Іллінської церкви було створено меморіальний об'єкт, який пов'язує Хортицю та Микитинську Січ, з яких розпочались визвольні змагання українців у XVII ст. Біля усипальниці Богдана Хмельницького встановили копію Надбаневого хреста [7].

За церковним переказом хрест належав Січовій Святої Покрови Божої Матері церкви Запорозької Микитинської Січі, яка існувала у 1639-1652 рр. Оригінал козацької святині зберігається у Нікопольському краєзнавчому музеї з 1929 року. Цей меморіальний хрест повинен нагадувати сучасникам про героїчні події того часу, які заклали початок довгої визвольної боротьби українського народу за свою державність [7].

Також, минулого року Надія Кукса представила свою книгу «Церква святого пророка Іллі в Суботіві: минуле і сьогодення усипальниці Богдана Хмельницького». Видання, де висвітлено більш ніж 300-літню історію усипальниці гетьмана, є першою книгою, яка повністю присвячена історії храму. Вона є підсумком 25-річних досліджень авторки. Книга видана на замовлення Управління комунікацій облдержадміністрації до Дня народження Хмельницького. «Уперше читачі зможуть розгорнути книгу, де висвітлено більш, ніж 300-літню історію усипальниці гетьмана. Особливу цінність становлять іконографічні матеріали. Видання буде цікавим як науковцям, так і широкому загалу читачів», – відзначив фахівець управління комунікацій облдержадміністрації Олександр Кравченко [8].

Богдан Хмельницький зробив дуже багато для відродження української держави, відродження українського духу. Він проводив національно-визвольну війну, боровся за українські землі. Гетьман зробив все, щоб зберегти цілісність держави, пробудити національний дух українців, не дати ворогам здійснити свої плани і це в нього вийшло. Саме за такі подвиги ми і пам'ятаємо його 363 роки з дня його смерті.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Брехуненко В. Богдан Хмельницький. — Київ, 2007. — С. 76.
2. Стаття у Вікіпедії «Богдан Хмельницький». URL: <https://inlnk.ru/bwpY1> (дата звернення: 25.04.2021)
3. Богдан Хмельницький. Історія України в особах: IX—XVIII ст. — К. : Видавництво «Україна», 1993. — С. 396.
4. Чухліб Т. Гетьмани і монархи: Українська держава в міжнародних відносинах 1648—1714 рр. К. — Нью-Йорк, 2003. — С. 518.
5. Гвоздик-Пріцак Л. Економічна і політична візія Б. Хмельницького та її реалізація в державі Військо Запорозьке. — К. : Обереги, 1999. — С. 216.
6. Сто найвідоміших українців : зб. ст. – Київ: Орфей ; Москва: Вече, 2002. С. 576.

7. Запорізька обласна державна адміністрація. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/52407/425-rokiv-z-dnya-narodzhennya-pershogo-getmana-ukrajini-bogdana-hmelnitskogo.html> (дата звернення: 25.04.2021)
8. Черкаська обласна державна адміністрація. URL: <https://ck-oda.gov.ua/novyny-cherkaskoyi-oblasti/u-cherkasax-prezentovali-knigu-pro-cerkvu-svyatogo-proroka-illi-v-subotovi> (дата звернення: 26.04.2021)

POLITICAL SCIENCES

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ В ОСТАННІ РОКИ

Веремчук Ольга Олександрівна

аспірант

Національний університет

«Одеська юридична академія»

м.Одеса, Україна

Введення./Introduction. Проблема впливу засобів масової інформації на політичний простір сучасної України є однією з гострих практичних проблем політики. Функціонування демократії неможливе без конструктивних відносин між учасниками політичного процесу, обміну інформацією та налагодження постійнодіючих комунікацій між ними. В ролі посередників у владному діалозі виступають саме медіа, які сьогодні є одним із могутніх соціальних інститутів політичної системи. Слід зазначити, що ЗМІ несуть не тільки оперативну, а й офіційну інформацію — закони, розпорядження, укази тощо. Цим самим вони передають волю влади, її вимоги. Це специфічний вид директивної інформації, розповсюдженої у масовий спосіб. У сучасному світі ЗМІ вже не є лише трансфером позицій основних соціально-політичних акторів, а за самостійними повідомленнями ЗМІ закріплена нова роль – легітимізатора влади. [1] Без ефективної діяльності засобів масової інформації, однією із функцій яких є встановлення зв'язку між владою та суспільством, система не може прогресивно та стабільно розвиватися, за виключенням тоталітарних систем, де стабільність досягається шляхом примусу, репресій та витісненням неоднорідних елементів.

Ціль роботи./Aim. Розглянути вектор направленості впливу ЗМІ на процеси розвитку демократії в Україні.

Матеріали та методи./Materials and methods. За чисельністю та якістю законів, які регулюють діяльність ЗМІ, Україна серед країн пострадянського простору посідає одне з перших місць. Але в порівнянні зі світовими стандартами законодавство України не є досконалим. Засоби масової інформації у демократичному суспільстві повинні бути діалектичне протилежним стосовно влади полюсом, а не тільки інструментом пропаганди, хоч вони виконують і таку роль у тому числі.

Суть демократії не тільки у тому, що представники влади обираються демократичним шляхом, а й у тому, що вони підзвітні виборцям. З одного боку, засоби масової інформації є видом зворотного зв'язку. Вони акумулюють думки, прагнення, судження, досвід і волю мільйонів. Це своєрідний і ні з чим незрівнянний барометр громадської думки. І в той же час, з другого боку, ЗМІ впливають на свідомість, вчинки, групові дії людей, їх політичний вибір, уподобання та формують певний процес руху до того чи іншого полюсу розвитку суспільства та держави. [2] Саме так вони стають важливим компонентом демократичних форм управління соціальними процесами.

Але дивлячись на шлях та розвиток України, політичні події та процеси, що відбуваються, постає дуже важливе питання, чи є цей вектор трансформацій направленим на повну демократію? Дослідження кажуть, що демократія в світі йде на спад. У двадцять першому столітті лише 11 з лишком відсотків держав є повними демократіями. [3]

Широке розповсюдження демократичних трансформацій у багатьох країнах світу все ж не означає безпроблемного розвитку та аналізу цього політичного явища. Демократія є крихкою системою, і якщо не створювати відповідні умови для її підтримки, то вона неодмінно буде зруйнована. Тому причини, що в певні періоди призводили до відмови від демократизації, знаходяться в центрі уваги багатьох сучасних учених, таких як Ж. Бешлера, Н. Боббіо, Ф. Шміттєра, Ш. Ейзенштадта, Б. Андресюка, В. Богданова, С. Василенко, Е. Гансової, В. Дергачова, І. Кресіної, Д. Шелеста та ін.

Результати та обговорення./Results and discussion. В Україні більшість

ЗМІ, часто знаходяться під прямим контролем влади або належать членам провладної партії. Майже кожна влада намагається монополізувати політичний простір провладними ЗМІ, ввести так звану «керовану» демократію, в тому числі через «четверту» владу, якою виступають саме засоби масової інформації.

Як відомо коли політичні сили опиняються в ситуації нестійких компромісів, і ситуація в державі продовжує погіршуватися, обов'язково настає момент, коли постає вибір — або збереження демократії, або збереження більш вартісних цінностей — цілісності території країни, суверенітету, виживання народу. Коли постає такий вибір, кожен з сильних політичних лідерів впливових сил розуміє, що авторитаризм є єдиним виходом з ситуації. [4] Але саме авторитаризм може стати переходним режимом до тоталітаризму.

Абсолютно зрозуміло, що Україна сьогодні знаходиться саме в складній ситуації вибору. У демократичній, правовій державі кожен громадянин має гарантоване законом право знати про все, що там відбувається. Як слушно підкреслюється у численних дослідженнях, як це впливає із повсякденної практики, без свободи слова немає демократії, без демократії немає свободи слова. У свою чергу, свобода слова і демократія неможливі у наш час без вільної, незалежної преси. Відносини між владою та ЗМІ в державі суттєво змінилися, але не набули ознак, характерних для ліберальної або соціальної відповідальної моделі демократії. Виразною є політична заангажованість українських засобів масової інформації. Однією із найскладніших проблем для мас-медіа є визначення умов діяльності, що відповідатимуть демократичним принципам і відповідно сприятимуть реформуванню політичної системи.

Висновки./Conclusions. Одним із способів вирішення проблеми може стати громадська організація ЗМІ. У більшості країн світу існують спеціальні органи громадського контролю за ЗМІ, що стежать за дотриманням ними етнічних та правових норм. Так, у Франції такою інстанцією є Вища рада з аудіовізуальної комунікації. Вона контролює не лише державні, а й приватні теле- та радіостанції, зокрема, видає їм державні ліцензії для виходу в ефір. У

Великобританії загальні напрямки діяльності радіо та телебачення визначають уряд і парламент. За дотриманням пресою етнічних норм стежить спеціальна комісія з самоконтролю. [5] Демократичний контроль з боку суспільства над мас-медіа, звичайно, не має нічого спільного з попередньою цензурою, що існує в тоталітарних та авторитарних державах, і не є порушенням свободи слова та висловлювання власної думки. Інформаційна, політична та будь-яка інша свобода одних людей вимагає обмежень, якщо вона порушує свободу і права інших громадян та цілих держав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Хлівнюк Т. Свобода преси як показник демократизації суспільства // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2007. Вип. 9.– С. 237-244
2. Політологія / За ред. О. І. Семківа. - С. 438.
3. Українська демократія: виклики та спільні точки докладання зусиль [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?focus=ukrajinska-demokratiya-vyklyky-ta-spilni-tochky-dokladannya-zusyl>
4. Дацюк Сергій, Матвієнко Костянтин. Передчуття авторитаризму // Українська правда. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2008/10/30/83736.htm>
5. Кін Д. Мас-медіа і демократія. – К.: К.І.С., 1999. – 134 с

ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ІМІДЖМЕЙКІНГУ ДЕРЖАВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Кормич Людмила Іванівна,
д.іст.н., професор,
завідувач кафедри політичних теорій
Савон Катерина Володимирівна,
аспірантка
Національний університет
«Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Вступ. В умовах глобалізації та функціонування інформаційного суспільства інформація щодо суспільно-політичного життя окремих держав стає все більш відкритою та доступною. Мережі Інтернет охоплюють широке коло користувачів, надаючи їм можливість отримати знання про життєдіяльність різних суспільств та політику різних країн, співставити їх з надбаннями власної держави та визначитись з оцінками ефективності суспільно-політичних процесів. Потреба сприяти об'єктивному баченню та сприйняттю здобутків та недоліків організації суспільно-політичного життя вимагає використання сучасних механізмів та інструментів створення і позиціонування іміджу держави, застосовуючи кращий світовий досвід іміджування, що набули різні країни. Передусім, це стосується розуміння ліберально-демократичних цінностей, які обумовлюють зміст та форму таких процесів як лібералізація, демократизація, людиноцентристська спрямованість стратегій розвитку.

Такі країни як Франція, Німеччина, США та ін. обрали цей шлях набагато раніше, ніж Україна, тож і досвід іміджування, у сучасному його розумінні, ці держави мають значний. Запозичення та впровадження їх досвіду є важливим для нашої держави. Адже сучасна Україна ставить перед собою мету стати членом ЄС та НАТО. Така мета потребує досягнення конкретних цілей, перш за все, формування позитивного сприйняття України як повноправного і

передбачуваного партнера.

За період після проголошення незалежності України було розроблено декілька проектів, пов'язаних зі створенням іміджу держави. Такими проектами є, зокрема: «Ukraine now», «Спринько та Гарнюща», інші, та нажаль не всі з них отримують позитивні оцінки. Тож вивчення зарубіжного досвіду цілком вмотивоване.

Також важливо оперативно реагувати на зміни політичної ситуації, тобто, іміджування має бути актуальним. Наприклад, політична ситуація в Україні після агресії РФ гостро поставила у порядок денний питання щодо витіснення сприйняття України як частини Росії в очах широкої міжнародної спільноти. Це диктує потребу залучення досвіду держав з найкращими іміджами та пошуку оптимальної стратегії просування образу України у світі.

Імідж держави залежить не лише від структур та представників державної влади, а і від інститутів та окремих представників громадянського суспільства, від показників різних рейтингів, які демонструють, в якому напрямку рухається Україна. Тож імідж держави формується комплексно як складна багатовимірна система.

Мета дослідження. У дослідженні сформульовано мету окреслити основні параметри сучасної моделі позитивного міжнародного іміджу України та запропонувати дієві механізми її створення.

Досягнення такої мети потребує розв'язання цілого комплексу дослідницьких завдань, що характеризують різні аспекти проблеми формування та сприйняття образу України у світі, залучення міжнародного досвіду та проектування його на національні реалії.

Знання про успішну побудову іміджу інших держав, аналіз їх правового простору, робить можливим сформулювати рекомендації щодо покращення цього показника, імплементуючи певні правові норми в національне законодавство та впроваджуючи належні принципи в політичну практику.

Матеріали та методи. Питаннями формування та функціонування образу України займалися такі сучасні дослідники, як: І. Гаврилюк, С. Гнатюк, Р.

Греба, В. Гурковський, О. Зінченко, О. Карий, Н. Качинська, Ю. Оборотов, А. Парфіненко, О. Щурко, ін. Але ця тематика актуальна в різні часи. Так Лао-Цзи ще у XII столітті до нашої ери замислювався над позиціонуванням держави та управлінців і був прихильником «м'якої сили», яку можна інтерпретувати як вплив позитивного образу держави на глобальні процеси, з метою досягнення своєї мети.

Тож аналіз даної теми може бути продовжений, відповідно до динаміки політичних процесів у світі в цілому та в Україні, зокрема.

У представленій роботі були використані філософські, загальнологічні та спеціальні політологічні методи дослідження. Зокрема, застосовані наступні методи:

- інституціональний - для аналізу досвіду зарубіжних державних і громадських структур, які успішно виконали свої завдання по створенню бренду держави;
- історичний - для визначення чинників, що характеризують досягнення країн з найвищими рейтинговими показниками у світі;
- компаративний - для аналізу здобутків функціонування позитивного образу та характеристики шляхів покращення іміджу в різних державах;
- було застосовано метод аналізу ієрархій для вибору оптимальної стратегії побудови позитивного іміджу України.

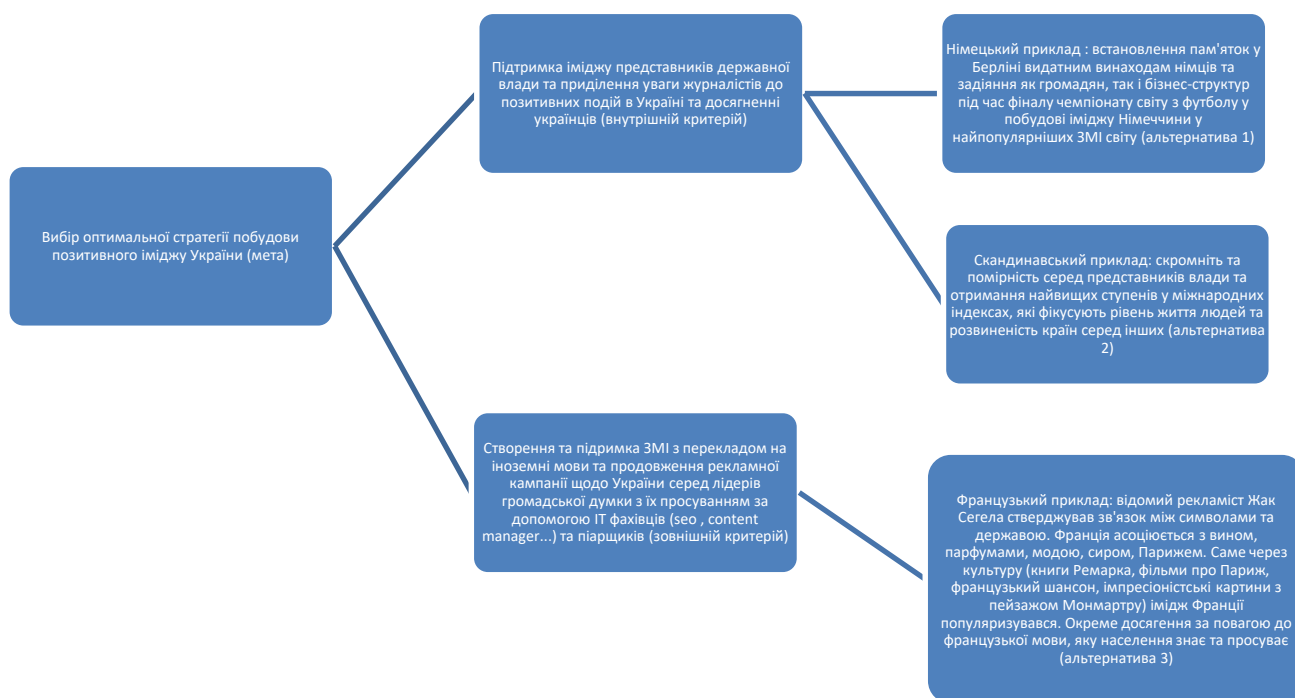
Результати і обговорення. В естетиці та мистецтвознавстві був вперше використаний термін «імідж». З плином часу поняття «імідж» стало застосовуватися до товарів, тож цей термін став невід'ємною частиною маркетингу. У теперішній час імідж стосується різних сфер і широко використовується у політиці, шоу-бізнесі, економіці та інших сферах суспільної діяльності [3, с. 178].

На думку О. Гаврилюк, образ України дещо розмитий у європейському просторі, однак українці обрали шлях євроінтеграції, наголошуючи, що українська культура є частиною європейської [2].

«Будь-яка держава, що прагне проводити власну іміджеву політику, має використовувати систему зовнішньополітичних комунікацій та вести інформаційну роботу на міжнародному рівні, що є основною передумовою ефективної реалізації іміджевої стратегії за сучасних умов» [1].

Тож апелюючи до досвіду різних країн світу щодо процесу іміджування держави, варто зазначити, що ідеальної та однієї стратегії побудови іміджу немає. Потрібно залучати з кожного позитивного досвіду окремі тактичні прийоми. Сучасна Україна обрала шлях цифровізації політичних процесів, тож увагу потрібно зосередити на діяльності електронних, або як зазначають у зарубіжній науковій думці – цифрових державах. Але, на нашу думку, актуальними залишаються і інші стратегії розвитку іміджу держави, представлені на малюнку 1.

Мал. 1 Аналіз застосування методу аналізу ієрархій до вибору оптимальної стратегії побудови позитивного іміджу України.

Всі ці приклади можуть бути залучені Україною та дати гарний результат.

Темами для наступних досліджень мають стати імідж цифрових держав, та шляхи їх становлення.

Висновки. Таким чином, дослідження зарубіжного досвіду успішного

просування іміджу держави дозволяє окреслити оптимальні шляхи реалізації таких завдань Україною. Також аналіз окремих прикладів кращого світового досвіду допомагає визначити існуючі у нас недоліки і проблеми, серед яких:

- недостатнє фінансування галузі іміджування держави та відсутність офіційних даних в останні роки про об'єм інвестування в цю галузь;
- дублювання повноважень у міністерствах щодо покращення образу держави;
- недосконалість стратегії міжнародного позиціонування України в цілому та її окремих регіонів, зокрема;
- недостатній рівень кваліфікації людей, які займаються питаннями іміджування та просування позитивного образу держави;
- невеликий сегмент позитивних новин про Україну та здобутки українців, насамперед, в нашій державі.

Виходячи з цього, слід висловити ряд рекомендацій, спрямованих на покращення діяльності стосовно створення позитивного іміджу України. А саме:

- 1) проведення атестацій працівників державних структур, які займаються іміджем держави;
- 2) залучення досвіду країн з високим рейтингом брендів власних держав,
- 3) підвищення якості нормативно-правових актів стосовно іміджу держави,
- 4) вироблення чіткої стратегії покращення образу держави в очах закордонних громадян,
- 5) контроль за розповсюдженням недостовірної негативної інформації у засобах масової комунікації та акцентування на позитивній інформації.

Всі ці заходи мають створити дієвий механізм впровадження позитивного образу України у світі, акцентуючи увагу на реальних здобутках та надбаннях українського суспільства та дадуть можливість подолати існуючі недоліки в теорії і практиці впровадження такого образу, з використанням кращого

світового досвіду такої діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Качинська Н. Формування та реалізація іміджевої стратегії держави в умовах глобалізаційних змін [Електронний ресурс] // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Вип. 21. – 2010. – С. 188-200. Режим доступу: URI: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/26806> (4.05.2021)
2. Havrylyuk I. The Image of Ukraine and Ukrainians on the Mass Media Scene of France [Електронний ресурс] // Obraz Issue 1 (19) – 2016. – Режим доступу: URL: https://obraz.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/11/Obraz_2016_19_1.pdf (07.05.2021)
3. Zinchenko, O. A. Project approach to creating the regional image [Електронний ресурс] // European Journal of Management Issues, 25(3-4). – 2017. 176183.Режи доступу: URL: http://www.dnu.dp.ua/docs/visnik/fmecon/program_5e4b839c71296.pdf. (in Ukrainian) (05.05.2021)

ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Прохоренко Аліна Марленівна,
аспірантка кафедри політичних теорій
Національний університет
«Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Вступ. Одним з проявів впливу інтерактивної комунікації на формування політичної свідомості суспільства є той факт, що вплив Інтернету на масову свідомість його користувачів здійснюється шляхом формування нової політичної реальності.

В рамках цієї реальності відбувається вироблення політичних уявлень іншого типу, ніж тих, які є у громадян, що не володіють можливістю користуватися сучасними Інтернет-комунікаціями.

Ціль роботи. Проаналізувати вплив інтерактивних політичних комунікацій на політичну свідомість суспільства.

Матеріали та методи. Проблеми та питання політичної комунікації досліджували та аналізували Саркісова К., Почепцов Г., Кащавцева С., Тофлер та інші науковці. Дослідники говорять про основну відмінну спрямованість дії традиційних ЗМІ та Інтернету на масову свідомість – перші віддають пріоритет провладним політичним інституціям, партіям.

Інтернет-ресурси, що спеціалізуються на політичній тематиці, формують комунікативну платформу, альтернативно інтерпретуючу сформовані політичні реалії. Вони звертають увагу, що в рамках такої платформи йде формування альтернативного опозиційного погляду на події в країні, політичні процеси, а також аналізування наявних протестних настроїв користувачів Інтернету.

Результати і обговорення. Отже, аналіз впливу новітніх комунікаційних технологій на формування політичної свідомості і політичної культури показує кілька тенденцій:

1. Новітні інформаційно-комунікаційні технології сприяли активізації в політичному просторі транзактної комунікації.

2. Важливим інтерактивним комунікаційним інструментом, що впливає на формування політичної свідомості індивідів і суспільства на рубежі ХХ-ХХІ століття, став Інтернет і функціонуючі в ньому політичні та новинні сайти, електронні аналоги засобів масової інформації.

3. На початку ХХІ століття сучасними комунікативними сервісами Інтернету, що відіграють важливу роль у формуванні політичної свідомості, стали, такі засоби політичної комунікації як соціальні мережі, блоги, веб-форуми, чати. Вони не тільки інформують громадськість про події та явища політичного життя, але і формують ціннісні орієнтації, політичні ідеї та норми поведінки людей в політичному просторі.

Політичне життя в Інтернеті і бажання в ньому вільно брати участь може розглядатися як політична зрілість і прямо свідчить про рівень політичної культури.

Розвиток інтерактивної комунікації в інтернеті йде по складному шляху проникнення суспільства у сферу політичних технологій. Багато в чому через те що вільне поширення політичної інформації в суспільстві є неконтрольованим з боку держави, то користувачам мережі надається унікальна можливість розвитку прав і свобод, які можуть переноситися і в реальне політичне життя.

Таким чином інтерактивна політична комунікація в Інтернеті, це не стільки засіб впливу на політичних акторів, але засіб для трансформації як політичної комунікації так і політичних технологій в цілому.

Формування політичної свідомості в умовах розвитку інтерактивних форм політичної комунікації потребує опанування населенням основ мережевої культури. Ця культура повинна сприяти аналізу політичної інформації на основі самостійного вибору джерела інформації, різнобічності точок зору, доступності статистичних і аналітичних матеріалів.

Разом з цим, хоч Інтернет-комунікації і сприяють формуванню політичної свідомості та політичної культури, вони створюють нові і підсилюють старі

можливості для маніпуляції свідомістю. Тому, говорячи про шляхи формування політичної свідомості на основі інтерактивних комунікацій, важливо визначити, як можна протистояти таким маніпуляціям, які породжують негативні явища в політичній поведінці.

Оптимально це можна дослідити на прикладі електоральної поведінки, аналізуючи процес голосування як демократичної форми політичної діяльності людини в сучасному суспільстві.

Звичайно можливості використання Інтернету для політичної комунікації обмежуються державним устроєм тієї чи іншої держави, в країнах де немає доступу до Інтернету, або ж політики не вступають в комунікації в віртуальному просторі (бідні країни або країни з тоталітарним режимом) немає ніякої мови про інтерактивну політику, що відображає низький рівень політичної культури суспільства.

Говорячи ж про державах де це можливо, зокрема в Україні, можна говорити про електронне громадянське суспільство, яке по ряду причин активніше і прогресивніше реального.

Актуалізувати політичну комунікацію держави можна наступним чином: оцифрувати владно управлінський процес, реалізувати на практиці «електронний уряд» і «електронну демократію», використовувати Інтернет-технології управлінцями і службовцями на всіх рівнях, підвищити комп'ютерну грамотність населення.

Динаміка групової активності і накопичення розгалужених каналів соціальних зв'язків в рамках віртуальності дуже високі. Однак соціальна група, яка формується завдяки таким технічним досягненням не може існувати в реальності - тобто комунікація між ними реальна, однак вона не може бути перенесена в фізичний простір.

Висновки. Не дивлячись на колосальні можливості, які дає інтернет-комунікація для розвитку громадянського суспільства і демократизації соціуму, шляхом трансформації загальної моделі взаємодії між людиною і політикою, владні структури часто використовують

Інтернет-простір, для розміщення офіційної інформації, яка дублює політичну літературу і повідомлення в ЗМІ , так само як це було до впровадження інформаційних технологій.

Однак для того щоб влада залишалася легітимною і так само сприймалася суспільством, зворотний зв'язок з користувачами Інтернету повинна постійно підтримуватися і розширюватися. Тільки таким чином можна існувати повноцінний діалог між суспільством і політикою.

АНАЛІЗ РОЛЕЙ КЕРІВНИКА КНП «НОСІВСЬКА МІСЬКА ЛІКАРНЯ ІМ. Ф. Я ПРИМАКА» НОСІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО СТИЛЮ КЕРІВНИЦТВА

Шульга Руслан Валентинович,
студент групи: С-8-19- М1 ДрСл(2.3)
зі спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування»

Приватне акціонерне товариство
«вищий навчальний заклад»
Міжрегіональна академія управління персоналом
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин і соціальних наук
Кафедра публічного адміністрування
М.Київ, Україна

В статті розглянуті ролі керівника КНП «Носівська міська лікарня імені Ф.Я Примака» Носівської міської ради для формування ефективного стилю керівництва що базуються на наукових засадах управління, системному підході, використанні в роботі системи управління якістю, медичних інформаційних систем

Ключові слова: Керівник, якість, роль, управління, медична інформаційна система, медична послуга.

Вступ./Introduction. Реформування медичної галузі сьогодні поставило перед управліннями цілу низку питань, які потребують швидких, часом кардинальних змін. Перетворення направлені на розвиток лікувальних закладів, формування сучасної інфраструктури, зміцнення матеріально- технічної бази, кадрового потенціалу на тлі недостатнього фінансування, відтоку фахівців медичної галузі за межі держави, розвитку пандемії Covid-19.

Аналіз досліджень і публікацій та невирішені частини проблеми. Теоретичні та практичні аспекти підвищення ефективності управління закладами охорони здоров'я та його значення для економічного зростання

розглянуто у наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, наприклад, у роботах: В.А. Грабовського , О.В. Дмитрука , В.М. Лехан, О.А. Мартинюка , Л.А. Мельника , Г.О. Слабкого, С.О. Смирнова , Л.С. Стефанишина, Л.І. Федулової, З.В. Юринця , Т.М. Ямненка , Єрошкіної Т.В., Татаровського О.П., Полішко Т.М., Борисенко С.С., Ліштаби Л.В. 15. Проте, не зважаючи на активні наукові пошуки і певні здобутки, ще недостатньо уваги приділено проблемам ефективного управління закладами охорони здоров'я на рівні об'єднаних територіальних громад , що базується на застосуванні наукових, економічних, психологічних методів і потребують подальшого дослідження саме у цьому напрямі. Особливо актуальним є розвиток ще в недавньому минулому державних лікувальних установ в умовах реформи децентралізації, що набули статусу комунальних некомерційних підприємств.

Мета роботи./Aim. Обґрунтування теоретичних аспектів та розробка прикладних рекомендацій щодо систематизації складових механізму ефективного управління закладами охорони здоров'я в сучасних умовах господарювання на прикладі КНП «Носівська ЦРЛ ім Ф.Я Примака» Носівської міської ради .

Матеріали и методы./Materials and methods. Реформування медичної галузі сьогодні поставило перед управлінцями цілу низку питань, які потребують швидких, часом кардинальних змін. Перетворення направлені на розвиток лікувальних закладів, формування сучасної інфраструктури, зміцнення матеріально- технічної бази, кадрового потенціалу на тлі недостатнього фінансування, відтоку фахівців медичної галузі за межі держави, розвитку пандемії Covid-19.

Основним моментом що структурує діяльність керівників медичних установ, є науковий підхід до сутності і процесу управління. Основним наказом, що регламентує діяльність закладу є наказ № 1 « Про організацію апарату управління як складової частини керованої системи Комунального некомерційного підприємства «Носівська міська лікарня імені Ф.Я.Примака Носівської міської ради » (далі КНП). На підставі проведеного системного

аналізу , затверджено склад апарату управління (далі АУ) по чотирьох групах, які виконують головні, допоміжні, додаткові та опосередковані процеси управління удосконалено положення про АУ, визначено схему розподілення обов'язків, їх взаємозаміну, права та відповідальність між особами першої функціонально-посадової групи по методиці делегування повноважень. Для всебічного інформаційного забезпечення АУ реформовано інформаційно-аналітичний відділ, удосконалено положення, а також внесені відповідні корективи в штатний розклад та вирішено питання про укомплектування відділу кадрами. Впроваджено комплексну систему інформаційного забезпечення апарату управління по трьох видах інформації (директивно-відомчої, наукової і про передовий досвід та з власних джерел), для чого : затверджено у інформаційно-аналітичному відділі відповідні функціональні групи складені плани їх роботи. При управлінні закладом та його структурними підрозділами АУ нині виходить із теорії систем і методики процесу управління, включаючи такі технологічні фази, як вироблення та прийняття управлінського рішення, планування реалізації управлінського рішення, удосконалення організації або регулювання системи та контроль за виконанням рішень. За основу в плануванні діяльності як системи загалом , так і особистої праці взяті плани реалізації діючих нормативно-правових актів. В закладі прийнято вважати нормативно-правовими актами, що мають силу обов'язкового виконання тільки ті документи (накази, вказівки, інструкції, розпорядження, плани роботи, тощо), які підготовлені посадовими особами закладу. Нормативно-правові акти вищестоящих органів, як відомчих, так і невідомчих, вважаються такими, що мають рекомендуєчий характер (за деякими виключеннями при відповідній відмітці керівництва закладу). По кожному нормативно-правовому документу (наказу або розпорядженню),що покликаний організувати працю, розробляються, з наступним затвердженням за загальноприйнятою методикою, загальні та особисті плани реалізації. В кінці року складається комплексний план діяльності системи або її підсистем, як і план загально-регулюючих заходів, переважно на основі діючих планів

реалізації рішень та затверджується не пізніше 20 грудня щорічно. Керівниками I-II груп проводиться експертна оцінку діючих в системі нормативно-правових актів по конкретних розділах роботи і вносяться пропозиції по їх використанню. Якщо їх подальше використання в управлінській діяльності недоцільне, готуються необхідні організуючі працю нормативно-правові акти виходячи з принципу єдиного документу. Відпрацьовано і затверджено програму щоквартального анкетування співробітників для оцінки діяльності апарату управління загалом та конкретних посадових осіб. Матеріали анкетування використовуються для удосконалення апарату управління та власної управлінської діяльності Враховуючи важливість рішення історичного аспекту в управлінській діяльності при підготовці пропозицій і виконанні поручених завдань, матеріал представляється за наступною схемою: чим являлась система раніше, що являє система нині, якою повинна (може) бути в майбутньому, що необхідно робити (або зробити) для досягнення намічених перспектив. Завдяки проведеній реорганізації вибудовано чітку структуру КНП під виконання поставлених перед ним завдань і досягнуто балансу між вартістю надаваних послуг і витратам на їх виробництво.

Науковий підхід в організації процесу управління в КНП привів до появи чіткої структури організації, належного розподілу функцій , відповідального та своєчасного виконання поставлених завдань, відсутності дублювання документів, підвищення якості надаваних послуг, зменшенню кількості скарг, формуванню позитивного іміджу , задоволення власною працею, згуртування колективу та перетворення його у команду .

Процес розвитку підприємства поставив завдання підвищення якості надаваних медичних послуг. В 2016-2017 роках в КНП розроблено і впроваджено систему управління якістю згідно з вимогами стандарту ДСТУ ISO 9001:2015. Визначено політику, цілі, місію, візію. До всіх процесів розроблені стандарти, що охоплюють керування ризиками, контроль документів, контроль протоколів, внутрішні аудиту, аналізування системи управління якістю керівництвом, невідповідності і коригувальні дії в процесі

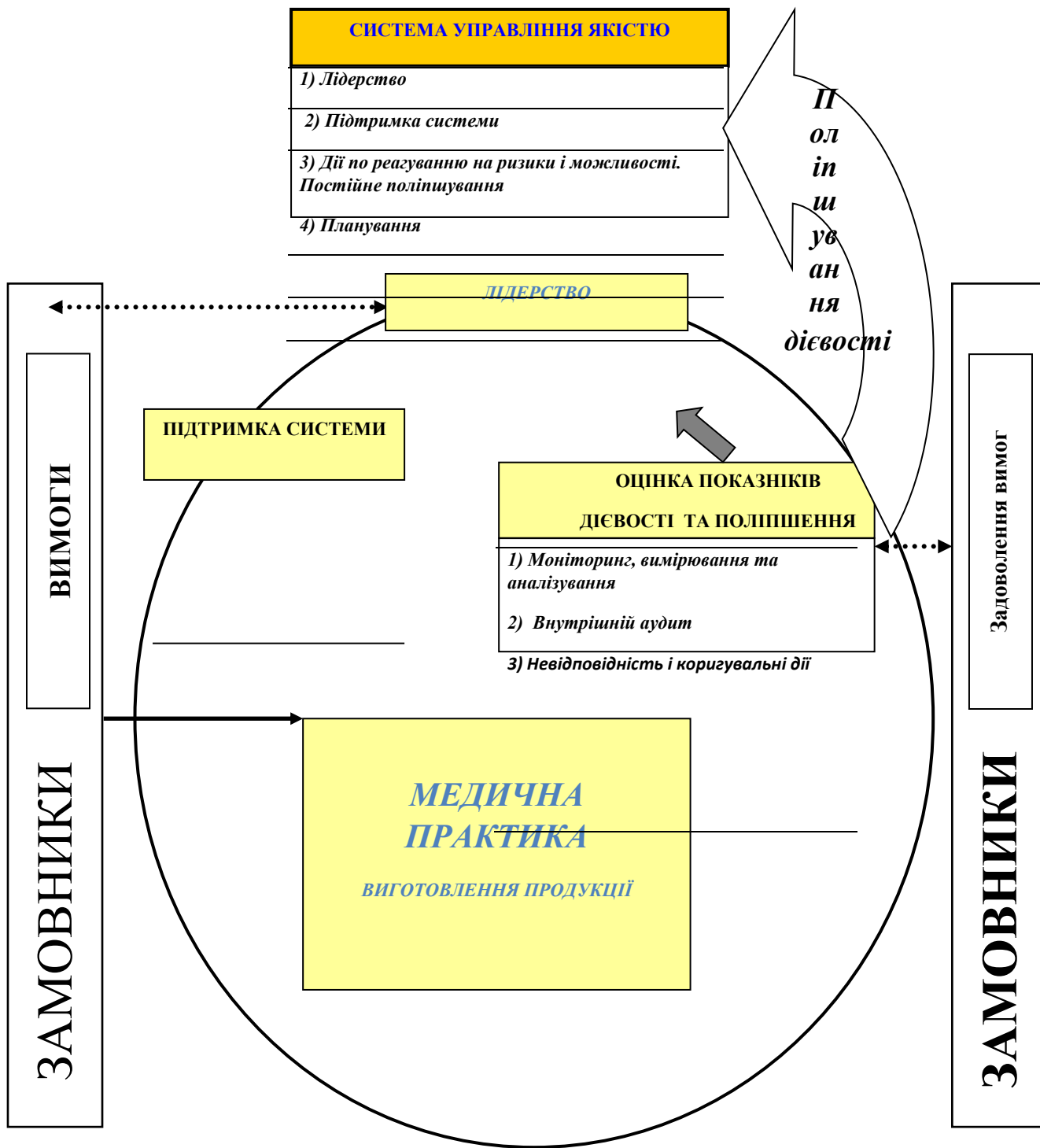
надання медичних послуг, визначення задоволеності пацієнтів, контроль невідповідних виходів, контроль дієвості послуг зовнішніх постачальників, навчання персоналу, надання медичних послуг, керування будівлями, управління транспортними засобами, управління засобами моніторингу та вимірювання, управління комп'ютерним забезпеченням.

Процес-орієнтована модель СУЯ КНП «Носівська міська лікарня імені Ф.Я.Примака» Носівської міської ради приведена на мал.1

Створення та впровадження в роботу в КНП системи управління якістю дало змогу оцінювати вихідний продукт (медичну послугу) з метою постійного удосконалення всіх процесів по наданню медичної допомоги: управління, включаючи стратегічне планування, діагностику шляхом придбання новітнього обладнання та впровадження нових методик, лікування згідно розроблених в закладі протоколів на основі світових стандартів. Проведення внутрішнього та зовнішнього аудитів спрямовує вдосконалення всіх входів і виходів в правильному напрямку. Поступово зростає задоволеність пацієнтів збільшенням переліку надаваних послуг, приближення їх до рівня громади.

На керівників медичних установ в умовах реформування покладається роль безперечних та бездоганних лідерів, які повинні стати і кризовими менеджерами і інформаторами змін, що сплановано і щоденно інформуватимуть підлеглих про необхідність реорганізації для зростання компетенцій персоналу надавачів послуг. Наступна роль, яку виконують керівники медичних установ, є роль абітурієнтів вишів, здобувачів другої вищої освіти за напрямком «публічне управління та адміністрування». Така роль дає можливість одержати знання спрямовувати на ефективний менеджмент в КНП.

Окремим рядком у наданні якісних послуг можна поставити роль лідера підприємства у формуванні так званої позитивної домінанти. Це кропітка але необхідна робота для підвищення психо-емоційної складової успіху. Постійне ментальне «зарядження» приводить до карбування в пам'яті позитивних думок, які протягом більшого чи меншого часу реалізуються.

- > Види діяльності, що створюють додаткові цінності
- .....> Інформаційний потік

Мал.1

Цей феномен чи прийом відомий здавна. Нині він активно застосовується рекламними агентствами для просування товарів на ринку. Тому керівник повинен акцентувати увагу на неодмінному справдженні очікувань та надихати керівників структурних підрозділів поступати аналогічно. І успіх не забариться.

Розвиток управлінських компетенцій можливий лише шляхом всебічного щоденного занурення в інформаційний простір , використання електронних засобів спілкування, відвідування вебінарів, конференцій, використання електронних журналів. Робота в консультантом інституційних організацій для розуміння з середини методики реформування галузі та можливість бути на плаву стратегічних і тактичних змін.

Так генеральним директором КНП «Носівська МЛ ім. Ф.Я Примака » Носіської міської ради використовуються всі вищевказані складові. З 2017 року проводиться закупка продукції Цифрового видавництва MCFR : електронні журнали «Управління закладом охорони здоров'я», «Управління кадрами», «Журнал заступника головного лікаря», «Журнал головної медичної сестри», «Журнал Головного бухгалтера». В цих виданнях розглядаються медичне законодавство, організація роботи , події, професійний розвиток, психологія управління, охорона праці, документообіг в тому числі і електронний. Є банк посадових інструкцій, можливість доступу до всіх номерів журналу по рокам і місяцям. Всі матеріали можна зберігати і формувати на основі них власні .

Сучасний менеджмент не можливий без дистанційного повсякденного інформування працівників через пристрої мобільного зв'язку з використанням програм «Вайбер, Воцап, Фесбук». З допомогою останніх проводиться не тільки передача директивної інформації а й дистанційні консультації як в межах закладу так і з іншими установами. В даному аспекті керівник виступає як мережевий модератор.

Робота в консультантом інституційних організацій для розуміння з середини методики реформування галузі та можливість бути на плаву стратегічних і тактичних змін є запорукою своєчасного реагування та проведення роботи на випередження. Генеральний директор КНП «Носівська МЛ ім. Ф.Я Примака » Носіської міської ради з 2020 року пройшовши навчання на тренінгах « Лікар 2020 - Кращі практики », що проводила Національна служба охорони здоров'я, приєднався до кагорти позаштатних консультантів останньої. Приймаючи участь в розробці положень до програми медичних

гарантій, керівник сам стає ініціатором вчасного впровадження їх в своєму закладі, виконуючи роль конструктора змін в структурі та матеріально-технічному забезпеченні для формування відповідності специфікаціям по пакетах , а в кінцевому результаті ефективного одержання коштів .

Для формування позитивного іміджу підпорядкованого закладу в умовах жорсткої конкуренції на ринку медичних послуг конче потрібне застосування різного роду піар – технологій для просування схвальної інформації про види і характер надаваних послуг . Тому наступна роль керівника закладу являє собою роботу рекламного агента чи маркетолога.

І ще одна роль керівника медичного закладу, що виокремлює медицину від інших спеціальностей – **роль «керівника – працівника»**. Основна маса управлінців сфери охорони здоров'я самі є надавачами медичних послуг, бо працюють додатково як практикуючі лікарі. Спілкування безпосередньо з пацієнтом під час лікування чи діагностики, його родичами, з колегами в якості консультанта чи асистента , дає можливість бачити проблему з середини і постійно прикладати зусиль для удосконалення всієї технології виробництва медичної послуги .

Висновки./Conclusions. Аналізуючи діяльність генерального директора медичної установи на прикладі КПН «Міська лікарня ім Ф.Я Примака» Носівської міської ради показав, що ролі керівника медичного закладу багатогранні. Для ефективного управління беззаперечним є науковий підхід в організації як самого процесу праці так і апарату управління, який приводить до появи чіткої структури організації, належного розподілу функцій , відповідального та своєчасного виконання поставлених завдань, відсутності дублювання документів, підвищення якості надаваних послуг, зменшенню кількості скарг, формуванню позитивного іміджу, задоволення власною працею, згуртування колективу та перетворення його у команду . Вирішальним в умовах реформування будь-якої галузі стає новаторській підхід з використанням інноваційних технологій на засадах беззаперечного лідерства ,що базується на принципах демократії .Невід'ємною складовою стратегії будь-якої організації є

створення належної системи управління якістю, що ґрунтується на постулаті « результат повинен перебільшити очікування». Системний підхід, розуміння всіх процесів, постійний моніторинг змін, веде до змін на всіх етапах виробництва медичної послуги. Формування цілей, місії, візії, політики закладу – основа планування розвитку будь-якої установи. Розвиток сучасного підприємства не можливий без чітко налагодженої системи електронного обігу інформації. Тотальне використання цифрових технологій приводить до автоматизації всіх процесів, скорочення часу на оформлення документів, формування банків інформації, поступово витісняє рутинну ручну роботу. В плані підвищення дохідності дані програмні продукти мають функціонали для обліку та підрахунку платних послуг. Робота управлінця по удосконаленню медичних інформаційних систем являє собою роль програміста, спеціаліста айтішника .

Керівник в умовах реформування - безперечний та бездоганний лідер, кризовий менеджер та інформатор змін, скульптор позитивної домінанти, мережевий модератор, піар- технолог.

Основною метою роботи управлінця КНП є утримання балансу між підвищенням якості надаваних медичних послуг та зменшенням затрат на їх виробництво, формування зміни «філософії» закладу у напрямку клієнтоорієнтованої психології поводження з хворими, їх представниками.

PHILOLOGICAL SCIENCES

ІДІОМА “SKELETONCREW” ЯК МАРКЕР ПОДІЙ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

Сабліна Ліліана Вадимівна,
здобувач вищої освіти
факультету іноземних мов
Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Уживання тих чи тих мовних одиниць ідентифікувальне й співвідносне з часом і подіями, які їх породжують чи актуалізують. Зокрема показові фразеологізми, які дозволяють образно, ємно й ефективно відтворити сьогочасне суспільне життя. Специфіка ужитку ідіоми “skeleton crew” у сучасні пандемійні часи будуть **метою** цієї розвідки.

Світ надзвичайно змінився від початку пандемії Covid-19. Із замиранням серця люди стежили за тим, як змінювалася ситуація спочатку в Китаї, тоді в Італії, США, інших країнах. Людство існує в умовах карантину вже більше року, і для багатьох перегляд статистики та новин про хворобу стало звичним заняттям. Новинні сайти, блоги, мережеві дописи містять не один десяток показових неологізмів ковідної доби, пов'язаних із карантинном, інфекцією Covid-19 та пандемією: “quaranteammates”, “lockstalga”, “covexit”, “zumping” та багато інших.

Утім неологія – один зі способів описати дійсність, тим часом нерідко можна спостерегти за процесами актуалізації уже апробованих засобів, які доречно і влучно ідентифікують глобальні події. Прикладом може бути хоча б ідіома “skeleton crew”. У березні 2020 року, коли більшість країн запровадили тотальний локдаун, корелятивно показово зросло використання ідіоми “skeleton

crew” в багатьох дописах і новинах. Skeleton crew можна відтворити хіба що описово як мінімальну кількість людей, необхідну для функціонування певної організації.

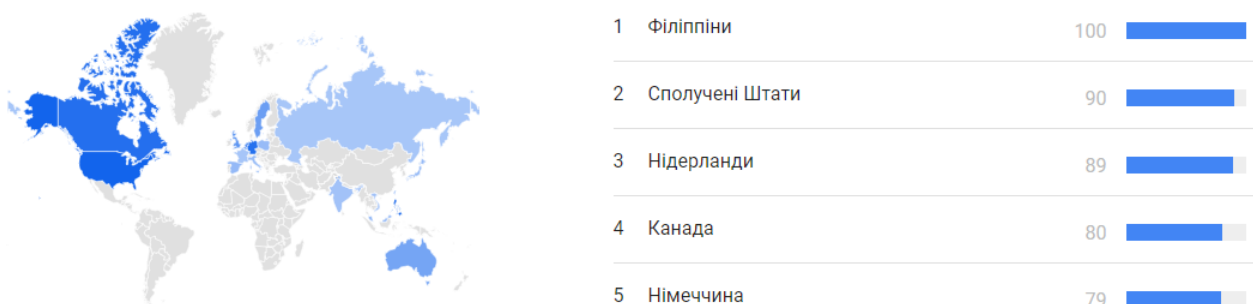
Історично слово “skeleton” з’явилося в англійській мові в 1570-тих роках і походить від латинського слова “skeleton”, яке, у свою чергу, сягає давньогрецького “σκελετός”. Пізніше це слово слугувало метафоричною основою для ідіоми “skeletoncrew” [4, ст. 722]. Вона виникла в кінці XVIII – на початкуXIX століття у професійному сленгу судноплавців на позначення мінімальної кількості моряків для того, щоб вести корабель [5].

За останній рік цю ідіому використовували багато організацій, уводячи дистанційний формат роботи чи пояснюючи причини призупинення виробництва на час жорсткого карантину. “*With fresh food fast on its way to spoilage, and a former bastion of community aid cut down into a **skeleton crew**, COVID-19 has strained Gallatin Valley Food Bank’s workforce and storage capabilities*” [1]“*We are running on a **skeleton crew** and have been super busy so please just bear with us...*” [2] Пошукова система Google зареєструвала дуже характерний і різкий стрибок частоти запиту “skeleton crew meaning”, “skeleton crew definition” а також “what is skeleton crew” з 08.03.2020 по 04.04.2020 [3] (рис. 1)

Рис. 1. Популярність пошукового запиту "skeleton crew" у період з 09.02.2020 по 11.04.2020

Особливо часто ужиток аналізованої ідіоми в різних контекстах було зафіксовано на території Філіппін, США, Нідерландів, Канади та Німеччини. (рис. 2)

Рис. 2. Популярність пошукового запиту "skeleton crew" у країнах світу

Цікавим і показовим є контекстуальне поєднання ідіоми: вона найчастіше "skeleton crew" уживалася в статтях та оголошеннях у поєднанні зі словами "restriction" (англ. «обмеження»), "return" (англ. «повернення»), "lockdown" (англ. «локдаун»), "pandemic" (англ. «пандемія»), "covid-19".

Отже, ідіома "skeleton crew" виявилася актуальною та маркерною ідіомою, співвідносною з подіями під час пандемії covid-19.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. <https://bozemanmagazine.com/articles/2021/05/01/110589-pandemic-creates-challenges-in-distributing-food>
2. <https://www.facebook.com/100415930003162/posts/we-are-running-on-a-skeleton-crew-covid-19-and-have-been-super-busy-so-please-ju/3467301486647906/>
3. https://trends.google.com/trends/explore?date=2020-01-01%202021-05-04&q=%2Fm%2F02rt_nb
4. «The Barnhart Concise Dictionary of Etymology» Robert K. Barnhart New York, 1995
5. <https://idiomorigins.org/origin/skeleton-crew>

ЗАКОНОМІРНОСТІ УТВОРЕННЯ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Шундель Тетяна Олександрівна

викладач кафедри мовних та гуманітарних
дисциплін № 1

Камінченко Дар'я Олександрівна

студентка

Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Україна

Введення. Наука в нашому столітті розвивається з неймовірною швидкістю, оскільки кожен день відбувається величезна кількість наукових відкриттів і різноманітних досягнень. Цей факт спричинює розвиток великої кількості різних галузей, серед яких виокремлюється одна з найбільш дієвим механізмом – сфера медицини. Треба зазначити, що сфера охорони здоров'я характеризується наявністю численних напрямів: хірургії, урології, генікології, кардіології та інших. Розвиток кожного із напрямів передбачає появу великої кількості нових медичних термінів.

Утворення терміну уявляє собою досить складний процес, який вимагає дотримання багатьох правил, а саме: унікальність, точний опис самої сутності терміну та доцільність його вживання. На думку І.С. Козоріс [4], медична термінологія характеризується як особливий пласт специфічної лексики мови, який завдяки певним характеристикам структурного, семантичного чи словотвірного характеру у значній мірі відрізняється від пласту загальноживаної лексики. В свою чергу це призводить до того, що медична термінологія займає досить-таки особливе місце в лексичній системі будь-якої мови.

Фактор ізольованого характеру медичної термінології підтверджують і Р.-Ю.Т Перхач та Д.О. Кисіль, які вважають медичну термінологію прикладом найдавнішої термінології, в рамках якої будь-який медичний термін проходить процес розвитку та вдосконалення, реалізується в наслідок певних семантичних

процесів за допомогою деяких способів та засобів творення, але функціонування цих засобів відбувається лише в цій окресленій галузі [6].

У зв'язку з цим ми повністю розділяємо точку зору Н.В. Місник щодо поняттєвої бази галузі знань, яка характеризує фахову мову як природне середовище для умов виникнення та функціонування медичних термінів [5].

Ціль роботи – розглянути особливості та закономірності термінотворення в рамках медичної літератури в англійській мові.

Матеріали та методи. Важливим фактором дослідження прошарку медичної термінології є аналіз та вивчення структурних особливостей термінів та їх вживання в різних контекстуальних рамках. Основною сферою функціонування прикладів численної медичної термінології є медичні тексти з характерним для них когнітивним типом інформації. Методи та процедури дослідження визначаються метою, завданнями та матеріалом, що аналізується. Вирішення поставлених завдань зумовило вибір методів. А саме: метод спостереження (для з'ясування особливостей медичної термінології), метод аналізу та синтезу (для систематизації та виокремлення спільних характеристик термінотворення).

Результати та обговорення. З метою утворення медичних термінів існує велика кількість способів. Приклади основних і найбільш часто застосованих представлені словоскладанням / основокладанням, утворення афіксальним шляхом за допомогою грецьких і латинських префіксів, суфіксів і коренів, аббревіація, еліпсис та утворенням термінів-епонімів. Проаналізувавши значну кількість медичних текстів, ми звернули увагу на той факт, що більша частина медичних термінів в англійській мові утворена за допомогою саме афіксального способу. Це є свідченням того, що за своїми словотворчими можливостями медична база термінологічної лексики безмежна, оскільки відсутність еквівалентних одиниць в інших мовах дає підстави вважати, що значний пласт медичних термінів запозичується різними мовами і стає частиною інтернаціональної лексики (genovariation, aglucon, angiopneum ography, magnetic resonance im aging, mitosis, folate).

Розрізняють морфологічні й неморфологічні способи творення слів залежно від того, які словотвірні засоби використовуються. Так, до морфологічних належать усі способи творення слів за допомогою морфем-афіксів. Переважна кількість термінів в англійській мові складаються з двох і більше морфем, при цьому кожна морфема має своє значення.

Л.В. Застріжна пропонує усі медичні терміни умовно розділяти на типи, залежно від того, які саме засоби мови беруть участь у створенні терміна. Так, дослідниця виокремлює [3]:

1) прості терміни (безафіксні) - терміни, у складі яких лише одне слово (*pain, cut, wound, cell, bruise, cold*);

2) похідні терміни – терміни, що створені за допомогою афіксного способу, які, в свою чергу, лінгвіст пропонує досліджувати з урахуванням термінотворчих елементів. Так, виокремлюють префіксальний спосіб, коли різні префіксоїди можуть вказувати на колір, форму, кількість, розміри, умови чи особливості розташування (*infraorbital, periapecal, suprasternal, greenish, yellowish, roundish, subclavian, posttracheal*).

Враховуючи частотність вживання різноманітних афіксів дослідник Ю.С. Дев'ятко [2] пропонує звернути увагу на високопродуктивні префікси в англійській мові та виділити їх в окрему групу: - *anti-* (antihistamines), *inter-* (interatrial), *dis-* (disinfect), *sur-* (surrénal), *ir-* (irritation), *re-* (recover), *sub-* (subclavian), *over-* (overdose). Мовознавець зазначає, що префіксоїди можуть часто вживатися для передачі смислової протилежності: *hyper-* (hyperalgesia), *hypo-* (hypalgesia), *mono-* (mononucleosis), *poly-* (polycystic ovary).

Ще один розповсюджений спосіб термінотворення – суфіксальний, коли суфексоїди є ознакою приналежності певного терміноелемента до зазначеної групи. Лінгвіст О.Й. Снітковська [7], досліджуючи термінологічний апарат медичної лексики, звертає увагу на використання суфіксів, які можуть застосовуватися у мові для утворення: іменників на позначення фахівців та їх роду діяльності: *-or* (doctor), *-an* (obstetrician, pediatrician), *-ist* (geneticist, psychologist), *-on* (neurosurgeon); суфікси, які виражають процес: *-ment*

(abasement, improvement, treatment), **-ing** (reducing, opening), **-ure** (closure); суфікси на позначення абстрактних понять дії, стану, явища: **-ure** (acupressure), **-ness** (breathlessness, tiredness), **-ship** (kinship), **-hood** (babyhood, adulthood), **-ion** (abalienation, catheterization), **-ence** (dependence), **-itis** (bronchitis, otitis).

І останній тип афіксального способу це префіксально-суфіксальний спосіб: **peri-** та **-itis** (periarteritis), **endo-** та **-itis** (endometritis), **para-** та **-itis** (para-
appendicitis).

На думку Ю.С. Дев'ятко, перевага афіксального способу термінотворення в тому, що такі медичні терміни не стають причиною неправильних асоціацій, оскільки вони не мотивують термінологічні найменування, а навпаки, дозволяють мовцю «декодувати» зазначену дефініцію поняття за допомогою своєрідного шляху розшифровки терміноелементів, які й утворюють зазначений термін [2].

Ще одним дієвим механізмом термінотворення, який значно збагачує пласт медичної лексики, є спосіб осново- та словоскладання. Цей спосіб є одним із найбільш застосованих способів збагачення медичної англійської термінологічної лексики. Розглянемо наступні приклади: **acromioclavicular**, **craniospinal**, **vestibulocochlear**, **thalamoparietalis**, **urogenital**, **immunobiological**, **alveolar-capillary**, **pyelonephritis**, **infraglenoid**.

В англійській мові майже завжди в якості основ використовують греко-латинські терміноелементи, найуживанішими є: **-rrhexis** (enterorrhesis, amniorrhesis, angiorrhesis, karyorrhesis, cardiorrhesis), **-scopy** (nasoscopy, microscopy, endoscopy, bioscopy), **-metry** (rachiometry, geometry, anthropometry, isometry), **-plasty** (jejunoplasty, osteoplasty, angioplasty, heteroplasty), **-tomy** (desmotomy, episiotomy, phlebotomy, laparotomy), **-rrhagia** (salpingorrhagia), **-graphy** (phlebography, radiography), **-rrhoea** (amenorrhoea, dysmeorrhoea).

Треба зазначити, що ще однією розповсюдженою закономірністю творення термінологічної бази – скорочення. В англійській медичній термінології досить часто зустрічається таке явище як аббревіація, яке тлумачиться більшістю вченими як скорочення термінів. Цей досить вживаний

метод є економним та зручним через швидкість написання часто вживаних слів і виразів: PID (prolapsed intervertebral disk), INF (interferon), GTH (gonadotropic hormone), HPA (human plasma albumin), VD (venereal disease), DIC (disseminated intravascular coagulation).

Н. Абабілова та Ю. Сидоренко пропонували класифікувати усі скорочення на лексичні та графічні. З метою більш детальної класифікації дослідники пропонували розподіляти лексичні скорочення на [1]:

- ініціальні аббревіатури (AIDS (Acquired immune deficiency syndrome), CAT (computer axial tomography), ENT (ear, nose, throat), IOP (intraocular pressure), RBC (red blood cell), TPR (temperature, pulse, respiration);

- напівскорочення (B bile; B-lymphocyte (bond lymphocyte, D-max (maximum density), C-gene, EEG electrode, L-antigen, Rh-factor);

- буквено-цифрові скорочення (C1-C7 (cervical vertebrae), CL50 (medial lethal concentration), CL100 (absolute lethal concentration), M1 (mitral first);

- усічення (Ala (Alanin), carb (carbamic acid), cond (condition), Fru (Fructose), Oxy (oxygen).

До неморфологічних способів творення медичних термінів можна віднести такі способи як еліпсис та епоніми. Ми повністю розділяємо точку зору І.С. Козоріс та І. С. Балишина, які розглядають еліпсис як вилучення «одного з компонентів словосполучення, при цьому компонент, який залишився, не зазнав змін у своїй морфемній структурі, а лише конденсував семантику всього словосполучення» [4]. Мовознавці наводять такі приклади: gastric / gastric ulcer – «виразка шлунка»; cord / spinal cord – «спинний мозок»).

Поповнення термінологічної бази медичної сфери відбувається й за допомогою епонімів - одного з найдавніших способів утворення слів та словосполучень в медичній термінології. Зараз вчені намагаються мінімізувати вживання епонімів для того, щоб нові терміни були більш детальними й краще розкривали свою сутність. Але для людей, які не являються вченими та не знаються на медичній термінології, епонімічні терміни все ж будуть

зрозуміліші, ніж класичні наукові назви.

Досліджуючи та аналізуючи сутність термінів-епонімів М.М. Телеки виокремлює їх наступні класи [8]: епоніми, що вказують на вченого або лікаря, хто відкрив першим якийсь явище або хворобу (Barlow's syndrome or Mitral valve prolapse); епоніми, що згадають ім'я вченого, хто описав якусь анатомічну структуру (Lyushka's apertures or Lateral apertures of the fourth ventricle); епоніми, що з'явилися на честь міфологічного героя (Achilles tendon or Calcaneal tendon); епоніми, що з'явилися на честь біблійського персонажа (Adam's apple or Laryngeal prominence / Адамове яблуко або гортанний виступ);

- епоніми, що з'явилися на честь людини, який хворів на цю хворобу (Van Gogh syndrome); епоніми, що функціонують в мові на честь літературного персонажа (Dorian Gray syndrome); епоніми, що вживаються на позначення місця, де була поширена та чи інша зазначена хвороба, відомі як топоніми (Spanish flu).

Висновки. Проаналізувавши зазначений матеріал, ми прийшли до висновку, що медична термінологія англійської мови досить об'ємна, рамки даної статті не дозволяють нам розглянути велику кількість випадків. Утворення, тлумачення і переклад термінів складний процес, проте знання правил і закономірностей термінології даної мови полегшують розуміння і застосування термінів.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Абабілова Н., Сидоренко Ю. Особливості відтворення медичних скорочень засобами української мови. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Лінгвістика. 2011. Вип. 15. С. 275-278. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvkhdu_2011_15_64 (дата звернення 16.04.2021).
2. Дев'ятко Ю.С. Дери́ваційна характеристика медичних термінів (на

матеріалі стоматологічних текстів). *Вісник ОНУ*. Сер.: Філологія. 2019. Т. 24, Вип.1(19).С.2128.URL:<https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/913583.pdf> (дата звернення 15.04.2021).

3. Застріжна Л.В. Лексико-семантичні та структурно-граматичні особливості англійської медичної термінології. URL: http://elib.umsa.edu.ua/jspui/bitstream/umsa/9194/1/23_LST.pdf (дата звернення 20.04.2021).

4. Козоріс І.С., Куцак А.Ю. Англійська медична термінологія та її функціонування в текстах різних стилів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2018. Том 4 (37). С. 52-54. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v37/part_4/17.pdf (дата звернення 20.04.21).

5. Місник Н.В. Медичний словник як основне джерело систематизації та унормування галузевої термінології. *Українська термінологія і сучасність* : Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. 1997. С. 197–199.

6. Перхач Р.-Ю.Т., Кисіль Д.О. Структурні та семантичні особливості стоматологічних термінів. *Young Scientist*. № 10 (74). 2019. С. 183-185. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/10/42.pdf> (дата звернення 24.04.21).

7. Снітковська О.Й. Медична термінологія англомовних текстів інструкцій медичних препаратів та відтворення її в українських перекладах. URL: <http://rgnotes.onu.edu.ua/article/view/118623> (дата звернення 23.04.21).

8. Телеки М.М. Епонімні термінологічні словосполучення в інфектології. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. № 5. 2019. С. 152-158. URL: http://philologyjournal.lviv.ua/archives/5_2019/28.pdf (дата звернення 23.04.21).

PHILOSOPHICAL SCIENCES,

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ЛОГІКА» У ВНЗ

Кобелева Даля Леонідівна,
к.ф.н., старший викладач ЗВО
Харківський національний технічний університет
сільського господарства
імені Петра Василенка
м. Харків, Україна

Вступ. Сучасний світ ставить перед людиною дуже багато вимог. Небувалий розвиток науки та технологій, в наслідок якого відбувається прискорення соціальних змін, призводять до того, що людина має постійно вчитися, опанувати нові знання та технології, змінювати свої світоглядні уявлення тощо. Все частіше іде мова про те, що сучасна людина, а тим паче, людина недалекого майбутнього, має постійно навчатися та оновлювати свої знання. Навчання починається з раннього дитинства, тому що сучасні батьки бояться згаяти час, через що дитина «не встигне» за вимогами суспільства. Крім того, вік НТП вимагає змін у світогляді людини. Це стосується не тільки зовнішнього світу, який пропонує специфічний спосіб життя, але і світу внутрішнього. Чимало дослідників звертають увагу на зростання внутрішньої напруги та загальної знервованості. Але, крім того, слід звернути увагу на вимоги сучасності щодо зростання рівня логічності мислення.

Наука, як відомо, має логіку у якості свого фундаменту і розповсюджує цей підхід на всі сфери життя. Це призводить до певного світоглядного конфлікту. Повсякденне життя людини, як правило, протікає у сфері емоції та почуттів, але такий формат суперечить вимогам часу. Таким чином, на нашу думку, завдання сучасної освіти, зокрема, полягає в тому, щоб акцентувати увагу людей на необхідності вчитися мислити, спиратися на закони логіки

навіть у повсякденному житті.

Мета роботи. Розглянути проблеми та перспективи викладання курсу «Логіки» у вищих навчальних закладах України; звернути увагу на основні проблеми, які виникають під час викладання та засвоєння матеріалу студентами; проаналізувати зміст основних тем курсу та їх вплив на формування правильного мислення.

Результати і обговорення. Не зважаючи на те, що сучасність вимагає від людини спиратися саме на логіку, як у професійній сфері, так і у сфері приватного життя, опануванню дисципліни логіка приділяється недостатньо уваги, як в межах середньої освіти так і в межах вищої освіти України. Можливо, це відбувається тому, що вважається, що вивчення наук саме по собі закладає основи логічного мислення. З одного, боку, це дійсно так, тому що, вивчаючи будь яку науку, здобувачі освіти знайомляться з її методами та методологією, які, звичайно, ґрунтуються на законах та принципах логіки. Але, з іншого боку, таким чином відбувається, скоріше інтуїтивне засвоєння основних логічних принципів, чого цілком достатньо для повсякденного рівня пізнання та спілкування (хоча, останнім часом помітна тенденція до формалізації світу повсякденності), але замало для професійної діяльності, і тим більш, для діяльності наукової.

Таким чином, на нашу думку, слід звернути особливу увагу на викладання дисципліни «Логіка», зокрема у вищих навчальних закладах: які проблеми виникають з цього приводу, та які перспективи подальшого розвитку.

Логіка - це наука про закони та форми правильного мислення, що веде до істини. З одного боку, дисципліна «Логіка» є невід'ємною складовою підготовки здобувача вищої освіти. З іншого боку, для цієї дисципліни відводиться дуже небагато академічного часу. Як правило основними темами, що розглядаються під час вивчення «Логіки» є: Поняття як логічна форма мислення; Судження; Умовивід; Основні закони логіки; Основи теорії аргументації. Зазначені теми складають основу даної науки і є обов'язковими для засвоєння. Розуміння того, яким чином відбувається абстрактне мислення,

які пізнавальні здібності лежать в його основі та які особливості та переваги йому притаманні; яким чином відбувається формування понять та перехід приватного чуттєвого досвіду до абстрактного знання; в чому полягають основи правильного мислення; які закони лежать в основі нашого мислення та яким чином відбувається процес виведення нового умоглядного знання, - все це основа правильного мислення. Але, нажаль, в процесі викладання курсу, як правило, не вистачає часу на обговорення більш загальних тем, що могло б сприяти формуванню більш глибокого розуміння важливості правильного мислення.

Мислення є природнім процесом для людини. З одного боку, це допомогло їй піднятися на високий цивілізаційний рівень. З іншого боку, оскільки кожна людина відчуває процес мислення як щось само по собі зрозуміле, мало хто замислюється над питанням, яким чином відбувається цей процес, які правила йому притаманні та чи не відбувається їх порушення? Тому наше повсякденне мислення сповнено помилок, неточностей та неузгодженостей, що безпосередньо впливає на якість життя в цілому, та професійні якості зокрема. В повсякденному мисленні дуже сильною є емоційна складова, та дуже часто, не маючи спеціальних знань та відповідної практики, неможливо відділити психологічний та логічний рівень один від одного. Все це призводить до погіршення якості комунікації, прийняття рішень, як у приватному житті, так і у професійному.

Але, на наш погляд, системне та глибинне вивчення дисципліни «Логіка» здатне подолати частину зазначених проблем. По-перше, необхідно зосереджувати увагу здобувачів освіти на еволюції наукового знання взагалі, та знання з логіки зокрема. Розуміння того, яким чином влаштована пізнавальна система людини, та який шлях пройшло людство для того, щоб перейти на рівень абстрактного мислення, сформує правильне уявлення щодо місця та значення логіки у системі знань. По-друге, розгляд світоглядних питань дасть змогу студентам замислитись над власним досвідом міркувань, та дасть стимул до покращення цього процесу; сформує розуміння наслідків, до яких

призводить помилкове мислення, не тільки у сфері науки, а і у сфері приватного життя.

Висновки. Проаналізувавши особливості викладання дисципліни «Логіка» у вищих навчальних закладах України, приходимо до наступних висновків. По-перше, існує необхідність збільшення кількості академічного часу на вивчення зазначеної дисципліни та розширення її змісту. По-друге, необхідно сформулювати новий підхід до викладання «Логіки»: розпочинати викладання ще в межах середньої освіти, для того, щоб мати змогу вплинути на формування світогляду молоді, та «налаштувати» процес мислення; зробити акцент на розгляд процесу становлення людської цивілізації та процесу розвитку логічного мислення, що, в свою чергу, сформує уявлення про важливість дотримання формально-логічних законів під час міркувань.

ПЕРФОРМАТИВНАЯ ТЕХНИКА ТЕЛЕСНОГО ПРИСУТСТВИЯ В МЕМЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ

Мемякова Юлия Васильевна

к.ф.н., доцент

Национальный юридический университет

имени Ярослава Мудрого

г. Харьков, Украина

Введение./Introductions. Перезагрузка культурных парадигм, политических моделей, социальных структур, технологических резервов в мире необратимо меняет человека, его окружение и возможности самореализации. Творческое пространство действия позволяет выразить концептуальный онтологический принцип современности – разрыв между физическим и смысловым, действием и комментарием, актом и словом, телом и телесностью. В стратифицированной реальности человек не может сохранять целостность. Его словесно-символическое существо отделено от физического тела; они презентуют себя и коммуницируют автономно и независимо. Десоциализация, фрагментация индивида и доминирование виртуальности привели к обеднению и расчленению многих функций человека, в частности локализации его речи и действий. Поэтому перформанс становится незаменимой альтернативной формой самореализации безмолвного тела. При этом язык остается способом бытия человека как агента информационной среды.

Цель работы./Aim. Проблематизация симулятивного бытия современного человека на примере перформативных виртуальных практик в контексте меметики дигитальной культуры.

Материалы и методы./Materials and methods. Данный тематический дискурс разворачивается в рамках философской онтологии, используя методы феноменологической рефлексии, деконструкции, герменевтического анализа и интерпретации, корреляции социальных и виртуальных перформансов. Исследование опирается на теоретические принципы симулятивности,

дискурсивности, динамизма и перформативности.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Основным видом деятельности человека сегодня, несомненно, является коммуникация. Однако, смена парадигм указывает на то, что сама коммуникация приобрела иной характер, сменила технические средства и получила новые формы. Примитивизация и натурализация потребностей человека приводит к сегментации и локализации его выразительных способностей, росту его мобильности, и в итоге, утрате антропологической целостности. Биологическое тело не менее, а скорее даже более важно, чем эмоциональное или духовное состояние. Семантический дискурс отделён от перформативного акта. Перформанс, лишённый речевых герменевтических средств, приобретает самостоятельную ценность на арене глобальной коммуникации, реализуясь как в живых телесных формах (флешмобы, социомобы, монстрации, инсталляции), так и при помощи цифровой визуализации образов (видеоресурсы на популярных платформах, особенно видеостриминг, или потоковые трансляции).

Г. Рейнгольд в своей работе «Умная толпа» двадцать лет назад писал о том, что современные люди в основном находят общность в сетевых группах, а не в социальных. И хотя зачастую смотрят на мир с позиции социально-эмпирической группы, действуют они преимущественно в сетях. В обществах сетевой структуры границы проницаемы, взаимодействия различны, связи перебрасываются между многочисленными сетями, а иерархии могут сглаживаться и обращаться. Переход к сетевым группам можно сегодня наблюдать на различных уровнях: торговые и политические союзы утрачивают сплоченность в рамках мировой системы; организации образуют сложные сети, объединяясь и обмениваясь, но не образуя картели; рабочие находятся в подчинении множества себе равных, а не только начальства и т. п. Сообщества обширны, разрежены и отрывочны. Большинство людей действуют в многочисленных, слабо связанных, неполных сообществах, когда имеют дело с сетями родных, соседей, друзей и сослуживцев. Вместо того чтобы

соответствовать одной группе, каждый обзаводится своими собственными личными сообществами. Человек становится все более самостоятельным узлом связи и получает поддержку, дружбу, информацию и чувство товарищества вовсе не от тех, кто живет по соседству или хотя бы в соседнем районе. Люди поддерживают общественные узы телефонными звонками, электронными письмами, текстовыми сообщениями и видеостримингом. Человек становится порталом. Интернет откровенно облегчает создание множественных личных социальных сетей и управление ими. [1].

Альтернативные социальные network'и (Twitter, Facebook, Instagram) и такие файлообменники как Like или Tik-Tok по-прежнему являются приоритетной формой солидаризации в современном обществе. Поэтому метод перформанса нашёл там своё воплощение в различных проявлениях онлайн-акционизма. Одним из наиболее ярких примеров виртуального перформатива является *месседж* (*message* – послание, сообщение, обращение, заявление, посыл, сигнал) – прямое или закамуфлированное видео-послание. «Уловить месседж» – означает понять и принять сигнал в сетевом сообществе.

Другой популярный вид онлайн-флешмоба – *челлендж* (*challenge* – спор; вызов; соревнование; задание, требующее выполнения) – жанр интернет-видеоблога, в котором агент демонстрирует так называемое «вирусное задание» или лайфхак с предложением его повторить максимально приближённо к оригиналу. Челлендж расценивается как эффективный инструмент массовой коммуникации, поскольку построен на диалоге автора со зрителем, чем уравнивает их в правах. Хотя жанр челленджа носит развлекательный характер, всё же он концептуально настроен на равный статус и доверие, присутствующее в любых играх. По оценкам многих теоретиков, челлендж способствует преодолению барьеров межкультурной коммуникации, привлечению внимания международной массовой аудитории; это инновационный инструмент, внедряющийся в различные культурные среды и объединяющий людей по всему миру. Он настраивает на социальное (хотя и сетевое) взаимодействие, которого человек может опасаться в реальной жизни.

Участники челленджа объединены темой-вызовом и осуществляют творческую её интерпретацию. В качестве примера: на Среднем Востоке в видеоигру «Middle East Gaming Challenge» играют дети двух враждующих сообществ – еврейского и арабского, при том, что они обучаются в отдельных образовательных системах. Таким способом организаторы пытаются способствовать преодолению традиционного предубеждения арабских и еврейских школьников в Израиле, избавить детей от традиционных стереотипов. Специалисты расценивают игровой челлендж в этих условиях как первый позитивный опыт, полученный со сверстниками из другой, враждебной религиозной и этнической среды [2, с. 286]. Конечно, основная концепция челленджа вполне проста: визуализация, зрелищность, неординарность, оригинальность, азарт, лаконичность времени и слов, пробуждение духа свободы и творчества. Однако главное то, что в основе челленджа лежит *действие*, то самое искусство действия, возвращающее нас к парадигмальной значимости перформанса в современной культуре и социальной практике.

Теоретическое основание такого видео-флешмоба как челлендж раскрывается также в свете теории о *мемах* Р. Докинза. Более сорока лет назад британским этологом и эволюционным биологом Р. Докинзом в работе «Эгоистичный ген» была изложена *теория мемов*, легшая в основу дисциплины «меметика», так, однако, и не признанной в широких научных кругах и не получившей научного статуса, зато весьма актуальной в условиях биополитики и капиталистического реализма [3]. Идея Р. Докинза заключается в том, что значимая культурная информация (культурные смыслы) состоят из базовых единиц – *мемов*, точно также как биологическая информация состоит из генов. *Мем* (от англ. «*meme*») – единица культурной информации, или, по словам самого Р. Докинза, «единица имитации». Это любая идея, символ, манера или образ действия, мелодия, технология, мода, высказывание, выражение, видео, картинка, звукоряд, медиаобъект, концепция, действие, осознанно или неосознанно передаваемое от человека к человеку посредством речи, письма, изображений, видео, ритуалов, жестов и т. д. Мемы часто возникают

синхронно, но не связано между собой, подвержены мутации, синтезу и искусственной селекции, распространяются спонтанно, как и возникают. Наиболее стойкой идеей-мемом в человеческой истории была и остаётся идея Бога. Мемы являются репликаторами, то есть объектами, которые самоорганизуются и размножаются, копируя сами себя; участвуют в междоусобной борьбе за ресурсы – умы своих носителей, подвергаясь естественному отбору. Для эффективности мемы объединяются в группы (наилучший пример – религиозные и политические доктрины), в совокупности образуя «мемфонд» [3].

С распространением Сети мемы получили новую плодотворную среду и породили особое социальное явление – интернет-мемы, представляющие собой ссылки, хештеги, тексты, эмодзи, картинки, символы, разговорные конструкции, метафоры, видео-жесты, челленджи, флешмобы и т. п., используемые юзерами в социальной сети, блогосфере, форумах, электронной почте и текстуальных мессенджерах, то есть в интернет-среде в качестве символических единиц особого рода коммуникации. Интернет-мемы, как и возникшие на их основе медиавирусы в СМИ, слали частью современной поп-культуры.

В этом контексте российская философ Ю. Меламед ещё в 2012 году писала о регрессивной активности человека в вербальных структурах Фейсбука. Обратившись в Сети к фолловерам с призывом «Say “No” to СМАЙЛ! ... Кончай обсмайливать! Будь – за ренессанс смысла в напечатанном тексте! Против профанации текста! Снова научись передавать нюансы и интонации словами, а не скобками!», моралистка получила в ответ «0 лайков, 0 момментариев» [4, с. 13]. То есть доказательства существования человека теперь следует искать именно в медийной сфере, куда и переместилась жизнь. «Знаменитость» стала абсолютно автономной по отношению к своему содержанию. Если на тебе нет «лайка» – тебя вовсе не существует [4, с. 14].

Таким образом, мем как достаточно широкое понятие включает в себя различные патерны перформативной массовой культуры и популярного сегодня

искусства действия. Перформативный акт – не врождённая деятельность человека, а сложная форма его поведения, приобретаемая в результате социальной симуляции, подражания. В то же время, все ультрасовременные практики телесной коммуникации потенциально миметичны по своей природе как источники генетических культурных смыслов, облечённых в актуальную форму.

Существенные трансформации социальной и символической антропности современного человека, в том числе его практик самовыражения, обусловлены стремительной виртуализацией всех сфер его деятельности. Под виртуализацией понимается процесс замещения институализированных практик симуляциями. Расширению зоны симуляции способствует инновационно-технический ресурс, изменяющий пространство и время, во всяком случае, их переживание. Французский этнолог и философ М. Оже в 90-х годах в рамках анализа антропологии гипермодерна обосновал новый лингвистический изыск и социально-философский концепт – «не-места» [5]. *Не-места* – одна из важнейших отличительных черт культурной эпохи гипермодерна, наравне с избыточностью. М. Оже определяет не-места весьма разносторонне: как «сооружения, обеспечивающие ускоренный круговорот грузов и пассажиров (скоростные магистрали, пересадочные узлы, аэропорты, терминалы), сами средства транспорта, а также крупные торговые центры и места долговременного пребывания, приютившие в себя беженцев нашей планеты» [5]; это зоны комфорта и отчуждения, трансферные зоны, возникающие в нашей социальной жизни вне какого бы то ни было внятного экзистенциального наполнения (как в случае с «традиционными местами», «местами памяти», «истории») [6].

Все мы пользуемся «местами общего пользования» (или не-местами), которые стандартизируют людей, превращая в анонимных пассажиров и потребителей услуг. Пространство, не определяемое ни через идентичность, ни через связи, ни через традицию, ни через историю, является не-местом. Обоснуемая М. Оже гипотеза состоит в том, что гипермодерн производит не-

места, то есть места, которые сами не являются антропологическими местами [5]; в них нет ни самого места, ни его истории, ни личности, правит установка «здесь и сейчас», всё подчинено важности текущего момента. «Будто пространство попало в ловушку времени, будто не существует истории за пределами новостей вчерашнего и сегодняшнего дня» [5, с. 46]. Примером может служить знаменитый оживлённый перекрёсток Сибуя в Токио, который в часы пик в течение двух минут пересекают около двух тысяч человек.

Относительно социальной материи, не-места не производят никакого синтеза, ничего не генерируют, никого не вбирают, а лишь позволяют сосуществовать отдельным индивидам в период их поездки, трансфера, получения услуги, похожим друг на друга и безразличным друг к другу – стратегия, стёршая личность. Наша идентичность всё равно никаким образом не способна напитать не-места хотя бы зачатками персонификации. Стандартный «транзитный пассажир» предельно минимально проявляет свою индивидуальность, однако он претендует на свой собственный мир, что приводит к тотальному кризису репрезентативности.

Освобождённый от своих концептуальных детерминант (веры, традиции, идеологии, морали, родственности, патриотичности, историчности) и попавший в не-места, индивид-агент просто выполняет свою роль, предварительно будучи идентифицированным по пластиковой карте клиента, идентификационному номеру, QR-коду, номеру банковского счёта, пропуску, удостоверению, водительским правам, биометрическим данным, ID-карте и т. п.

В не-местах люди не-пребывают, они присутствуют символическим образом – своим симулятивным «аватаром». В не-местах их действия очень активны, стремительны, предсказуемы, спланированы. Поведение их как ролевых симулянтов ожидаемо и закономерно.

Человек движется по правилам и нормам, определяемым данной средой: знаки и светофоры, обязанности, ограничения, указатели, сигналы для водителей и пешеходов, для пассажиров, посетителей, пользователей, покупателей, зрителей, потребителей, абонентов, клиентов и т. п.

Не-места вовсе не требуют от индивидов самовыражения в экзистенциальном смысле этого слова. Они требуют от них элементарной активности, позволяющей им быть вписанными в алгоритм функциональной зоны и, будучи идентифицированными, двигаться дальше. Для самоопределения в этих лабиринтах и смартмобах не нужны ни эмоциональная речь, ни равнодушное цитирование.

Достаточно одного лишь присутствия молчаливого тела, а также сознания, обладающего кодом доступа к системе не-мест. Не-места режиссируют грандиозные перформансы бессловесных агентов, реализующих свои безупречные права на доступ, пользование и потребление. Это, поистине, триумф рационального утилитаризма и потребительства.

Выводы./Conclusions. Таким образом, в эпоху гипермодерна необычайную актуальность приобретают перформативные техники телесного присутствия человека, что находит своё оригинальное воплощение в популярной культуре мемов. Тем не менее, стандартные акты самовыражения современного индивида, не смотря на их разнообразие, свидетельствуют о существенном упрощении его способа бытия во множественных реальностях, ментальной деградации человека, его поверхностном чистом присутствии в культурной среде.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Рейнгольд Г. Умная толпа: новая социальная революция / пер. с англ. А. Гарькавого. Москва: ФАИР-ПРЕСС, 2006. 416 с.
2. Новосёлова О. В., Курбанова Э. Д. Challenges как инструмент международной массовой коммуникации. *Научный альманах*. 2017. Т. 6. № 1 (32). С. 284–287.
3. Dawkins R. *The selfish gene*. Oxford: Oxford University Press, 2016. 469 p.
4. Меламед Ю. Перепостили – следовательно, существую: что такое текст в фейсбуке. *Логос*. 2012. № 2 (86). С. 10–18.

5. Оже М. Не-места. Введение в антропологию гипермодерна / пер с фр. А. Коннова. Москва: Новое литературное обозрение, 2017. 136 с.

6. Бавильский Д. Каждый из нас марсианин: о книге «Введение в антропологию гипермодерна» Марка Оже. URL: <https://gorky.media/reviews/kazhdyj-iz-nas-marsianin/> (дата звернения 11.05.2020).

ECONOMIC SCIENCES

FEATURES OF TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE

Dubiei Yuliia Volodymyrivna

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Dnipro University of Technology
Dnipro, Ukraine

Introduction. At the present time, the understanding has already been formed that the rate of scientific and technological development, as well as its directions, is the basis for socio-economic prosperity, achieving competitive advantages in domestic and international markets, ensuring national security. New technologies are especially important in ensuring sustainable economic growth, aimed at intensive development factors: research and development, innovations in new products and technologies.

The development of science and technology leads not only to increase production volumes, but also to its expansion, improvement, structural transformation, the rise of the economy to a new qualitative level, corresponding to the growth in the complexity of products, industries and socio-cultural, informational, intellectual needs of society.

At the same time, the market mechanism, which complies the law of saving all production resources, directly affects efficiency and increases it. Firstly, the main idea is resource conservation (saving time, capital, labor, rational use of raw materials), secondly, meeting consumer demand, and thirdly, achieving the maximum financial result by the manufacturer.

The purpose of the work is to determine the peculiarities of the technological development of the national economy of Ukraine, as well as the need to adapt the

branches of Ukrainian industry to geo-economic interests in the system of world technological development.

Materials and methods. The study is based on methods of dialectics, which allow to identify the features of the technological development of the national economy of Ukraine in the direction of achieving competitive advantages in domestic and international markets, ensuring national security.

Results and discussion. The goal of the support system for the technological development of the national economy is a large-scale technological renewal of production, the formation of a competitive development sector, support for the creation and dissemination of innovations in all industries, and the formation of a model of innovative behavior among enterprises and the population. This will allow Ukraine to ensure scientific and technological independence in areas that determine its competitive advantages and national security.

For the creation and effective operation of innovative national system aimed at technological development, it is necessary to:

- increase the demand for innovative developments from most of the industries, since at the moment innovative activity is concentrated in a narrow number of sectors, and the technological renewal of production is based, as a rule, on the import of technologies, and not on Ukrainian developments;

- increase the efficiency of the sector of fundamental and applied science, since the groundwork created in previous years is gradually being lost, the staff is aging, the level of research is decreasing, integration into world science and the world market of innovations is weak, and there is also no focus on the modern needs of the economy;

- fill the created innovation infrastructure, since many of its elements have been made, but do not support the innovation process throughout the entire innovation life cycle (generation, commercialization and implementation).

The role and importance of technological development are determined by its contribution to GDP, to the rate and quality of economic dynamics. Therefore, the main indicators for achieving this goal are as follows:

- increasing the share of enterprises, implementing technological innovations (in 2019 – 15,8%);
- increasing the share of Ukraine in the world high-tech goods and service markets (including nuclear power, aircraft, space technology and services, special shipbuilding, etc.);
- growth of the exports share of Ukrainian high-tech goods in the total world export of high-tech goods (in 2018 – 0,3%);
- increasing the share of sold innovative products (goods, services) in the total volume of sold products (goods, services) of industrial enterprises (in 2019 – 1,3%);
- volume of high-tech products exports per capita (in 2018 – 20 US dollars).
- increasing of domestic spending on research and development in GDP (in 2019 – 0,43%), from which more than 85% – expense of enterprises' own funds. Thus, the total expenditures in the areas of innovation of industrial enterprises in 2019 amounted to 14,220,9 million UAH, including: internal research and development – 17,2%, external research and development – 3,3%, acquisition of other external knowledge – 0,3%, purchase of machinery, equipment and software – 71,6%, other expenses – 7,6% [1].

The system of institutional support for innovative development in general creates favorable conditions for the implementation of the strategy of technological development of Ukraine's economy. However, monitoring the results of innovation shows negative trends in this direction. In recent years, no measures have been taken to improve the business environment, encourage enterprises to make innovative decisions, and develop tools to support technological change [2].

But, unfortunately, against the background of some improvements, there is a general instability and fragmentation in this area. This necessitates the development of an innovative strategy for the development of the national economy that can ensure the competitiveness of domestic enterprises through the use of domestic scientific and technological potential.

Different groups of stakeholders – those who make strategic decisions at the level of ministries, development institutions, large enterprises, embodied in certain

strategic documents – see the future of technological development of the Ukrainian economy differently. It is important for all of them to agree on the general directions of the innovative strategy for the development of the national economy. At the same time, on the one hand, should rely on global challenges that determine future markets, and on the other hand, on the achievements that Ukraine has (the strengths and weaknesses of our state). That is, all participants in the innovation process need to constantly analyze the events taking place in the world, which of them is a threat, and which is an opportunity, how it can be used to their advantage.

The world economy is approaching to new technological paradigm and taking into account that, analysis of the existing priorities of the scientific and technological development of the Ukrainian economy should be carried out promptly. Unfortunately, domestic reforms often lag behind global trends, and not even one step. For example, the technological development of the national economy expects the provision of effective technology transfer and the participation of business in scientific and technological developments, and a different model is successfully used in the world – crowdfunding of innovations, which imply close involvement of the population. The technological development of the national economy presupposes an increase in the efficiency of existing businesses, and in world practice, new markets with a high level of capitalization, significantly exceeding the traditional ones, are rapidly developing.

Conclusions. The priorities of the technological development of the national economy cannot be determined one time only and do not change them further. It is necessary to constantly monitor political, economic, environmental events influencing the choice of scenario in the future. It should also take into account doubtful events with large potential effects. And based on all these observations, make a competent forecast.

Scientific, technological and innovative development of the national economy should be developed and implemented in line with a long-term and effective scientific and industrial policy of all country. At the same time, it is necessary to reconsider the views on the importance of science in modern Ukrainian society and

the transformation of the technological system, taking into account the geo-economic interests and the peculiarities of the domestic economy.

REFERENCES:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny Ekonomichna statystyka / Nauka, tekhnolohiyi ta innovatsiyi. [Electronic resource]. – Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

2. Burlaka V. H. Priority guidelines of scientifico-technological and innovative development of Ukraine's economy / V. H. Burlaka // *Efektyvna ekonomika*. – 2014. – Vyp. 12. – Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4705>.

**UKRAINIAN COMPETITIVENESS IN THE CONTEXT
OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES**

Torianykh Zhanna,

Ph.D., Associate Professor

Shevchenko Victoriia

Ph.D., Associate Professor

V.N. Karazin Kharkiv National University

Educational Scientific Institute “Karazin Banking Institute”

Kharkiv, Ukraine

Introductions. In the context of European integration processes and globalization of the world economy, the competition of countries is intensifying, which is due to economic, social and political factors of the country's position in both domestic and foreign markets. The high level of competitiveness of the country is characterized by the presence of such conditions, tools and means that will maximally contribute to solving the problems of national security, economic development and improving the living standards of the population.

Aim. The purpose of the study is to assess the level of competitiveness of the national economy and the factors influencing it, to determine the position of Ukraine in world economic rankings.

Materials and methods. In order to solve the main tasks, the following research methods were used: logical method, generalization, analysis, synthesis, methods of economic and statistical collection, in particular: tabular, graphical, comparison method.

Results and discussion. One of the main indicators based on which the competitiveness of countries is calculated today is the Global Competitiveness Index (GCI).

Thus, according to the Global Competitiveness Index, which has been compiled annually since 2004 by the World Economic Forum, in 2019 Ukraine took 85th place among 141 countries (Table 1) [1].

Table 1

**Ranking of countries according to
The Global Competitiveness Index in 2019**

Rank/country	Score	Rank/country	Score
1. Singapore	84.8	35. Slovenia	70.2
2. USA	83.7	37. Poland	68.9
7. Germany	82.3	43 Russian Federation	66.7
15. France	78.8	85. Ukraine	57.0

Let us analyze in more details the index of competitiveness of Ukraine by the most important components (Table 2) [1].

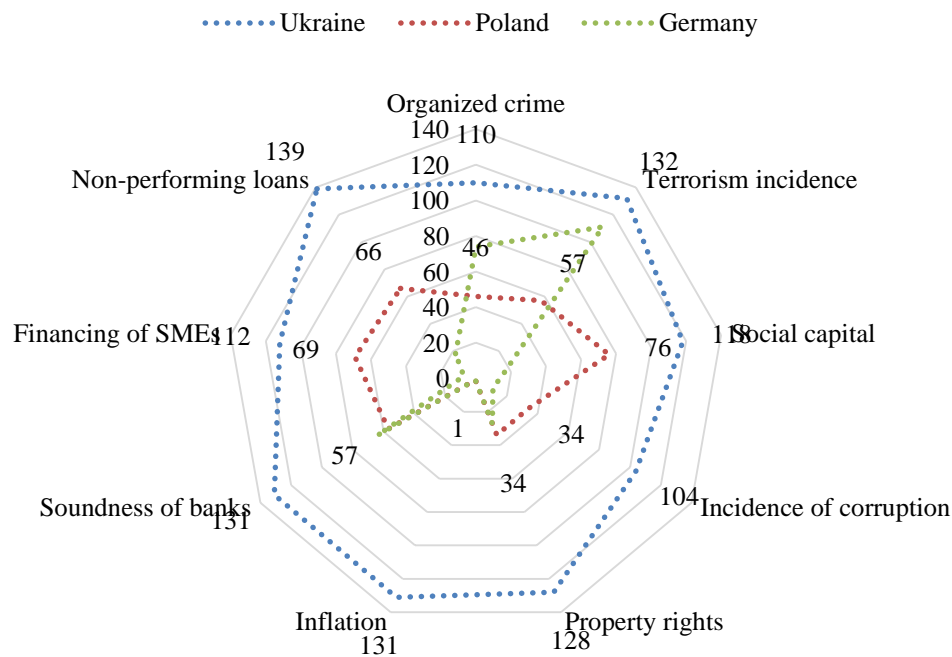
Table 2

**Positions of countries on 12 indicators of
The Global Competitiveness Index in 2019**

Index Component	Ukraine	Germany	Poland
	Rank/141		
Institutions	104	18	60
Infrastructure	57	8	25
ICT adoption	78	36	51
Macroeconomic stability	133	1	1
Health	101	31	54
Skills	44	5	34
Product market	57	9	50
Labour market	59	14	70
Financial system	136	25	57
Market size	47	5	22
Business dynamism	85	5	59
Innovation capability	60	1	39

The data in Table 2 show that Ukraine has poorly developed institutions - 104th place among 141 countries in 2019, macroeconomic indicators rank 133rd, for comparison, this figure in Germany and Poland ranks 1st, and the weakest indicator is the country's financial system - 136 place (Germany - 25th place, Poland - 57th place). Although it is possible to note such positions as market size, infrastructure, labor market and goods market occupy average positions. In terms of health care, this figure is 101st in 2019 (against 53rd in 2017), which indicates the catastrophe and ineffectiveness of the implemented health care reforms.

We will conduct a more thorough analysis of the components of such indicators as institutions, macroeconomic stability and the financial system of countries (Fig. 1).

Fig. 1. Comparative analysis of composite indicators: institutions, macroeconomic stability and financial system for 2019 [1]

Therefore, the data of fig. 1. show that the weakest positions in 2019 in our country is the stability of the banking system - 131st place among 141 countries, SME financing and problem loans are 112th and 139th respectively, also in terms of inflation, Ukraine ranks 131st, and in frequency of terrorism - 132nd place in the world. Compared to Poland and Germany, Ukraine fails significantly and loses its competitive position every year.

However, the following strengths of the national economy can be identified: 1) the presence of diversified infrastructure (military and industrial complex, aerospace industry, shipbuilding, energy and mechanical engineering, mining, transport engineering); 2) the availability of educated able-bodied human capital, which is evidenced by the 44th ranking position of Ukraine from 141 countries; 3) raw material and resource base for nuclear, renewable energy and precision instrumentation; 4) favorable geographical location in the Eurasian area, where in the

medium and long term the importance of transport corridors will only increase; 5) unique naturally rich soil on a global scale; 6) one of the largest markets in Europe with over 40 million consumers; 7) Ukraine in terms of the development of innovation potential in accordance with the global innovation index [2] in 2020 ranks 45th among 131 countries.

Conclusions. Thus, among the most important factors influencing the level of Ukraine's competitiveness are corruption, political instability, inflation, lack of business lending, instability of the banking sector, which hinder the development and stimulation of business, investment and innovation activity in the country.

REFERENCES

1. The Global Competitiveness Report 2019
http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
2. The Global Innovation Index 2020
https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf

ЕТИЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЛОВИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН У ПОСТКОВІДНІЙ РЕАЛЬНОСТІ

Власенко Олена Олександрівна

к.е.н., доцент

Міжнародний Європейський Університет

м. Київ, Україна

Вступ. У всі часи існування ділових відносин, одним із чинників успішності була відповідна культура взаємовідносин та спілкування у діловій сфері. Постійна необхідність взаємодіяти та спілкуватися із людьми наклала жорсткі вимоги до ділової сфери спілкування та спричинила постійну необхідність пристосуватися до змін зовнішнього оточення. Ділова сфера зазнала значних змін під впливом наслідків COVID-19. Ділові взаємовідносини будуть змінюватися і надалі, тому що проблема COVID-19 і на сьогодні не вирішена. Тому для успішної діяльності підприємства необхідно бути постійно готовим до адаптування та пристосування до нових чинників впливу на його діяльність.

Ціль роботи. Обґрунтувати необхідність, для кожного підприємства, у проведенні аналізу та перегляду етичних та психологічних аспектів ділових взаємовідносин, що набули змін під впливом наслідків COVID-19.

Матеріали та методи. В процесі написання роботи використовувалися емпіричні методи дослідження публічної інформації, що стосується впливу COVID-19 на економічну діяльність підприємства та психічне здоров'я людей.

Результати та обговорення. Ділове спілкування – це спілкування, метою якого є організація виробничої, наукової, комерційної або іншої діяльності, де на першому місці стоять інтереси справи, а не конкретних співрозмовників. Ділове спілкування є специфічною формою контактів та взаємодії людей, які представляють інтереси не самих себе, а своїх організацій. [1]

Особливо актуально питання оволодіння відповідної культури ділових взаємовідносин та спілкування постають, коли виникає необхідність у

встановленні нових, а особливо міжнародних зв'язків.

Ділові взаємовідносини ґрунтуються на дотриманні її учасниками певних правил і норм, у більшості випадків неписаних, що сприяють досягненню поставлених цілей та підтриманню ділового спілкування, яке необхідне для подальшої ділової взаємодії.

Відмінністю ділових взаємовідносин від особистісних є повна їх регламентованість та встановлення меж у відносинах, що регулюються традиціями та культурою країни, народу чи народності.

Із зростанням інтеграційних процесів у суспільстві та світі, на перший план виходять загальнолюдські моральні принципи та вимоги професійної етики.

Професійна етика ділового спілкування – це сукупність моральних норм, кодексів та вимог до належної поведінки людини в діловому спілкуванні, що обумовлені її соціальними функціями та професійними обов'язками. Взагалі етика ділових взаємовідносин – це сукупність норм поведінки ділової людини, що щільно пов'язана із сьогоденням та професійною діяльністю особистості. Це сукупність уявлень про моральність, норми та правила, що виникають в процесі ділової діяльності.

Головним принципом ділової етики - є взаємоповага до інтересів людини та компанії, що вона представляє і до всього соціуму в цілому. Взагалі основними принципами ділової етики є:

- забезпечення вигоди всім учасникам ділових взаємовідносин;
- забезпечення однаковості підходу до процесу ділових відносин всіх учасників ділового процесу.

Особливість ділового спілкування, що зумовлена професійними обов'язками або діловою необхідністю, завжди залежить від того між якими рівнями управлінської ієрархії вона відбувається.

Минулого року по всьому світу пронеслася велико-масштабна криза - COVID-19 та його наслідки.

За даними британських вчених, у кожній п'ятій людині, яка перехворіла

на коронавірус, виявляють психічні розлади. В ході дослідження вченими було проаналізовано 69 млн електронних медичних карток у США, включаючи понад 62 тис. випадків коронавірусу. Було з'ясовано, що упродовж трьох місяців після здачі позитивного тесту на коронавірус у кожного п'ятого пацієнта, який перехворів на COVID-19, вперше діагностували ознаки тривоги, депресії або безсоння. [2].

Під впливом економічних та психологічних чинників, що супроводжувались проходженням цієї кризи, процес ділових взаємовідносин зазнав змін. Найбільших змін зазнав процес ділових взаємовідносин всередині підприємства, а саме ділові взаємовідносин між керівництвом та працівниками. Виникла нагальна потреба в забезпеченні добробуту, а також фізичній, психічній і фінансовій безпеці працівників. При цьому ресурсів для цього у більшості підприємств не було зовсім або не вистачало. Почалися масові скорочення чисельності підприємств, а відповідно і чисельності робочих місць. Це склало основу психологічного дискомфорту керівників, які повинні були приймати рішення про звільнення певної кількості працівників на тлі відсутності або скороченню прибутку. Та основу психічної нестабільності працівників, які зазнали психологічної напруги, через наявність, безпосередньо обгрунтованої, невпевненості у майбутньому. Етичні та психологічні основи ділових взаємовідносин всередині підприємства зазнали суттєвих змін. Почалося масове замовчування та викривлення інформації, однаковість підходу до оцінювання працівників зникла. Виникла позиція – виживання у даній ситуації за будь яких обставин. Обставин, що спричинили зниженню ділової активності, зменшенню бізнес контр-агентів та зниженню купівельної спроможності кінцевих споживачів.

Напруженість психологічної ситуації серед працівників також спричинив віддалений режим роботи. У більшості випадків, відбулося збільшення тривалості робочого дня, що у свою чергу призвело до виснаження й емоційного вигорання працівників. Окрім цього серед персоналу підприємств збільшився рівень стресу через необхідність балансу між професійними та

особистими потребами. Виникли сьогоденні питання піклування про дітей та догляду за немічними членами родини. Крім того неможливість безпосередньої взаємодії з колегами та керівництвом призвело до неможливості відчувати їх психологічну підтримку, яка забезпечується при правильному, безпосередньому, професійному спілкуванні. Етичні проблеми ділового спілкування відійшли на другий план відносно особистісних проблем, що створила нова соціальна реальність постковідного існування. Під впливом цього, багато працівників зіткнулося з проблемою емоційного вигорання.

Виникла необхідність на підприємстві визначити одним із пріоритетним напрямком розвитку – підтримання психічного здоров'я та благополуччя власного персоналу. Створення більш зручних моральних умов праці персоналу збільшить продуктивність праці, а відповідно підвищить результативність діяльності підприємства. Крім того, це підвищить ступінь лояльності працівника до компанії.

Фахівці стверджують, що під час хвороби людина витрачає багато ресурсів, як фізіологічних, так і психологічних. А коли одужує, у неї нерідко вже бракує сил для відновлення того способу життя, який був до хвороби. [3]

Ці обставини спричиняють зміни у діловому спілкуванні не тільки всередині підприємства, а за його межами. Етичні принципи ділового спілкування між партнерами почали змінюватися. Виникла необхідність корелювати принципи роботи під нову соціальну реальність. Психологічні аспекти ділових взаємовідносин змінилися. Для створення ефективних ділових зв'язків виникла необхідність при спілкуванні брати до уваги змінений психічний стан співрозмовника після одужання. Крім того ті люди, що не перехворіли на COVID-19, мають свої психологічні проблеми, пов'язані із страхом захворіти.

Висновки. Сьогодні всі люди існують і працюють в умовах найвищого рівня невизначеності. Ділові взаємозв'язки порушуються та набувають змін під впливом нової соціальної, постковідної реальності. Усі в світі знаходяться під психологічним тиском хвороби COVID-19 та її наслідків. Ці економічні та

психологічні фактори ускладнюють створенню ефективних ділових взаємовідносин. Все це веде до необхідності всебічного, постійного аналізу етичних і психологічних аспектів ділових взаємовідносин та їх перегляду і адаптації до нових реалій на кожному підприємстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ділове спілкування: навчальний посібник / М. Д. Прищак, О. Б. Залюбівська, О. М. Слободянюк. – Вінниця : ВНТУ, 2015. – 128 с.
2. ПісляCOVID-19 на депресію та безсоння страждають 20% людей: URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3134882-pisla-covid19-na-depresiu-ta-bezsonna-strazdaut-20-ludej.html>
3. Мирошніченко А. Постковідний синдром: як не впасти в депресію: URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3193119-postkovidnij-sindrom-ak-ne-vpasti-v-depresiu.htm>

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНОГО ПОТЕПЛІННЯ НА РОЗВИТОК СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Володько Тетяна Олександрівна

Студент

ДВНЗ «Київський національний

економічний університет

імені Вадима Гетьмана»

м. Київ, Україна

Вступ. Глобальне потепління – давно вже не міф і не параноя, а зміна клімату вже не розглядається як суто екологічна проблема, а більшою мірою, як економічна та соціальна. Така тенденція сучасності все частіше стає причиною негативних наслідків для світової економіки та усього суспільства загалом.

Починаючи з доіндустріального періоду, людська діяльність збільшила середню глобальну температуру Землі приблизно на 1,5 градуса за Цельсієм, що зараз збільшується на 0,2 градуса за Цельсієм за десятиліття. Отож, 2021 рік може стати найспекотнішим роком донині. Чотири роки, з 2015 по 2020, уже мають статус найспекотніших в історії. Причиною цього стало збільшення викидів вуглекислого газу, які також досягли рекордних рівнів, за даними Всесвітньої метеорологічної організації (ВМО), пише National Geographic.

Окрім природних чинників, на думку більшості вчених, сучасні зміни клімату спричинені антропогенним фактором – надмірним викидом парникових газів, що в свою чергу сприяє скороченню продуктивності виробництва, зростанню незабезпеченості прісною водою, ризику затоплення прибережних територій та загальному економічному спаду. Складно усвідомити, що такі безневинні дії як поїдання гамбургера, покупка нової футболки або поїздка в університет машиною, можуть завдати суттєвої шкоди довкіллю або вплинути на скорочення терміну людського життя.

Так, наприклад, за останні 28 років середньорічна температура в Україні зросла майже на 2 °С. За стандартом вона мала б бути 7,8 °С, а нині – 9,5 °С.

Східну Європу, зокрема й Україну чекатимуть різкі коливання температури: від сильних морозів узимку – до сильної спеки влітку. При цьому перехідний весняний період буде дуже коротким. На погоду скаржаться не лише фермери з півдня, аномальні спека та посуха стають притаманними й іншим регіонам.

Ціль роботи. Дослідити вплив глобального потепління на розвиток світової економіки.

Матеріали і методи. Глобальне потепління і світова економіка – це два нерозривно взаємопов’язані поняття. Існує залежність між річним зростанням та концентрацією атмосферного CO₂ та зростанням глобальної економіки. Роки, коли ВВП зростає темпами, вищими за лінію тренду, – це роки більшого зростання концентрації CO₂, а роки повільнішого за лінію тренду зростання ВВП – це роки меншого зростання концентрації CO₂. [5]. Проте, навіть коли світова економіка скорочувалась, глобальні викиди не зменшувались, – вони просто переставали рости і відновлювали зростання наступного року, коли світова економіка дещо оговтувалась.

Безперечне лідерство за обсягами викидів належить Китаю. За Китаєм йдуть, з суттєвим відривом за обсягами, США та Євросоюз. У Європейському Союзі, після чотирьох років зменшення щорічних викидів CO₂ (у середньому на 3,1%) у 2015 р. обсяги викидів знову збільшилися на 1,3%, що було обумовлено головним чином зростанням на 4,6% споживання природного газу переважно для вироблення електроенергії та опалення приміщень.

Дослідження у цій сфері показали, що пора інтегрувати кліматичні зміни у макроекономічний аналіз. І у 2018 році Нобелівську премію у сфері економіки отримали американці Вільям Нордхауз «за інтеграцію кліматичних змін у довгостроковий макроекономічний аналіз» та Пол Ромер «за інтеграцію технологічних інновацій у довгостроковий макроекономічний аналіз».

Роботи Нордхауза були присвячені створенню моделі, яка бере до уваги внесок продуктивної діяльності в зміну клімату планети і витрати, які виникають у зв’язку з цим. По суті, Нордхауз пропонує не скидати з економічних рахунків той додатковий вуглекислий газ, який викидається в

атмосферу, коли людство спалює вугілля, користується двигунами внутрішнього згоряння або виробляє пластик. Підвищення температури планети, яке відбувається в результаті таких викидів, впливає на умови життя усіх людей на планеті, а значить, саме по собі повинно бути економічним фактором, адже економіка якраз і займається тим, що змінює умови життя людей ціною певних ресурсів.

Завдяки розрахункам Нордхауза з'явилося поняття соціальної ціни вуглецю. Мається на увазі, що викид в атмосферу нової порції вуглекислого газу, який з'явився через діяльність людей, має потенційний негативний економічний ефект (пов'язаний, наприклад, з підвищенням ризику стихійних лих).

Сам Нордхауз неодноразово говорив, що вважає найбільш ефективним рішенням створення коаліції держав, яка встановить «ціну на вуглець», що влаштувала б їх економіки. Країни повинні визначити, який податок на викиди повинні виплачувати їх виробники (або домовитися про ціну квоти на викид). А потім ввести санкції або встановити підвищені мита на товари з тих країн, де вуглекислий газ викидається в атмосферу без будь-яких обмежень.

Результати і обговорення. Глобальне потепління завдає збитків усій світовій економіці, але, в першу чергу, це велика загроза для країн, що розвиваються, через їх географічне положення, невисокі доходи та залежність від секторів, що особливо піддаються негативному впливу через зміни клімату, як, наприклад, сільське господарство. Негативні наслідки для таких країн будуть більш відчутними, а здатність до адаптації у них значно слабша. Для країн з низькими доходами, боротьба зі стихійним лихом може коштувати втрати близько 5% ВВП, однак ця цифра може збільшитись до 20 % при врахуванні ширшого спектра ризиків, приміром, соціальних проблем кліматичних мігрантів.

В такому випадку на Україну чекатимуть значні негативні наслідки в першу чергу для сільського господарства за рахунок збільшення посух, зменшення рівня опадів влітку, більш різких пікових температур (від'ємної

взимку і плюсової влітку), що негативно позначатиметься на кількостях врожаю, буде вимагати значних інвестицій у заходи з адаптації до змін клімату (наприклад, в технології зрошування, роботу над створення стійких до перепадів температури видів, тощо).

Такі явища стануть постійними, наносячи значні збитки економіці країни і загрожуючи продовольчій безпеці. Посухи та спека, зменшення кількості опадів влітку також сприятимуть збільшенню частоти лісових пожеж та опустелюванню південних і південно-східних регіонів України. В контексті повеней і підтоплень найбільш уразливими є гірські регіони Карпат, населені пунктах в басейнах річок Дністру, Дніпра, менших рік тощо. Ми вже відчули на собі повені на Дунаї у 2005 р., на Дністрі й у Закарпатті у серпні 2008, посуху по всій Україні у 2007, рекордні снігопади на заході та центральній частині країни у березні 2013 р.

Україна складається з трьох агрокліматичних зон: Степ, Лісостеп, Полісся. Така класифікація була проведена за співвідношенням кількості опадів до кількості накопиченого тепла. Тепер же, зі зміною середньорічної температури і кількості накопиченого тепла, ці агрокліматичні зони зміщуються. За даними синоптиків, вони поступово мігрують на північ. Підвищення температури на 1°C зсуває межу агрокліматичних зон в середньому на 100 км на північ. А температура зросла на цілих 2°C! Тож межа кліматичних зон змістилася на цілих 200 км.

Практично зникає зона Полісся – зона достатнього зволоження й не таких високих температур. Нині ця зона теплішає швидше за південь. Тобто, якщо Кіровоградська область раніше відносилася до Північного степу (зона посушлива, дуже спекотна), то зараз її можна віднести до Південного степу (дуже посушлива, спекотна) - зони, до якої раніше належали Херсон, Запоріжжя й Одеса. А Херсонщина в свою чергу наразі не має аналогу в країні. По сумі температур вона вже ближча до сухих субтропіків. Та кількість тепла, які отримують Херсонська, а також південні частини Запорізької та Миколаївської областей, уже дозволяє вирощувати такі теплолюбні культури як рис чи

бавовник.

Висновок. Для деяких розвинутих країн незначне потепління наразі може мати і позитивний вплив, але згодом, коли середня температура зросте, воно матиме руйнівний характер. Хоч розвинуті країни мають загалом безпечніше географічне розташування, знаходяться в холодніших широтах та менш залежні від сільського господарства і мають кращі можливості для адаптації, вони не врятуються від нестачі прісної води. Міста-фінансові гіганти, такі як Лондон, Нью-Йорк і Токіо, розташовані в прибережних смугах, і тому існує ризик впливу і на фінансовий ринок. Зміна клімату, що, в свою чергу, тягне за собою ще й дефіцит ресурсів, у разі збільшує вартість та ризики ведення бізнесу. За прогнозами вчених, до середини XXI століття населення планети збільшиться до 9 мільярдів чоловік, у той час як запаси найважливіших ресурсів, таких як земля, питна вода, нафта, істотно скоротяться.[6].

Орієнтовно оцінено втрату глобального ВВП на одного жителя від 5,3 до 13,8% до 2200 року. Є різні сценарії таких втрат, які враховують різні фактори. І уже зараз певних втрат уникнути можна, навіть якщо почати діяти сьогодні, оскільки процес кліматичних змін уже триває та несе за собою загрозу. [1].

Враховуючи те, що глобальне потепління є великою загрозою для всієї планети і світової економіки загалом, у 2015 році в дію вступила Паризька угода, згідно якої усі країни зобов'язуються утримувати глобальну температуру в рамках 1,5-2 градуси Цельсія, а восени 2017 року 15 тисяч вчених із 184 країн світу підписали угоду, попередження людству свого роду, – Рамкову Конвенцію ООН по зміні клімату та Кіотський протокол до неї. Головною метою є скорочення використання викопного палива, як нафта, вуглець чи природний газ, і замінити їх на відновлювані та екологічно чисті джерела енергії, збільшуючи при цьому енергоефективність. Єдиним дієвим способом запобігти катастрофічним наслідкам цих змін вчені назвали зниження викидів парникових газів негайно, запровадження податків на викиди та низьковуглецевий розвиток у всіх країнах світу.

ДЖЕРЕЛА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Булгакова М. «Вплив зміни клімату на економічний рo+-звітoк» – частина друга Огляду Стерна [Електронний ресурс] / М. Булгакова // Правова аналітика. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://legalanalytics.com.ua/uk/component/content/article/6-pravozahysnaprograma/115-stern2.html>.
2. Горин О. Нова кліматична ера: глобальне потепління може мати для України як негативні, так і позитивні наслідки / О. Горин. // Український тиждень. – 2012. – С. 40–42.
3. Ортіс Д. А. Глобальне потепління: що можу зробити саме я? [Електронний ресурс] / Д. А. Ортіс // BBC Future. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-46116443>.
4. Рассел Р. Глобальне потепління - це вже факт, однак ще не кінець [Електронний ресурс] / Р. Рассел, М. Малий // DW.COM. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://p.dw.com/p/2mtP1>
5. Робертс М. Кліматичні зміни та капіталізм [Електронний ресурс] / М. Робертс // Спільне. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://commons.com.ua/uk/klimatichni-zmini-ta-kapitalizm/>.
6. Удод Н. М. Глобальні кліматичні зміни: вплив на міжнародну торгівлю та засоби регулювання / Н. М. Удод. // Науковий журнал. Серія: Економічні науки.. – 2015. – С. 105–113.

ПРІОРИТЕТНІ ВЕКТОРИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СТРУКТУР ТА ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ МИСТЕЦЬКИМИ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Фейчер Оксана Олександрівна,
аспірант
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв
м. Київ, Україна

Актуальність. Протягом останніх кількох років людство стає свідками зростаючої тенденції щодо зниження довіри суспільства до установ та експертів, зокрема освітніх інституцій вищої ланки, а дослідники більше не викликають тієї поваги, яка колись була їм притаманна. Зокрема доволі трагічно трансформується система суспільних переконань громадськості щодо ролі інституцій вищої освіти, відповідно до яких отримання в кінцевому рахунку диплому носія ВО розглядається як частина суспільних проблем, а не шляху їх вирішення.

Набувають доволі широкої популярності так звані короткочасні професійні програми та курси більш вузького спрямування, які несертифіковані освітніми експертами системи ЗВО та пропонуються зі сторони спеціалістів бізнес-середовища, що володіють певним практичним досвідом. Дані тенденції щодо зміни провідних ролей в управлінні ринком надання освітніх послуг (їхній перехід від ЗВО до «практичних ринковоорієнтованих експертів») підриває авторитет системи ЗВО в цілому, тому трансформація організаційної компоненти механізму управління ЗВО та перегляд самого підходу щодо менеджменту ВО є негайною вимогою розвитку сучасного суспільства.

Мета. Метою даного дослідження є розробка комплексу альтернативних управлінських дій з метою ідентифікації пріоритетних напрямів удосконалення організаційних структур та процесів управління закладів вищої освіти мистецького спрямування в Україні.

Матеріали і методи. Вищевказані завдання було вирішено за допомогою комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження фінансово-економічних явищ і процесів. Теоретичною та методологічною основою дослідження стали фундаментальні положення економічної теорії, законодавчі та нормативні акти України, монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених, аналітичні звіти провідних груп дослідників міжнародних організацій тощо. Використання порівняльного аналізу формування організаційно-економічного механізму управління ЗВО мистецького спрямування в Україні із врахуванням зарубіжного досвіду дало змогу обґрунтувати вектори удосконалення організаційних структур та процесів забезпечення ефективного механізму управління ЗВО мистецького профілю.

Результати та обговорення. У довготерміновій перспективі оптимізація організаційних структур та процесів механізму управління закладами вищої освіти уможливить не лише забезпечення гнучкого реагування відповідних структурних компонент освітньої інституції з метою ефективного усунення ідентифікованих відхилень, а й подальшу розробку відповідних управлінських змін у цільових програмах розвитку окремих підсистем ЗВО.

Про важливість орієнтації на вимоги й виклики зовнішнього середовища та врахування його факторів впливу при прийнятті ключових управлінських рішень у сучасних організаціях зазначають у своїх наукових доробках вітчизняні дослідники Я. Мартинишин та В. Комар (Мартинишин & Комар, 2015), а саме вони наголошують, що невдоволення елементів зовнішнього середовища кінцевими продуктами організації або низька ефективність взаємодії елементів зовнішнього середовища з управлінською системою організації можуть спровокувати виникнення так званих «проблемних ситуацій», які проявляються як існуючий або прогнозований ступінь незадоволення зв'язками між системою і середовищем. Тому саме забезпечення оптимізації організаційних структур і процесів управління мистецькими ЗВО, а також посилення їхньої автономії як окремого господарюючого суб'єкта

відіграє одну із ключових ролей щодо визначення траєкторії їх потенційного розвитку.

Відповідно до Стратегії розвитку ВО в Україні на період 2021-2031 рр. (МОН, 2020), уряд наголошує на свої намірах щодо необхідності посилення автономії менеджменту вітчизняних ЗВО у контексті прийняття управлінських рішень в сучасних умовах глобалізованого ринкового оточення (зокрема, стосовно диверсифікації джерел фінансування), а також сприянню посилення відповідного розвитку довірливих відносин у секторі ВО як потенційних векторів перспективного розвитку вітчизняної системи управління ЗВО. Відповідно до Стратегії діяльність ЗВО державної форми власності повина здійснюватись на умовах максимальної автономії, ступінь якої визначається показниками його результативності та не залежить від типу навчального закладу.

Втім, саме з даного питання потребує додаткової уваги управлінців усіх рівнів організаційна компонента ЗВО. Хоча, відповідно до Стратегії, передбачається гарантія ЗВО інклюзивності їх освітньої діяльності, доступності навчальних ресурсів з метою уникнення дискримінації будь-якої групи здобувачів ВО, та дотримання академічної доброчесності, але на практиці організаційне забезпечення даних гарантій у вітчизняних ЗВО є слабким.

Цікавий факт щодо даного питання зазначає вітчизняний економіст-аналітик К. Жиленко (Жиленко, 2019), а саме, що на відміну від закладів дошкільної та загальної середньої освіти, у ЗВО команда, що забезпечує реалізацію освітніх послуг для інклюзивних груп, створюється в межах існуючої штатної чисельності, а окремі посади (асистент викладача за аналогією з асистентами вихователя та вчителя) не вводяться. Дане питання потребує негайного вирішення, як на рівні прийняття відповідних нормативно-правових документів, так і розробкою управлінцями ЗВО відповідних організаційних змін.

Зокрема, варто звернутись до досвіду європейських країн, які демонструють успішні результати у проведенні даної управлінської політики.

До прикладу, Шведська рада з питань вищої освіти (*Swedish Council for Higher Education*) створила загальнонаціональну електронну систему Нейлс - Національну адміністрацію та інформаційну систему для координаторів (*Nais*), за допомогою якої здобувачі із особливими потребами можуть подати заявку на всебічну підтримку під час навчання у національній мережі ЗВО (SCHE, 2021). Цікаво, що кожен університет володіє і несе відповідальність за власні персональні дані, а тому не може отримати доступ до даних іншого ЗВО. З іншого боку, якісна інклюзивна освіта можлива лише при відповідному ресурсному забезпеченні, що потребує додаткових фінансових асигнувань як зі сторони держави, так і бізнес-середовища. Зокрема, повинно набути всебічного поширення поняття «соціального підприємництва», а саме взяття бізнесом безпосередньої відповідальності за розбудову сучасного суспільства, одним із факторів якого і є інклюзивність системи ВО. В свою чергу, така співпраця із освітніми установами щодо забезпечення додаткової допомоги здобувачам із обмеженими можливостями здоров'я щодо відповідного медичного, технічного, психологічного, логопедичного та соціального супроводу підвищить громадську довіру до даних суб'єктів господарювання та надасть їм додаткові конкурентні переваги на відповідному ринку послуг.

Підсумовуючи необхідність поглиблення автономії вітчизняних ЗВО, варто все ж наголосити на пошуку такого балансу та гармонійного поєднання процесів централізації та децентралізації, яке відповідатиме історичним передумовам формування вітчизняної системи ВО та комплексу ЗВО. При розробці відповідних організаційних структур ЗВО та розробки дорожньої карти подальших управлінських дій щодо їх реалізації, варто врахувати, що високий рівень автономії ставить також нові обов'язки перед менеджментом ЗВО. Зокрема планування автономного бюджету ЗВО, використання коштів відповідно до різних витратних статей забезпечення діяльності освітньої установи, моніторинг та контроль за процесом бюджетування потребує значно більшої уваги управлінців, ніж у попередній формі організації системи ВО з високою часткою централізації управлінських процесів та державного

контролю.

Зокрема, відповідно до європейської моделі автономного профілю ЗВО персонал має значно вищий рівень залученості до формування та розподілу бюджету ЗВО, тому управлінці зобов'язані проводити регулярні відкриті обговорення із трудовим колективом, надавати деталізовані звіти внутрішньоорієнтованого характеру щодо цільового використання коштів та забезпечувати потреби персоналу інформаційного характеру щодо додаткового роз'яснення окремих позицій фінансового звіту. Дані управлінські дії потребують більших затрат часу, а також відповідної менеджерської підготовки. Втім, вони значною мірою підвищують рівень довіри до управлінців, а також дають змогу персоналу відчувати себе невід'ємною частиною університетської корпорації, що підвищить його мотивацію до здійснення безпосередніх трудових завдань, сприяючи підвищенню ефективності функціонування ЗВО.

Уряд України робить значні успіхи щодо наближення механізму управління ЗВО до загальноновизнаних європейських стандартів, а саме, відповідно до Плану пріоритетних дій уряду на поточний рік (КМУ, 2021), менеджмент ЗВО вже цього року отримають більш широкі повноваження щодо самостійного розпорядження фінансовими ресурсами, зберігаючи при цьому свій статус неприбуткової організації. Локальні керівники ЗВО також отримають змогу самостійно визначати внутрішню систему та рівень оплати праці персоналу, вільно залучати додаткові джерела інвестицій, водночас матимуть змогу користуватись податковими пільгами.

Крім того, при оптимізації відповідних організаційних структур ЗВО варто врахувати сучасні трансформації глобального характеру, які притаманні освітнім установам. Зокрема, тотальна діджиталізація освітніх процесів, гіперрозвиток інформаційного середовища та криза, спричинена пандемією COVID-19, змінили погляд на управління та організацію діяльності ЗВО в цілому по світі. Відповідно до проведеного дослідження Інституту глобального лідерства, К. Хаанаес (Haanaes, 2020) наголошує, що, враховуючи велику

кількість суперчливих викликів перед сучасною системою організації ВО на всіх рівнях (локальному, національному, глобальному), невідкладним завданням менеджменту сучасних ЗВО має бути першочергово забезпечення рівного доступу здобувачів ЗВО до провідних інноваційних технологій сучасності, а також сприяння їх активному впровадженню і використанню у діяльності освітніх установ. Це означає створення такого наукового і творчого простору на базі вітчизняних ЗВО, де здобувачі отримають можливість апробувати та вдосконалювати свої практичні навички відповідно до обраних кваліфікацій, таким чином зробивши якісний перехід від стандартизованого розуміння «знань про технології» до якісно нових, інноваційних «технологічних знань».

Вже звичними для європейського студента стали вільні кімнати для виконання групових видів роботи та проєктних завдань, наявність зон відпочинку на території університетського містечка, кімнати тиші для виконання індивідуальних завдань, якісне забезпечення реалізації цифрових послуг щодо доступу до Всесвітньої мережі Інтернет (висока швидкість та забезпечення високого рівня захисту персональних даних), необхідний рівень індивідуального цифрового та програмного забезпечення, а також сприятливий робочий простір для здійснення творчої діяльності. Переїняття та застосування даних організаційних ініціатив у вітчизняному освітньому просторі потребує значної фінансової підтримки, однак, у кінцевому рахунку воно сприятиме популяризації освітніх послуг ЗВО України, а також підвищенню їх іміджу.

Також позитивний ефект для налагодження комунікації має використання таких цифрових інструментів для оновлення і оприлюднення інформації як програмний продукт *Microsoft Teams*, ведення персонального блогу керівника установи, проведення спільних діджитал-зустрічей за допомогою цифрового інструменту *Zoom*, створення спільних документів із функцією відкритого редагування в он-лайн режимі за допомогою цифрового інструменту *Padlet* (Padlet, 2021). Використання даних різноманітних підходів щодо організації стійкої взаємодії окремих компонент організаційної структури сприятиме

створенню більш сприятливої робочої атмосфери в середині трудового колективу, зростання його інформаційного забезпечення та рівня вдовolenості роботодавцем зі сторони працівників, що є необхідною умовою для забезпечення сталого розвитку ЗВО як суб'єкта ринковоорієнтованого середовища.

Висновки. За даних стохастичних ринкових трансформацій, де існує численна кількість ЗВО, а варіативність освітніх послуг породжує високий рівень конкурентної боротьби між ЗВО, здобувач ВО безпосередньо впливає на формування гнучкого, здатного до прогресивних змін і трансформацій, управлінського механізму ЗВО. Лише ті управлінці, які вчасно реагуватимуть на запити ринкового середовища та безпосередньо на запити споживачів освітніх послуг, та відповідно до них удосконалюватимуть організаційні структури та процеси відповідних ЗВО, зможуть зберегти та зміцнити свої позиції у глобальному ринковому середовищі навіть за умов мінливих перетворень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жиленко, К. (2019). Інклюзивне навчання у ЗВО та ЗПТО: знайомимось із Порядками. *Бюджетна бухгалтерія*, 30. URL : <http://i.factor.ua/ukr/journals/bb/2019/august/issue-30/article-66035.html> (дата звернення: 29.04.2021).
2. Мартинишин, Я. & Комар, В. (2015). Системний підхід в управлінні корпораціями у сфері культури. *Економіка і менеджмент культури*, 1, 29-39.
3. Міністерство освіти і науки України. (2020d). *Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 рр.* Київ. URL : http://osvita.ua/doc/files/news/768/76871/STRATENIYA_ROZVYTKU_VYSHCH_OYI_OSVITY_V_U.pdf (дата звернення: 20.02.2021).
4. Кабінет Міністрів України. (2021). *Розпорядження № 276-р «Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2021 рік»*. Київ. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276-2021-%D1%80#Text> (дата

звернення: 29.04.2021).

5. Haanaes, Kn. (2020). *How universities must adapt to train future leaders?* World Economic Forum. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2020/01/higher-education-leadership/> (accessed 1 April 2021).

6. Padlet. (2021). *Everything you need, nothing you don't*. Retrieved from <https://padlet.com/features> (accessed 27 April 2021).

7. Swedish council for higher education. (2021). *National administration and information system for coordinators*. Retrieved from <https://www.nais.uhr.se/> (accessed 17 April 2021).

СОЦИАЛЬНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО В ИСТОРИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ

Фомина Марина Валерьевна,

д.э.н., профессор

Стельмашенко Елена Васильевна,

к.э.н., доцент

Донецкий национальный университет экономики
и торговли имени Михаила Туган-Барановского,

г. Донецк, Украина

Введение. / Introductions. В последнее десятилетие в мире наблюдается обострение экономических, экологических, социальных, военных и ряда других проблем. Общемировой тенденцией является выход на первый план именно социальных проблем, вызванных ростом дискриминации, неравенства и бедности.

С точки зрения политической экономии происходит формирование и обострение противоречия между глобальным характером экономического развития и национальным характером социальной политики. Поиск новых форм, методов и механизмов разрешения социальных проблем актуализировался во многих странах мира, поэтому возникает необходимость изучения, исследования и обобщения уже накопленного опыта решения социальных проблем с целью создания и развития социально ориентированной национальной экономики.

При этом, одним из возможных направлений минимизации социальной напряженности является развитие института социального предпринимательства.

Именно он может стать действенным инструментом решения глобальной задачи – изменения концепции социальной национальной политики и роли государства в социальной сфере, что позволит сформировать механизмы для социальной интеграции, обеспечения полной занятости, сокращения уровня бедности, активизации населения, инновационного развития и т.д. Наиболее

эффективной и развитой формой социального предпринимательства, по нашему мнению, является частно-государственное партнерство. А неразвитость теоретических основ такого феномена современной экономики вызывает необходимость определения его экономической сущности и содержания.

Цель работы./Aim. Целью проводимого исследования является анализ частно-государственного партнерства как формы социального предпринимательства с целью выявления его сущностных характеристик на основе исторического подхода.

Материалы и методы./Materials and methods. Базисом исследования является использование исторического, логического и системного подходов и общенаучных методов: теоретического обобщения, сравнения, анализа и синтеза, индукции и дедукции. Анализ последних исследований и публикаций позволяет констатировать, что проблематика сущности, организационной формы, методов развития частного государственного партнерства актуализировалась в последнее время. Различные аспекты указанной проблематики освещены в работах российских и зарубежных ученых: И. Линева, Ю. Кривуца, А. Коддингтона, В. Варнавского, Р. Клеина, М. Джеррарда и др. Однако, вопросы, касающиеся сущностных характеристик и форм частно- государственного партнерства, остаются не до конца исследованными.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Детальное изучение любой системы экономических отношений невозможно вне исторического развития экономики и развития экономической теории. Взаимоотношения государства, с момента его зарождения, с сектором частного предпринимательства имели различные формы: во-первых, откуп – передача государством частному лицу на определенный период и на определенных условиях права взимать налоговые и прочие сборы и платежи; во-вторых, каперство (корсарство) – получение патентов и внесение залога за гарантию не грабить суда своих сограждан, не нападать на врага во время перемирия или в нейтральных портах; в-третьих, наёмничество – осуществление найма военных

групп для решения отдельных спорных государственных вопросов; в-четвертых, концессия – переуступка прав на отдельные виды хозяйственной деятельности негосударственным компаниям на определенных условиях [1, с. 145]. Таким образом, отношения государства и частного сектора имеют длительную историю, в процессе которой формировались различные их формы, которые привели к становлению современного института частного государственного партнерства.

Понятие «государственно-частное партнерство» начало активно использоваться в экономической науке сравнительно недавно, но отдельные элементы отношений между государством и предпринимательством изучались со времен зарождения экономической науки. Для понимания экономической сущности анализируемого явления необходимо рассмотреть основные теоретические подходы к анализу вопроса взаимодействия государственного и частного секторов экономики.

Так, в основе либеральной концепции положен базовый принцип: поощрение конкуренции и применение государственного регулирования только там, где конкуренция, по сути, невозможна. В основу либерализма легло понятие «рационального поведения» и «Homo economicus» – человека экономического – с его частными индивидуальными интересами. К общественному благу приравнивалось соблюдение частных интересов, которые должно отстаивать государство, а обеспечение «честного партнерства» стало важнейшей экономической функцией государства.

А. Смит в «Исследовании о природе и причинах богатства народов», впервые комплексно обосновал экономический и политический либерализм. При этом, классический экономический либерализм сводился к концентрации внимания на социальных проблемах общества и хозяйственной роли государства в нем.

По сути, государству отводится роль гаранта свободы действий, частной инициативы для тех, кто создает богатство общества, т.е. независимых индивидуальных хозяйственных агентов. Он считал, что свободное

предпринимательство и конкурентная борьба частных интересов принесут большую пользу обществу и обеспечат лучшие результаты, чем вмешательство государства. Последнее призвано обеспечивать условия для конкуренции, в ограничении которой и состоит интерес предпринимателей. Смит признавал необходимость государственного вмешательства в экономику в определенных отраслях.

Он выделял виды деятельности, которые хотя и «приносят бесчисленные выгоды всему обществу», но по природе своей таковы, что прибыль от них не сможет «выручить вложенных в них затрат» частных лиц. Содержание таких общественных предприятий, учреждений является обязанностью государства, поскольку, как показала практика, при реализации функций социального назначения, существуют пределы индивидуальной хозяйственной эффективности.

Следующий уровень анализа взаимодействия частного капитала и государства связан с именем Дж. Милля. Он перешел от анализа хозяйственного поведения индивида к коллективным формам экономической деятельности – акционерным обществам, а также уделил внимание социальным вопросам. Ученый выступал за широкое распределение частной собственности среди граждан при неукоснительном соблюдении их прав, в том числе и социально-экономических.

Милль предостерегал от вмешательства правительств, которым редко удается конкурировать на равных с отдельными предпринимателями там, где частное лицо обладает необходимой деловой предприимчивостью и средствами [3, с. 156]. В качестве наиболее действенного аргумента в пользу максимального ограничения вмешательства государства в частную предпринимательскую деятельность Милль провозгласил приоритет самостоятельной деловой жизни как важной составляющей практического воспитания народа.

При этом он допускал лишь «некоторые ограничения свободы промышленности», подчеркивая, что *laissez faire* должен стать общим

правилом. Милль признавал необходимость правительственного контроля в форме государственной монополии, в том числе в инфраструктуре. По сути, была выдвинута идея, которая получила в наши дни развитие в виде системной концепции государственно-частного партнерства, т.е. основой функционирования частного и государственного партнёрства является право государства на определенных условиях получить обратно в свое ведение важные для общества предприятия, или продолжать осуществлять контроль и регулирование цен на услуги, которые ими предоставляются.

Основоположник неоклассического направления экономической науки – А.Маршалл, признавая возможность государственного вмешательства с целью обеспечения полноценного функционирования экономики, на первый план выдвигает свободу предпринимательства, отводя конкуренции роль ее опоры. При этом акцент делается на предварительном изучении и адекватном толковании данных относительно общественных интересов и целей экономической политики государства, как основы развития совместных государственно-частных проектов [3, с. 28].

Теория Дж. Кейнса, в отличии от концепции неоклассиков, отводит государству важнейшую роль в хозяйственной деятельности: создание благоприятных условий для функционирования и развития бизнеса; ориентация экономической политики на обеспечение экономического роста. Кейнс вооружил традиционный английский либерализм новой политэкономией, в которой хозяйственная роль государства была возведена до общего руководства макроэкономическими процессами [4, с. 338].

В рамках концепции неолиберализма (или социального либерализма) предусматривается расширение взаимодействия государства с частным капиталом; сочетание свободной конкуренции с госрегулированием; государственное регулирование неприбыльных секторов экономики, включая социальное обеспечение, здравоохранение, образование, науку.

Концепция смешанной экономики Самуэльсона перекликается с теорией «идеальных хозяйственных организаций» неолиберала Ойкена. В 1930-40-х

годах наметились две крайности: свободная конкурентная экономика и административно-командная система. Позже Самуэльсон объяснял, что для реальной жизни характерны промежуточные (смешанные) формы. Государственное и частное предпринимательство он сравнивал с чистыми понятиями «белого и черного», а в реальной экономике имеет место именно серая цветовая гамма, когда государственный и частный капитал переплетены и функционируют совместно. В смешанной экономике сочетаются различные формы собственности и, в зависимости от фазы цикла общемировой конъюнктуры, преобладают те или иные виды и инструменты государственного регулирования.

Исследование сущности и форм частного государственного партнерства на основе исторического подхода позволила констатировать, что сущность данного явления проявляется посредством системы экономических организационно и юридически оформленных отношений, связанных с взаимовыгодным сотрудничеством государственного и частного секторов экономики с целью максимального удовлетворения социальных и экономических потребностей общества в условиях ограниченности ресурсов при условии пропорционального распределения хозяйственных рисков.

Выводы./Conclusions. Проведенное исследование позволило сделать выводы: во-первых, исследование генезиса и форм государственно-частного партнёрства показало, что практически все модели сотрудничества государства и частного бизнеса обусловлены двумя главными факторами: первый – наличие интересов и потребностей; второй – неразвитость государства и недостаток государственных финансов для реализации отдельных проектов.

Во-вторых, многообразие форм частно-государственного партнерства связано с неразвитостью институтов последнего, т.е. с неспособностью в полной мере реализовать свои экономические, политические и другие интересы. В таком случае государство вынуждено делегировать часть своих функций и предоставлять принадлежащие ему ресурсы частному сектору.

В-третьих, взаимоотношения государства и бизнеса всегда были в центре

внимания ученых-экономистов. Однако, в большинстве своем различные научные школы и направления рассматривали лишь вопрос степени вмешательства или невмешательства государства в деятельность частного сектора. И только с начала 90-х годов XX века, после появления и реализации первых проектов государственно-частного партнерства, возникла необходимость теоретического осмысления интересов, мотивов, факторов и возможностей сотрудничества государства и бизнеса в форме государственно-частного партнерства.

В-четвертых, сущность государственно-частного партнерства проявляется посредством системы экономических организационно и юридически оформленных отношений, связанных с взаимовыгодным сотрудничеством государственного и частного секторов экономики с целью максимального удовлетворения социальных и экономических потребностей общества в условиях ограниченности ресурсов при условии пропорционального распределения хозяйственных рисков.

Рассмотренные выше сущностные характеристики, формы взаимодействия государственного и частного секторов могут стать основой для разработки социальной политики государства, развития института социального предпринимательства, осуществления совместных частно-государственных социальных проектов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Линев И. В. Из зарубежного опыта заключения и реализации концессионных соглашений [Текст] / И. В. Линев // Местное самоуправление в Российской Федерации. – 2011. – Янв.-март. – С. 45.
2. Кривуц Ю. Н. Физиократы о свободе торговли и конкуренции [Текст] / Ю. Н. Кривуц // Весник. – X, 2011. – № 943. – С. 192.
3. Хрестоматия по экономической теории [Текст] / [сост. Е. Ф. Борисов]. – М.: Юристъ, 2000. – 536 с.
4. Коддингтон А. Кейнсианская экономическая теория: в поисках главных

принципов [Текст] / А. Коддингтон // Истоки. – М.: Высшая школа экономики, 1998. – Вып. 3. – С. 338.

5. Gerrard M. B. Public-Private Partnerships: What Are Public-Private Partnerships, and How Do They Differ from Privatizations? [Text] / M. B. Gerrard // Finance & Development. – 2001. – Vol. 38. – № 3. – Pp. 49-50.

6. Ham H. Building Public-Private Partnerships: Assessing and Managing Risks in Port Development [Text] / H. Ham, J. van Koppenjan // Public Management Review. – 2001. – Vol. 3. – № 4. – P. 604.

LEGAL SCIENCES

ПРАВО НА ДОСТУП ДО СУДУ ВІДПОВІДНО ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД І ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Анакіна Тетяна Миколаївна,
к.ю.н., доцент

Аскар Мішель Джамаль
Студент

Харківський Національний Університет
ім. Ярослава Мудрого
г. Харків, Україна

Вступ. Актуальність цього питання має теоретичний і прикладний аспекти. З одного боку, ідея доступності правосуддя виникла століття тому, в часи буржуазних революцій поряд з ідеєю справедливого судочинства. З тих пір вона викристалізувалася і знайшла своє відображення у наукових працях та увійшла в юридичний обіг в якості загальновизнаного міжнародного стандарту. Право на доступ до правосуддя було закріплене в окремих міжнародних договорах, частина з яких відповідно до статті 9 Конституції України є складовою національного законодавства нашої держави.

Мета роботи. Метою цього дослідження є виділення правових підходів ЄСПЛ до визначення та характеристики права на доступ до суду як міжнародного стандарту гарантованого Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод.

Матеріали та методи. Матеріал дослідження включає у себе практику ЄСПЛ. Дослідження проведено шляхом здійснення контекстуального аналізу практики ЄСПЛ. Зокрема тези вироблені на підставі узагальнення таких Рішень ЄСПЛ як «Delcourt v. Belgium», «Bellet v. France», «Prince Hans-Adam II of

Liechtenstein v. Germany», «Трегубенко проти України», «Пуллаор проти Сполученого Королівства», тощо.

Результати та обговорення. Перш за все варто зазначити, що ЄСПЛ розуміє доступ до правосуддя в багатьох вимірах. З одного боку, мова йде про територіальну доступність. Тобто кожна країна, яка ратифікувала Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, повинна створити таку систему судових органів, яка зможе адекватно забезпечувати потреби кожного громадянина в межах окремих державних територій правом на доступ до правосуддя. Територіальна доступність часто тлумачиться, як транспортна доступність, тобто наявність можливості для особи фізично добратися до будівлі суду.

Закріплення ж на конституційному та галузевому рівні права на звернення до суду за судовим захистом, з якого найчастіше і виводиться принцип доступності правосуддя в цивільних справах, означає лише, що держава гарантує кожній особі можливість звернутися до суду за захистом своїх прав, свобод та інтересів, а суд зобов'язаний відкрити провадження у справі й вчинити всі необхідні дії щодо надання такого захисту. Наявність широких та різноманітних процесуальних гарантій зацікавлених осіб, що забезпечують їм реальну можливість брати участь у захисті протягом усього процесу, також не означає доступність правосуддя, оскільки навіть за участю зацікавленої особи процедура розгляду та вирішення справи може бути несправедливою, а, відповідно, захист позбавляється сенсу, тобто є недоступним.

ЄСПЛ звертає увагу на те, що як уся судова система взагалі, так і кожен конкретний суд зокрема мають бути організовані таким чином, щоб позивач чи інша особа, яка не володіє достатнім обсягом правових знань, мала можливість отримати правову допомогу у суді для належного оформлення власних процесуальних документів, а рівень бюрократизації судового апарату не має створювати штучних перешкод для доступу до правосуддя.

Через наявність великої кількості дискусій навколо питання необхідності

сплати судового збору можливо виділити такий складник права на доступ до правосуддя, як збалансованість вартості судового збору. ЄСПЛ зазначає, що сам о собі судовий збір не є перешкодою для доступу до правосуддя. Більш того, його наявність допомагає звільнити національні суди від обов'язку розглядати малозначні спори та відправляти правосуддя на підставі необґрунтованих позовних заяв. Проте, розмір судового збору повинен корелюватися із фінансовими можливостями заявника для того щоб матеріально незабезпечені категорії населення могли звернутися до суду. Або від держави вимагається передбачення у національному законі випадків розстрочення відстрочення судового збору або звільнення позивача від обов'язку його сплати.

У теорії судового процесу виділяють інформаційну доступність правосуддя. Сюди відноситься публічність процесів, тобто можливість присутності представників ЗМІ на судових засіданнях для висвітлення судового провадження. Також до цієї під категорії відноситься право пересічних осіб бути присутніми на судових засіданнях і можливість учасників провадження вчасно та у повному обсязі отримувати інформацію щодо стану розгляду свого цивільного провадження. В Україні цей аспект доступу до правосуддя реалізується як через закріплення у Цивільному процесуальному кодексі України можливості присутності громадян у судовому засіданні, так і у розрізі наявності інформаційних ресурсів, за допомогою яких ми маємо можливість узагальнювати та досліджувати вітчизняну судову практику.

ЄСПЛ зазначає що держава має гарантувати не просто доступ до правосуддя але доступ до справедливого правосуддя. Суд, в який потрапляє заявник має відповідати всім критеріям справедливого правосуддя, закріпленим у статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Вимоги щодо дотримання стандартів справедливого судочинства, в контексті доступу до правосуддя поширюються, як на всю судову систему в цілому і кожен судову інстанцію і на конкретний суд. Водночас, саме право на доступ до правосуддя розглядається як складова частина більш широкого за змістовим

обсягом права на справедливий суд. В окремих випадках право на доступ до правосуддя корелюється із принципом рівності сторін цивільного провадження і вони отримують спільне змістове наповнення. Одним з головних принципів доступності правосуддя є забезпечення можливості особи користуватися якісною правовою допомогою.

Доступ до правосуддя на сьогодні трактується достатньо широко, включаючи у себе не лише право особи на звернення до суду першої інстанції, а й право на апеляційне та касаційне оскарження, а також можливість подальшого звернення до ЄСПЛ у випадку вичерпання всіх національних засобів захисту порушених прав. При цьому, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод передбачає право на доступ до суду встановленого законом. Цей припис ми тлумачимо таким чином, що заявник має право на доступ до суду, відповідно до вимог предметної, територіальної та нестанційної юрисдикції. А сам судовий процес повинен відбуватися у порядку передбаченому національним законом і міжнародними стандартами. Такий висновок підтверджується статтею 19 Конституції України, відповідно до якої суди, як органи публічної влади не можуть діяти інакше ніж в прямо передбачених законом межах.

Висновки. З вищевикладеного можливо зробити наступні висновки. Право на доступ до правосуддя та право на справедливий суд настільки тісно пов'язані один з одним, що реалізовувати їх потрібно у спільному сполученні. Доступ до правосуддя є одним із найбільш важливих міжнародних стандартів прав людини і практичне втілення кожного його складника є особливо важливим в рамках цивільного процесу.

ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДОВИХ ПРАВА НА ДОСТУП ДО СУДУ ВІДПОВІДНО ДО ПРЕЦЕДЕНТНОЇ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Анакіна Тетяна Миколаївна,

к.ю.н., доцент

Матюшенко Іван Вадимович

Студент

Харківський Національний Університет

ім. Ярослава Мудрого

г. Харків, Україна

Вступ. Одним з ключових міжнародно-правових стандартів є право на доступ до правосуддя. Доступність правосуддя слугує гарантією визнання та захисту прав людини. Право на справедливий суд неможливо реалізувати без доступу до самого суду. Україні в цьому розрізі потрібно першочергово орієнтуватись на приписи Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і правові позиції Європейського суду з прав людини. Такий підхід узгоджується і з політикою європейської інтеграції України. З точки зору практики, розуміння глибинних засад доступності справедливого суду дає можливість виявляти випадки порушення прав та їх захисту. Мова йде про цивільні, трудові, сімейні, житлові, та частково земельні спори – такі питання охоплюють права та інтереси більшої частини населення України.

Мета роботи. Метою роботи є дослідження правових підходів Європейського суду з прав людини щодо окреслення змісту права на доступ до суду.

Матеріали та методи. Робота підготовлена на підставі аналізу практики Європейського суду з прав людини із застосуванням загальнонаукової та спеціально-юридичної методології дослідження.

Результати та обговорення. Перш за все варто зазначити, що ЄСПЛ розуміє доступ до правосуддя в багатьох вимірах. З одного боку, мова йде про територіальну доступність. Тобто кожна країна, яка ратифікувала Конвенцію

про захист прав людини та основоположних свобод, повинна створити таку систему судових органів, яка зможе адекватно забезпечувати потреби кожного громадянина в межах окремих державних територій правом на доступ до правосуддя. Територіальна доступність часто тлумачиться, як транспортна доступність, тобто наявність можливості для особи фізично добратися до будівлі суду.

ЄСПЛ звертає увагу на те, що як уся судова система взагалі, так і кожен конкретний суд зокрема мають бути організовані таким чином, щоб позивач чи інша особа, яка не володіє достатнім обсягом правових знань, мала можливість отримати правову допомогу у суді для належного оформлення власних процесуальних документів, а рівень бюрократизації судового апарату не має створювати штучних перешкод для доступу до правосуддя. Відповідні правові позиції разом з ідеєю справедливого судового балансу були сформульовані ЄСПЛ у справах Белле проти Франції», «Ільхан проти Туреччини», «Пономарьов проти України», «Щокін проти України» тощо.

Через наявність великої кількості дискусій навколо питання необхідності сплати судового збору можливо виділити такий складник права на доступ до правосуддя, як збалансованість вартості судового збору. ЄСПЛ зазначає, що сам по собі судовий збір не є перешкодою для доступу до правосуддя. Більш того, його наявність допомагає звільнити національні суди від обов'язку розглядати малозначні спори та відправляти правосуддя на підставі необґрунтованих позовних заяв. Проте, розмір судового збору повинен корелюватися із фінансовими можливостями заявника для того щоб матеріально незабезпечені категорії населення могли звернутися до суду. Або від держави вимагається передбачення у національному законі випадків розстрочення відстрочення судового збору або звільнення позивача від обов'язку його сплати.

ЄСПЛ зазначає що держава має гарантувати не просто доступ до правосуддя але доступ до справедливого правосуддя. Суд, в який потрапляє заявник має відповідати всім критеріям справедливого правосуддя, закріпленим

у статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Вимоги щодо дотримання стандартів справедливого судочинства, в контексті доступу до правосуддя поширюються, як на всю судову систему в цілому і кожен судову інстанцію і на конкретний суд. Водночас, саме право на доступ до правосуддя розглядається як складова частина більш широкого за змістовим обсягом права на справедливий суд. В окремих випадках право на доступ до правосуддя корелюється із принципом рівності сторін цивільного провадження і вони отримують спільне змістове наповнення. Одним з головних принципів доступності правосуддя є забезпечення можливості особи користуватися якісною правовою допомогою. Та реалізувати своє право на захист. До такої думки ЄСПЛ дійшов у справі «Станьо проти Бельгії».

Доступ до правосуддя на сьогодні трактується достатньо широко, включаючи у себе не лише право особи на звернення до суду першої інстанції, а й право на апеляційне та касаційне оскарження, а також можливість подальшого звернення до ЄСПЛ у випадку вичерпання всіх національних засобів захисту порушених прав. При цьому, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод передбачає право на доступ до суду встановленого законом. Цей припис ми тлумачимо таким чином, що заявник має право на доступ до суду, відповідно до вимог предметної, територіальної та нестанційної юрисдикції. А сам судовий процес повинен відбуватися у порядку передбаченому національним законом і міжнародними стандартами. Такий висновок підтверджується статтею 19 Конституції України, відповідно до якої суди, як органи публічної влади не можуть діяти інакше ніж в прямо передбачених законом межах. ЄСПЛ також притримується позиції необхідності забезпечення розумного балансу між правами сторін у судовому процесі в контексті забезпечення їхнього взаємного доступу до правосуддя. Такі ідеї можна виявити в тому числі у справах «Скордіно проти Італії», «Ятрідіс проти Греції» тощо.

Як було визначено вище право на доступ до правосуддя розуміється не лише як окремий міжнародно-правовий стандарт а також як складова частина

права на справедливий суд. Без доступу до правосуддя особа не отримає справедливого судочинства а гарантоване міжнародним правом справедливе правосуддя має бути загальнодоступним. У цьому проявляється органічний зв'язок доступності правосуддя та права на справедливий суд. Право на справедливий судовий розгляд отримало своє закріплення в низці міжнародно-правових документів універсального й регіонального характеру.

Право на доступ до правосуддя та право на справедливий суд настільки тісно пов'язані один з одним, що реалізовувати їх потрібно у спільному сполученні. Доступ до правосуддя є одним із найбільш важливих міжнародних стандартів прав людини і практичне втілення кожного його складника є особливо важливим в рамках цивільного процесу. Різні підходи до тлумачення права на доступ до суду незважаючи на відмінності у підходах не суперечать один одному, а отже мають враховувались у комплексі під час відправлення правосуддя організації роботи суду та модернізації цивільного процесуального законодавства України. Обрана тема залишається актуальною для подальшого дослідження.

Висновки. Принцип доступності правосуддя є загальновизнаним міжнародним стандартом. Практика Європейського суду з прав людини норми регіональних організацій та міжнародно-правові стандарти прав людини – всі ці документи прямо чи опосередковано затвердили вимоги доступності правосуддя. А тому у сукупності на рівні міжнародного права ц документи врегулювали обране питання на достатньо глибокому рівні.

НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В ПРОФЕСІЙНИХ УЧАСНИКАХ РИНКІВ КАПІТАЛУ

Дядюк Анастасія Леонідівна

к. ю. н., доцент кафедри
підприємницького та корпоративного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Вступ. Під корпоративним управлінням, зазвичай, розуміють систему заходів, що сприяють забезпеченню ефективності діяльності корпоративного підприємства, при цьому максимально задовольняючи як інтереси власників, так і широке коло інших зацікавлених осіб (працівників, споживачів, контрагентів, громадськість тощо) [1]. Кодекс корпоративного управління визначає дане поняття, як «систему правил, практик і процесів, за допомогою яких встановлюються цілі компанії, визначаються способи їх досягнення та відбувається моніторинг результатів господарської діяльності» [2]. Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» (далі – Закон про ринки капіталу) закріплена необхідність організації корпоративного управління у професійних учасниках ринків капіталу (ч.1. ст.76) [3].

На виконання зазначеного Закону Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) було розроблено та схвалено проект Стандартів корпоративного управління в професійних учасниках ринків капіталу та організованих товарних ринків (далі – Стандарти) [4]. Запровадження таких стандартів має забезпечити цілісність і стабільність функціонування ринків капіталу, що, у свою чергу, сприятиме залученню інвестицій в національну економіку.

Метою роботи є вивчення перспективи запровадження та вплив стандартів корпоративного управління на ефективність здійснення комплексу заходів з комплаєнсу, управління ризиками та внутрішнього аудиту в

професійних учасниках ринків капіталу як особливих суб'єктах господарювання.

Матеріали і методи. Зважаючи на значний практичний та науковий інтерес, проблематиці впровадження міжнародних принципів та стандартів корпоративного управління присвячувались численні наукові праці, які стали теоретичною основою даної роботи, зокрема таких науковців як: Дацій Н.В. [5], Швидка Т. та Халецька К. [6], Носик О.М. та Буніна Г.Д. [7].

Основні тези, висловлені у дослідженні, базуються на нормах чинних нормативно-правових актів у сфері регулювання ринків капіталів та професійної діяльності на фондовому ринку.

При підготовці роботи авторка використовувала загальнонаукові та спеціально-правові методи дослідження.

Результати і обговорення. Розроблений державним регулятором документ передбачає імплементацію норм низки Директив та Регламентів Європейського Союзу (далі - ЄС) у сфері ринків капіталу (ст. 2 Закону про ринки капіталу), з метою гармонізації корпоративного законодавства в рамках виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [8]. Також документ має враховувати ініціативи включені до Плану дій з модернізації корпоративного законодавства і підвищення стандартів корпоративного управління в країнах ЄС 2012 р. (EU Action Plan (2012) [9].

У разі затвердження проекту Стандартів в запропонованій редакції, його норми набудуть імперативного характеру, як невід'ємна частина ліцензійних умов провадження професійної діяльності на ринках капіталу (ст.4, Р.І).

Відповідно до ч. 2 ст. 4 Закону про ринки капіталу, статус професійних учасників ринків капіталу набувають юридичні особи, засновані у формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю, що провадять на ринках капіталу професійну діяльність, а також Центральний депозитарій цінних паперів.

Отже, професійні учасники фондового ринку, створені у формі акціонерного товариства також можуть враховувати вимоги Кодексу корпоративного управління, які, однак, мають виключно рекомендаційний характер [2].

Закріплене у Стандартах поняття «корпоративне управління у професійному учаснику» (ч.1 ст.1 Р. II) розглядає його як систему відносин, що складається в процесі прийняття рішень щодо діяльності та контролю за діяльністю професійного учасника, між власниками підприємства, його органами та іншими особами (стейкхолдерами), інтереси яких прямо пов'язані або перетинаються із його діяльністю – з метою недопущення настання негативних наслідків, пов'язаних із діяльністю. Основні ризики настання негативних наслідків вбачають у невиконанні професійними учасниками вимог законодавства, що загрожує цілісності і стабільності функціонування ринків капіталу, інтересам клієнтів та можливості залучати інвестиції.

Для безпосередньої організації корпоративного управління на підприємстві згідно вимог Стандартів слід встановити його тип як професійного учасника, послуговуючись визначеною в документі класифікацією. Від типу професійного учасника ринків капіталу буде залежати обсяг вимог, що висуватимуться до нього при організації системи корпоративного управління.

Відповідно виділяють *типи професійних учасників*, що мають статус:

1) Суспільно значимих професійних учасників. До них відносять: підприємства, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію; банки; страховики; недержавні пенсійні фонди та фінансові установи (крім тих що належать до мікропідприємств та малих підприємств); великі підприємства (із вартістю активів - понад 20 мільйонів євро; чистим доходом - понад 40 мільйонів євро; кількістю працівників - понад 250 осіб.) [10].

2) Системно важливих професійних учасників, діяльність яких впливає на стабільність функціонування ринків капіталу. Такими визнають (ст. 43 Закону

про ринки капіталу): материнські установи; материнські фінансові холдинги; змішані материнські фінансові холдинги; професійні учасники ринків капіталу, неплатоспроможність або збої в діяльності яких можуть становити системний ризик для функціонування ринків капіталу. Якщо до даного типу учасника належить банк, то при організації ним корпоративного управління, обов'язково мають враховуватись додаткові вимоги законодавства про банки і банківську діяльність.

3) Всі інші професійні учасники, які не задовільняють критерії попередніх типів учасників.

Незалежно від типу професійного учасника, у його структурі має бути орган, на який покладається здійснення нагляду за дотриманням вимог Стандартів. У професійних учасниках, які належать до суспільно значимих та системно важливих, такі повноваження здійснюються є наглядовою радою. Для недопущення ризику некомпетентності, такий орган має задовольняти ознаки «колективної придатності», тобто за кількісним та якісним складом відповідати вимогам законодавства, що висуваються до його членів.

До системи корпоративного управління професійного учасника входить система внутрішнього контролю (аудиторський комітет), функціями якої є: моніторинг процесу складання, а також цілісності та відповідності фінансової інформації, що надається професійним учасником; оцінка результативності (ефективності) внутрішнього аудиту; систематичний перегляд внутрішніх правил та процедур професійного учасника; інші повноваження, які відповідають напряму його діяльності.

Стандартами встановлюється ряд вимог до ідентифікованого персоналу професійного учасника, тобто осіб, діяльність яких, за оцінкою самого учасника, має істотний вплив на профіль ризиків, зокрема до осіб які:

- здійснюють виконавчі функції;
- забезпечують функціонування системи внутрішнього контролю;
- є ризик-тейкерами професійного учасника, тобто керівниками структурних підрозділів або іншими працівниками професійного учасника, які

беруть участь у безпосередньому провадженні професійної діяльності);

- є працівниками, які отримують винагороду, розмір якої за попередній рік дорівнює або є більшим ніж найменший розмір винагороди у осіб, які здійснюють виконавчі функції або є ризик-тейкерами.

Стандартами передбачено норми щодо встановлення різних видів винагороди та особливості її визначення для різних категорій ідентифікованого персоналу.

Висновки. Маємо відзначити, що норми проекту Стандартів корпоративного управління в професійних учасниках ринків капіталу відповідають положенням EU Action Plan (2012), Директивам та Регламентам ЄС, що регулюють сферу ринків капіталів та Принципам корпоративного управління Організації економічного співробітництва та розвитку [11]. Вважаємо, що затвердження відповідних Стандартів сприятиме ефективній організації корпоративного управління, що відобразиться на довірі до професійних учасників національного фондового ринку та на зниженні вартості залучення фінансових ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ігнат'єва І.А., Гарафонова О. І. Корпоративне управління: підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 600 с.

2. Щодо узагальнення практики застосування законодавства з питань корпоративного управління : Рішення НКЦПФР від 12.03.2020 р. № 118. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/documents/kodeks-korporatyvnoho-upravlinnia-kliuchoviyumohu-i-rekomendatsii/> (дата звернення: 07.05.2021).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів : Закон України від 19.06.2020 р. № 738-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#n4829> (дата звернення: 07.05.2021).

4. Стандарти корпоративного управління в професійних учасниках ринків капіталу та організованих товарних ринків : Проект рішення НКЦПФР. URL:

<https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=12121066> (дата звернення: 07.05.2021).

5. Дацій Н. В. Роль міжнародних стандартів в процесі розвитку та оптимізації інституту корпоративного управління. *Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління.* 2011. № 1. С. 25-31.

6. Швидка Т., Халецька К. Комплаєнс-контроль у системі корпоративного управління господарськими товариствами. *Підприємництво, господарство і право.* № 12. 2020. С.85-90.

7. Носик О.М., Буніна Г.Д. Міжнародні стандарти корпоративного управління. Фармацевтична наука та практика: проблеми, досягнення, перспективи розвитку : матеріали І наук.-практ. інтернет-конференції з міжнародною участю, м. Харків, 24-25 березня 2016 р. URL: <https://dSPACE.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/12329/1/%D0%A4%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86.%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.PDF#page=211> (дата звернення: 07.05.2021).

8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 07.05.2021).

9. Action Plan: European company law and corporate governance - a modern legal framework for more engaged shareholders and sustainable companies : Strasbourg, 12.12.2012. URL: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0740:FIN:EN:PDF> (дата звернення: 07.05.2021).

10. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. *Відомості Верховної Ради України.* 1999. № 40. ст.365

11. Принципи корпоративного управління ОЕСР. URL : <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36989> (дата звернення: 07.05.2021).

ЗВИЧАЄВЕ «КОЗАЦЬКЕ» ПРАВО ЗАПОРОЗЬКОЇ СІЧІ

Медвідь Федір Михайлович,
доктор наук в галузі політології,
канд. філос. н., професор МКА,
академік

Міжнародної академії безпеки життєдіяльності

Маркелова Анастасія Андріївна,
кандидат філологічних наук, магістрантка

Урбанський Максим Вікторович
магістр права, здобувач

Висоцька Оксана Анатоліївна
магістрантка

Міжрегіональна академія управління персоналом
м. Київ, Україна

Анотація: Проаналізовано основні підходи до розуміння правової системи Запорозької Січі. Розкрито її генезу і становлення. Охарактеризовано звичаєве «козацьке» право Запорозької Січі.

Ключові слова: Запорозька Січ, правовий порядок Запорозької Січі, норми звичаєвого «козацького» права, українські правові звичаї.

Вступ. Правова система Запорозької Січі виступала своєрідним інструментом військово-адміністративної влади. Звичаєве право Запорозької Січі – «козацьке право» -відіграло значну роль у житті українського народу. Такі його принципи, як рівноправність сторін, справедливість, волелюбність, дістали загальну підтримку серед населення. Звичаєве «козацьке» право Запорозької Січі врегульовувало відносини як відносини кримінального (злочини, покарання), так і цивільного (право власності, угоди) характеру.

Мета дослідження. Питаннями виникнення козацької держави присвячені низки наукових, історичних і літературних праць. Серед науковців історичні, юридичні аспекти державотворення Запорозької Січі як осередку

козацтва досліджували Яворницький Д., Тараненко М., Пріцак Л., Матвєєва Т.. Також за допомогою наукових праць Дашкевича Я., Атаманової М., Бердрія М., Борисенко В., Бойка І., Гоцуляка В., Захарченка П., Задорожного О., Кралюка П., Макарчука В., Салтовського О., Степанчука Ю., Смолія В., Степанкова В., Тараненка М., Терлюка І., Худояр Л., Чабана А., Чухліба Т., досліджено основні витoki формування українського козацтва, охарактеризовано Запорозьку Січ як козацьку республіку, досліджено перші писемні згадки про Запорозьку Січ. Розкрито постать Б. Хмельницького як видатного полководця, державного діяча і дипломата. Разом з тим потребує подальшого дослідження правова система, зокрема звичаєве «козацьке» право Запорозької Січі.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Запорозькій Січі функціонувало, крім власних органів державного управління, також звичаєве «козацьке» право, яке було не писаним законом, а “стародавнім звичаєм, словесним правом і здоровим глуздом”. Це пояснюється відсутністю традиції, оскільки козаки мали того часу порівняно коротку історію; перманентною воєнною конфронтацією, яка не давала змоги зосередитися на внутрішньому житті; побоюванням запорозьких козаків, що писані закони змінять та обмежать їхні свободи. Козацьке право фіксувало ті відносини, що уклались у Січі: утверджувало військово-адміністративну організацію, зумовлювало правила військових дій, діяльність адміністративних та судових органів, порядок землекористування, укладання договорів, визначало види злочинів та покарань [7, с. 123-130]. Запорожжя мало і свою територію, яка називалася “землями Війська Запорозького”. Розташовуючись на території Дніпропетровської, Запорізької, частково Херсонської, Кіровоградської, Донецької, Луганської та Харківської областей, Запорозька Січ у XVIII ст. за розмірами площі наближалася до острівної Англії. Територія Запорожжя постійно змінювалася, кордони переносилися. Проте це не може стати на заваді визнання козацької державності, оскільки у багатьох кочових народів кордони були постійно рухливими, а існування державності все ж таки визнавалося [3, с.

9-11;8, с. 40-50]. Козацьке право виступає як підсистема звичаєво-правових норм, утворених практикою суспільного стану козацтва, визнаних суспільством і державою як юридично обов'язкові, а також звичаєво-правових інститутів, які ці норми об'єднували. Реального розвитку та ствердження як юридичного феномену козацьке право отримало на Запорозькій Січі, адже там існував інституційний механізм його адміністративно-правового забезпечення та судової апробації[10, с. 35-43]. Звісно, козацьке право не могло формуватися виключно на підставі правовідносин нового суспільного стану. У нього були й глибокі історичні корені, і певна рецепція звичаєво-правових норм. Тому можна виділити три головні чинники утворення козацького права, які визначали його змістовне наповнення: спадкування більш давніх правових норм українського народу (йдеться про чинні в час формування козацтва українські правові звичаї, в т. ч. копне право, адже козаки – насамперед колишні селяни); формування нових норм на основі військової, суспільної, адміністративної та судової практики (ці норми були наділені духом свободи, демократії, поєднаним із військовою дисципліною); рецепція звичаєво-правових норм інших народів [4, с. 78]. Треба визнати, що у XVI ст. козацьке право було корпоративним і становим, адже діяло спочатку в межах нечисельної козацької спільноти, а потім – тільки в суспільному стані козацтва. Крім того, воно наділяло населення Запорозької Січі різним правовим статусом відповідно до їхнього суспільного поділу: січовиків (постійних жителів Січі); синдюків (тих, що проживали у зимівниках); селян (користувачів земель Запорізької Січі) та сторонніх осіб (тимчасових відвідувачів Запорізької Січі) [5, с. 78]. З утвердженням Запорозької Січі як військового та політичного центру роль козацького права зростала, а його система еволюціонувала та вдосконалювалася. Визначаючи сферу регулювання цього історичного типу українського звичаєвого права, професор В. Кульчицький зазначав, що норми козацького права стверджували ті суспільні відносини, які формувалися серед козацтва: закріплювали військово-адміністративну організацію Січі, встановлювали правила військових дій, діяльність судових органів, порядок

землекористування, укладання договорів, визначали види злочинів і покарань [6, с. 324–325]. Очевидно, це й пояснює інертність козацького права у регулюванні сімейних відносин, адже їх у Запорозькій Січі зазвичай не відбувалося.

Правовий порядок Запорозької Січі[1, с.10] існував на тлі доволі “специфічного” людського простору (передусім, козацтва), тобто на тлі відносин між людьми, яким притаманні досить особливі (корпоративні) інтереси, протомілітарний спосіб життя, в якому поєднувалися елементи військової і селянської культури. Суб’єктом творення правового порядку виступає козацька спільнота, яка складається з представників різних прошарків українського суспільства (селянство, міщани, ремісники та ін.) з домінуванням сільського населення. Запорозька Січ, цей своєрідний “плавильний котел” людської спільноти, приймала до себе і представників інших народів, асимілюючи їх та формуючи досить стійку протягом значного часу цілісність нормативного і ціннісного регулювання суспільних відносин [1, с. 10-11]. Аналізуючи правове життя Запорізької Січі, маємо зазначити, що ціннісно-правова складова виробленої козацькою спільнотою системи регулювання суспільних відносин на ранньому етапі її розвитку мала зародковий характер. Вона виявляла себе в корпоративних уявленнях козацтва про правду, справедливість, честь, порядок, тобто поняття, змістовна характеристика яких тяжіє до мононормативного регулювання, де правові уявлення і нормативи тісно перепліталися з моральними і релігійними. Це невідділення правових цінностей від моральних і релігійних значною мірою спричинялося необхідністю “мобілізації” і взаємопідтримки всіх засобів суспільно корпоративної регуляції, спрямованих на суворе забезпечення протовійськової дисципліни і відповідного порядку в усіх сферах козацького життя. Сутність ціннісних уподобань козацької спільноти визначалася тим, що у козаки йшли знедолені, але не скорені люди, здатні зі зброєю в руках відстояти свою людську гідність [2, с. 7-8]. Козацька правова система була недиференційованою, адже морально-етичні (правда, справедливість, честь,

свобода тощо), традиційні (звичаї, “давні права і вольності” тощо) та релігійні категорії значно впливали на формування політико-правових категорій (“чесність велика”, “здоровий глузд”, значимість православної віри, демократизм, республіканізм, консерватизм, панування звичаїв тощо). Окремість козацького права визнавалася в т. ч. Польщею і Москвою, коли вони підтверджували чинність козацького права і вольностей. При цьому правовий розвиток козацтва також піддавався певним іноземним впливам (татарському, польському, московському та ін.). На перших етапах становлення нового українського суспільного стану козаки, спираючись на свій попередній досвід, встановлювали певні норми суспільної життєдіяльності, виробляли відповідний обставинам правовий світогляд, чинили часом відмінне в конкретних проявах, але загалом схоже в його основних рисах судочинство [3, с. 135]. Поєднання ціннісного та нормативного аспектів творення правопорядку українським козацтвом ґрунтувалося на спільності рис звичаєвого права українських земель: Волині, Берестейщини, Київщини, Поділля, Пінщини, – населення яких було основним джерелом формування козацької спільноти, а відтак, несло з собою властиві українству правовий досвід і правову свідомість. Формування ціннісно-нормативних засад правового порядку в козацькому середовищі великою мірою відбивало особливості правового життя не тільки цього суспільного стану, але й населення всіх тогочасних українських територій, що знаходилося під впливом процесів правотворення українського народу на різних етапах його розвитку. Домінуючим системоутворюючим фактором правового порядку було звичаєве козацьке право як сукупність правових звичаїв, що встановлювалися у сфері життєдіяльності козацтва. Традиційний характер козацького права означає доцільність пошуку його зв’язків із попередніми здобутками правової теорії та практики, найвизначнішими з яких є нормативна система Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. Цікаво, що Руська Правда закріплювала обцинний характер життя (властивий і козакам), передбачала суворі покарання за образу (як відомо, козаки також дбали про “лицарську честь”), закріплювала зародки трансформації злочину від

приватної “образи” до публічного “порушення закону” (що знайшло розвиток і за часів козацтва, коли осавул як посадова особа певною мірою наділявся слідчими функціями) тощо[9, с. 153-156].

Висновки. Отже, основними специфічними рисами правового порядку Запорозької Січі були: відносна впорядкованість; органічний зв'язок зі звичаєвим козацьким правом та обумовлений цим консерватизм; утворення природно-історичним шляхом; розвиток на основі громадівських засад співжиття січовиків; наявність специфічної мети - виживання січової козацької спільноти в суворих умовах за допомогою консолідації зусиль її членів; д) закріплення основ суспільного порядку; відображення основних правових уявлень, цінностей, ідеалів та усталеної правової практики українського козацтва; забезпеченість нормативними (козацьке звичаєве право, результати правотворення, зокрема правові звичаї, рішення Загальновійськової ради, акти гетьманів та іншої старшини тощо) та організаційними (органи влади, зокрема Загальновійськова рада, посадові особи Січі, власна система судочинства тощо) інститутами січової спільноти; персоналістичний та екстериторіальний характер, що визначав певний статус осіб козацького стану незалежно від місця їх перебування; вплив як на січовиків, так і на інших козаків та український народ загалом як у межах Вольностей Війська Запорозького, так і поза ними, зокрема, “на волості”, на землях Гетьманщини, на територіях, фактично зайнятих козаками (у ході освоєння земель, у результаті козацько-селянських повстань і т. ін.); генетичний зв'язок як з правовими традиціями українського народу (громадівський характер, демократизм, поширеність рад, перейняття правових звичаїв та ін.), так і з правовими системами деяких іноземних держав (насамперед Польщі, Литви, Росії, Кримського ханства, Туреччини та ін.) тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Атаманова Н.В. Правовий порядок Запорозької Січі як феномен правового життя України (XVI-XVIII ст.) Н.В. Атаманова Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2012. – № 19 т. 1. С.9-11.

2.Атаманова Н. В. Правовий порядок Запорізької Січі: історико-теоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Н. В. Атаманова; Міжнар. гуманіт. ун-т. - О., 2013. - 19 с.

3.Бачинська О. А. Історія козацтва після зруйнування Запорозької Січі (1775-1905) / О. А. Бачинська, Т. В. Чухліб. - Київ : Арій, 2016. - 464 с.

4.Бедрій М. Козацьке право як історичний тип українського звичаєвого права (XVI ст. – 40 рр. XIX ст.) / М. Бедрій // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - 2015. - Вип. 61. - С. 78-86.

5.Бедрій М. М. Копні суди на українських землях у XIV–XVIII ст.: історико-правове дослідження : монографія / М. М. Бедрій. Львів : Галицький Друкар, 2014. – 264 с.

6. Бурдін М. Ю. Історія держави і права України : практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцан та ін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Х. : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.

7.Zarosylo V.O., Kozachenko O.I.,Medvid F.M., Nikonov M.M., Zfrosylo V.V. Philosophical problems of human being in the legal environment in Ukraine // ASTRA Salvensis, Supplement. № 1, 2020.- С. 123-130.

8.Медвідь Ф.М. Українська козацька республіка Богдана Хмельницького: національні інтереси і геополітичні пріоритети // Гетьманська Україна між Польщею, Росією та Туреччиною. Монографія. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 386 с. –С.40-50.

9. Терлюк І.Я. Історія держави і права України (Доновітній час): Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2006. – 400 с.

10.Худояр Л. В. Джерела права Запорозької Січі / Л. В. Худояр // Правова держава : щорічник наук. праць / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол. ред.) та ін., Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – 2015. – Вип. 26. – С. 35-43.

ПРАВО ЗАПОВІДАЧА НА ЗМІНУ ТА СКАСУВАННЯ ЗАПОВІТУ

Пилипчук Ірина Ігорівна

здобувач середньої освіти юридичного відділення
Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола

Самойлова Ілона Анатоліївна

викладач юридичних дисциплін юридичного відділення
Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола
Україна

Мета: проаналізувати в якому порядку заповідач має право змінити та скасувати заповіт.

Метод: опис, аналіз, узагальнення.

Інститут спадкового права є одним з найважливіших, як в стародавніх так і в сучасних правових системах. Його особливістю є те, що об'єктом спадкування, переважно, є право власності. Важливими елементами, які з давніх часів так і до сьогодні перебувають в центрі уваги людини, держави, суспільства його умови, обсяг, розмір та кількість спадкового права, адже особливо ці чинники зачіпають інтерес кожного з суб'єктів.[1]

За загальним правилом, спадкування здійснюється за заповітом та за законом.

Заповіт – односторонній правочин з волевиявленням однієї особи (за винятком заповіту подружжя), внаслідок чого після її смерті у осіб, зазначених у заповіті, виникає чи зникає право на одержання спадщини.

Право заповідача на скасування та зміну заповіту — заповідач має право у будь-який час скасувати заповіт або внести до нього зміни. [2]

Я повністю погоджуюся з О.П. Печерним, який вказує на основну відмінність понять «скасування» та «заміна» заповіту. Скасування – нове розпорядження заповідача про втрату чинності заповіту (всіх його положень), а зміна – це внесення змін до окремих положень заповіту, в якому його загальний зміст зберігається. Тому, основна відмінність внесення змін від скасування це те, що зміни містять посилання на попередній зміст складеного заповіту.

Предметом зміни може виступати індивідуалізація, конкретизація або зміна даних про спадкове майно. [3]

Відповідно до норм чинного Цивільного кодексу України, пізніше складений заповіт скасовує раніше складений повністю або у частці, у якій вона суперечить заповіту, складеному пізніше. Важливо, що в попередньому заповіті не завжди обов'язковою вказівка про те, що попередній заповіт скасовується.[4]

Скасування заповіту, внесення до нього змін провадяться заповідачем особисто.

Заповіт може бути скасований нотаріусом або органом, на який покладено здійснення таких дій за поданням заяви. При скасуванні раніше складеного заповіту не обов'язковою умовою є складення нового заповіту чи внесення змін у раніше складений заповіт.

Попередній заповіт вважається скасованим з моменту скасування його заповідачем у законному порядку. Але, якщо наступний заповіт суд визнав недійсним, то попередній набуває своєї чинності.

У випадку, якщо вносить зміни чи скасовує заповіт нотаріус, то відповідно повинен зробити про це відмітку на примірнику заповіту, що зберігається у справах державної нотаріальної контори (приватного нотаріуса), у державному нотаріальному архіві, і відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій та в алфавітній книзі обліку заповітів.

У в разі, якщо заповідач дасть примірник заповіту то нотаріус повинен здійснити запис про заміну чи скасування заповіту і в цьому примірнику та в подальшому здійснити аналогічні дії.

Щоб заява вважалася такою, що має юридичне значення, необхідне нотаріальне посвідчення. [2]

Відповідно до закону України «Про нотаріат», нотаріус, при посвідченні, якому стало відомо про наявність раніше складеного заповіту, повинен повідомити державний нотаріальний архів, нотаріус чи орган місцевого самоврядування, де зберігається примірник раніше посвідченого заповіту.[5]

Заповіт щодо подружжя може бути скасований кожним з подружжя,

тільки за життя останніх.[2]

І нарешті, якщо заповіт складений та посвідчений, змінений або скасований відповідно до закону, він підлягає обов'язковій реєстрації в електронному Спадковому реєстрі.

При виконанні останніх дій, заповідачу видається витяг, відповідно до проводиться плата (не поширюється на інвалідів I та II групи, інвалідів Великої Вітчизняної війни) у розмірі 68 гривень.

Висновок: Аналіз юридичної конструкції цієї норми у логічному зв'язку з іншими нормами книги VI Цивільного кодексу свідчить про очевидність пріоритету спадкування за заповітом над спадкуванням за законом. Це впливає не тільки з формального розташування норм про спадкування за заповітом перед нормами про спадкування за законом, а й із цілої низки норм книги VI, які, зокрема, запроваджують нові види заповітів, раніше невідомі законодавству України, істотно зменшують застосування випадків обмеження принципу свободи заповіту, зменшуючи суб'єктний склад та обсяг права на обов'язкову частку у спадщині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Спадкування за заповітом : веб-сайт. URL: <https://xreferat.com/22/12591-1-spadkuvannya-za-zapov-tom.html> (дата звернення: 24.04.2021)
2. Порядок складання, скасування та зміни заповіту : веб-сайт. URL: <http://vilnogirsk-rada.gov.ua/novyny-ta-oholoshennya/novyny/poryadok-skladannya-skasuvannya-ta-zminy-zapovitu/>
3. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням пропозицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т.12: Спадкове право/за ред. І.В.Спасибо-Фатєєвої. Харків: ФО-П Колісник А.А., 2009. 544с.
4. Цивільний кодекс України від 01.01.2021 № 435 – IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 – Режим доступу :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

5. Закон України «Про нотаріат» від 01.12.2002 № 3425 – XII // База даних «Законодавство України» ; Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>

6. Зміна та скасування заповіту : веб-сайт. URL : <https://bahmut.in.ua/novosti/v-donetskoj-oblasti/1842-zmina-ta-skasuvannya-zapovitu>

**ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ
ПРАВА ЄС І ХАРТІЇ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄС**

Поліванова Олена Миколаївна,

к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права і

порівняльного правознавства,

Київський університет права

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

Радчук Марта Віталіївна

студентка IV курсу юридичного факультету,

Київський університет права

Національної академії наук України

Вступ. Неготовність приєднання Європейського Союзу (далі - ЄС) до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі - Конвенція) порушує необхідність вивчення застосування інших джерел основних прав людини, зокрема загальних принципів права Союзу і Хартії основних прав ЄС, у межах ЄС, що і виступає **метою** даної роботи.

Матеріали і методи. В основу дослідження увійшли положення установчих договорів ЄС, Хартії основних прав ЄС та практика Суду справедливості ЄС щодо застосування основних прав в ЄС. Дослідження здійснювалося за допомогою загальнонаукових методів дослідження: у тому числі аналізу, синтезу, порівняння, індукції, дедукції тощо.

Результати і обговорення. Зважаючи на те, що основні права людини в ЄС можна знайти в установчих договорах ЄС [19] та його вторинному праві [18], все ж у праві ЄС є два основних джерела фундаментальних (основних) прав: неписані загальні принципи права ЄС та Хартія основних прав ЄС [19]. Як загальні принципи, так і положення Хартії становлять первинне право ЄС, і вони збігаються. Обидва джерела застосовуються лише в межах права ЄС і, отже, мають однакову сферу застосування [11]. Це положення виходить із

практики Суду справедливості ЄС (далі – Суд ЄС) щодо сфери застосування загальних принципів. Відповідно до п. 1 ст. 50 Хартії її положення адресовані інститутам, органам, установам Союзу, із належним урахуванням принципу субсидіарності, та державам-членам лише тоді, коли вони виконують право Союзу [2]. Отже, вони повинні поважати права, принципи, сприяти їх застосуванню відповідно до своїх повноважень, поважаючи межі повноважень Союзу, покладених на нього установчими договорами [2]. В даний час Суд ЄС використовує п. 1 ст. 51 Хартії за аналогією із загальними принципами права ЄС [11].

Загальні принципи права Союзу – це неписані принципи, визначені Судом ЄС, які існують починаючи із 1960-х років і можуть, як і інші джерела первинного права ЄС, використовуватись «для визначення того, чи діє акт вторинного права ЄС, чи застосовується положення національного законодавства» [22]. Відповідно, п. 3 ст. 6 Договору про ЄС (далі — ДЄС) закріплює, що основні права, гарантовані Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, і, оскільки вони впливають із конституційних традицій, спільних для держав-членів ЄС, становлять загальні принципи права Союзу [19].

Хартія ж, на противагу — сучасний білль п'ятидесяти основних прав та принципів (додаткові чотири статті Хартії стосуються тлумачення та застосування положень щодо прав та принципів), розроблений європейським конвентом членів парламентів (як національних парламентів, так і Європейського парламенту) та урядів, громадянського суспільства, проголошений в 2000 році і юридично обов'язковий з моменту набуття чинності Лісабонським договором 1 грудня 2009 року [21]. Відповідно, п. 1 ст. 6 ДЄС встановлює: «Союз визнає права, свободи та принципи, викладені в Хартії основних прав Європейського Союзу [...], яка матиме таку ж юридичну цінність, що і Договори» [19]. Як уже зазначалося, у рамках п. 1 ст. 50 Хартії основні права, як вони визначені в Хартії, застосовуються на національному рівні лише там, де держави-члени «виконують законодавство Союзу». Однак,

оскільки дане формулювання досить широке, з практики Суду ЄС випливає, що держави-члени ЄС застосовують Хартію, коли вони діють в межах сфери права Союзу [20]. Хартія може застосовуватися до широкого кола питань, як от юридична допомога [5], покарання за митні правопорушення [3], картелі [17], працевлаштування місцевих поліцейських [9], забір крові [6], експлуатація ігрових автоматів [12], підтримка розвитку сільської місцевості [4], реклама телевізійних мовників [15], розкриття інформації про бухгалтерські документи [16], обов'язок видавати відбитки пальців на паспорт [10] та вік виходу на пенсію [4]. Використання Хартії свідчить про те, що певні сфери політики особливо схильні до аргументування на її основі. У справах на розгляді Суду ЄС Хартія часто використовується в таких сферах: соціальна політика, притулок та міграція, захист споживачів, судова співпраця у цивільних справах (наприклад, юрисдикція, визнання та виконання рішень у справах подружжя та у справах батьківської відповідальності), оподаткування (податок на додану вартість); інтелектуальна власність, сільське господарство, навколишнє природне середовище, захист даних та судова співпраця у кримінальних справах (європейський ордер на арешт) [1].

Хартія містить права, що відповідають правам, гарантованим Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, значення та обсяг цих прав будуть однаковими з тими, що передбачені згаданою Конвенцією (п. 3 ст. 52 Хартії). Однак, поки ЄС не приєднався до Конвенції, вона не є юридичним документом, офіційно включеним у право Союзу [7; 8; 13; 14]. Попри той факт, що відповідно до п. 2 ст. 6 ДЄС, Союз приєднується до Конвенції, Суд ЄС у своєму висновку 2/13 дійшов точки зору, що приєднання відповідно до запропонованої угоди про приєднання не буде відповідати первинному праву ЄС. Конвенція, як така, отже, не є джерелом права ЄС, а право ЄС тлумачиться Судом ЄС автономно. Однак основні права, визнані Конвенцією, складають загальні принципи права ЄС [19] і, отже, відіграють вирішальну роль у правовій системі ЄС.

Висновок. Отже, при оцінці права ЄС та національних заходів у межах

сфери застосування права ЄС основними джерелами фундаментальних прав в ЄС є Хартія та загальні принципи права Союзу [8].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Applying the Charter of Fundamental Rights of the European Union in law and policymaking at national level. European Union Agency for Fundamental Human Rights. 2020. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-charter-guidance_en.pdf (дата звернення: 29.04.2021).
2. Charter of Fundamental Rights of the European Union. *OJ C 326*, 26.10.2012, p. 391–407.
3. CJEU, C-546/09, *Aurubis Bulgaria AD v. Nachalnik na Mitnitsa Stolichna*, 31 March 2011.
4. CJEU, C-401/11, *Blanka Soukupová v. Ministerstvo zemědělství*, 11 April 2013.
5. CJEU, C-279/09, *DEB Deutsche Energiehandels-und Beratungsgesellschaft mbH v. Bundesrepublik Deutschland*, 22 December 2010.
6. CJEU, C-528/13, *Geoffrey Léger v. Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes and Etablissement français du sang*, 29 April 2015.
7. CJEU, C601/15 PPU, *J. N. v. Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* [GC], 15 February 2016, para. 45.
8. CJEU, Joined cases C-203/15 and C-698/15, *Tele2 Sverige AB v. Post-och telestyrelsen and Secretary of State for the Home Department v. Tom Watson and Others* [GC], 21 December 2016.
9. CJEU, C-416/13, *Mario Vital Pérez v. Ayuntamiento de Oviedo*, 13 November 2014.
10. CJEU, C-291/12, *Michael Schwarz v. Stadt Bochum*, 17 October 2013.
11. CJEU, C-406/15, *Petya Milkova v. Izpalnitelen direktor na Agensiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*, 9 March 2017, paras. 50 and 54.
12. CJEU, C-390/12, *Robert Pflieger and Others*, 30 April 2014.
13. CJEU, C-571/10, *Servet Kamberaj v. Istituto per l'Edilizia Sociale della*

Provincia autonoma di Bolzano (IPES) and Others [GC], 24 April 2012, paras. 59–62.

14. CJEU, C-501/11 P, Schindler Holding Ltd and Others v. European Commission, 18 July 2013, para. 32.

15. CJEU, C-234/12, Sky Italia Srl v. Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni, 18 July 2013.

16. CJEU, C-418/11, Texdata Software GmbH, 26 September 2013.

17. CJEU, C-17/10, Toshiba Corporation and Others v. Úřad pro ochranu hospodářské soutěže [GC], 14 February 2012.

18. Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation, OJ L 303, 2 December 2000, pp. 16–22.

19. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. *OJ C 326, 26.10.2012, p. 13–390.*

20. European Union (EU) (2007), Explanations relating to the Charter of Fundamental Rights, OJ C 303, 14 December 2007, pp. 17–37.

21. Official Journal of the European Union, OJ C 83, 30 March 2010, pp. 389–403.

22. Opinion of Advocate General Colomer of 24 January 2008, para. 19 in CJEU, Joined cases C-55/07 and C-56/07, Othmar Michaeler (C-55/07 and C-56/07), Subito GmbH (C-55/07 and C-56/07) and Ruth Volgger (C-56/07) v. Amt für sozialen Arbeitsschutz and Autonome Provinz Bozen, 24 April 2008.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ ТАКОГО ЯВИЩА ЯК ВБИВСТВО НА ЗАМОВЛЕННЯ

Тимчишин Андрій Михайлович

к.ю.н., доцент
Університет «Україна»
м. Київ, Україна

Вступ. Сучасний стан криміногенної ситуації в Україні характеризується не стільки збільшенням кількісних характеристик злочинності, скільки зростанням її якісних показників. Злочини проти життя і здоров'я людей становлять велику політичну й соціальну небезпеку. Убивства на замовлення, що значно поширилися в останні роки, вносять в життя суспільства особливий резонанс. Значною мірою це пов'язано зі специфічним характером розглядуваної категорії злочинів: застосуванням способів убивства, небезпечних для життя багатьох людей (з використанням автоматичної зброї, вибухових пристроїв), особою потерпілих (жертвами стають посадові особи державних органів, політики, бізнесмени, працівники правоохоронних органів, журналісти).

Розкриття й розслідування вбивств на замовлення являє собою значну складність для практичних працівників через їх ретельну підготовку, професіоналізм виконавців, наявність декількох суб'єктів злочину (замовника, посередника, виконавця), мінімальну кількість слідів. Хоча злочини цього виду не нове явище у практиці правоохоронних органів, проте методика їх розслідування ще не одержала достатнього висвітлення в криміналістичній літературі та містить значний науковий інтерес.

Мета. Метою наукової роботи є аналіз на основі судово-слідчої практики та теоретичних концепцій соціально-правових чинників виникнення такого явища як вбивство на замовлення в Україні.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям тез конференції є діалектико-матеріалістичний метод наукового пізнання, що відображає

взаємозв'язок теорії та практики. У процесі роботи над порушеною проблемою були використані загальнонаукові та інші універсальні методи дослідження – формально-логічний, системно-структурний, порівняльний, статистичний. Формально-логічний метод дослідження застосовувався для виявлення способів учинення і приховування злочинів даної категорії. Порівняльний метод надав можливість окреслити місце методики розслідування вказаних злочинів у загальній методиці розслідування вбивств. Статистичний метод використовувався для аналізу статистичних показників зростання злочинності.

Результати і обговорення. Аналіз суспільно-політичної обстановки, що склалася в Україні, свідчить про подальше загострення криміногенної ситуації. Це пов'язано в першу чергу з економічною кризою, падінням виробництва, зниженням життєвого рівня окремих верств населення. У злочинну діяльність втягуються все більш широкі прошарки населення, молодь, зростає рецидивна злочинність. Процеси, що відбуваються, свідчать про агресивний характер зростаючої насильницької злочинності в Україні.

Убивство на замовлення є найнебезпечнішим видом кримінального вирішення економічних, політичних і міжособистісних конфліктів. Короткий історичний екскурс дає змогу зрозуміти, що в радянський період вітчизняна слідча практика не стикалася зі злочинами такого роду (за винятком одиничних випадків убивств на замовлення кого-небудь із подружжя), а в Кримінальному кодексі УРСР не було передбачено покарання за такий злочин. Пізніше, вже у 90-ті роки, з появою певної категорії людей – осіб, здатних оплатити виконання свого злочинного задуму по ліквідації жертви, а також осіб, які готові виконати таку «роботу» і мають необхідний «досвід», це стало реальністю. Перші дані про кількість убивств на замовлення, вчинених на території України, з'явилися вже в 1994 р. За інформацією Генеральної прокуратури, усього в Україні в 1994 р. вчинено 198 убивств на замовлення, з них по регіонах: м. Київ – 51; Республіка Крим – 38; Одеська область – 15; Донецька – 23; Луганська – 9; Херсонська – 5; усі інші області – 57 [1, с. 34].

В ті часи під час виконання таких убивств стали застосовуватися раніше

не поширені способи вчинення злочину: з використанням вогнепальної зброї, вибухових пристроїв, нетрадиційні способи їх приховування – ліквідація свідків злочину, самого виконавця. Поява таких способів вчинення і приховування вбивств на замовлення, їхня специфіка – груповий характер злочину, необхідність швидкого проведення великого комплексу слідчих (розшукових) дій, висока суспільна небезпека й відповідно значний суспільний резонанс спричинили необхідність конструювання нового складу злочину та його закріплення в чинному законодавстві. Уперше вбивство на замовлення як самостійний вид злочину згадуються в Комплексній цільовій програмі по боротьбі зі злочинністю на 1996-2000 роки [2]. У жовтні 1996 р. до ст. 93 Кримінального кодексу УРСР вноситься пункт «и», який передбачає відповідальність за умисне вбивство, вчинене на замовлення [3].

В кримінальному законодавстві України вбивство на замовлення як самостійний підвид корисливого позбавлення життя іншої людини було спеціально виокремлено. Однак поняття цього злочину не було визначено, а лише вказувалося, що «маються на увазі випадки, коли позбавлення життя потерпілого здійснюється внаслідок угоди, досягнутої між двома її сторонами. При цьому ініціатива щодо укладення угоди може виходити від будь-якої з сторін. Основними характеристиками такої угоди є: а) предмет угоди – смерть одного чи кількох потерпілих; б) сторони угоди – замовник, тобто особа, яка, будучи зацікавленою в смерті потерпілого, замовляє його вбивство, і виконавець – особа, яка береться виконати замовлення; в) основний зміст угоди – виконавець бере на себе обов'язок позбавити життя потерпілого, а замовник зобов'язується здійснити певні дії на користь виконавця за вчинене умисне вбивство або утриматися від вчинення певних дій» [4, с. 397-398].

Лише в лютому 1999 р. Пленум Верховного Суду України визначив убивство на замовлення як «умисне позбавлення життя потерпілого, вчинене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника). Таке доручення може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити потерпілого життя, а замовник – вчинити

або не вчиняти в інтересах виконавця певні дії матеріального або нематеріального характеру» [5].

З 1996 р. на території України спостерігається стійка тенденція до зростання числа вбивств, вчинених на замовлення. Так, тільки за десять місяців 1996 р. виявлено понад 100 убивств на замовлення [6, с. 6]. За дев'ять місяців 1997 р. згідно зі статистичними даними форми № 1а МВС в Україні 111 убивств на замовлення і вбивств у процесі протистояння злочинних угруповань [7]. У 1998 р. найбільша кількість кримінальних справ по даній категорії розглянуто Донецьким – 12, Харківським – 7, Херсонським – 7 обласними судами, Верховним судом Автономної Республіки Крим – 8. В Івано-Франківському і Рівненському обласних судах справи за цими категоріям злочинів не розглядалися [8]. Усього по Україні організованими злочинними групами вчинено у 1999 р. 14 убивств на замовлення, в 2000 р. – 20, у 2001 р. – 4 [9, с. 20].

Чинний Кримінальний кодекс України, який вступив у дію 1 вересня 2001 р., за вчинення вбивства на замовлення в п. 11 ч. 2 ст. 115 передбачає відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі [10]. З появою нового Кримінального кодексу спостерігаємо незначну тенденцію до зниження кількості замовних вбивств в Україні того періоду. Так у 2002 р. – 13, 2003 р. – 15, 2004 р. – 16, 2005 р. – 16, 2006 р. – 25, 2007 р. – 16, 2008 р. – 14, 2009 р. – 11 вбивств на замовлення [11, с. 322].

В подальші роки згідно офіційних статистичних даних (2013-2017 рр.). в Україні було вчинено 41497 вбивств, з них 51 вбивство на замовлення. Пікова критична ситуація спостерігалась у 2014 році, в цей тяжкий для країни період було вчинено 12639 вбивств, з них 13 вбивств на замовлення. У порівнянні з 2014 р. в 2017 р. спостерігалась позитивна тенденція до зменшення цієї невтішної статистики, а саме 5393 вбивства, з них 7 на замовлення [12]. Слід зазначити, що в останні роки і надалі спостерігається тенденція щодо зменшення кількості умисних вбивств, так в 2018 р. – 5600 вбивств, в 2019 р. –

5508 вбивств, та у 2020 р. – 3844 вбивств відповідно [13].

Як ми бачимо, з початком бойових дій на сході країни різко погіршилась криміногенна ситуація, що обумовлено значним зростанням кількості умисних вбивств, тяжких злочинів, пов'язаних із проявами тероризму, застосуванням зброї, вибухових пристроїв тощо.

Висновки. Таким чином, аналізуючи судово-слідчу практику можна виділити окремі соціально-правові чинники виникнення та поширення вбивств на замовлення в Україні, а саме:

- зміни в політичній системі України характеризуються загостренням загальної криміногенної ситуації. Складності перехідного періоду, зміни в соціально-економічній обстановці, невідповідність законодавства цим змінам і потягли за собою сплеск злочинності, появу нових видів злочинів.

- боротьба за лідерство окремих політичних і злочинних груп. Проведений аналіз і узагальнення матеріалів практики розслідування вбивств на замовлення показали, що представники злочинного середовища (лідери або члени злочинних угруповань, кримінальні «авторитети») складають 15%, а особи, які активно займаються політикою, – 7 % від загального числа потерпілих від убивств на замовлення.

- економічні процеси, що також відчутно позначилися на зростанні злочинності в державі.

- корумпованість державних владних структур, використання державними службовцями, співробітниками правоохоронних органів і судів, іншими посадовцями своїх повноважень у корисливих цілях також є однією з причин зростання злочинності, придбання нею організованих форм і професійної спрямованості.

- недостатня законодавча база. Наявність розбіжностей у Конституції України й у національному законодавстві, відомчих нормативно-правових актах сприяє зниженню гарантії особистої безпеки громадян, їх соціального захисту, а відтак подальшій криміналізації суспільства.

- зростання чисельності організованої злочинності.

- зниження моральних критеріїв у суспільстві суттєво відбивається на стані загальної кримінальної ситуації в країні.

- «омолодження» злочинності, у тому числі й організованої. Причиною того, що в злочинну діяльність все частіше втягуються підлітки, є недостатня робота державних служб.

- однією з характерних ознак вчинюваних на сьогодні злочинів (розбійні напади, вимагання, викрадення людей, убивства, у тому числі й на замовлення) є використання вогнепальної зброї, вибухових пристроїв.

- важливе значення має здійснення різного роду заходів щодо посилення режиму охорони державного кордону з метою недопущення нелегального проникнення на територію України іноземців, перевезення контрабанди тощо.

- недостатній рівень матеріально-технічного та фінансового забезпечення правоохоронних органів. Рівень професійної підготовки працівників відповідних служб не завжди відповідає реальним потребам сьогодення.

- прояви сепаратизму та ведення бойових дій на сході України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аналіз стану організації роботи щодо розкриття і розслідування умисних вбивств, скоєних на території України в 1994 р. та за 3 місяці 1995 р.: Матеріали Генпрокуратури України за 1995 р. – К.: 1995. – С. 34.

2. Про Комплексну цільову програму боротьби зі злочинністю на 1996-2000 роки: Указ Президента України № 837/96 від 17 вересня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/96#Text>

3. Кримінальний кодекс УРСР від 01.04.1961 р. [Електронний ресурс] URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0006.html

4. Уголовный кодекс Украины: Науч.-практич. комментарий. – К.: “А.С.К.”, 1999. – с. 397-398.

5. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26.02.99 р. [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-99#Text>

6. Щоткин В.І. Стан слідчої роботи в Україні та завдання по вдосконаленню діяльності слідчого апарату //Матер. навч.-метод. семінару прокурорів-криміналістів органів прокуратури України. – К.: КримАрт, 1997. - С. 6-21.

7. Про усунення недоліків в організації роботи щодо розкриття і розслідування умисних вбивств, вчинених на замовлення: Лист Генеральної прокуратури України від 31 жовтня 1997 р.

8. Витяг із узагальнення слідчої і судової практики застосування законодавства про відповідальність за умисні вбивства на замовлення, за попереднім зговором та організованою групою: Матеріали Управління узагальнення суд. практики та аналізу суд. статистики Верховного Суду України за 1998 р.

9. Інформація про стан злочинності на території України за 12 місяців 2001 р. – К.: Генпрокуратура України, 2001. – С. 20.

10. Кримінальний кодекс України від 01.09.2001 р. [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

11. Ігнатов О. М. Кримінологічний аналіз рівня та динаміки вбивств в Україні / О. М. Ігнатов // Форум права. - 2011. - № 4. - С. 314-326. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_4_52

12. Статистика и расследование убийств в Украине за 2014-2017 годы URL <https://ru.slovoidilo.ua/2017/10/06/infografika/pravo/statistika-i-rassledovanie-ubijstv-ukraine-2014-2017-gody>

13. Злочинність в Україні: як змінювалась ситуація у 2013-2020 роках URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/28/infografika/suspilstvo/zlochynnist-ukrayini-yak-zminyuvalasya-sytuacziya-2013-2020-rokax>

INHERITANCE OF CRYPTOCURRENCY: CIVIL LEGAL AND FINANCIAL LEGAL ASPECTS [1]

Ушаков Руслан Михайлович

Студент

Институт прокуратуры

Саратовской государственной юридической академии

г. Саратов, Россия

Введение. В гражданско-правовой и финансово-правовой доктрине в последние годы тема правового регулирования криптовалюты подвергается особому вниманию [2, с. 51-59]. Именно развитие информационных технологий в эпоху глобализации, вызвавшее структурные сдвиги в мировой экономике и породившее новые виды общественных отношений, обусловило возникновение криптовалюты (от греч. *kryptos* – «скрытый») — относительно нового и перспективного цифрового актива, обладающего рядом исключительных свойств, особо востребованных при стремительно меняющемся товарно-денежном обороте. В условиях финансово-экономических кризисов, приводящих к снижению уровня доверия населения к банкам и государственным валютам, криптовалюта как альтернативное средство платежа, обмена и накопления стала объектом живого интереса со стороны граждан, бизнеса и государства, что предопределяет актуальность комплексных правовых исследований данного явления.

Целью работы выступает систематизация доктринальных разработок по заявленной теме, их сопоставление с соответствующей российской правовой практикой, а также формулирование собственной научной позиции.

Достижению указанной цели способствовали постановка и решение следующих задач:

1. Исследование правовой природы криптовалюты, установление ее места в системе гражданского и финансового законодательства Российской Федерации.

2. Анализ проблем гражданско-правового и финансово-правового регулирования наследования криптовалюты в российском гражданском праве.

3. Обобщение полученных данных и выработка авторских рекомендаций по преодолению выявленных проблем.

Материалы и методы. Методологическую основу исследования составил диалектико-материалистический метод познания действительности, позволивший проанализировать отдельные точки зрения на предмет исследования и решить задачи, поставленные для достижения цели работы. Использовались методы анализа, синтеза, аналогии и обобщения научных, нормативно-правовых и практических материалов, системного толкования закона, правового моделирования, которые в своей совокупности позволили определить сущность и содержание анализируемого явления. Широко применялись методы: исторический, сравнительно-правовой, формально-логический, статистический.

Нормативная основа научной статьи представлена нормами Конституции Российской Федерации 1993 г., Гражданского кодекса Российской Федерации (далее — ГК РФ) и ряда федеральных законов, подзаконных и ведомственных актов. Исследование выполнено на основе анализа и обобщения значительного количества специальной литературы. Использовались акты Центрального Банка Российской Федерации.

Результаты и обсуждение. По существу, появление и функционирование «бестелесной» криптовалюты является проявлением тенденции дематериализации гражданского оборота.

Официальная позиция Российского государства по отношению к криптовалюте долгое время была крайне отрицательной, что закономерно — процесс выпуска цифрового актива, производимый частными лицами без санкции Центрального Банка России, а также его оборот, осуществляемый в тени, не только посягают на государственную монополию в сфере эмиссии денег, но и являются неподконтрольными органам власти. Одним из первых было сообщение Центрального Банка России от 27 января 2014 г., в котором

главный регулятор предостерег граждан и юридические лица от использования криптовалюты в сделках, отметив, что при их проведении существует реальная возможность применения криптовалюты в отмывании нелегальных доходов и финансировании терроризма, что может рассматриваться как потенциальная вовлеченность в осуществление сомнительных операций и, соответственно, уголовно наказуемо [3, с. 5-6].

На практике ранее встречались весьма неординарные позиции относительно определения правового статуса криптовалюты. Министром финансов России в октябре 2017 г. было сделано заявление, в котором указывалось, что криптовалюта является денежным суррогатом — инструментом, выполняющим функции денег, но запрещенным законом [4]. Так, в ст. 27 Федерального закона от 10.07.2002 № 86-ФЗ «О Центральном Банке Российской Федерации (Банке России)» зафиксировано, что введение иных, наряду с рублем, денежных единиц, а также выпуск денежных суррогатов запрещен.

Одной из существующих точек зрения является мнение, что криптовалюта, несмотря на специфику своей экономической природы, может быть признана электронными деньгами, поскольку обладает частью признаков, присущих данной разновидности денег. Действительно, применяя формальный подход, отметим, что согласно п. 8 ст. 3 Федерального закона от 27.06.2011 № 161-ФЗ «О национальной платежной системе» к таковым относятся: 1) учет информации о размере средств без открытия банковского счета; 2) обязательное использование электронного средства платежа (средства, позволяющего дистанционно передавать распоряжения оператору об изменении записей в базе данных). То есть с технической стороны и электронные деньги, и криптовалюта не имеют материального носителя, а их существование подтверждается наличием записей в виртуальной базе данных, доступ к которым обеспечивается посредством электронного средства платежа — в частности, в обоих случаях используются онлайн-кошельки и сервисы.

Однако криптовалюта не соответствует иным, на наш взгляд, более

существенным признакам, указанным в законе. Во-первых, принципиальным отличием криптовалюты от электронных денег является то, что для появления криптовалюты у субъекта отсутствует необходимость предварительно предоставить фиатные денежные средства оператору в лице какой-либо финансовой организации — биткоин приобретается лицом самостоятельно либо в процессе майнинга, либо посредством гражданско-правовой сделки, и имеет собственный номинал. Во-вторых, как ранее было отмечено, безналичные деньги в целом (и электронные деньги как их разновидность) по своей правовой природе являются обязательственным правом (требованием), каковых, как правило, не содержит криптовалюта. В-третьих, криптовалюта может быть использована не только для исполнения обязательств перед третьими лицами, но и выступать в качестве товара, свободно обмениваемого на специальных площадках (биржах, торгующих криптовалютой) на любой другой товар/валюту.

Кроме того, согласно содержанию п. 1. ст. 1 Федерального закона от 10.12.2003 № 173-ФЗ «О валютном регулировании и валютном контроле» криптовалюта также не подпадает под понятие иностранной валюты, ибо не является законным средством наличного платежа ни в одном государстве мира.

Однако к настоящему времени отношение государственных органов к криптовалюте в значительной степени изменилось. С момента принятия Президентом России указа от 09.05.2017 № 203 «О Стратегии развития информационного общества в Российской Федерации на 2017 - 2030 годы» и внесения множества изменений в федеральное законодательство правовое регулирование криптовалюты существенно смягчилось.

В 2021 году в России вступил в силу Федеральный закон от 31.07.2020 № 259-ФЗ «О цифровых финансовых активах». Данный закон является одним из серии актов регулирования блокчейн-сферы и будет применяться совместно с уже вступившими в силу Федеральным законом от 18.03.2019 № 34-ФЗ «О внесении изменений в части первую, вторую и статью 1124 части третьей ГК РФ» (дает понятие цифровым правам, относя их к «иному имуществу» (ст.

141.1 ГК РФ) и смарт контрактам); Федеральным законом от 02.08.2019 № 259-ФЗ «О привлечении инвестиций с использованием инвестиционных платформ и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации» (о краундфандинге).

Рассматриваемый закон определяет цифровую валюту, по существу, как имущество, представленное в электронной форме (это распространяет на нее право собственности), что позволяет осуществление ее передачи по наследству на законных основаниях (и включить в конкурсную массу должника при банкротстве, а также в совместно нажитое имущество супругов), но, однако, пока не имеет конкретной легально установленной процедуры реализации (при этом, например, уже выработаны особые правила передачи объектов интеллектуальной собственности или прав из корпоративных договоров). Следует констатировать, что в данной сфере существуют следующие проблемы:

Во-первых, заинтересованным лицам необходимо совершить действия, направленные на охрану и безопасную передачу криптоактивов в порядке наследования. В частности, завещателю следует предусмотреть способ передачи доступа к своему электронному кошельку, в котором хранится цифровая валюта. Решающим фактором является именно фактическая передача доступа к криптовалютному кошельку, на котором хранятся активы, что юридически соответствует обычной процедуре наследования.

Технически передача прав на криптоактивы наследникам реализуется сложно и по-разному в каждом отдельном случае. В частности, для получения наследником доступа к кошельку наследодателя, учетные данные последнего необходимо отразить в отдельном документе, для чего подходит конструкция закрытого завещания (ст. 1162 ГК РФ). В данном случае определенная информация хранится в запечатанном конверте у нотариуса, доступ к которому исключен со стороны всех иных лиц, включая нотариуса.

Однако если криптоактивы находятся на счете в торговой площадке, то целесообразно переместить их на специальный кошелек, ибо локальные акты

бирж и пользовательские соглашения обычно не определяют механизм передачи активов наследникам. На данный момент только Coinbase включила в свое пользовательское соглашение пункт о переходе прав на криптоактивы наследникам владельца в случае его смерти. Биржа Binance закрывает счет умершего и присваивает его средства себе [5].

Во-вторых, для безошибочного оформления передачи криптоактивов необходимо правильно их идентифицировать. Для этого нотариус должен иметь определенный уровень грамотности. Например, возможность пользоваться банковским счетом или совершать операции с ценными бумагами прекращается со смертью лица. И пока законный правопреемник не появится, банк, реестродержатель и биржа будут осуществлять технический надзор за исполнением закона.

Применительно к криптовалюте следует отметить, что у нотариусов нет инструкций насчет того, как обеспечить прекращение пользования цифровым кошельком или как совершить передачу цифровых прав, если в завещании указаны одни токены, а на момент открытия наследственного дела там будут указаны другие токены. Пока не будет разработано подробное методическое пособие по передаче цифровых прав, это право существует только на бумаге: де-факто в настоящее время эффективного механизма наследования цифровых прав в российском праве не существует [5].

В-третьих, вступая в наследство, наследник криптовалюты освобожден от уплаты налогов, поскольку данный объект является имуществом, не подлежащим обязательному задекларированию. Однако если гражданин является государственным служащим, то он в императивном порядке должен обратиться в Федеральную налоговую службу, чтобы решить вопрос о необходимости декларирования дохода от получения криптовалюты, что установлено по Федеральному закону «О противодействии коррупции» от 25.12.2008 № 273-ФЗ. При этом полагаем, что законодателю следует отметить нецелесообразность введения налога на наследование криптовалюты, поскольку, как видится, ключевой проблемой является именно высокая

сложность его реализации.

Выводы. Во-первых, криптовалюта признана российским законодателем имуществом, что имеет множество юридических последствий. Во-вторых, поскольку на криптовалюту распространяется режим права собственности, то в отношении нее допустимо осуществление наследования. В-третьих, процедура реализации наследования криптовалюты требует большего внимания законодателя, поскольку данная сфера правового регулирования не регламентирована специализированными актами.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Исследование проведено при финансовой поддержке гранта Президента Российской Федерации для государственной поддержки молодых российских учёных - кандидатов наук в рамках научного проекта МК-165.2021.2 на тему «Цифровые челленджи современного наследственного права».

2. Гаврилов В.Н., Рафиков Р.М. Криптовалюта как объект гражданских прав в законодательстве России и ряда зарубежных стран // Вестник экономики, права и социологии. Казань, 2019. № 1. С. 51-59.

3. Информация об использовании при совершении сделок «виртуальных валют», в частности, Биткойн // Вестник Банка России. 2014. № 11. С. 5-6.

4. Силуанов: криптовалюта не сможет заменить рубль в России. URL: <https://tass.ru/ekonomika/4686162> (дата обращения: 11.02.2021).

5. Передача криптовалюты по наследству в России: что важно знать. URL: <https://www.rbc.ru/crypto/news/602a61569a7947ba9c309e53><https://www.rbc.ru/crypto/news/602a61569a7947ba9c309e53> (дата обращения: 08.04.2021).